

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

GIRALDI CAMBRENSIS

OPERA.

EDITED

BY

J. S. BREWER, M.A.,

PROFESSOR OF ENGLISH LITERATURE, KING'S COLLEGE, LONDON,
AND PREACHER AT THE ROLLS.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

VOL. IV.

LONDON:
LONGMAN & Co., Paternoster Row; TRÜBNER & Co., Ludgate Hill:
also by PARKER & Co., OXFORD;
MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;
A. & C. BLACK, EDINBURGH; and A. THOM, DUBLIN.

1873.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers,
For Her Majesty's Stationery Office.

GIRALDI CAMBRENSIS

OPERA,

SCILICET,

SPECULUM ECCLESIÆ.

DE VITA GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS: SIVE CERTAMINA GALFRIDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI.

EDITED

BY

J. S. BREWER, M.A.,

PROFESSOR OF ENGLISH LITERATURE, KING'S COLLEGE, LONDON,
AND PREACHER AT THE ROLLS.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:
LONGMAN & Co., Paternoster Row; TRÜBNER & Co., Ludgate Hill:
also by PARKER & Co., OXFORD;
MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;
A. & C. BLACK, EDINBURGH; and A. THOM, DUBLIN.

1873.

PREFACE.

PREFACE.

THE *Speculum Ecclesiæ* of Giraldus, in many respects the most interesting, has been in all respects the most unfortunate of his writings. One MS. of the work is known to exist, and one only.[1] Unhappily there is too much room for believing that there never was more than one; for no trace of another can be found in any library at home or abroad. The quotations made from the *Speculum* by Anthony Wood, in his "Antiquities of Oxford,"[2] were certainly derived from the same copy as that which is now preserved in the Cotton Library. Giraldus was in many respects the most popular author of his age. The manuscripts of his Description of Wales, and again of Ireland, are numerous even now. They were repeatedly quoted; and if any defects existed in the surviving copies, they might be supplied in a great degree from these second-hand authorities. Further, he had insured the popularity of these books and their general acceptation by a method of advertisement, if not wholly new in those times, or without precedent in ours, as ingenious as it was rare. He had feasted the members of the University of Oxford on three successive days, and enhanced the pleasure of the entertainment by reading to his guests on these three successive occasions, the choicer passages of his topographical descriptions. But no such good fortune was in store for the *Speculum Ecclesiæ*, or *Mirror of the Church*. It was his latest

[1] Cotton, Tiberius, B. xiii., from which the text of this volume is taken.

[2] See p. 4.

production. He had grown old, and like old men had fallen out of favour. It might well be doubted whether if he had been younger and still popular, he would have ventured on repeating the experiment, or have read before the most select assemblage of any university, of that period, the whole or even the larger portions of a work, in which he scathed with no sparing hand the monastic degeneracy of his times. It may even be questioned whether his free-spoken friend, Walter Mapes, never accustomed to spare the feelings of Cluniacks and Cistercians, would not have felt his ears tingle at the recital of enormities, some of which it is to be hoped were untrue, and most of which were probably exaggerated. A collection of monastic scandals,—for it is a mistake to consider them ecclesiastical, and confound monastic congregations, by a vulgar error, with the clergy,—though mainly affecting one class only,—could not be acceptable to monks in general. Eager enough to dispute among themselves, and contend for influence and acceptance with the laity, they would look with no complacency on an author, who brought their whole body into contempt by piquant stories of the ambition, the worldliness, and the hypocrisy of individual members. Unfortunately for Giraldus, the only publishers and transcribers of books, in those days, were the monks. From them alone could he expect coöperation, and without their care in the custody of his writings, his ablest productions had no chance of escaping destruction. Monasteries, it is true, had relaxed much of their ancient discipline. The old strictness of their rules had been broken down. The possession of large estates, and the necessity of studying economy in all its branches, had converted abbots and priors from simple religious men, exclusively devoted to God's service, into great landowners, with all the troubles and annoyances of landowners, surrounded by grumbling and refractory tenants, who speculated on the reluctance felt by the abbots in

going to law and prosecuting their rights in the secular courts. "If monks are to labour with their hands and "stick to the cloister, as St. Austin commanded;" Chaucer makes his monk to say in the Canterbury Tales, "how "shall the world be served?" How shall the Cistercian sell his wool and his horses, or the Cluniack the produce of his farms, his cheeses, and his honey, without chaffering and chapmanship? Or, how shall the Benedictine rebuild his churches and his barns, or enforce his rents, except he understand the world? How shall he defend himself, if needs be, from those who in all ages imagine that it is a religious property, in men devoted to religion, to permit themselves to be fleeced and defrauded and give their backs, like their Master, to the smiter, and their cheeks to him that plucketh off the hair? It is an admitted maxim, that worldly men may be religious, the converse is not so generally admitted, that religious men should have anything to do with the world. And though these monks were in fact laymen, and nothing more than laymen, except so far as they had bound themselves, as Fellows of Colleges do now, to vows of celibacy and obedience, and community of goods (to which Fellows of Colleges at present are not bound), their purely laical character was forgotten by the world, and their lay employments considered by their enemies as irreconcileable with the strictness of their profession. Yet, what, it may be asked, was the essential difference in itself, as distinct from its consequences, whether a monk laboured in the fields, as St. Augustine commanded, or superintended those that did? Whether the abbot, as in earlier centuries, handled the trowel and stooped his back to the mortar, or arranged with his tenants and others for the performance of such drudgery by deputy? Of course the temptation was great, as St. Benedict foresaw but could not prevent, and the necessities of their position drew the monks more into the world and into worldly occupations than was salutary for them. But

though they were thus becoming every year less strict, and more indulgent in the literal application of the rules of their founder, they were not inclined to lend a willing ear to the admonitions of Giraldus, which seemed to emanate more from contempt of their order, than from any pious hope or desire for their reformation. The bitterest sarcasms levelled against the monastic houses, by sovereigns like Henry II., by wits like Walter Mapes, even by the thoughtless and the vulgar, find a welcome resting place in the pages of Giraldus. "A monk's hood "is not always a sign of sanctity." "Don't put your "trust too much in the habit of the religious." "The "Cistercian has a white exterior, but an interior the "contrary of whiteness;"—these and similar sayings, copiously illustrated by stories and anecdotes collected from all quarters, were not calculated to procure for our author's manuscript admission into the *Scriptorium* of the abbey, or cause it to be copied by those who in his days were the sole custodians and disseminators of literature. He was compelled, therefore, to let his manuscript perish with him, or procure for it a transcriber at his own cost, and that was considerable. This is probably the reason why there never existed more than one copy of the book, and that was the author's own. That such is the case, that the MS. from which the text of this volume has been taken, was that very original and came from the hands of Giraldus himself, is put beyond all doubt by other evidence. In the prefatory epistle to the book, in which he points out its more important parts, and solicits the attention of his readers to certain passages as especially worthy of their attention, he says: "The epistle premised and placed at the head of the "book, in which I lament the degeneracy of litera-"ture, learned men will at least consider as worthy of "perusal. I have set little marks against the more re-"markable sentences and discourses, to which the eye "of the reader, by noticing the mark, may be easily

guided."[1] At p. 48, where he gives a curious account of the opening of Arthur's tomb at Glastonbury, and at other passages of more than ordinary interest, a finger is placed in the margin to direct attention. These marks and directing signs, made by a plummet or crayon, are in a totally different hand from the text, and must evidently have been placed there by the author himself. It is to be regretted that he was not equally anxious to correct the errors of his scribe; for though the handwriting is skilful enough, it is clear, from the numerous blunders and mis-readings in every page of the manuscript, that the scribe was not an adept at his task. These errors I have, in most instances, tacitly corrected; some have defied my ability to rectify; a few I have preserved at the foot of the page, for the judgment and ingenuity of my readers.

Thus it will be seen that the work of Giraldus labours under considerable disadvantages. Yet these disadvantages are as nothing compared with the injuries the manuscript has sustained from the carelessness of those into whose hands it fell, and from the fire of the Cottonian Library. In the second book (Distinctio II.), six chapters had disappeared before that untoward accident occurred.[2] The heads of these were fortunately preserved by Wharton, but the contents of the chapters had been totally lost even in his time. The injury inflicted by the fire was, however, far more damaging than reckless laceration or careless transcription. The top and bottom, and in many instances the side margins, have been so much destroyed that column after column of the manuscript is mutilated or defaced. The pith of a story, the point of an anecdote, are irretrievably lost. In some instances valuable historical details are rendered unintelligible by the loss of four or five lines, to the great vexation of the reader; and no

[1] See p. 14.

[2] Chaps. xviii. to xxii., inclusive.

sooner has he overcome his disappointment and proceeded with the narrative than he is met at the end of the next page with a corresponding lacuna, equally long and equally tantalizing. The worst injury of all is the almost total destruction of the introductory epistle, a loss, at all events, so deplorable, as to render the few detached sentences of it that remain and can be read hardly intelligible. The subject of this proem was of the profoundest interest, and was evidently treated by Giraldus with a freedom of criticism not common in his age. It exposed the corrupting influences then at work in the two Universities which eventually brought their sounder and earlier culture into disrepute, and closed the days of great scholarship. He complains that careful training and mature study were thrown aside for the more noisy pursuit of logic; that young men after three or four years' study mounted the professor's chair to teach others badly what they themselves had learned imperfectly. Law and physics, as more lucrative pursuits, bade fair to eclipse and extinguish all others. He speaks also of the neglect of the Latin poets and philosophers which had introduced barbarisms into style and entire forgetfulness of Latin quantity. "I wish," he remarks, "that in the see of Canterbury, supreme over all other "churches in England, the vicious pronunciation nightly "and daily of words, in the choir, should cease for the "future, and the grace and the glory of literature be "after long interval restored to its pristine honor." Then, after some remarks, now lost to us by the mutilation of the manuscript, he adds, "laying aside the "laws of the laity and their verbose and clamorous "constitutions, without pith or marrow, men might by "turning their attention to the liberal sciences and to "liberal arts, build upon them canonical and theological "studies necessary to the salvation of mankind" (p. 9). It is clear also that he regretted the recent importation from Spain of certain logical treatises, "lately found and

"translated, pretended to have been written by Aristotle "(*tanquam Aristotelis intitulati*),"[1] and he thought they should be prohibited as tending to foster heresy. What more the preface contained, or how Giraldus illustrated these topics, we are left to guess, for unfortunately, with the exception of Anthony Wood, neither Leland, nor any other writer or copyist, seems to have thought it worth his while to preserve any extracts from the *Speculum Ecclesiæ*.

These mischances have not tended to lighten the task of the editor. The shrivelled condition of the manuscript in some parts, its fragmentary state in others, the mistakes of the transcriber, and the uncertainty of the punctuation, make it often difficult to determine the precise meaning of the author. His style, too, is not seldom affected and fantastic; and he luxuriates through interminable fields of quotations, often without any intimation when he is following his author or departing from him. He has besides a habit of losing himself occasionally in such a thicket of parentheses, that he cannot find his way out of them, and throws his reader into the same predicament. I shall trust, therefore, the more to the indulgence of my readers if under so many disadvantages I shall occasionally be found to have adopted a less satisfactory conjecture or punctuation than may be thought desirable.

As to the contents of the work, they can scarcely be considered by the most enthusiastic admirers of the author to correspond very correctly with the title. The *Speculum Ecclesiæ* is not an adequate representation of the state of the church in general, or of the Church of England in particular. To the condition of the church abroad, there is scarcely any allusion, although it was fast arriving at the dawn of a new and important epoch, when a candid retrospect of its past history and future

---

[1] P. 9.

prospects, of its defeats and its conquests, would have been extremely valuable to all readers. The foreign travels of Giraldus, the countries he must have passed through, either in his enforced exile or his voluntary visits to the court of Rome, gave him excellent opportunities for the preparation of such a work had he felt inclined to enter upon it. But this never seems to have been his intention. As a view of the condition of the church at home the *Speculum Ecclesiæ* is equally disappointing. Of the state of the parochial clergy and of their flocks, of the influence of their teaching on the morals, the manners, the education of the people, we learn next to nothing. These are subjects which do not engage the attention of Giraldus. He is exclusively occupied with the enormities of the monastic bodies, their ambition, their wealth, their profusion, their wide and flagrant departure from the strict observance of their rules. And yet even here, large and luxurious as was the theme, the author is narrow, partial, and unsatisfactory. Chivalry and monasticism divided England as well as Europe between them. A comprehensive estimate of either of these great factors of mediæval civilization might have worthily employed the pen of the historian. If he had been content to have held up to us the mirror of one only, we might have forgiven him for totally ignoring the other. But even of monasticism he is not either a faithful or comprehensive chronicler, nor yet an earnest satirist. His picture of it is derived from the most contracted view, and the most meagre materials. Of the great monastic bodies, then established in every county of England, and in almost every corner of it, by far the most numerous, influential, and important were the Benedictines ; next to them were the Cluniacks, and, last of all, though at that time, perhaps the most active and unscrupulous, were the Cistercians. Yet of the first of these very little is said, if we except the remarks on the luxurious meals of the monks of St. Augustine's,

Canterbury,[1] and the pride of the monks of St. Alban's.[2] The second are stigmatized, and that justly to all appearance, for the laxity of their discipline, occasioned by their practice of sending out single monks to single cells,[3] and the remarks of Giraldus upon this practice and its consequences are deserving of attention. But the main shafts of his censure and his bitterest animadversions are reserved for their rivals, the Cistercians. He even admits that the Cluniack monks in England were more strict and orderly in their lives than their fellows in France and Italy, whilst in regard to the Cistercians, the reverse, he assures us, was the fact.[4]

This, the youngest branch of the Benedictine order, first settled in England at Waverley, in Surrey, in the year 1128, had increased so rapidly in favour as to excite the jealousy of other religious bodies; whilst their profession of greater austerity seemed to reflect on the laxity of those who, bound from the first by a less strict rule, had not even attempted to fulfil its easier requirements. The object of St. Benedict was not austerity. It was not exclusively devotion or religious meditation. *Orat qui laborat*[5] was his favourite maxim, if not in words, yet in the whole spirit which animated his system. He was, in fact, as much concerned in regulating the labours of his monks in the garden, the kitchen, the field, and the vineyard, as their devotions at matins or compline. With the exception therefore of flesh meat—no great restriction in such a country as Italy—the daily food and drink allowed by him to his monks was abundant, and in harvest time or hot weather, or in cases of necessity, the superior was allowed, if he thought proper, to grant even further

[1] See p. 39.

[2] P. 92.

[3] P. 36.

[4] P. 45.

[5] The words of his Rule are even more emphatic: "Tunc vere "monachi sunt si labore manuum "suarum vivunt."

indulgence.[1] The clothes of the Benedictine were adapted to the season and the necessities of the climate. The misuse of an axe or a spade, a towel or a dish left dirty or in disorder in the kitchen, neglect to be ready for work when the signal for work sounded, or to leave work at the appointed minute,—these were the tasks which exercised the thoughts of St. Benedict as much as the religious instruction and edification of his flock, if not more. And with reason ; for manual labour, and still more, labour in the fields, was odious alike to the Roman and his Gothic conqueror. Entrusted to slaves of the lowest class, it was, in the eyes of both, servile and degrading. Honest toil, free labour, were unknown to the contemporaries of St. Benedict. It was something then when the senator and the patrician laid down the laticlave to assume the Benedictine dress,—in other words, the frock of the rustic labourer,—to take his turn in the field with the stuttering Goth or manumitted slave, or share in the round of menial drudgery from which none were exempt.[2] Early in the morning, after prime, the brethren assembled in the chapter house ; a few prayers were offered ; the implements of labour were produced, the tasks of each were assigned, and two and two they marched in silence to their respective employments. And as no service which courtesy required could degrade the knight, so it had thus come to pass that no toil, however offensive, could degrade the monk.[3]

But it was not mere labour, nor labour regulated by

---

[1] Every monk was allowed daily 18 ounces of the best bread, and almost a pint of wine. He had two meals a day, and two dishes, with apples or legumes, according to the season. The rule was still more relaxed in the case of old men and children, and flesh meat was allowed to the sick. There was no restriction as to fish, or oil, or lard.

[2] Even if a priest joined a monastic body no exception was made in his favour. Seniority alone determined priority.

[3] "No service loathsome to a "gentle kind." Faerie Queene, iv. 8. § 22.

rule, in the midst of the social and political disorders of the time, which attracted the attention of St. Benedict. He had to consider the materials out of which his congregation of monks was formed, to provide and rule accordingly. They were not ascetics, like the Fathers of the Desert, practising austerities far beyond the reach of ordinary men, nor devotees, nor scholars abstracted from the world by the love of learning. Slave and noble, Goth and Roman, mortal enemies outside the cloister, must, within it, live in peace and harmony together. The noble must be content to rise up and remain standing before the slave, if the latter had entered the monastery only one hour before him, for the rule insisted on respect to seniority and good manners. The Roman with his learning and his culture must take directions from the coarse and unlettered Goth.[1] Christian brotherhood alone levelled all distinctions of rank, of genius, of art, and of learning.

How he prospered it is needless for me to relate, or how much that prosperity was due to the exquisite adaptation of the Benedictine rule to the circumstances of his time and the condition of his age. But when the great purposes of St. Benedict were answered, when Christian cities were no longer, like the Rome of his days, the sink and draught-house of immorality and corruption,—when it was no longer needful to seek in deserts and inaccessible recesses that repose and leisure for pious exercises which were denied in capitals,—when monasteries were numerous, labour no longer despised,

[1] Giraldus makes an excellent remark. Speaking of the pecuniary embarrassments of many religious houses in his own days, he observes that careful men of business were better suited than scholars to rule monastic houses; and therefore, he says, "in the primitive times "abbots and chief rulers were "generally taken from laymen and "illiterate monks, provided only "they were sagacious, prudent, and "provident men," p. 237. He attributes many of the evils of monasteries to the adoption of a different practice in the choice of their rulers. Perhaps modern colleges might take a lesson from this remark,

nor fields unreclaimed, when Teuton and Roman were fused into one society, then this older form of monasticism, as a religious life, lost its attraction ; and its votaries seemed too little removed from the world around them to satisfy the cravings and aspirations of religious enthusiasm. From time to time new congregations of monks sprang up from the bosom of the old order, but inspired with sentiments very different from those of St. Benedict ; not like him, wisely regarding the condition of men in general, and of human nature in its strength and its weakness, but attempting higher and less attainable aims. So from the Benedictines started the Cluniacks, and from the Cluniacks the Cistercians, each new progeny adding severity and rigour to its rules, and outdoing its parent in austerity.

The Cluniacks were never popular in England. The authority exercised over them by their original foundation in Burgundy caused them to be regarded here as aliens ; and whenever war happened between England and France, the property of the Cluniacks was seized by the King, as if they had been foreigners, though in fact they were "free-born Englishmen."[1] It was otherwise with the Cistercians, and a glance at the dates of the foundation of their religious houses, within ten years after their arrival here, will show with what rapidity they started forth on their career of popularity. Giraldus admits this, and states the reasons for it. They studiously renounced all those indulgences in dress and diet which the older orders did not think incompatible with the strictness of their profession. St. Benedict was not precisely scrupulous in either of these particulars. The meals of his monks, as we have seen, though frugal were plentiful, bating the allowance of flesh meat, and that restriction might be withdrawn at the option of the

---

[1] See their petition, 5 Edw. III., under whom, for the first time, they obtained letters patent of naturalization.

prior. Their clothes were suited to the seasons, and it is expressly stated in the rules of their founder that the texture and colour of them were of little importance.[1] "Let vestments be given to the brethren" (says the rule)[2] "according to the nature of the places where they "dwell and the state of the climate. In cold countries "more clothing will be required, in hot countries less. "Therefore these things must be left to the considera-"tion of the abbot. In temperate climates, I am of "opinion, that a long frock with a hood[3] and a close-"fitting vest (*tunica*) are sufficient; in winter, the "former is to be warm and fleecy, in summer, pure or "old, with a scapular (short frock) for working in. For "their feet, they are to have shoes and woollen socks. "For their clothes, they are not to trouble themselves "about the colour or the texture, but wear such as they "find in the province where they dwell, or cheaper, if "cheaper can be had. The abbot must look to the mea-"sure of them that the vestments be not too scamped "for those who are to wear them, but full size. Two "outer and two inner vestments are enough for a monk, "one for night (they slept in their clothes), and for "washing (they were made of flannel). When they are "on a journey they shall take breeches out of the ves-"tiary, and return them duly washed when their journey "is done. And generally their dress, when they travel, "shall be somewhat better than what they use within "the walls of the monastery."

The whole passage is noticeable as showing the feel-

[1] So much was this the case, that all sorts of colours seem to have been worn by the Anglo-Saxon disciples of St. Benedict of both sexes; and their partiality to jewelry, fine linen, and furs had to be restrained by various canons.

[2] § 55.

[3] Cuculla, a dress originally intended to protect the head and shoulders, afterwards extended to the whole body. When the Roman peasant worked in the fields he threw this off, as Virgil advises: *Sere nudus*.

ings by which St. Benedict was actuated. It was otherwise with the Cistercians. Labour and asceticism, both somewhat too obtrusively, were the objects of their rule. They avoided, as Giraldus tells us,[1] all coloured vestments, wearing only woollen, and declining the use of linen. *Femoralia,* enjoined upon the priesthood in the Book of Leviticus, for decency, the Cistercians forbore. As they retrenched all superfluity in dress, they also retrenched all superfluity in diet, never eating meat in public or private, or even in sickness, except on great emergencies. They never protect the body (he remarks) by furs or skins of any kind, nor wear warm clothing, nor drive away the cold by fire or fomentations. They are conspicuous for their charity and renowned for their hospitality. Their gate is never closed; but at morning, noon, and evening it stands open to all comers; and in their hospitality to strangers they excel all other religious orders. "Furthermore, seeking "out the desert places of the wilderness and shunning "the haunts and hum of crowds, earning their daily "bread by manual labour, and, preferring uninhabited "solitudes, they seem to bring back to one's eyes the "primitive life and ancient discipline of the monastic "religion, its poverty, its parsimony in food, the "roughness and meanness of its dress, its abstinence "and austerities."[2]

He adds that the Cistercians were repaid by the goodness of God for their resolution to live exclusively by the sweat of their face and the labour of their hands,

---

[1] P. 112.

[2] "Then began," says the chronicler of Meaux, "abbots and monks "to get their daily food by the "labours of their hands, eating "their bread in the sweat of their "face, and planting in their blood "the vineyard of the Lord of Sa"baoth. The people of the pro"vince flocked to them from every "quarter, some to assist and some "only as spectators; for the stolid "populace wondered to see a set of "people in their cowls, at one time "engaged in divine service, at "another time occupied with rustic "works," I. 83.

instead of trusting, as the other orders did, to annual rents derived from farms and manors, from churches and the cure of souls. The example thus set by them in an age of spiritual degeneracy was not without its influence and reward. Not individuals merely, but whole bodies of men hastened to join them; and besides the example mentioned by Giraldus[1] of an entire congregation of Cluniack monks going over bodily to the Cistercians, with their abbot, we have a similar instance here in England of the prior of St. Mary's Abbey, in York, with a train of monks, deserting their house, to follow the same example.[2]

Adorned with such distinguished virtues, continues Giraldus, their fame, like ointment poured out, filled the whole earth with its fragrance. Not only abbots and priors, of different orders, with their monks and their convents, but famous masters of the schools, with their pupils, abandoned their studies, bishops their cathedrals, and, weary of an active life, betook themselves in shoals to the life of contemplation, disdaining the weak eyes of Leah and delighted with the beauty of Rachel, so flocking to this order as to a place of repose and the port of salvation. Of a truth, he says, far beyond all others the order of the Cistercians was the order of all orders; and as their habit, outwardly, was in colour the reverse of black—as used by the Cluniacks, for whom the Cistercians seem to have entertained a special aversion—so inwardly, were they conspicuous for their snowy piety and innocence.

This reputation for sanctity and innocence they did not long retain either in the estimation of our author, nor, it must be confessed, did they deserve to retain it. Coming last in the field when the zeal of many had lost its fervour,

---

[1] P. 114.

[2] This is the history of the foundation of the celebrated Cistercian abbey of Fountains, Yorkshire. See the Memorials of the Abbey, p. 10, in the publications of the Surtees Society.

and, what was more, when land, reclaimed by the skill and labour of the Benedictines, was far more valuable than in the sixth and seventh centuries, the world admired the holiness and austerities of the new order, but was not eager to enrich them. Even when the piety of founders and benefactors was exercised in their favour, a glance at any of their religious foundations will show how far inferior they were in worldly advantages and possessions to the great Benedictine monasteries of Malmesbury, Glastonbury, St. Augustine's, or St. Alban's. The rich and fertile plains of England were already occupied, and there remained only for the Cisterians, at least in the infancy of their order, the rocky highlands of Yorkshire, more conspicuous for their beauty than their fertility, or the gleaning of grapes in the dismal flats and unreclaimed swamps of Lincolnshire. Their poverty and their frugality, it is true, preserved them from those grosser vices into which monks of the richer orders were apt to fall, but it exposed them to the more hateful temptations of pride and avarice. None were more greedy in adding farm to farm, none less scrupulous in obtaining grants of land from wealthy patrons; and, what was far worse, in appropriating the tithes and endowments of parish churches and pulling down the sacred edifice to suit their own interests.[1] Giraldus offers some sort of apology for their misdeeds in this respect, which, true in some degree, cannot be accepted as a complete justification of their conduct. "A good intention, I suppose, is the occasion " of this greed of theirs, which is denounced throughout " the world; it arises from the hospitality, which the " members of this order, although in themselves the most " abstemious of all others, indefatigably exercise, in their " unbounded charity to the poor and to strangers. And " because they have no revenues, like others, but live en-

[1] See pp. 135, 136, 177. A similar instance mentioned in the Memorials of Fountains Abbey, p. 90, *note*.

"tirely by labour and the produce of their hands, they "greedily seek for lands with so much effort, in order "that they may provide sufficient means for these pur-"poses; and so they strive to get farms and broad "pastures with unabated perseverance."[1]

From the same source sprung not only those vices and corruptions which eventually destroyed the order, but the necessity of engaging in secular employments, which exposed them to great temptations. Unable to extend their farms, as other orders had done, or obtain the same rich inheritance, they turned their attention to the improvement of the land; and to the Cistercians this country is indebted for its finer wool, which afterwards became so large an article of commerce with Flanders, its improved breed of horses, and its superior farming. The Benedictines had ceased to labour with their own hands. Their revenues derived from leases were sufficient for their wants; and their tenants holding lands, partly by personal service, partly by yearly or monthly returns in kind, relieved the monks of all anxiety, and probably of all desire for improvement. By their general poverty the Cistercians were driven to other methods; whilst their adherence to manual labour, as an essential and distinguishing part of their discipline, naturally engaged men of higher culture in their agricultural operations. Giraldus gives various instances of their eagerness in disforesting land and bringing it into cultivation—an eagerness which in some cases, according to him, did not prevent them from desecrating churchyards,[2] or infringing the royal chases. He notices more than once their astuteness—to use no worse term—in converting pasture into arable land, and the rapid improvement of worthless soil when it had once fallen into their possession. Even as early as the reign of Richard I., their wool was demanded in part payment for the King's

---

[1] P. 120.

[2] P. 137.

ransom ;[1] and besides the curious notices of our author of their care in breeding horses we have unimpeachable evidence of the same in their own statutes.[2] In addition to these employments many of the Cistercians practised medicine.[3]

These occupations necessarily brought them into perpetual contact with the outer world; and this multiplicity of their employments, by assuming so much of a commercial character, could not fail of interfering with their monastic duties. Chapters and visitors might make ordinances for keeping those employments within due bounds ; they might enjoin that those who were engaged in them should remember their vows and mix as little as possible with the world. But scandals were sure to arise, such as Giraldus has detailed in this book with no sparing hand. Monks professing to have bidden adieu to secular vanities, pretending to a strictness above their brethren, engaged in the sale of dogs and horses, visiting markets, and chaffering for wool and hides, or driving bargains for worn-out oxen, were not a spectacle likely to enhance their estimation or even improve themselves.[4] In short, theirs were the vices of poverty, the Benedictines' the vices of abundance.[5]

But the most fruitful cause of the demoralization and disorder of these religious bodies, and that which paved the way to their eventual destruction, was the practice of sending a small portion of their number to occupy cells

---

[1] To the value of 300 marks, in wool and money, from the convent of Meaux alone, which brought them to the brink of ruin. See Chron. de Melsa, I. 233.

[2] See their Statuta Selecta, A.D. 1152, § 16; also A.D. 1157, § 37, 57.

[3] See the story told by Giraldus, p. 174 ; see also the Statutes of the Order for A.D. 1157, § 46.

[4] These are not imaginary cases, as any one may see by referring to the Statutes and Constitutions of the Orders. See also this volume, p. 234.

[5] The continuous efforts to keep their houses out of debt are painfully though laudably conspicuous in the Statutes of the Order.

and chantries erected in districts remote from the parent monastery. As distant farms and manors fell into the hands of different monastic bodies, either their engagements to provide for the erection of some religious foundation, or the necessity of looking after their estates, made it necessary to despatch one or two monks, generally under a prior, to take possession. Removed from the stricter discipline of the larger house, often without the means of carrying it on, no longer under vigilant supervision, the tenants of these cells, as they were called, soon abandoned, under various pretences, the rigid rules of their order.[1] Regardless of their vows and the sanctity of their profession, they gave themselves up to the pleasures and pursuits of a country life, without restraint; too often indulging the gratification of their appetites, to the scandal of the order of which they were members. Complaints of their misconduct did not always reach the ears of their superiors; were not always believed when they did, and often escaped punishment. To recall them was only to disseminate their corruption among those of the flock who still remained untainted, or to expose others to similar temptations. If the worst came to the worst, by money or other bribes, they found opportunities of obtaining the solicitation of the wealthy in their behalf; and thus from impunity or defect of rigorous supervision, the maintenance of discipline in these monastic cells became impossible. We have a lively and good-humoured description of a monk of this class in Chaucer's Canterbury Tales. He is described by the poet as "a lord full fat and in good point;" whose whole delight was in field sports.

"Greyhoundes he hadde as swifte as fowl in flighte;
Of pricking and of huntyng for the hare
Was all his lest—"

[1] See this volume, p. 31 *sq*.

Like the Cistercians, also, he loved a good horse, and knew how to choose and to ride one—accomplishments not lost upon the poet, who, like the rest of his countrymen, did not fail to honour, in an age of chivalry, a bold rider, and overlook many shortcomings in other respects. At all events, so sagacious an observer as Chaucer could not fail to recognize the influence of manliness, even in the monk, as rendering him something of a favourite even when he had so grievously departed from the letter and spirit of his rule.

"A monk ther was, a fair for the maistrie,
An out-rydere, that loved venerye;
A manly man to ben an abbot able.
Full many a deynte hors hadde he in stable.
And when he rood, men might his bridel heere
Gyngle in a whistlyng wynd so cleere,
And eek so lowde, as doth the chapel-belle,
Ther as the lord[1] was keeper of the celle."

Many, of course, were the solicitations and intrigues of those, who wished to escape from the severity of the convent rule to the delights and liberties of the country, and be selected for "keepers of the celle." Many also the intrigues of those who had been once sent out on such a mission to avoid being recalled and returned to the secluded life and stricter discipline of the cloister, now doubly irksome by the contrast it offered to their former liberty. "It is wonderful," says Giraldus,[2] "that "monks thus sent to the poorest places would rather "live on coarse black bread and a mess of stale potage, "than in their chief houses with all their beauty and "rich ornaments;" and he adds that the saying had become a proverb, indicating the most obstinate and inflexible resolution: "Rather than do this I would "return to my monastery."

---

[1] *i.e.*, Where he, as my Lord Prior, &c. | [2] P. 36.

An excuse was made for this practice,—the evils of which were too evident to escape observation,—that as manors and tithes bestowed on the religious by the faithful were not sufficient for the support of a monastery, no other course was open to them except to send a small body of monks into such localities to take charge of the property. The force of this apology cannot be denied. Various circumstances contributed to plunge these monastic establishments into debt. They were continually liable to have their estates stolen from them under one pretext or another. Their unwillingness to appeal to the civil tribunals, in vindication of their rights, made them still more liable to such losses. Again, abbots and cellarers, unknown to the convent, bestowed its property upon their relatives, and leased estates to favourites at inadequate values. The rents fixed at certain annual payments remained unaltered, even when money had decreased, and the land everywhere had augmented, in value. Frequently also the great monastic houses endeavoured to outvie each other in the number of their inmates, and thus increased them beyond what their finances were able to bear; and, as not only the price of provisions, but the wants of the inmates grew greater, and their "pittances," on gaudy days were multiplied, the expenses of the houses outran their revenues. Much also depended on the taste of the abbot or prior for sumptuous buildings, or his desire to increase the extent and accommodations of his house;—much also on his love of entertainments, and his hospitality to great nobles and princes. But above all other drains on their finances were the multitudes of real or pretended travellers, pilgrims, beggars, minstrels, jesters, vagabonds of every kind, that haunted day by day the abbey gates, and would not be denied either admission or a dole of bread or money. The sick, the aged, the hungry claimed their charity, and their claim was seldom refused. For their liberality, in this

respect, the Cistercians were conspicuous, as we have seen;[1] but this liberality, coupled with the general poverty of their estates and their desire of larger congregations than their revenues would support, drove them upon means of relieving themselves, and extending their influence, which were not always prudent or even just.

It will be observed that the enormities charged by Giraldus on the Cistercians are chiefly derived from Wales, or rather from the Welsh borders, and cannot be accepted as a fair representation of the morality of the order in general, still less of monasticism in England. That religious houses in such a district, so unsettled, barbarous, and disorderly as it was before its conquest by Edward I., should necessarily reflect something of the violence and even licence of the surrounding country, is no more than might have been expected. This, perhaps, is true. But it is also true that the Cistercians, settling in England as I have said, already occupied by other orders, and welcome only in those spots which those orders did not care to occupy, as too barren, remote and inaccessible, were more sheltered than others from public observation. Their confidence in themselves, as superior, in their religious standard, to the rest of their brethren, their pressing necessity for exertion, their higher spiritual ideal, all contributed to render them, if not less scrupulous, yet certainly less tender, of the rights of other men. Proud of their patron saint, fenced in from the rest of their fellows by extraordinary and exclusive privileges granted them by the Popes, cherishing not only a spiritual but a political independence, curiously fostered in them by every event in their history, they had little sympathy with others. As a necessary consequence, others had as little sympathy with them. The older orders resented a

[1] See also Giraldus, p. 251.

superciliousness which seemed to say, "Stand back, I "am holier than thou." It was not pleasant to be reminded that they were false to the intentions of St. Benedict, and the Cistercian was the only purist. The clergy hated them for the influence they contrived to exercise over their rich parishioners under the pretence of superior sanctity, and their unscrupulous withdrawal of his tithes from the parish priest. And thus, although the reasons for their unpopularity may have been well founded, they were not like to lose their force or edge in such a state of popular feeling. Neither was Giraldus inclined to extenuate them, even granting that he "set "down naught in malice." The careful reader will make allowance for these feelings, and estimate the unfavourable reports against the Cistercians accordingly.

How far they were able or willing to realize their ideal, or carry into effect those religious reforms for the propagation of which their order was founded, I do not propose to consider. The task was confessedly difficult, and its success problematical, from various causes. The charity of the laity was needed for their support, and examples of seclusion and self-devotion to the service of God, though they might challenge admiration, did not procure support or sustenance. In no age of the world has the voluntary system proved successful in the cause of religion, or otherwise than declined into a system of importunity degrading to those who have to apply it, and to those to whom it is applied. The end is supposed to sanctify the means; and whenever this is admitted as a principle of conduct, it is astonishing how soon men begin to excuse in their own case, if not in that of others, the most ignoble, indiscreet, not to say dishonest and disreputable methods of obtaining their object. This was the temptation of the Cistercians; and if they yielded to it they are not to be singled out for execration, as if they were the only body of men who succumbed to its influence, or

as if the age in which they lived was the only one that furnished examples of such ill practices. Were there nothing else to condemn it, this alone would suffice, that voluntaryism leads inevitably to worldliness, to the employment of trickery, and even its justification, in the cause of religion, fatal in the end to spiritual life and holiness. So the high ideal with which the Cistercians started rapidly yielded to such disastrous influences; and the records of their history are full of sharp and disreputable instances of the enrichment and aggrandisement of their order to the sacrifice of the purity and sanctity they professed. Most self-denying in the outset, they soon grew to be the most grasping and rapacious of all the monastic bodies.

Yet the remains of their architecture, the most exquisite and refined, heightened by the picturesque beauty of the scenery in which they are found, indicate a purity of taste and imagination in the Cistercians inconsistent with the grovelling propensities of avarice. No one can look upon Tintern, or Furness, or Fountains, or Netley, or any other Cistercian ruin,—the loveliest of all forms,—so lovely as if they had ceased to be human, and had sprung from Nature's hand, like the lily or the violet in their neighbourhood—and believe that the order which produced them had no higher instinct, no profounder sense of a spiritual life, than what many of their contemporaries were willing to allow them. Can the same fountain send forth waters both sweet and bitter? Are the higher realizations of artistic beauty, to which modern times can make no approach—unrivalled in their purity, their refinement, their harmony—compatible with the disordering, vulgar, and noisy pursuits of unscrupluous avarice or ambition? Will men that gather meanly scatter nobly? Will any magic convert the sum total of sordid actions into greatness of any kind? Then let the failings of the Cistercians have been what they may, we must yet give them credit for having been

animated by nobler principles and a higher ideal than is often supposed; all the nobler, higher, and enduring, that the good in them could lead to such results and so long counteract the evil.

And this must be the verdict on monastic institutions in general. For it must be remembered, what is constantly overlooked or forgotten, that all these religious societies were societies of laymen, and not of ecclesiastics. Not in any sense. The monks were not spiritual men, they were not clergymen entrusted with the cure of souls. As monks they neither preached, nor heard confession, nor administered sacraments, nor exercised any spiritual function whatever. They were laymen, and nothing else but laymen;[1] bound indeed by vows of poverty, chastity, and obedience; vows spontaneously assumed, and such as any layman might take upon himself now; and yet in so doing would not cease to be a layman. They were associations of laymen, like St. Thomas's Hospital or the company of Merchant Tailors, appointing their own chaplains and possessing ecclesiastical property, but not ecclesiastics on that account, any more than the former. And it is as laymen they must be judged, and not as spiritual men; as laymen who had set up for themselves a grand ideal attainable by a few, and demanding a sustained degree of religious fervour and self-devotion, which few men reach, and still fewer are able to maintain. They showed at least to the world that the strict and literal fulfilment of Christ's precepts was not impossible to those who were accustomed to think that their obser-

[1] It is the more necessary to insist on this, for not only people in general, but grave historians, fall into inextricable confusion, by jumbling together in one undistinguished mass, clergy, monks, and friars, as if there were no essential difference between them. This is as unpardonable as if they should imagine that the House of Convocation, the Wesleyan Conference, and the University of Oxford were all parts of the same body, and together constituted the Church of England.

vance required special grace and qualifications vouchsafed only to a few, or to an exclusive class. Whether the laity, as individuals or societies, have since attained a higher standard, it is not for me to judge ; or whether a high ideal never entirely reached or long sustained is less favourable to real nobleness of character, than a life spent with no higher object than the pleasures, pursuits, or honours of this world. In passing sentence upon them it is but just that all these considerations should be taken into the account. Why men should have been so anxious to be enrolled in their society in life and in death, to be remembered at their feasts, to be mentioned in their obits, is unintelligible to me, except it be on the supposition that these religious societies did in reality appeal, and that irresistibly, to the deep, unextinguishable spiritual instincts of mankind. Superstition, it will be said, was busy and persuasive. But then how came superstition to take this direction ?

That in lesser things and scarcely less important they have been the permanant benefactors of mankind no one acquainted with their history will deny. To them modern civilization owes a deep debt. Arts, letters, and science would have perished without them. Without their labour there could have been no copies, no transmission of books from age to age, no preservation of the treasures of the ancient world. How far human nature is capable by its own efforts of perfecting and developing itself we need not seek far for an example. If such an experiment will satisfy any one, that experiment was tried here under the most favourable conditions. No one will deny our Saxon forefathers the virtues of a race uncontaminated by any of the vices of civilized life. Brave, active, chaste, domestic, loyal, they brought with them into this country all the rudimentary elements of a great, generous, and virtuous people. Their career was not impeded by the vicious example or corrupting and debasing luxuries of the Celt or the Roman. Even Chris-

tianity as an authoritative faith did not for a long time come in to interfere with their efforts or mar the success of their experiment. Their religion, such as it was, was derived from themselves—their own creation—the image of their own thoughts. A century and a half elapsed from their first settlement in this island before the first sound of the gospel was heard amongst them. What is the result? What steps have they taken on the road of progress and improvement? What advancement in letters; what dawnings of science; what emancipation from their ancient paganism? Have they built up themselves; have they built up a nation? Is there more hope of unity, co-operation, brotherhood amongst them, than when they first fortified themselves in Kent; any higher conception of their duties, or improvement of any kind whatsoever, at the end of 150 years, more than there was at the beginning? None; rather the reverse. Their paganism has grown coarser, deeper, and darker; their political confusions and convulsions more hopeless; their tendencies more savage and restless; their culture is an absolute blank. That any nation or any man can by his own efforts "erect himself above himself" is the veriest delusion that ever imposed itself upon the brains of the thoughtless and unwary. For whatever the Anglo-Saxons have since become they are indebted to an influence external to themselves. Had it not been for Christianity they must have remained for ever in their ancient barbarism, making no improvement, but sinking deeper into confusion and darkness from age to age. It brought them not only higher hopes, but literature, arts, and science came in its train. Whatever history had to teach of other times and other races it taught through the medium of Christianity. And that Christianity, as exhibited to the rude Anglo-Saxon, was exhibited also in practical lessons of life, co-operation and free labour—of perfect obedience, order, regularity, economy, with all the wondrous results, of which mo-

nasticism was the type and the example. If men know how to farm and to drain and till the land scientifically; if they know how colleges may be built and large households maintained without confusion; if they have learned to value economy, punctuality, and dispatch; nay more, if the minor obligations of social life, the unwritten laws of natural respect, good breeding, and politeness, have grown up amongst men, these all were derived from the monasteries; for their discipline reached from the highest to the lowliest duties of man, as if all were bound together in one indissoluble union. It allowed no fervour of devotion to be pleaded as an excuse for neglect or waste or untidiness; no urgency of labour as a set-off for want of punctuality; no genius or skill or rank as an exemption from the tribute of respect, consideration, and kindliness that is due to others. The broken fragments of their frugal meal were as carefully gathered up to be given to the poor, their clothes washed, mended, and put away,[1] their kitchen utensils and linen, their spades and implements of husbandry kept in as trim order and ready for use, as if their spiritual advancement had exclusively depended upon these things. We recognize the value of such habits now. Waste, dirt, and irregularity are as great enemies to virtue now as they were then, and no less mischievous. But the lesson familiar to us all was new to our forefathers, and therefore the more impressive to men accustomed to waste and disorder, the most inveterate evils of savage and uncivilized life. The Court, the great lord and landowner, the universities, the city company, the merchant with his ledger, the farmer, the architect, the artist, the musician, and the author, owe just so much to the monk as is the difference between the rude untutored efforts of the savage and the disciplined and

---

[1] Every monk had a needle, pen-knife, and thread provided him for that purpose.

developed powers of cultivated genius, energy, taste, and imagination.

Nor were all forms of manual labour, in a lower degree, without their obligations to monasticism. The stone-mason, the jeweller, the worker in brass and iron, the carver of wood, the joiner, the glass maker, the weaver and embroiderer, the maltster, the brewer, and the baker, even the hedger, the ditcher,[1] and the gardener, learned each the lesson of his peculiar craft from these societies of well-bred and educated men, who took their turn at the trowel or the dung-cart, and were deft and skilful alike in the kitchen, the brewhouse, and the bakehouse, in the workshop, and in the field, as they were in illuminating manuscripts, in choral music, in staining a glass window, or erecting a campanile. Talk, indeed, of the aristocracy of labour! Why, the very notion of such a thing was as inconceivable to the old world, as it would have been to us, but for the disciples of St. Benedict.

But monasticism had its familiar and even grotesque, not less than its earnest, serious, and laborious, aspect. The monks were popular in the country. They were easy landlords; the necessities of their household served as a continual market for the produce of the population round them. If a boy or a labouring man showed more than usual aptitude, the monks were sure to take him up and reward and encourage his services. They were bountiful benefactors to the poor, often beyond their means and beyond what prudence dictated. They fed the beggar and the fatherless at their gates, not with mouldy frag-

---

[1] I am inclined to think that we owe to the same source the hedge-rows and dykes of England, with their oaks, thorns, and hollies, which give to the country so much more diversity and picturesqueness than can be found abroad. The practice of bestowing small parcels of land on monastic houses, and the indulgence granted them by the Popes of holding the same tithe-free, compelled the monks to mark out their limits in a manner that could not be mistaken or easily obliterated. For that purpose nothing was so effectual as a hedge or a ditch.

ments of bread and sodden vegetables, fit for swine, but with the bread and dishes prepared for themselves and left unconsumed at their own meals. If they feasted on gaudy or memorial days, the poor feasted also. If they doubled their dishes and their pittances, the poor shared the luxury. Farms and manors were expressly set apart by their abbots to provide a certain amount of cheese or bread or milk for the indigent; and the myth of the "fine "old English gentleman," who had a large estate and provided every day for the poor at his gate, was a reality in their case, and in their case only. The baker, the cordwainer, the tailor, the carpenter, the porter, the stableman, the cowherd, the cooper, and the laundry-woman, with many others, had their bread and beer in the great hall of the abbey, with a snack from the larder, as occasion required; and offerings besides at Christmas and Easter. For the sick, if medicine was required, there was none to be had except at the monastery; and in this country, at all events, they were the only medical practitioners. The sole depositories of news, the only places of entertainment, when kings and nobles visited their estates; without the monasteries a country life would have presented to men, especially to the labourer, one dreary round of unalloyed and hopeless drudgery; of fasting days without festivals, of work without mirth or holidays.

It is clear from Chaucer's description of the monk, even long after, that men looked upon their failings with an indulgent eye; and they might have continued unmolested but for their two great enemies. They were hated by the clergy and nobility: by the latter for their wealth and their vast possessions, by the former, with more justice. For they had emancipated themselves entirely from episcopal control; they had drawn into their hands a great part of the church's maintenance; they had stripped the parish priest of his endowments. No bishop could enter their demesnes, no

official serve them with a process, however urgent the suit or gross the injustice, without their own permission. Marriages, burials, baptisms, all the services of the church, and the emoluments consequent upon these services, they had usurped throughout the whole extent of their wide and rapidly increasing estates. Secure in the favour of Rome, wealthy and influential, no suitor, however just his cause, had any chance against them when they were an opposing party. Happily their intense dislike to the civil tribunals induced them often to compromises, but not without an eye to their own advantage. Owners with disputed or unsatisfactory titles exchanged lands with them at less than their worth and left them to fight the battle. Their power was dreaded no less than their riches, and exposed them to the malice of those who envied, and of those who disliked them,—malice not slow to avail itself of the opportunity offered by Henry VIII. Their suppression did not bring back to the church any of those endowments of which they had deprived it. These with their lands and their houses fell into the hands of courtiers who held places in the bed-chamber of Henry VIII., or could purchase the favours of Cromwell with no less amount of servility than of more substantial advantages. The happy possessors of abbey lands and buildings saw the substantial mill, and the grange, the abbot's house and his stables, his beds, carpets, and furniture, the chapel and dormitory of his monks, unexpectedly transferred to themselves. They wasted no money or food on the idle support of the poor, as the monks had done, they were guilty of no gluttony on feast days or gaudies; no papist superstition, or processions, or clanging of chapel bells, interfered with the labourers' industry, or brought a motley troop of jugglers, musicians, and amusing vagabonds, to break in upon the dull routine of employment. The chapel was unroofed for the lead, and allowed to fall into ruins;

the dormitory and cloisters harboured horses and cattle. The abbot's house, first chosen as the squire's mansion, became too inconvenient for a wife and a family, was then turned into stables, and eventually cleared away altogether, at the advice and instigation of some "Capability Brown," to make room for his Palladian classicalities. Under such tutelage the religious imagination of England reached, with painful efforts, the elevation of Dr. Watts's hymns, and its architectural energy has spotted the land with Bethesda Chapels. But then we have become a respectable, serious, and laborious people; and "idleness," according to our favourite national proverb, "is the root of all evil."

Of many of the stories here told by Giraldus, it is hard to say how much should be attributed to that popular love of scandal which is ever prone to believe evil of good, and how much to facts. Some of the anecdotes look like the thread-worn stock in trade of mediæval jestmongers, and were made to do duty, as occasion required or the baldness of the inventor's wit failed him, for any time and for all classes. What a Black monk laughed at when applied to a White monk, might amuse the latter when applied *mutatis mutandis* to his black brother. The age was not so squeamish or so cynically critical as to demand chapter and verse for every good story; it was not so puritanical or so sour as to bear malice for a jest even when raised at its own expense. It could give and take, and yet go to bed comfortably. Its abbots and monks laughed, or at least his monks did if the abbot did not, without feeling that they were sacrificing its self-respect, or unduly encouraging the attacks of its enemies. Monks carved ridiculous images of monks in ridiculous attitudes, and men who had no intention of really maligning them gave currency to questionable anecdotes and rather coarse stories, which neither they nor their hearers literally believed, or in-

tended others should believe. For whatever may have been their faults the monks were neither a waspish nor a peevish race, nor apt easily to take offence.

The following story introduced by some solemn declamation of Giraldus against monastic luxury, which the story itself scarcely warrants, will explain my meaning more clearly. It can hardly be considered as anything more than an amusing and popular fiction.

It happened, then, once upon a time that Henry I. king of England, in the heat of the chase, lost his way in a wood and was separated from his companions. Night coming on he found a Cistercian house on the edge of the forest and requested shelter. He was at once hospitably received, not as the king, for the monks were ignorant of his true rank, but as a knight of the king's train and household. After a supper served with the best that the house and its neighbourhood afforded, the abbot, to do his guest more honour, made his appearance with some of his monks, and earnestly requested the supposed knight to use his influence and procure them a favourable audience with the king, whom the abbot proposed to visit next day, on some business connected with his convent. The stranger readily consented, assuring the monks he would use all his power to further their wishes, with my lord the king. The abbot in return desirous of securing the good graces of his guest and entertain him the better during his stay, pledged him in several cups of choice wine, "after the English fashion," but instead of drinking to him, *Wesheil*, used the word *Pril*, as an inducement to the stranger to drink freely and merrily. Ignorant what reply he should make to the challenge, the abbot informed him that instead of saying *Drinc-heil*,[1] he should answer *Wril*. So pledging each other and drinking together, the monks and the brotherhood

[1] See in illustration of this custom, the very curious ancedote preserved at p. 209.

standing by and filling the cups, they did not cease to repeat *Pril* and *Wril* unto a late hour of the night. Early in the morning the king started from his bed to regain his suite, who were in no little consternation at his unexpected absence ; and was received by them with great joy and delight, in the same town, from which he had started the day before.

As soon as he had assumed his royal state and robes, he gave orders that whenever the abbot and his monks made their appearance they should be introduced into his presence without delay. The abbot, not forgetting the interests of his house but trusting to the words and promises of his late guest, presented himself early in the morning. As he approached, the warders threw open the gates, according to the king's appointment, and the abbot was conducted with two of his monks through all the galleries with the profoundest respect, until he reached the presence. As soon as the king saw the abbot he beckoned him to approach, and rising up to him with a profusion of courtesy placed the abbot beside him, bidding him at the same time to declare the occasion of his visit. That done, and the business completed to the satisfaction of the abbot and the interest of his house, as he was taking his leave with a profusion of thanks, the king carried him off to dinner, and placed him in a distinguished position beside the royal chair. After a magnificent repast served with costly viands and drinks, the king raising the abbot to his feet took a capacious goblet of gold and turning to his guest said : "Father "abbot, I drink to you, *Pril*." The abbot overcome with fear and confusion, begged the king's pardon, and asked to be excused. "Nay," said the king, "by the "eyes of God (his usual oath), as we all drank together "and were in all things boon companions yesterday, so "will we be good fellows to-day. And as in your house "I did as you bade me, so it is only right and fair that "you should do as I bid you when you are in mine, and

"challenge each other as we did yesterday with *Pril* "and with *Wril*." So the abbot was obliged to obey the king's wishes, and answer *Wril*, notwithstanding his blushes to the king's challenge of *Pril*. So the king and the abbot drank to each other again and again, and the courtiers and monks and all the guests in the hall at the king's bidding, with loud and jovial voices, ceased not to pledge and drink to each other in *Pril* and in *Wril*.[1]

I spare my readers the sermon with which Giraldus deemed it necessary to season this story. Puritanism in Wales is of an earlier date than the days of Penry and Queen Elizabeth.

The other story relates to no less a personage than Walter Map or Mapes, archdeacon of Oxford, our author's great friend, and even more than he an inveterate hater of the Religious Order, and of the Cistercians in particular.

It happened that the abbot of a Cistercian house, a neighbour of the archdeacon,[2] and troublesome to him and his church, fell ill and was confined to his bed. Hearing the news, the archdeacon speedily resolved to visit him, and when all had left the sick man's chamber, he proceeded in a whisper and with a serious air, to advise and exhort him, that as Death was now at his door ready to knock and enter, he should repent without delay of all his sins committed and omitted, and, amending his life and condition for the future, should throw off, before it was too late, his deceivable habit and order, infected as they were with the "venom "of avarice and the vice of rapacity." And as charity and greed, continued the archdeacon, cannot live together in the same heart, he advised the abbot to betake himself at once to a clerical and canonical religion,

[1] Page 213.

[2] On the borders of the Forest of Dean.

in which all the virtues of moderation and honesty were to be found, as the only haven of salvation.

With a long and deep sigh the abbot replied, "To "cast off this habit, which I have assumed for the sal-"vation of my soul, and desert and deny my holy "order (God forbid!)—to leave a straiter and stricter "religion for one that is less austere and more agree-"able—what else would it be, than with hasty and "ruinous steps to abandon the way of truth, and be "swallowed up in the pit of destruction. St. Bernard "and other holy men, found by indubitable truth that "this order was praiseworthy and desirable; and there-"fore to every wicked adviser, who in the shape of a "saint but with the voice of the devil suggested the "contrary, they only deigned to reply in the words "of the Apostle,[1] '*Get thee behind me, Satan, thou* "'*savourest not the things that are of God!*'"

The archdeacon replied, "In the time of St. Bernard "and other holy men of your order, it had not yet been "infected by avarice, nor had its primitive purity been "sullied. But now that charity has grown cold, greed "and ambition have struck deep roots into its soil, and "nothing buds or blossoms from it but sterile fruits "and empty leaves, the sweet savour of your order, "formerly so excellent and sublime, has vanished in "disgrace and infamy."

"Nunc aliud tempus, alii pro tempore mores!"

"Alas! God Almighty," exclaimed the abbot with a profound sigh; "so long as the sanctity of our order "was devoted to maintaining its dignity, and satisfied "with only preserving and defending its possessions, "its condition was commendable and pure. Now, since "it has striven to strengthen and prop itself up with "papal privileges and immunities, I am sorry to say "there are too evident indications of its decay."

---

[1] So in the original.

Not long after—such is the frail condition of humanity—it happened that the archdeacon fell sick and was like to die; and when the news came to the ears of the abbot, he resolved to visit him and pay him off in his own coin. Entering the archdeacon's chamber and taking a seat placed for him near the sick man's bed, he began to comfort him with words of consolation and good advice, touching the health of his body, and, as was fitting he should do, touching the more important welfare of his soul. At last he began to tell him of his witty and sharp sayings, as of things in which he took too much carnal delight and indulged in too frequently, urging him to repent of them, seeing that for every idle word men must give an account. And further, said the abbot, "you have, my good friend, many churches and "prebends in different dioceses, for the due serving of "which, and for such weighty cure of souls, especially "in so many parishes, and at such distances, the exer-"tions of no mortal man can suffice. Let me then "advise you, that abandoning all these things at once "as perilous to your salvation, as disease often proves "rapid, and delays are dangerous to dying men, to em-"brace the Cistercian Order, as the only true port of "salvation." "And further," said the abbot, "seeing "that repentance often comes too late, and good inten-"tions ought to meet with no obstacles, I have ordered "my brother monk to bring with him ready for your "use a habit and new cowl of our Order." On hearing and seeing this, the archdeacon starting up in his bed summoned his clerks and attendants, and said to them: "See how officiously this abbot, without any invitation "on my part, has come hither to make a monk of me, "and for that purpose he has brought here the habit "of his Order, which you can all bear me witness I "never loved or admired. Therefore I give you notice, "if ever in my sickness, or on any other occasion, I ask "for this habit, be certain that it arises not from the

" exercise of my reason but the violence of my disease, " as sick men often desire what is foolish or prejudicial. " But should it ever so happen that I resolutely insist " on becoming a monk, then bind me hand and foot as " a lunatic who has lost his wits, and keep me in close " custody until I repent and recover my senses."[1]

Of the fourth book of the *Speculum Ecclesiæ,* which seems to have been an afterthought, and has little or no connexion with the previous parts of the volume, I have little to say. It is mainly occupied with an account of the churches and basilicas existing at Rome, and throws no light on English history. Giraldus had often visited the imperial city, and an account of it from so keen an observer would have been interesting to the antiquary and historian. But whether his remarks are gathered from books or contain the results of his own personal observation, I am not able to decide, or whether they add any fresh materials to the information we possess already. The determination of these questions must be left to the reader.

The final treatise in this volume *De Vita Galfridi archiepiscopi Eboracensis* has been, with some omissions, published by Wharton in his second volume of the Anglia Sacra. In this edition Wharton's omissions have been reinserted, and the text collated with the only MS. now known to exist in the library of Corpus Christi College at Cambridge.

---

[1] Page 222.

CONTENTS.

GIRALDI CAMBRENSIS SPECULUM ECCLESIÆ.

DISTINCTIO I.

Page
PROŒMIUM - - - - - - 3
PRÆFATIO - - - - - - 13

CAPITULA PRIMÆ DISTINCTIONIS - - 15

DISTINCTIO I.

CAP. I. . . . . . - - - - - -
„ II. . . . . . . - - - - -
„ III. . . . . . . - - - - - 16
„ IV. Quod bonis et electis causam et materiem dant opes ad salutem - - - - - 17
„ V. . . . . . . - - - - - 18
„ VI. Quod pompæ sæculares et muliebria consortia impios distrahunt et alienant a Christo - 20
„ VII. Quod prodest in sancto degere contubernio quam solum esse et in loco solitario - - - 21
„ VIII. De monachi oratione et . . . . sio - 22
„ IX. . . . . . . - - - - - 22
„ X. Item quod docuit Jeronimus . . . . valde profecit cum paucis . . . in Bethleemitica . . . . mansit - - - - - 23
„ XI. De monacho urbano Jeronimum in eremo conveniente et Jeronimo respondente - - - 23
. . . .
. . . .

Page
CAPITULA DISTINCTIONIS II. - - - 26

DISTINCTIO II.

Cap. I. De Cluni[acensibus] et eorum [enormitatibus], et primo de monachis ad cellulas missis - - 29
,, II. Quod bona domorum per officiales et officiorum diversitatem inutiliter distrahuntur - - 38
,, III. Quod crapula nimia, quæ nascitur ex copia, multa parit vitia - - - - - 38
,, IV. De ferculis in Cantuariensi S. Trinitatis cœnobio nimis superflue multiplicatis, et abbatis responso militi facto - - - - - 39
,, V. Quod ex crapula nascitur incontinentia, quæ per exteriora quoque notatur indicia - - - 43
,, VI. De militis et mulieris super monacho quodam et ordine monastico confabulatione - - 44
,, VII. De monacho ad monstruosam belluam inspiciendum occurrente, et turpiter nimis appropinquando cadente - - - - - - 46
,, VIII. De monacho quodam tricam muliebrem manu tractante, in Arthuri sepulchro repertam, et nimis impudenter ejus ruinam accelerante - - 47
,, IX. De sepulchro regis Arthuri ossa ejus continente apud Glastoniam nostris diebus invento, et plurimis circiter hæc notabilibus occasionaliter adjunctis - - - - - - 48
,, X. Quod rex Arthurus præcipuus Glastoniensis ecclesiæ patronus fuit, ideoque in e . . . . . . divina retributio honorifi . . . - - - 50
,, XI. De quodam monacho diebus his modernis ad cellulas misso et nimis enormiter impudico - 51
,, XII. De regis Richardi responso magistro Fulconi in Francia facto - - - - - 54
,, XIII. Quod ex crapula et ebrietate nimia proveniunt sæpe inter monachos homicidia - - 55
,, XIV. [That the vice of incontinence is to be cured by diminishing the quantity of food] - - 56
,, XV. De scandalo nimio apud S. Dionysium, super capite novo supposito et subornato, nostris diebus exorto - - - - - - 58
,, XVI. De exemptione loci ejusdem a Parisiensis ecclesiæ subjectione per superbiam facta - 60
,, XVII. De multis memoratu dignis a magnis et authenticis viris in exemptionum hujusmodi sugillationem conscriptis - - - - 62

Page

Cap. XVIII. De habitu monachali clerico cuidam per pravam cupiditatem violenter injecto - - 63

,, XIX. De Cantuarensi S. Trinitatis monasterio et monachorum loci ejusdem supercilio - - 63

,, XX. De capella Lammetæ in cleri injuriam gravem per monachorum invidiam atque superbiam solo tenus eversa, etc. - - - - - 63

,, XXI. De monachis Coventrensibus a monasterio suo per episcopum Hugonem ejectis, et postea per archiepiscopum Hubertum revocatis - - 64

,, XXII. De duobus archiepiscopis in Anglia coætaneis nostrisque diebus digne promotis - - - 64

,, XXIII. De Coventrensi episcopo ab ecclesia sua per monachos turpiter ejecto, et divina postmodum ultione secuta - - - - - 64

,, XXIV. De Coventrensis antistitis Hugonis fine felici et exitu commendabili - - - - 68

,, XXV. De monachis seu clericis, istis utiliter, illis inutiliter ad regimen pontificale promotis - 75

,, XXVI. De monachorum Cantuariensium adhuc superbia cujus nempe tumor contra clerum detumescere nequit - - - - - 81

,, XXVII. De monachis S. Augustini ipsius Cantuariæ eodem vitio quod ex rerum affluentia prodiit contaminatis - - - - - - 84

,, XXVIII. Quod ex copia multa, mediante crapula, lascivia nascitur sicut et superbia - - - 85

,, XXIX. De tribus abbatibus propter incontinentiæ vitium nostris diebus a sedis apostolicæ legato depositis - - - - - - 90

,, XXX. De monasterio S. Albani per superbiam, opulentiæ filiam, nostris diebus exempto, et duobus aliis in Anglia similiter prius exemptis - - 94

,, XXXI. De monachis liquido sagmine resolutaque carnis pinguedine in refectorio passim utentibus - - - - - - - 98

,, XXXII. De Cluniacensi monacho . . . corpore quidem mutilato, sed animo non mutato - - 100

,, XXXIII. De Baldewino et Serlone viris magnificis et authenticis, et ordinis utroque Cisterciensis - 104

,, XXXIV. De Cisterciensibus ab ordine Cluniacensi ad prædictas vitandum superfluitates et ortas ex illis enormitates, parum ante hæc nostra tempora zelo sanctissimo procedentibus - - - 111

Page

DISTINCTIO III. - - - 118

CAPITULA DISTINCTIONIS III. - 127

CAP. I. De cœnobiis Cisterciensis ordinis per Kambriam constructis; et primo de duobus in australi maritima nimia vicinitate conjunctis - - - 129

„ II. De domibus ordinis ejusdem variis per Walliam constitutis, et semper minoribus per majores afflictis - - - - - - - 143

„ III. De abbate qui per fraudulentas astutias periculum quod meruerat ad tempus declinavit, sed non longe post majorem confusionem incurrit - 146

„ IV. De abbate paupere domus afflictæ ex insperato per electionem ad Menevensem cathedram vocato, et consone satis atque concorditer ab universis electo - - - - - - - 150

„ V. De domo monialium exili et exigua per monachos opulentos oppressa, et libris theologicis fraudulenter ademptis - - - - 152

„ VI. De monachi societate dolosa, gravique per ipsam viro innocuo proveniente jactura, demumque per animum vindicem atque virilem ultione secuta - 156

„ VII. De librorum emptione subdola, seu potias ademptione, non per abbatis simplicitatem, sed magis monachorum duplicitatem et dolositatem perpetrata, monachoque veri patris in falsum ac fictum imitatione promoto - - - - 161

„ VIII. De domo clericali paupere per monachalem opimam afflicta, et Cisterciensis ordinis monacho vitio quoque Cluniacensium involuto - - 167

„ IX. De monachis ordinis hujus medicinalis artis peritiam trutannice professis - - - - 173

„ X. De communi cœnobiorum Walliæ vitio, per quod baptismales ecclesiæ parochianis suis sicut vivis sic et mortuis per monachos destituuntur - 177

„ XI. De Hybernicis cœnobiis similibus vitiis et aliis quoque non minus horrendis perniciose contaminatis - - - - - - 178

„ XII. De foresta regis Angliæ per monachos ordinis hujus pro parte non modica fraudulenter obtenta et fraudulentius extirpata - - - - 186

„ XIII. De crapula Cisterciensium occulta, et carnium voracitate per cameras et firmarias inordinata - 208

„ XIV. De verbis W. Mapi curialibus et facetis in ordinis hujus suggillationem emissis - - 219

Page

CAP. XV. De terris nimis fraudulenter ac detestanter occupatis, et responsione abbatis obliqua ad hominem quippe magis quam ad orationem militi facta - - - - - - - - 225
,, XVI. De furtis iniquis et inauditis et furibus ipsis incendio pariter et suspendio dignis - - 231
,, XVII. De cèllerario bono domuique suæ valde proficuo, deque priore pernicioso domuique suæ male præposito - - - - - - 238
,, XVIII. De milite in lecto ægritudinis constituto ad monasterium delato, cumque convalescere cepisset a monachorum manibus vix erepto - - 241
,, XIX. De militis cujusdam super monasteriis in terra sua construendis laudabili dispositione inter monachos Cistercienses et Cartusienses facta collatione - - - - - - - 244
,, XX. De Cartusiensium ordine, vitæ honestate et austeritate laudabili - - - - - 248
,, XXI. De austera quoque Grandimontanorum religione - - - - - - 254

DISTINCTIO IV.

INCIPIT PROŒMIUM QUARTÆ DISTINCTIONIS - - 261
CAPITULA DISTINCTIONIS IV. - - 264
,, I. De sacrosancta Romana ecclesia ortuque ejusdem et processu, per quam et ex qua tanquam ex fonte irriguo derivata manat et manet animarum salus atque religio tota - - - - 268
,, II. De quinque patriarchalibus ecclesiis in urbe Romana statutis, et quod Sancti Salvatoris ecclesia Lateranensis cæteris cunctis principalior existat - 269
,, III. De Veteris Testamenti reliquiis et sanctuariis in Lateranensi basilica reconditis - - - 272
,, IV. De Novi Testamenti sanctuariis et reliquiis in eadem basilica reconditis - - - - 275
,, V. De ecclesia beati Petri a Constantino, rogatu Silvestri papæ Romæ, constructa, et in eadem apostoli ejusdem corpore honorifice recondito, necnon et basilica beati Pauli apostoli [et] corpore ipsius, sicut decuit, in eadem gloriose reposito - - - - - - 276
,, VI. De tribus patriarchalibus ecclesiis, inter dictas quinque principalioribus, quædam memoratu digna non incompetenter apposita - - - 278

	Page
CAP. VII. De aliis præter dictas in urbe quinque patriarchalibus per orbem ecclesiis, et ecclesia Jerosolimitana patriarchalem demum honorem et sedem adepta - - - - - -	280
,, VIII. De numero basilicarum in urbe Romana, tam intra muros quam extra constructarum, quæ sunt quadringenta quinque minus - - -	281
,, IX. De numero basilicarum Novæ Romæ, scilicet urbis Constantinopolitanæ, et aliis quibusdam de urbe eadem scitu memoratuque non indignis -	282
,, X. De veteri denno Roma et quibusdam cæteris præmissis non incompetenter adjectis - -	283
,, XI. De sublimitate et excellentia Romanæ ecclesiæ largitione Constantini magnifice collata et prophetali vaticinio a longis retro sæculis declarata -	284
,, XII. Qualiter post divisum in orbe dominium, maximeque post translatum ad Teutonicos imperium, eadem iterum ecclesia in summam paupertatem est redacta - - - - - -	285
,, XIII. Qualiter et quam ob causam ecclesia Romana pauper et inops effecta, per clerum et populum illuc confluentem sit sustentata, ideoque delatorum linguis maledicis diffamata - - -	287
,, XIV. Qualiter etiam et quibus exemplis temporum quoque gentilitatis Romanæ celsitudini nota avaritiæ et aviditatis objecta fuit - -	289
,, XV. Qualiter etiam sicut olim ducibus Romanis et principalibus viris, sic et nunc summis pontificibus majori temeritate simul objecta est infamiæ nota - - - - - -	291
,, XVI. Quod propter impunitatem et ecclesiasticam mansuetudinem ac patientiam tanta presumptio fatuis hominibus oblatrandi tanta temeritas est inolita - - - - - -	294
,, XVII. De prælatis superciliosis, qualiter per exempla plurima et doctrinalia præcepta suggillantur - - - - - -	296
,, XVIII. Quod sicut cuncta prædialia cunctaque temporalia summi principis esse dicuntur, sic ecclesiastica et spiritualia in terra cuncta summi pontificis intelliguntur - - - -	299
,, XIX. De Romani principis Henrici nostris diebus imperantis proposito nobili, per quod et inopiam sedis Romanæ sublevare et cupiditatis notam purgare parabat - - - - -	301

Page

Cap. XX. De metropolitanis cæterisque subditis eisdem inferioris gradus episcopis, necnon et simplicibus sacerdotibus a prælatis suis non opprimendis, sed venerandis potius, et quasi communiter lucris animarum indulgere paratis - - - 305

,, XXI. Quod episcopi sicut pro rebus ecclesiæ non propriis sic et nomine pontificali extolli non debent - - - - - - - 308

,, XXII.[1] De vitiis episcoporum damnabilibus pastorali ex negligentia provenientibus - - - 311

,, XXIII. De sacerdotibus antiquis et legis Mosaicæ ministris, quantam venerationem et honestatem suis sacrificiis impendebant - - - 313

,, XXIV. Quod sacerdotes evangelici qui gravius delinquunt, minus tamen et mitius temporaliter puniuntur et ratio quare - - - - 315

,, XXV. De rationibus multis et terribilibus exemplis contra eos qui corpus Christi indebite sumunt maximeque contra sacerdotes indigne sumentes et conficientes - - - - - 317

,, XXVI. De Levitis et diaconibus quod mundi esse tenentur et impolluti - - - - 324

,, XXVII. De Levitis indignis et presbyteris Christi corpus indigne conficientibus exempla terribilia 325

,, XXVIII. De cæteris prælatorum excessibus circa cultus ecclesiarum ex pastorali negligentia provenientibus - - - - - - - 329

,, XXIX. De iis quæ ad cultum et ornatum ecclesiarum necessaria fore noscuntur - - - 330

,, XXX. Quod omnia præscripta ecclesiis necessaria facile essent clericis invenire, nisi propriis tam suis quam familiæ suæ cultibus inhonestis et superfluis nimis indulgerent - - - 332

,, XXXI. Quod, sicut in libro Numeri legitur, homo secundum ordinem suum incedere debet - - 333

,, XXXII. De gravibus episcoporum et abbatum periculis, qui in insulis et tyrannorum regnis ad principum nutus promoveri solent - - 337

,, XXXIII. De clausulis quibusdam a libro de Gestis Giraldi sumptis, materiæque præsenti non incompetenter adjectis - - - - - 340

[1] Numbered in error as XXI.

Page

Cap. XXXIV. Quod fautores principum tyrannorum errores ipsorum per exempla tueri nituntur - 342
,, XXXV. De solutionibus ad objecta singula non incongrue subjectis - - - - - - 344
,, XXXVI. De duobus episcopis nostris diebus in Anglia principis procuratione promotis, et tamen ambobus vita et conversatione conspicuis - 345
,, XXXVII. Quod nisi potestas ecclesiastica vitiis mundanis cum effectu manum apponat, vix in ecclesiis hodie propter schismata varia canonicas fieri contingit electiones - - - - 346
,, XXXVIII. De prælatis canonice legitimeque promotis et non tanquam Chore sibi honorem sumentibus, sed tanquam Aaron a Domino vocatis - 346
,, XXXIX. De statu episcopalis officii valde periculoso, et quodam metropolitano nostri temporis episcopo victoriose coronam adepto - - - - 348
,, XL. De finalis capituli clausula quasi sub epilogo brevi necnon et devota sub oratione comprehensa 353

GIRALDUS CAMBRENSIS DE VITA GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS: SIVE CERTAMINA GALFRIDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI.

INTROITUS PRIMUS - - - 357

INTROITUS SECUNDUS - - 361

INCIPIUNT CAPITULA.

Cap. I. De ortu Gaufridi Eboracensis archiepiscopi, educatione et promotione - - - - 363
,, II. Qualiter Lincolniensis jam electus, insulæ castellum expugnando, et Lincolniæ partes pacificando, patri egregie militavit - - - 364
,, III. Qualiter castellum de Malesharth suppeditando, et Scotorum regem ab Eboraci finibus profugando, boreales regni partes pacificavit - - - 365
,, IV. Qualiter ecclesiam Lincolniensem sponte resignando, et patris cancellariam suscipiendo, eidem circa extrema strenue militavit - - - 368

Page

Cap. V. Qualiter patri afflicto et in ægritudine posito inseparabiliter affuit, eumque usque ad obitum non dereliquit - - - - - - 370
,, VI. Qualiter, patre extincto, fratri adhæsit, eumque in Angliam secutus, multas circa electionem adversitates sustinuit - - - - - 373
,, VII. De ordinatione ejusdem - - - - 374
,, VIII. De adversitatibus, quas Scotorum regem ad curiam ducendo, Cantuariæ et Dovoriæ, in fratris transfretatione suscepit - - - - 375
,, IX. Qualiter ad fratrem transfretando, eumque de loco ad locum sequendo, gravem ejusdem indignationem, quia vacuus venerat, incurrit - - 380
,, X. Qualiter Turonis demum fratris gratiam et pacem recuperavit - - - - - - 381
,, XI. Qualiter nunciis de curia Romana reversis, contra tantos adversarios electionis suæ confirmationem et pallium impetravit - - - 381
,, XII. Qualiter nunciis iterum ad curiam transmissis, cum aliis privilegiis magnis Dunolmensis exemptionem evacuavit - - - - - 383
,, XIII. De consecratione ipsius; et qualiter Turonis ab archiepiscopo loco ejusdem cum multa solemnitate est sublimatus - - - - 384

INCIPIT LIBER SECUNDUS DE PERSECUTIONIBUS GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS - 386

PROLOGUS - - - - - 386

Cap. I. De transfretatione Gaufridi Eboracensis archiepiscopi in Angliam, obsessione ejusdem, captione, et in castello Dovorensi retrusione - - 387
,, II. De fama eventus hujus, et totius Angliæ in cancellarium commotione - - - - 393
,, III. De persuasione Coventrensis episcopi Hugonis, et comitis Moritoniæ per ipsum ad vindictam animatione - - - - - - 394
,, IV. De liberatione archiepiscopi - - - 395
,, V. De conventu procerum et pontificum apud Radinges - - - - - - 397
,, VI. De colloquio inter Windesoram et Radingam - 398
,, VII. De solemni apud Radinge sententiæ prolatione 401
,, VIII. De fuga cancellarii et confectione - - 402
,, IX. De obsessione ejusdem, depositione et defectione 405

Page

Cap. X. De archiepiscopi Rothomagensis Galterii in justiciarium electione - - - - - - 407
,, XI. De Eboracensis completa victoria, celebri atque solemni inthronizatione - - - - 410
,, XII. De Eliensis episcopi apud Dovoriam in habitu muliebri captione, vapulatione et incarceratione - 410
,, XIII. De liberatione ejusdem et transfretatione - 412
,, XIV. Qualiter iterum apud Dovoriam sub prætextu legationis applicuit - - - - - 413
,, XV. De concilio contra ipsum Londoniis convocato, et secunda ejusdem expulsione - - - 414
,, XVI. De mora ipsius et insidiosa transmarinis in partibus expectatione - - - - 415
,, XVII. De tertia ejusdem ab Anglia plena ærumnis discessione - - - - - - 415
,, XVIII. De innata ejusdem malitia et originali natura - - - - - - 417
,, XIX. Descriptio beluæ multiformis - - - 420

CORRIGENDA.

Page 9. l. 12, *for* Anglicana, *read* Anglicani.
„ 13. l. 28, *for* trucannice, *read* trutannice.
„ 31. l. 13, *for* ea, *read* ex.
„ 49. l. 33, *for* historiis, *read* historicis *or* historiæ?
„ 68. l. 3, *for* laubabant, *read* laudabant.
„ 105. l. 27, *for* mastinus, *read* mastivus. So also in p. 106. l. 22. and p. 122. l. 4.
„ 107. l. 25, *for* corpulentiæ, *read* corpulentia.
„ 113. l. 1 from the bottom, *for* nimia, *read* nimium?
„ 196. l. 19, *for* Angliæ, *read* Anglia.
„ 345. in the rubric, *for* conspicuus, *read* conspicuis.

GIRALDI CAMBRENSIS

SPECULUM ECCLESIÆ.

GIRALDI CAMBRENSIS

SPECULUM ECCLESIÆ.

DISTINCTIO I.

PROŒMIUM.

. . . . . quod , nos quidem et coætanei nostri tempore sereniori pariter et feliciori; donec non solum in trivio, verum etiam in auctoribus et philosophis, necnon et metricis ac dictaminum studiis magistrati [1] plenius essemus et consummati xx. annorum, et . . labore contin[uo] . . . temptavimus . . . scilicet etiam maturi quod . . [di]dicerunt, et inutiliter alios docentes, similesque magistris discipulos effic[ien]tes, tantum et tam e[nor]mem hodie defectum in literatura facere præsumpserint. State of learning in England.

Nec mirum, quia juxta illud Plauti elogium:

"Ex insensibili ne credas [sensibile] nasci."

Verumtamen qu[ia] . . . monasticos non circa mo .

. . . .

libros imperi[ales] tam ad Digesta scilicet quam ad Codices, necnon et element . . um librum Institutiones [sa]ltu præpropero transvolare. Propter quod ædificio abs[que] fundamento constructo . . . no venti impulsu . . n te statim et titu . . . quotiens

. . . .

[1] *magistrati*] magis sati, MS.

a . . . .
. . . non qui particula . . . . si per panniculos comparant sibi scientias; in singulis solum apparentes et absolutam in nullis omnino perfectionem habentes, et juxta versus hujus sententiam non incedentes:

"Artes per partes non partes disce per artes."

Alii vero magistrati, quorum ho . . . . suæ literaturæ
. . . .
. . . . cujusdam signum et etiam præsumptuosæ species

---

[1] The whole passage was before Ant. Wood when writing his work on the Antiquities of the University of Oxford.

A.D. MCLXXXVIII.

"Varii per hos annos viri comparebant, qui vel theologiæ scholasticæ, vel legum, vel philosophiæ, philologiæ ibidem, artiumque peritia magnum sibi nomen peperere; quamvis a politiori, uti dictum est, eruditione discitum a plerisque, et ad legum studia transcursum jam esset; author enim nobis est Sylv. Gyraldus, hujus ævi studiosos, quam primum ipsa literarum rudimenta superassent verborumque syntaxin et accentus paulum modo didicissent, libros imperiales, lucri spe abductos, confestim arripuisse; nec institutionibus tantum et elementis, verum Digestis quoque, Codici et Authenticis festinam operam addixisse. Prædictus nobis Merlacus, super eodem, ni fallor, argumento disserens, de seipso refert, quod, cum inter Hispanos ageret, inque patriam revocatus, iter esset instructurus, certior illico factus est, artes apud nos ingenuas silentio multatas, proque Aristotele et Platone solum Titium et Seium studiosorum in manibus versari; quam rem tam sollicitum habuisse se memorat, ut reditum in Angliam aliquantisper distulerit; tamen (inquit ille) ne ego solus inter Romanos Græcus remanerem, ubi ejusmodi studium florere didiceram, iter arripui. Profecto desultorium illud academicorum ingenium, quo ad nova protinus studia præcipites ferebantur, viros ubique prudentes plurimum angebat.

"Gyraldus enim quem diximus saltum hunc a bonis literis ad leges pessime factum ostendens, narratiunculam de clerico Oxoniensi, nomine Martino, haud ineptam instituit; leges Bononiæ imbibisse perhibens, Oxoniamque regressum, in eas simultates cum jurisconsultis nostris incidisse, ut quoties causa aliqua per procuratores administranda coram judice esset, et Martino omnes, et omnibus Martinus perpetuo contraverit. Addit insuper Gyraldus, quod cum causam die quodam diceret Martinus, et in lege quadam a reliquis allegata, ejusque sententiæ expressis ut videretur verbis repugnanti, hæreret; conclamabant una voce omnes, tanquam triumphato illudentes: 'Per hanc legem, Martine, salies, sicut simiæ saltanti dici solet, perque legem istam velis nolis saltum facies.' Quibus indignabundus

videtur arrogantiæ, antiquitatis vocabula, et tamquam [antiqu]itate sepulta contra usum publicum resuscitare conati, et ea quæ stantia sunt et in communi favore pollentia . . . . ere pr . . . .

" mordaciter tamen et lepide satis re-
" spondit in hunc modum: 'Si sali-
" 'endum est mihi, saliam quidem,
" 'sed non saltum quem vos fecistis
" 'omnes, a *cum animadverterem*
" '(locum ea verba in jure allegato
" 'auspicabantur) usque *ad impera-*
" '*toriam majestatem* (quæ ibidem
" 'etiam occurrunt); si rumpi de-
" 'beatis et crepere medii, id nec feci
" 'revera, nec faciam.' Hæc in juris-
" peritos, *pauperistas* dictos, maxi-
" me intentabantur, quorum per-
" plures Oxonii tum erant, a *libro*
" *pauperum* nomen sortiti; is vero
" in multo jam usu liber erat, uti et
" sæculo proxime currenti consimilis
" ille alter, *Thesaurus pauperum*
" nuncupatus, a Petro Tusculo con-
" scriptus, qui Romæ deinceps, no-
" mine Johannis XXII. sedebat.
" Neque vero saltui isti scriptis
" tantum refragabantur nostrates,
" sed et exterorum haud pauci eidem
" reclamabant; inter quos, tempore,
" non eruditione postremus, Petrus
" Ramus rem fusissimo risu exci-
" piendam arbitratur, ut Parisienses
" loco annorum integrorum, philo-
" sophiæ nempe studiis olim in-
" sumptorum, totidem vix mensibus
" in eisdem collocatis inde magistri
" si Diis placet, appellationem con-
" festim sibi arrogarent; quos ma-
" gistros utique per saltum nomi-
" nandos haud immerito existimat.

MCLXXXIX.

" In aperto jam est artium inge-
" nuarum cognitionem, legum partim
" studio, partim religiosorum infan-
" tia eodem fere tempore in Anglia
" perinde ac in Gallia depravatam
" fuisse; quod Johannis etiam Sa-
" risburiensis testimonio ulterius
" astruitur, qui rempublicam litera-
" riam, tum Lutetiæ, tum præsertim
" Oxoniæ labefactatam graviter hac
" ætate testatur; cui astipulatur
" Daniel Merlacus, qui professorum
" Parisiensium inscitiam passim
" criminatus, in libro superius dicto,
" his eosdem verbis uberius pro-
" scindit. 'Cum dudum ab Anglia
" 'me causa studii cepissem, et Pa-
" 'risiis aliquamdiu moram fecis-
" 'sem, videbam quosdam bestiales
" '(eo verbo utendum censet) in
" 'scholis gravi authoritate sedes
" 'occupare, habentes coram se
" 'scamna duo vel tria, et descriptos
" 'Codices importabiles aureis lite-
" 'ris Ulpiani traditiones repræsen-
" 'tantes, necnon et tenentes stylos
" 'plumbeos in manibus, quibus
" 'asteriscos et obelos in libris suis
" 'quadam reverentia depingebant;
" 'qui dum propter inscitiam suam
" 'locum statuæ tenerent, tamen
" 'volebant sola taciturnitate videri
" 'sapientes, sed tales cum aliquid
" 'dicere conabantur, infantissimos
" 'reperiebam,' etc. Cæterum quan-
" tamcunque divinarum humana-
" rumque literarum professores nos-
" tri in legendo inscitiam prodidere,
" parem eorundem discipuli in
" discendo pigritiam ostendebant;
" utque author est Lelandus, inculta
" quædam barbaries summæ erudi-
" tionis per hæc sæcula loco habeba-
" tur; quod quidem ego docentium
" fatuitati præcipue ascribam. Cum
" enim tam incondita disciplinæ ru-
" dimenta jacerentur, mirum non est
" solidi nil quicquam superstrui

. . . .
magis exprimere; quorum immemores dilig . . memores Notandum autem quod monachi Cistercienses, qui juxta primævam ordinis institutionem et intentionem superflua, Cluniacensium et abusiva vic . . . da di[dic]erunt in dictis . . . [mutat]ionem vitiis ipsos [imi]tantur, sicut . . . . . montani . . . . ris . . . . .
. . . .
dialecticæ atque [me]andris, tanquam apud . . neos scopulos consenes . . s. Ideoque propter hujusmodi tale vitandum dialecticam in limine salutandam sapiens . r . . . et.

Porro quatinus an . . . rescripta monachorum [Cantuar]iensium in pronun : . . cia, denique reverta[mur] . . . difficile est a consu . . . .
. . . .
quia nullorum addict . . . verba priorum sine ma . . . deberent, aut etiam hoc verbum au . . . et similia, penultîma syllaba quasi producta pronuntiare consueverunt . . . .
. . . .
. . . .
dictiones ad res melicas, scilicet vel me . . modulationes pro . . ne peccatum unius loci incuria proveniens solum, inquam, imperitia in uni[versi]tatem forte

---

" potuisse; dum hebetiores aliquali " cognitione inflarentur, qui judicio " vero et indole magis pollerent, " cœpti tam inauspicato itineris " pertæsi, ad veram eruditionem " perveniendi spem omnem abjice- " rent. Quippe clerici nunc Angli- " cani in triplici ponebantur diffe- " rentia; ut a Radulpho Beluacensi " proditum est, qui in re gramma- " tica, humaniorique universim " literatura, coætaneis omnibus " facile præluxit. Primos *Superse-* " *minatos* vocat, illos denotans, qui " nullum artium fundamentum " ponentes, in earum tamen tabu- " latis tectisque exigendis satage- " bant, quorum omnes propterea " conatus in irritum necessario " cadebant. Proxime istos, *Pan-* " *nosos* (uti nuncupat) collocandos " censuit; quos doctrinam *particu-* " *latim et quasi per panniculos* arri- " puise perhibet, apophthegmatum " et sententiarum collectores, nulla " scientia instructos; utpote quibus " e versiculo illo persuasum vide- " retur: 'Artes per partes, non " 'partes disce per artes,'" etc.

redundet; ne clerus Angliæ totus culpa quorundam contaminatus . . . inta literaturæ sine . . . prærogativa cæteris . . . semper hactenus longa de ro . . ens lapsus in defectum . . videatur; ces . . . . e regni in perpetua barbarismorum vitia et delictorum protenus ac maledicorum cessabunt convicia . . . . Tempus enim de quo Sibyllæ vaticinium olim mentionem fecit, quod magistrum Meinerium, principalem Petri Abalardi discipulum et rhetorem incomparabiliter eximium, in auditorio suo Parisius coram multitudine scholarium recitantem audivimus et plangentem, damnisque futuris [valde compatientem, jam advenit. Erat autem vaticinium tale]; "Venient dies [et væ illis] in quibus leges [obliter]abunt scientiam literarum[1]" . . . . .

---

[1] *literarum*] See *Gemma Eccl.* ii. 37. The sense of the whole passage has been preserved by Ant. Wood in his Antiq. Univer. Oxon. p. 54, quoting from this work of Giraldus, then unmutilated.

"Status jam doctrinæ quoad "theologiam et philosophiam cala- "mitosus plane erat. Causæ au- "tem artium neglectarum (quem- "admodum viri eruditione celebres "testantur, et inter illos Gyraldus) "sic se habebant. 'Causam (inquit "'ille) tanti defectus hujus et tam "'generalis hanc esse noveritis, "'quod literaturæ radicem et fun- "'damentum eatenus inconcussum "'leges imperiales in regnis occi- "'duis jam propemodum, immo "'præter modum, hodie suffocarunt. "'Tempus enim de quo Sibyllæ "'vaticinium olim mentionem fecit "'(quod magistrum Menervium, "'principalem Petri Abulardi dis- "'cipulum et rhetorem incompara- "'bilem, eximium in auditorio suo, "'Parisiis coram multitudine scho- "'larium recitantem audivimus et "'plangentem, damnisque futuris "'valde compatientem) jam ad- "'venit, erat autem vaticinium tale: "'Venient dies, væ illis, quibus "'leges obliterabunt scientiam lite- "'rarum.'

"Secunda literaturæ defectus "causa est (inquit ille) quod scho- "lares diebus istis in trivio stu- "dentes, prætermissis omnino fere "duabus facultatibus pernecessariis, "quarum prima recte, secunda vero "lepide loqui docet et ornate, ad "studium logices et garrulæ loqua- "citatis apparentiam, quatinus acuti "videantur et diserti, se cursu ve- "loci transferre deproperant; ca- "thedramque magistralem solum "triennii spatio seu quadriennii, "quatinus quod male didicerunt et "imperfecte, doctrina prorsus inu- "tili cæteris insinuent, et ut magis- "terii nomine tumescant, et ad leges "aut physicam, lucrosas scilicet "pro tempore scientias illico trans- "eant, scandere non erubescunt;

. . . .
antiquitus enim imperatorum et principum, qui per honores quos . . . philosophis atque poetis linguæ Latinæ moderatoribus or . . . erebant . . artes . . studiis atque labores . . . hinc floruit . . . ium et in artium (?) arduo celsitudinis vertice [sci]entia stetit. Item et proprio . . nostro tempori diebus dum et ecclesiasticæ dignitates dignis et juxta merita bona, viris videlicet eruditis et liberaliter instructis conferebantur, literarum studiis plurimum indulgebatur. Verum modernis his tempestatibus, quibus [pri]ncipis et illiterati[1] . . . .
. . . .
. . . .
. . . aliter Lucas . . . in Actibus, gaud . . . scripsit, quoniam digni . . . sunt pro nomine Illius vel contumeliam pati. Ecce, qualiter non pro nomine modo Jhesu simpliciter dignos pati contumeliam dixit; plane quoniam . . . pa raritate plerumque pretiositatis augmentum rebus accrescat, juxta illud Jeronymi el[o]gium, pulegium apud . dos pipere pretiosius est, literaturam de qua loquimur, cujus etiam quasi carmen querulum et planctum quoque tanquam epithalamicum hic emisimus, litteratorum raritas ipsa virorum futuris forte diebus conjectura probabili denuò pretiosam efficiet et gloriosam. Quatinus ad ipsam iterum tanquam ad

" quod nos quidem et coætanei nos-" tri tempore sereniore pariter et fe-" liciore, donec non solum in trivio, " verum etiam in authoribus et phi-" losophis, necnon et metricis ac dic-" taminum studiis massati plenius " essemus consummati, xx. annorum " aut plurium labore continuo non " attentavimus. Ita is. Deflore-" scentibus itaque artibus tum in " trivio tum in quadrivio positis, " succrevit paulatim (ut paucos post " annos dicemus) adulterina ea eru-" ditio, quæ barbariem unice invec-" tura videbatur."

[1] Here follows a column and then a page so mutilated that no sense can be made of them. They refer apparently to the miserable condition of learning in England. This is succeeded by a reference to passages in St. Mark's gospel and St. Paul's epistle scarcely less defective, and of no historical importance.

linguæ Latinæ matrem atque magistram viri scholastici irreparabilium plangentes [harum] damna dierum caterva[tim] . . . accurrant; præsertim . . m si principes literati regi regna et imperia . . . literarum . . . .

. . . .

quorum radix qui[dem ama]ra fructus autem dul[cis, for]san ex parte redolentes s . . tem apud posteros, quoniam et livore vacuos, et literis forte reversis ac resuscitatis affatim erudiendos dignis efferri laudibus affectamus.

Utinam igitur in regni Anglicana sede suprema ecclesiarum ejusdem omnium digne debiteque tanquam superlativa de cætero cesset in choro vitiosa dictorum prolatio cuncta, literarumque decus et gloria saltem in fine temporis ad pristini status honorem sit reversura . . . . em, in brevi literatura . . surget

. . . .

. . . .

consequens . . . . . detur ut cum saltum . . vix a literis scilicet et sylla . . . u ad leges more solito . . . nequeant, prætermissis laicorum legibus et verbosis atque clamosis absque medulla constitutionibus, ad literales scientias artesque liberales canonicas demum theologicasque superædificando disciplinas humanæ saluti pernecessarias, felici mutatione convertantur.

Ad literaturæ quoque reparationem, et tempestivam sanioris doctrinæ reversionem, illud etiam ex parte facere posse videtur, quod libri quidam, tanquam Aristotelis intitulati, Toletanis Hispaniæ finibus nuper inventi et translati, Logices quodam modo doctrinam profitentes, et tanquam prima fronte præferentes, vel philosophicas longe magis de rerum scilicet naturis inquisitiones et subtiles quoque discussiones, quam . . . .

. . . . det, et prioribus . . . . .

doctrinæ sanioris . . . novitatibus . . . . et hæreses . . . [ni]miis affectibus adhærentes indulserunt, nuper in Franciæ [finibus], ne legerentur amplius in scholis sunt prohibiti. Quapropter relictis vanis disciplinis illis et erroneis, ad saniores doctrinas, solidiores et salubriores, Deo inspirante, convertantur.

Quamquam autem indecens sit plurimum ut epistola libellum prolixitate redoleat, adjiciendum hic tamen quod ad vocandum et adjiciendum scholarium mentes ad studia pristina, subtilia quidem magis quam utilia, super librum Aristotelis quendam *De Anima* intitulatum, hoc scriptum quidem est inventum : " Indignum " revera est valde ut id quo est sciens homo nesciat ; " et quo rationalis est nulla ratione comprehendat. " Quomodo enim Deum vel se poterit diligere, vel quod " in se melius est co . . . cicur ignorans . . ."

. . . .

logica semper . . . m ejus ne fu . . . em Jeronymi ad quem . . . . super pennas ven[ti] . . . . s inquisitionibus ambulare volentem, quinimmo tanquam pernicibus alis, præsumptuosis pariter et perniciosis, longe trans nubes et astra volare nitentem : " Quid " te torques," inquit, " et maceras in illa quæstione, " quam subtilius est et utilius contemnere quidem " quam vel solvere vel ratione discutere." [Et apostolus ad] Timotheum " . . . et sine disciplina quæstiones devita "[1] * * * *
Quoniam, ut ait Cassiodorus : " Noli celare speculum men- " tis tuæ ubi te possit omnis ætas futura perspicere."

Notandum hic autem quod, sicut philosophanti cuilibet, duo sunt necessaria, sapientia scilicet et sufficientia, juxta illud poetæ :

" Quis locus ingenio est, nisi cum se carmine solo
" Vexant, et dominis curæ nisæque feruntur ;
" Pectora nostra duas non admittentia curas ?"

---

[1] Here follow some extracts from the Fathers of no interest, mutilated like the rest of the MS.

Item et illud:

"Nam si Virgilio puer et tolerabile desit
"Hospitium caderent omnes a crinibus hydræ."

Sic et alia quoque duo scribere volenti sunt pernecessaria, literalis scientiæ sc. abundans copia et indefatigabilis studiosi laboris diligentia. Necesse est etiam ut mentis studiosæ conatum, licet arte suffultum, comitetur ingenium; juxta illud: "In . . . . . .

. . . .

studiosis mentibus in . . . tes eorumque tanquam humeris insidentes, multiplicatæ majestatis beneficio magni fieri possumus si magnanimi. Nobiles nimirum ausus nihil æque impedit ut diffidentia. Omnis appetendi conatus perit ex desperatione consequendi. Multa nempe, ut ait philosophus, non quia difficilia sunt, non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt. Latet ob hoc sub otio laudabilis plerumque virtus et eruditio, et dum se probandi formidat exercitium occulta manet lu . . . meritorum. Hinc accidit ut scientissimi plerique . . ciendo senescant . . . .

. . . .

. . . sed Ciceronis exemplo . . dari non potui: ea inquit . e poemata non scribo, quia qualia volo non possum, qualia possum nolo. Mihi enimvero ea mens est, et in hanc partem tam vehemens,

"Cum neque chorda sonum reddat quem vult manus et mens,
"Nec semper feriat quodcumque minabitur arcus."

Si qualia volo non possum, qualia possum volo. Invitare nos etiam ad scribendum, arduumque conatum aliquem aggrediendum, illud sapientis cujusdam elogium plurimum potuit. "Providæ mentis est et a natura bene institutæ, quia prætereuntia sunt cuncta q . . . . nimus et pereuntia ad . . bilia ac permanentia bona [contin]uis nisibus anhelare, et . . ac

transitoriis ad . . . . veriore vivere vita volo. Hanc autem vitam vere vitalem plus per opera bona et bene meritoria quam per opuscula laboriosa sibi mens provida comparare nitatur. Nec tamen opuscula studiosaque conamina sunt aspernanda, non enim contemnenda sunt omnia quibus aliqua reperiri poterunt etiam præstantiora. Multo plures etenim agiographi nostri, tam posteros quam præsentes, libris et litteris quam labiis et linguis seu lectionibus erudierunt; multoque pluribus Origenes et Jeronimus studendo scribendoque quam loquendo sive legendo profuerunt. Scripta nimirum literarumque vinculis alligata publicataque semel et approbata tenaciter hærent, et tanquam successione quadam et reparatione continua posteritati totum profutura per ævum perseverant. Non igitur inutilis, non infructuosus, studiosæ mentis videri debet . . . . laudis appetitum scribendo laborent. Qui enim hæc faciunt mercedem utique suam jam receperunt, præmioque prorsus fraudantur æterno. Verumtamen vix evenire solet ut quamvis non appetatur in bonis actibus arduisque conatibus suis laus evitetur. Mirum enim in modum laus cum appetatur amittitur, cumque vitatur acquiritur. "Gloria namque virtutes," ut ait Jeronimus, "ac virtuosos tanquam umbra "sequitur, et appetitores sui deserens diligit et dirigit "contemptores." Dictam autem laudis et umbræ naturam hi duo versiculi satis expresse declarant:

"Laus umbræ similis, quam non fugiendo fugabis;
"Si fugis, en sequitur; fugit aspernata sequentem."

Et igitur omnipotens et misericors Deus quatinus illi qui doctrinalibus uti studiis ad sponsæ Christi decorem et decus mente manuque laboriose desudant, fructum laboris sui non more superborum et insensatorum . . .

. . . .

[PRÆFATIO.]

Lectio certa prodest, [varia] delectat. Si ergo legendo proficere quæris, primo continentiam operis cum diligentia seriatim transcurras, quatinus et materiæ tenor et tractandi modus et rerum cohærentia cuncta patescant. Quotiens vero transcurso volumine delectari volueris, circa clausulas subscriptas et capitula distincta verseris. Contents of this book.

Prima distinctio, quia brevis est admodum et succincta, deque religionum et ordinum varietatibus compendiose satis disputat et pertractat, facili lectione poterit levique labore transcurri.

Secunda vero distinctio de monachorum Kantuariensium . . . . supercilio con . . . . archiepiscopis suis . . . . et eadem . . . . . potius quam . . . . . . magis quam . . . do promotis . . . . [dic]ti Coventrensis episcopi fine felici, exemplo [admira]bili pariter et im . . . . inter cætera non omittatur.

Item de Baldewino archiepiscopo et abbate Serlone, Cisterciensis ordinis utroque; necnon et Cisterciensium a Cluniacensibus derivatione, capitula duo distinctionis ejusdem ultima, non indigna lectione reputentur.

In tertia vero distinctione de monasteriis duobus Cisterciensis ordinis nimia vicinitate conjunctis, multisque diebus pauperiore domo per opulentiorem graviter oppressa.

Item de monachis ordinis ejusdem girovagis et artem medicinalem trucannice professis.

Item de foresta regis occupata fraudulenter et fraudulentius extirpata. De . . . Cisterciensium occulta . . . . tam immoderata [tamque inordi]nata, perlegantur.

Item de militis . . . .

Item [de Cartusiensium et Grammon]tanorum ordinibus, finalis scilicet distinctionis ejusdem duo legi capitula præponantur.

Quarta vero distinctio tota videtur lectione dignissima, cæterarum quippe cunctarum longe præstantissima; quanto verius ibidem et evidentius de ecclesia Romana, matre scilicet aliarum omnium atque magistra, membrisque ejusdem præeminentioribus tractatus utilior, si sane præsertim et sensate, sapienter atque salubriter incedatur.

Sin autem humanæ imperfectionis indicio, quandoque, quod absit, stylus oberret, longe periculosior esse non ignoratur. Ad hæc etiam procemia singula si diligenter inspiciantur et perlegantur, lectione non indigna videri potuerint. Epistolam quoque præmissam et tanquam in capite libri scriptam, literaturæ defectum planctu lamentabili persequentem, saltem viri literati lectione dignentur. Notulas[1] quoque contra magis notabiles tam sententias quam sermones per loca disposui, ad quæ perfacile, signante nota, lectoris acies dirigatur.

---

[1] *Notulas*] These marks and notes remain in the MS. from which the text is taken, and were evidently added by Giraldus himself.

CAPITULA PRIMÆ DISTINCTIONIS.

I. . . . .
II. . . . .
III. . . . .
IV. Quod bonis et electis causam et materiem dant opes ad salutem.
V. . . . .
VI. Quod pompæ sæculares et muliebria consortia impios distrahunt et abalienant a Christo.
VII. Quod prodest in sancto degere contubernio quam solum esse et in loco solitario.
VIII. De monachi oratione et . . . .
IX. . . . .
X. . . . . decuit Jeronimum cum paucis . . . in Bethleemitica . . . mansit.
XI. De monacho urbano Jeronimum in eremo conveniente et Jeronimo respondente.
. . . .
. . . .

Expliciunt Capitula primæ Distinctionis.

DISTINCTIO I.

Cap. . . .

. . . .

Riches not more disadvantageous to holiness than poverty;

. . . [evan]uit, hanc vocem cœlitus emissam;

"Pluris habes catum quam præsul pontificatum."

Consuevit enim ille per labores manuum graves, quibus victum quærebat, et orationum instantiam multam, cum cato suo ludendo interdum se recreare. Papa nimirum honorem illum et gloriam suæ personæ nullatenus attribuit, sed humilitatem in corde servando totum ad Christum retulit, quia solus et præcipuus super omnes creaturas in cœlis et in terris Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Unde cum imperator quidam papæ stratoris officium exhiberet: "Non tuæ," inquit, "personæ, sed Deo et beato "Petro hunc honorem exhibeo." Cui incontinenti "papæ respondit: "Nec ego a te, sed ab imperatore "Constantino obsequium istud, ad quod de jure "teneris, tanquam vicarius ejus et successor accipio."

. . . .

tanta opulentia [et tanta] gloria fuit, sicut in . . . gum habetur; cum un . . que tamen primum in[porta]bile sed et portabile; secundum vero licet ad tempus stabile, non tamen perdurabile, Christi ecclesiam stabilem, perpetuam, et durabilem typice præfiguraret, sanæ mentis nemo miretur, cum tanta figurarum in terris gloria fuerit, si res ipsa figurata præsertim tam impretiabili pretio Christi, scilicet sanguine, comparata, semper honorata, [et] semper existat glo[riosa].

Tabernaculum tamen q[uia port]abile erat et vagum . . . significabat ecclesiæ . . . [mili]tantem. Templum . . . monicum . . . . lapides vivos ad . . supernæ constructionis . . . novimus esse translatos. De tribus autem antiquis divitibus simul Deoque caris, rege scilicet David, Abrahame, et Job, ad præsens exempla sufficiant. Confidenter etenim dixerim, quia neque ex sui ipsius natura vel paupertas præstat vel adimunt divitiæ sanctitatem; nec perfectum obscuritas nec reprobatum claritas facit, nec claudit libertas nec re[pandit] servitus paradisum. [Pater enim] patriarcharum Abram . . et dives scribitur et per . . . cujus fides admira[bilis et o]bedientia imitabilis . . . omnium copia præ . . . . . . tamen cum . . . . . etiam cum Domino . . . . titu . . a rege uni[verso] orbi præbuit castitatis suæ exemplum. Sanctus Job qualis fuerit in divitiis earum probavit ademptio; quem morbus corporis, temptatio uxoris, amicorum exprobatio spectabili reddidit patientia clariorem. Rex David, quo nemo fere suo in tempore ditior sed nemo sanctior, quo nullus sublimior sed humilior nullus, et inter thesauros innumeros sepelitur, et inter Dei amicos cæteris gratior reperitur. Vir enim Deo dignus et juxta cor inventus, haud aliter vixit quam scripsit, simul in unum dives et pauper.

Cap. IV.

Quod bonis et electis causam et materiem dant opes ad salutem.

[Nun]c etiam ad propinquiora nostris diebus tempora respiciamus. Scimus in regnis plurimis, præcipueque in regno Anglicano de quo certiores sumus, tam reges quam pontifices . . . . contra multos et innumeros ordinis utriusque viros et divites fuisse constat et

Rather furnish means for goodness.

Deo carissimos. Talibus enim, qui inter divitias tanquam egeni paupertatem spiritus habentes non eis extolluntur, sed bene utendo potius humiliantur, causam præstant opes et materiam ad salutem. Unde Jeronymus: "Episcopus humilitate decrescat, non "intumescat fastigio." Item Seneca: "Magnus is est "qui sic auro utitur ut fictilibus; nec minus ille qui "ita fictilibus ut auro." Item Jeronymus: "Magnum "est habere divitias et calcare."

Novit itaque Dominus quæ quibus ingeniis conveniant, conferens electo cuique juxta gratiarum divisiones, tanquam verus medicus medelam, quæ magis accommoda fuerint ad salutem. Reprobis autem tanquam in temporalibus obtemperando, quatinus qui in sordibus sunt sordescant adhuc pœnales . . . .

. . . .

. . . . tamen divites . . . divitiis recteque . . . eas et distribuunt, ibi corona multo gloriosior et sublimior. Divitiæ namque dicuntur, quia dividi debent; aut secundum quosdam, quia . . duo vitiant, corpus scilicet et animam; ubi videlicet vitiis et non virtutibus nec divisionibus honestis indulgetur. Haud aliter contemplativa quoque securior est quam activa; activa tamen ubi sancta et honesta quoniam multos lucratur utilior est et gloriosior. Proinde et prædicatores propter di . . . coronam auream . . . . . aureolam commu . . . . nempe et propriam . . . tum centesimum . . . virgines et . . . [ob]tinere solent.

Cap. V.

. . . .

The advantages of solitude.

. . . . adver . . . ur ad loca . . . . olim et . . . . [m]onaste[ria] . . . as duo . . . . genera vitæ soli[tariæ, cœno]bitarum scilicet et ana-

[choritar]um vel eremitarum. Prima securior est propter infirmitatis nostræ imperfectionem, secunda excellentior propter caritatis perfectionem, ad quam sicut altiorem transitur [a] prima, secundum regulam beati Benedicti, cum transiens scilicet plene roboratus fuerit et indutus virtute ex alto. Horum solitudinem loci commendans David ait: "Factus sum sicut solitarius "in tecto." Unde Jeronymus a scholis liberalium literarum ad eremum con . . . . scribit cuidam [1] . . . . [lat]eri suo cum adhæ . . . . et mundi contemp[tum] . . . . cans: "O desertum, [Christi "floribus] vernans. O solitudo, in qua illi nascuntur "l[apides] de quibus [in Apocalypsi civi]tas regis "[magni extruitur]. O eremus, [familiarius Deo gau-"dens. Quid agis, frater, in sæculo, qui major es "mundo? Quamdiu te tectorum umbræ premunt? quam-"diu fumosarum urbium] carcer includet? Quid te "terrenum delectat hoc sæculum, cui cœleste præpara-"tum est habitaculum? Quamdiu nares tibi loca fœda, "loca lutosa constringent, faciemque tuam domorum "obsoletarum fuligines atræ depingent? Crede mihi, "in eremo nescio quid amplioris lucis aspicio, libet ad "purum aera convolare; libet, inquam, et longe pro-"pensius libet, sarcina carnis abjecta, ad liquidum "ætheris transire fulgorem. Paupertatem times? sed "beatos pauperes Christus appellat. Labore terreris? "sed nemo ad læta sine sudoribus et certamine "coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non "timet. Supra nudam metuis humum exesa jejuniis "membra colligere seu collidere? sed Dominus tecum "jacet. Squalidi capitis horret inculta cæsaries? sed "caput tuum Christus est. Infinita vastitas eremi "te terret? sed tu paradisum mente obambula. "Quotiescumque illuc cogitatione conscenderis, toties

---

[1] *cuidam*] sc. Heliodoro.

"in eremo non eris. Scabra sine balneis attrahitur "cutis, sed qui in Christo semel lotus est, non illi "necesse est iterum lavare. Et ut breviter ad cuncta "respondentem audias apostolum: 'Non sunt,' inquit, "'condignæ passiones hujus sæculi ad futuram gloriam "'quæ revelabitur in nobis.'" Delicatus es igitur, miles charissime, si vis hic gaudere jugiter in sæculo et postea regnare cum Christo; impossibile est enim ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et ventrem hic et ibi mentem impleat; ut a deliciis ad delicias transeat, ut in utroque sæculo primus existat, ut in terra finaliter excelsus et in cœlo consequenter gloriosus appareat.

Cap. VI.

Quod pompæ sæculares et muliebria consortia plurimos distrahunt et alienant a Christo.

The society of women to be avoided. Ad hæc etiam templa,. theatra, [liti]gantium fora, [tabe]rniorum stadia cho . . . . m muliebrium . . . . nari . . umque sæcularium . . . . .

. . . .

mulieribus . . . propinquitate . . . ra permittant, de qu[ibus] . . nihil sævi criminis susci . . . . ri naturale fœdus permittit. Tutius tamen est ab eo etiam consortio procul abstinere, quam, ut ait Augustinus, in hoc casu loquens et talium quoque consortia dissuadens, "quæ cum sorore mea sunt, "sorores meæ non sunt." Et Jeronymus idem dissuadens ad Rusticum monachum, ait: "Matrem ita vide, "ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus "cordi tuo hæreant et tacitum vivat sub pectore "vulnus. Ancillulas quæ illi in obsequio sunt, tibi "scias esse insidiis, quia quanto [vilior earum] conditio, "[tanto facilior] ruina est. [Et Johannes Baptista "sanctam matrem habuit pontificisque filius erat, et "tamen nec matris affectu nec patris opibus vince-

" batur ut in domo parentum cum periculo viveret " castitatis. Vivebat in eremo, et oculis desiderantibus " Christum nihil aliud dignabatur aspicere. Vestis " aspera, zona pellicea, cibus locustæ melque sylvestre, " omnia virtuti et continentiæ præparata.] Filii " prophetarum, quos [monachos] legimus in Veteri Tes- " tamento ædificabant [sibi] casulas propter fluenta " Jordanis, et turbis urbium [derel]ictis polenta et " herbis [agr]estibus victitabant."[1]

Cap. VII.

Quod prodest in sancto degere contubernio quam solum esse et in loco solitario.

The society of the righteous better than solitude.

Item idem ad eundem. " Nunc monachi incunabula " moresque discutiamus, et ejus monachi qui liberalibus " studiis eruditus in adolescentia jugum Christi collo " suo imposuit. Primumque tractandum est utrum " solus an cum aliis in monasterio vivere debeas. Mihi " quidem placet ut habeas sanctorum contubernium, " [nec ipse te doceas et absque doctore ingrediaris " viam quam nunquam ingressus es, statimque tibi in " partem alteram declinandum sit et errori pateas, " plusque aut minus ambules quam necesse est, ne aut " currens lacesseris, aut moram faciens obdormias.] In " solitudine sito subrepit superbia. Et si parumper " jujunaverit hominemque non viderit, putat se alicujus " esse momenti, oblitusque sui unde et quo venerit, " intus corde, lingua foris vagatur. Judicat contra " apostoli voluntatem alienos servos; quo gula popos- " cerit porrigit manus; dormit quantum voluerit; facit " quod voluerit; nullum veretur; omnes se inferiores " putat; crebriusque in urbibus quam in cellula est; et " inter fratres simulat verecundiam, qui platearum

[1] *victitabant*] The passages in brackets, lost in the MS., have been supplied from St. Jerome.

" turbis colliditur. Quid igitur solitariam vitam repre-" hendimus? Minime quippe, quam sæpe laudavimus!" ubi et supplendum duximus; sed monasticam sub moderato sanctoque consertio, tanquam securiorem, longe præferimus.

Cap. VIII.

De monachorum oratione et . . . . . . sio.

Item ad eundem, ad idem persuadendum . . . . monachum instruendum. "Sed vivere debere sub " unius disciplina patris consortioque quamplurium, " ut ab alio discas humilitatem, ab alio patien-" tiam. Hic te silentium, ille doceat mansuetudi-" nem. Non facias quod vis; comedas quod juberis; " habeas quod acceperis; vestiare quod acceperis; " operis tui pensa persolvas; subjiciaris cui non vis," etc.[1]

Cap. IX.

. . . .

Ad idem etiam . . . . dum tale su . . . . . exemplum inducit . . . . "Dicam et aliud qu[od " in Ægypto] viderim. Græcus adolescens erat in " cœnobio, qui nulla continentia, nulla operis magnitu-" dine, flammam poterat carnis extinguere. Hunc peri-" clitantem pater monasterii hac arte servavit. Imperat " cuidam viro gravi, ut jurgiis atque conviciis insecta-" retur hominem, et post irrogatam injuriam primus " veniret ad quærimonias. Vocati testes pro eo loque-" bantur qui contumeliam fecerat. Flere ille contra " mendacium cœpit. Nullus alius credere veritati. " Solus [pater defensionem suam callide opponere, ne

[1] The passage continues from St. Jerom's epistle *Ad Rusticum* until it is broken off by the mutilation of the MS.

" abundantiori tristitia absorberetur frater. Quid multa? " Ita annus ductus est. Quo expleto, interrogatus " adolescens super cogitationibus pristinis an adhuc " molestiæ aliquid sustineret: 'Papæ!' inquit, 'vivere " 'mihi non licet, et fornicari libeat?' Hic si solus " fuisset quo adjutore superasset?"]

Cap. X.

Item quod docuit Jeronymus . . . . valde profecit cum paucis . . . . in Bethleemitica . . . . mansit.

Quod itaque Jeronymus docuit hoc et fecit. Dum [in er]emo Bethlemitica ecclesiasticam religionem . . . . modica tamen et modesta congregatione dedicavit; ibique lectioni sacræ solum deditus et orationi, assidue docens et scribens studioso labore suo mundum universum illuminavit, ubi et veri bonitatem ac s . . . em feris et bestiis : . abhorrentibus, sed . . . . m quasi vene . . . .

. . . .

transeuntes ad . . . eferendas ei sublato aversionem eorundem diligenter observans, asinum eundem pretiosis onustum mercibus paulo post tanquam se reconciliando domum reduxit.

Cap. XI.

De monacho urbano Jeronimum in eremo conveniente et Jeronimo respondente.

Quadam autem vice veniens ad Jeronimum in solitudine sua sacris literis ac studiis solito de more vacantem monachus quidam, qui sibi sciolus esse videbatur, urbanus scilicet, hoc est in urbe non solitudine manens, quasi cum Jeronimo super vitæ

solitariæ gregariæve statu disputare præsumens, quæsivit ut . . . . gloriosius esset . . . . vitam honest . . tam . . . .

* * * * * *

* * * * * *

dixerit: "Malo fi[eri me]ticulose securus quam temerariæ præsumptionis s. . ."

De dictis autem monachis solitariis olim et eremi cultoribus, cæterisque propter divitias postmodum adjectas et consecutivas exinde delicias et superfluitates varias ad urbes et castra translatis, metricum fuit hoc non indecenter emissum:

"Sunt monachi quibus os stomachi replet amphora Bacchi;
"Sunt quibus herba cibus, sol focus, antra locus."

Juxta nominis etenim et hujus analogiam tam anachoritæ quam eremitæ monachi dicuntur, necnon et universi religionem professi. Monachus enim tanquam unius . . . . .s, vel unus . . . ore . .

. . . .

. . . . sit, sanctus [Augusti]nus suis quoque te[mporibus] procedente diebus ultimis . . . que Jeronimi tempore . . . quam Augustini . . . . re prima canonicam . . clericalem religionem . . clericæ feliciter adjecit . . quam enim fidei fera . . per quem monasticæ congregationes primitivis ecclesiæ diebus ditatæ in immensum fuerant processu temporis m . . ta ex parte refrixerat. Successit ordo canonicus tam honestate spectabili sinceraque religiositate conspicuus, quam . . . . cia quadam et . . . . .

. . . .

Sicut ergo dictus ordo canonicus tam in prædiis quam possessionibus, necnon et temporalibus cunctis, tam ad usum quam ad esum necessariis, per omnia modum observat, sic et in spiritualibus, ad Dei cultum obsequiis et psalmodiis, hymnis, et canticis ecclesiasticis

modum et modestiam tenet. In omnibus quippe traditionibus et observantiis suis, tam interioribus quam exterioribus, juxta comici sententiam . . . .

. . . .

compensati . . . ultimus longe gr . . . absque dubio labore pri . . . Ibi enim nonnulla quidem ex recreatione delectatio datur, labor hic minoris et vocis . . . [con]tinuus fastidi . . . nonnullis et [tædium] creat. Quod autem labor manuum cœnobitis tam ad animum quam ad corpus utilis existat, docet Jeronimus ad Rusticum monachum, scribens in hunc modum: "Ægyptiorum monasteria hunc morem tenent, "ut nullum absque opere ac labore suscipiant, non "tam propter victus necessaria quam propter animæ "salutem, ne vagetur perniciosis cogitationibus mens, "et instar fornicantis Jerusalem omni transeunti diva-"ricet pedes suas."

* * * * * *

[The next eight columns are so mutilated that no entire sentence can be extracted from them. Judging by the fragments which remain, they consisted of a declamation against the degeneracy of the orders, fortified by reference to the Fathers.]

CAPITULA DISTINCTIONIS II.

I. De Cluni[acensibus] et eorum [enormitatibus], et primo de [monachis ad] cellulas [missis].

II. [Quod bona domorum per officiales et officiorum diversitatem inutiliter] distrahuntur.

III. [Quod crapula nimia, quæ nascitur ex copia, multa parit vitia.]

IV. [De ferculis in Cantuariensi S. Trinitatis cœnobio nimis superflue multiplicatis, et abbatis responso militi facto.]

V. Quod ex crapula nascitur incontinentia, quæ per exteriora quoque notatur indicia.

VI. De militis et mulieris super monacho quodam et ordine monastico confabulatione.

VII. De monacho ad monstruosam belluam inspiciendam occurrente, et turpiter nimis appropinquando cadente.

VIII. De monacho quodam tricam muliebrem manu tractante in Arthuri sepulchro repertam, et nimis impudenter ruinam accelerante.

IX. De sepulchro regis Arthuri ossa ejus continente apud Glastoniam nostris diebus invento, et plurimis circiter hæc notabilibus occasionaliter adjunctis.

X. Quod rex Arthurus præcipuus Glastoniensis ecclesiæ patronus fuit; ideoque in e . . . . divina retributio honorifi . . .

XI. De quodam monacho diebus his modernis ad cellulas misso et nimis enormiter impudico.

XII. De regis Richardi responso magistro Fulconi in Francia facto.

XIII. Quod ex crapula et ebrietate nimia proveniunt sæpe inter monachos homicidia.

XIV.

XV. De scandalo nimio apud S. Dionysium, super capite novo supposito et subornato, nostris diebus exorto.

XVI. De exemptione loci ejusdem a Parisiensis ecclesiæ subjectione per superbiam facta.

XVII.

[XVIII. De habitu monachali clerico cuidam per pravam cupiditatem violenter injecto.

XIX. De Cantuariensi S. Trinitatis monasterio et monachorum loci ejusdem supercilio.

XX. De capella Lammetæ in cleri injuriam gravem per monachorum invidiam atque superbiam solo tenus eversa, etc.

XXI. De monachis Coventrensibus a monasterio suo per episcopum Hugonem ejectis, et postea per archiepiscopum Hubertum revocatis.

XXII. De duobus archiepiscopis in Anglia coætaneis nostrisque diebus digne promotis.

XXIII. De Coventrensi episcopo ab ecclesia sua per monachos turpiter ejecto, et divina postmodum ultione secuta.][1]

XXIV. De Coventrensis antistitis Hugonis fine felici et exitu commendabili.

XXV. De monachis seu clericis istis utiliter, illis inutiliter ad regimen pontificale promotis.

XXVI. De monachorum Cantuariensium adhuc superbia, cujus nempe humor contra clerum detumescere nequit.

---

[1] The heads of the chapters in brackets had been fortunately preserved by Wharton, in a note to his Anglia Sacra, ii. 351, before the MS. was burnt. In Wharton's time, however, the contents of the chapters corresponding to the titles had totally disappeared.

XXVII. De monachis S. Augustini ipsius Cantuariæ eodem vitio quod ex rerum affluentia prodiit contaminatis.

XXVIII. Quod ex copia multa mediante crapula lascivia nascitur sicut et superbia.

XXIX. De tribus abbatibus, propter incontinentiæ vitium, nostris diebus a sedis apostolicæ legato depositis.

XXX. De monasterio S. Albani per superbiam opulentiæ filiam nostris diebus exempto et duobus aliis in Anglia similiter prius exemptis.

XXXI. De monachis liquido sagmine resolutaque carnis pinguedine in refectorio passim utentibus.

XXXII. De Cluniacensi monacho . . . corpore quidem mutilato, sed animo non mutato.

XXXIII. De Baldewino et Serlone viris magnificis et authenticis, et ordinis utroque Cisterciensis.

XXXIV. De Cisterciensibus et ordine Cluniacensi ad prædictas vitandum superfluitates et ortas ex illis enormitates, parum ante hæc nostra tempora zelo sanctissimo procedentibus.

Expliciunt Capitula.

DISTINCTIO II.

Cap. I.

De Cluniacensibus et eorum [enormitatibus], et primo de monachis ad cellulas missis.

De monachis itaque Cluniacensium et eorum excessibus, qui Cluniaco Burgundiæ cœnobioque quasi principalis ejus domus, ordinis illius, et tanquam genitrix ac nutrix monachorum, qui et ab habitus nigredine . . .

Foundation of the order of Clugny.

. . . .

. . . . erunt ibique . . . [virgis] arborum se quasi pro . . o vallantes et undique claudentes, sibi casulas exiguas et exiles ex viminibus et virgis, manuum labore consertis, tanquam tuguria quibus delitescere possent et aeris intemperiem excludere, coaptarunt. Cum autem a forestariis ducis et forestæ custodibus pluries ut abinde discederent præceptum habuissent, tandem dux ipse ad eos expellendum accedens, cum ad [locum] appropinquasset, equo dilapsus nunc pedes et pronus in terram ob spinos tribulique densitatem ad . . . .

. . . .

Spiritus ubi vult spirat, et quando vult spirat: ducis animum qui ad hæc ut eos ejiceret, et in ipsos etiam desæviret, illuc advenit, divina benignitas sic emolluit et mitigavit, ut locum eundem cum pertinentiis [suis, et] grandi incremento, perpetua largitione donaret. Præcepit enim ut unus ipsorum in arborem quam altiorem aspiceret statim ascenderet, et quantumcumque ex omni latere tam in bosco quam in pleno abinde prospicere posset, eis in perpetuam eleemosynam daret. Quo facto, terminisque tam terrarum quam silvarum

metisque notatis evidenter et signatis, contigit ut a prospectu eodem castrum ejusdem imperiale, domicilium imperiale quod venandi causa plus dilexerat conspicuum esse, quod nihilominus tamen illico concessit et confirmavit. . . . .

. . . .

et ut verbo Gallico cui ipse allusit similiter utamur, quoniam a Clunectes huc advenimus, ideo locus iste *Cluni* vocetur. Cumque reversus esset ad oppidum suam, et recitata [essent] seriatim quæ gesta fuissent, ducissa, aud[iens] tam amplam in terris et silvis factam, præsertimque de castello dato largitionem, ait, donum nimis indiscretum esse; propter quod quæ sæpius imprimis ducis animum erga bonos viros illos exasperatum mitigare solebat, tanquam specialis existens præcipuaque eorum advocata, animo jam mutato, pœnitentiaque ducta, quos antea dilexerat exasperavit, totis . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

postea Lurd (?) . . . vel [hod]iernum est vocatum, monachis Cluniacensibus irrevocabiliter appropriatum. Scilicet ergo quod tam exile ab initio fuerat, tam amplum per Dei gratiam incrementum accepit, et per universum fidelium orbem per cellas innumeras et cœnobia, res originaliter tam exigua, Deo inspirante favorem, longe lateque diffusa tam abundanter excrevit.

Notandum hic autem quod licet a Cluniaco, multa sint tam cellæ quam cœnobia derivata, multo plura tamen quæ nec illi subsunt, nec originem ab illo [pro]ferunt totum per orbem diffusa sunt. . . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

[maculas], autem quibus infici communiter ordo vide-

tur imprimis tractare curabimus. Deinde singulas domorum quarumdam maculas quas stilus noster ad hoc commemorat, ut eas zelo caritatis abstergere queat, in medium producemus.

Abbates igitur et priores ordinis hujus mittentes monachos duos vel tres aut pauciores quam xiii. ad cellulas remotas, tam missi quam mittentes communi labe labuntur. Ubicumque nimirum extra conventum et in numero minori monachi degunt vix honestas ibidem vix ordo servatur. . . . . Their faults.

. . . .

. . . .

Non imminet ea his sola ruina domorum, verum etiam quæ longe gravior est ruina dominorum, cum per convictum contagiosum et contactum perniciosum corruit et ipsa plerumque lapidum maceria . . . im, morte nimirum per fenestras oculorum intrante, et dum sensualitas prævalet, ratioque succumbit, ad cogitatum pluries erroneum, et devium ad factum quoque nonnunquam illicitum, impellente. "Tutius est enim," ut ait Jeronimus, "procul a periculo perire non posse; quam "juxta periculum non perire. Ibi enim tranquillitas "est, hic gubernatio." Item nulla securitas est vicino serpente dormire . . . . unus est autem Dei Spiritus qui Moyse locutus est et in Paulo; secundum ordinem Moyses incedi jubet in castris. Et secundum ordinem omnia fieri jubet, et docet Paulus in ecclesiis. Præterea cum factis enormibus et inordinatis læditur ordo monasticus vel ecclesiasticus, ibi non secundum ordinem inceditur, sed potius plectibiliter exceditur, et extra salutis viam longe deviatur, dum in ignominiam lugubrem et luctuosam honoris et ordinis utriusque, tam ecclesiastici scilicet quam monastici (proh pudor atque dolor!), scandalum in populo grave disseminatur, et generi . . . . . Multis itaque modis in his offenditur . . . . tecta eorum . . . pereunti, pro qui[bus] animam

suam p[osuit], ordinis ecclesiastici sui . . decor et decus denigratur.

[N]ec solum etiam sic missi et tanquam sibi relicti sibique dimissi, dum . . . .

. . . .

Dicet delinquentium forte fautor istorum ad excusandas scilicet excusationes in peccatis, quod propter eleemosynas in terris et ecclesiis locis religiosis fidelium largitione collatis, quæ tamen ad conventus sustentationem minime sufficere possunt, pauciores ad loca hujuscemodi mitti monachos fierique cellas oportere. Cui responderi potest, quod per clericos et presbyteros absque religionis habitu satis sufficienter magisque decenter inter sacerdotes ibi ministrantes, longeque minori scandalo si forte delinquerent, cellulæ tales regi possent. Sed dicet ad hæc forsan fautor ille, quia multo melius multoque fidelius res monasticæ per monachos quam per alios servari poterunt et salvari. Cui respondeatur. . . . .

. . . .

. . . .

et ad hæc alia non minus periculosa incommoda et opprobriosa commercia; dum abbates monachis suis pro pecunia detestanda dictas cellarum administrationes vendere præsumunt; qui inordinate vivere cupientes et extra vagari suique juris existere, et absque jugo degere gestientes propriam miseri sibi perniciem emunt.

Item emergunt et aliæ circiter hujusmodi venalitates turpes et mercimoniales. Cum enim præsentiunt monachi ad cellarum regimen missi, qui et Priores vocantur, quo et vocabulo tument, se revocandos ab abbatibus suis, statim a viris potentibus et locorum ipsorum patronis, datis muneribus et exæniis crebris, multisque tam præmissis quam promissis gratiam sibi tantam comparare non cessant, ut eos inde amoveri aut . .

. . . .

factos retinere nitentes discordiæ graves et grandes, et fere implacabiles erumpere solent contentiones, proinde et tam venditores hujusmodi quam emptores uno eodemque facto Giezi Simonisque labe infecti, sicut utrique culpam sic et pœnam damnabiliter incurrunt.

Inde et his nostris diebus accidit priorem cellulæ cujusdam in Marchiæ Wallensicæ finibus sibi tam caute providisse, quod tam abbatis sui quam et patroni super perpetuitate sibi concessa cartas perquisierat, quas etiam ambas monacho cuidam quem magis familiarem habebat, et quem cellerarium quoque domus suæ præfecerat, ad custodiendum tradiderat. Pro[cessu] vero temporis monachus, [m]ore monachorum officii illius, cupiditati suæ male consulens bonaque domus suæ subtrahens, et in proprium commune reducens, totiens abbati suo pretiosa exenia et do . . . . eret magistri prædi . . . [per]niciosus et supplantator nequissimus, perditas olim fuisse, maliciose finxit. Pravum itaque revera cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? Nec in habitu religionis nimiam quis fiduciam habeat; multum enim animus et habitus plerumque discordant. In angelis quippe reperta est pravitas et in apostolis detestanda perversitas. Sic itaque prior ille quod male perquisiverat, male deperdere, et unde alium forte supplantaverat, super hoc et ipse supplantari non injuste meruerat.

Instances of abuses occasioned by cells.

Item accidit his nostris diebus in Walliæ finibus et Menevensi diœcesi, [in] provincia quoque de Goer, quod prior cellæ cujusdam duorum monachorum vel trium Langenith nuncupatæ ad capitale monasterium spectantis transmarinum, in mulierculam quamdam libidinosos oculos petulanter injecit, et morte protinus in animam per renes . . . . rep . . is super hæc fru . . . nam correctus tandem pœna tamen pecuniaria crebro . . præmissa, juveni quidem . . . tui dare, ecclesiastica sicut districtione compulsus; quatinus vel sic animæ morbo lethali efficax utcumque remedium dari posset.

Processu vero temporis nec multi quidem sed modici nuper ille monachus recidivum passus, et ad vomitum suum denuo reversus, quam fornicariis antea macularat amplexibus, nec temporale scandalum vitans aut verecundans, nec æternale supplicium verens in aliquo vel abhorrens, adulterino concubitu publico, proh pudor! atque notorio, violare præsumpsit; duplici adulterio duas simul animas, seducentem scilicet et seductam, quatinus qui in sordibus fuerat sordesceret amplius, pejorque priore fieret novissimus error, gehennalibus incendiis et perpetuæ damnationi donans. Veruntamen scandalo tanti facinoris jam in immensum excrescente, per diœcesanum tandem episcopum facinorosus ille depositus est. . .

. . . .

. . . .

[forn]icatione simplici in peccat[um] cadentem, priorem cellæ cujusdam Sagiensis cœ[nobii prope] mare Hybernicum portumque Luerdicum, in Demetiæ finibus sitam, nostris similiter diebus exorbitantem novimus et collabentem; qui similiter ut alter confusibilem in brevi post dejectionis pœnam incurrit. Ad hæc etiam, quia nunquam sola veniunt scandala, contigit illum qui scripsit hæc priorem quemdam loci ejusdem secum in Angliam propter negotium quod ad ipsum spectabat duxisse. Qui, cum Gloverniam venissent, et in abbatia S. Petri honorifice suscepti fuissent, videntes monachi domus ejusdem dictum priorem et monachum cum eo pariter hospitatum esse, miserunt propter ipsos quatinus juxta domus et ordinis sui consuetudinem, necnon et propter ordinis ipsius honorem, in refectorio cum ipsis comederent et in dormitorio jacerent; quod cum factum esset, et fieri oporteret, in crastina die cum iter aggressuri essemus, monachi nostri ad nos exeuntes et . . . . . . habuer . . . igitur pro supplicio, rep . . . . . Retulerunt enim quod [cum] ad altaria singula, ut in or[ationi]bus se prosterneret, ubi propter pronam in terram humilitatis ac devotionis causa more monastico

revolutionem ipsos cumbare, quoniam verbo tali tunc utebantur, oportebat; et subsequitur, cum frigus esset magnum absque igne comedere, et sine solatio societatis jocundæ et compotationis alternæ, tam in comedendo quoque quam cubicula petendo, tanquam mutos et elingues existere. Non enim ad hoc domum suam in Wallia liberam se reliquisse dicebant, ut arctis cœnobialium domorum et claustralium regulis, in Anglia vel alibi, se subjicerent.

Sumpto igitur in villa juxta desiderium ipsorum hospitio pulchro, prandioque jam fere parato, et ut monachi nostri placari sic utcumque possent, splendide procurato, ecce monachi duo de monasterio cum servientibus missi, ut monachos nostros vi reducerent, dicentes quoniam dupliciter excesserant . . . . ncto . . . . ipsos in hospitium susceperunt; cum juxta domus suæ consuetudinem, viri religionis habitum præferentes nusquam in villa, nisi apud eos et in domo ordinata, hospitari deberent. Unde post multas et varias altercationes et factas eisdem supplicationes, nisi vir cum quo monachi nostri venerant notus olim et amicus abbati domuique fuisset, ad quem illico nuntios misit, cum dedecore et scandalo proculdubio reducti fuissent.

Ex his itaque, sicut et aliis multis, clarescere potest quantum a monachis claustralibus et ordinatis, inque monasterio regulariter educatis, cellarum monachi distant. Mirum autem de monachis hujusmodi a domibus suis ordinatis ad cellas inordinatas omnino periculose transpositis, quod protinus sibi tanquam licentiati, et ad hoc illuc missi videntur, ut ibi de cætero bestialiter vivant; et quasi quicquid ibidem libet statim liceat, ratione nimirum sopita prorsus sive sepulta, sensuales motus et actus ad nutum exerceant. . . . . turpitudine . . . . iter eis vivere, nec no . . nec non . . . antur. Tales . . . honores et honestatis monas . . is

Anxiety of monks to live in cells.

ex monachis ad cellas missis, sicut dictum est, sæpius accidere solent. Utinam igitur auctoritate legati sive primatis Angliæ, singulis annis, aut saltem anno secundo, vel etiam semel in triennio, visitatores electi transmitterentur ad visitandum cellas universas a Sabrinæ fluvio, quæ fuit antiqua inter Loegriam et Kambriam marchia, per medium partis occidentalis insulæ Britannicæ, quæ nunc adulterino vocabulo *Wallia* vocatur, usque in Hibernicum et Milverdicum mare, quibus prior ecclesiæ S. Johannis de Brecheniauc, Cluniacensis ordinis aut habitus nomine Johannes, tantique nominis interpretationem feliciter adimplens, coramque Deo similiter et populo gratiosus existens, vir nempe spectabili religione conspicuus et præclarus, vir prudentia pariter et providentia præditus, domuique suæ bene præpositus prior . . . .
. . . . cro se . . id . . . .
præscriberet; et omnis omnino macula ad limam et lineam laudabilis emendationis abstergeretur.

Nec solum etiam monachos duos vel tres aut pauciores, quam conventus exigeret, ad cellas, ut dictum est, in animarum periculum tam grave mittere præsumunt, verum et singulos interdum ad singulas cellas monachos mira quidem incuria et pastorali negligentia, nec suam quoque nec suorum curantes salutem, tanquam ad certa transgrediendi pericula mittunt; dum illud Salomonicum in ratione regiminis exorbitantes: *Væ soli, quia si ceciderit*, etc., parum attendunt.

Mirum autem de monachis ad loca pauperrima sic transmissis, quod ibi pane cribrario et atro olerum aut leguminum jure hesterno rugientem ventrem pascere malunt, quam in domibus suis principalibus, pulchris et opimis decenter ornatis et compositis . . . . .
. . . .
[po]tius amor absti[nentiæ quam] ardor incontinent[iæ] . . . daret.

Propter hoc, inquam, vitium et excessum enorme a

monasteriis eradicandum, et alia ab ecclesiis duo similiter extirpanda, de quibus infra dicetur, legitur de beato Bernardo abbate Clarevallensi, quod in sede papatus sedere per triennium appetierit. Proinde et vulgari proverbio, vel potius improperio, in monachos hujusmodi a sæcularibus invective et irrisorie dici solet, tamquam sub persona monachi rem petitam pertinaciter abnegantis, in hunc modum: "Hoc equidem nullatenus "facerem; facilius in infernum vivus descenderem; "quinimmo citius, etiam æquanimius, in claustri car-"cerem denuo redirem." Tali vero monachi dicto et tam assertive proposito fides adhiberi poterit indubitata.

De missis autem hujusmodi binis aut ternis, aut etiam singulis cellarum monachis, beatus Benedictus in regula sua mentionem facere non omisit. Cum enim in principio tracta[tus] . . . . bate . . . . . [er]emitis et ana[choretis] tanquam ad duellum [contra] diabolum et ad sin[gularem] pugnam accinctis.

[De] tertio monachorum genere, [et] a veris monachis longe degenere, qui bini scilicet vel terni, vel certe singuli, sine lege degunt et disciplina, subjungit, quos et Sarabaitas vocat. De quarto quoque monachorum genere, quod girovagum nominatur, non prætermisit, qui tota vita sua per varias provincias errabundi, per loca diversa, tam cellas scilicet quam cœnobia, hospitari non cessant; semper vagi et nunquam stabiles, propriisque voluptatibus et gulæ illecebris servientes, et per omnia Sarabaitis etiam deteriores. "De quorum "omnium conversatione miserrima, melius quidem est," ut ait, "silere quam loqui."[1]

Patet ex his igitur quod multis retro sæculis, et ante patris Benedicti tempora, monachorum quorundam sub religionis specie trutannica vita latebat.

[1] *loqui*] See Reg. S. Bened., cap. i.

Cap. II.

Quod bona domorum per officiales et officiorum diversitatem inutiliter distrahi [solent].

Property of religious houses wasted by too many officials.

. . . . . . nis hui . . . t et alii quasi . . . dum abundantia . . . . . varia domorum officia [fun]ditus et opes distribuuntur, ubi cum per multos magistrorum loculos, ministrorumque manus bona communia dilaniantur, dum enim in singulis officiis singuli tanquam propriis indulgent, minus proficitur in commune. Unde frequenter accidere consuevit, quod quanto ditiores domus sunt, et terris amplis ac prædiis abundantiores, tanto majoribus debitis et gravioribus usuris onerari plerumque videri solent.

Cap. III.

Quod crapula nimia, quæ nascitur ex copia, multa parit vitia.

Their gluttony.

Item est et vitium quo similiter hic ordo fere totus inficitur, crapula scilicet nimia, quam copia gignit abundans et opulentia. Proinde et nostris diebus, regnante in Anglia Henrico secundo, contigit priorem S. Swithuni Wintoniensis dicto regi apud Guldefordiam occurrisse.[1] Ubi, cum rex de venatu rediret, in media platea lutosa cum xiii. monachis [prostratus prior] . . . [dict]i regis e . . . . . ; conquesti sunt ei [lachry]mosis vocibus et luc[tuos]is, quod episcopus eorum, Ricardus scilicet, qui successerat Henrico, tria fercula jam eis subtraxerat, unde ad obsequia divina sustentari debebant. Et cum rex inquireret quot eis remanserant; responderunt quod non nisi x.; quia xiii. a tempore S. Swithuni

[1] This anecdote is repeated in the work *De Rebus a se Gestis*, II. ch. 5.

festivis diebus habere consueverant. Quo audito, rex magnates suos qui in comitatu fuerant convocans: "Videte," inquit, "monachos istos. Putabam per "oculos Dei domum ipsorum et abbatiam totam in- "cendio destructam, aut aliquod damnum aliud grave "nimis et enorme eis accidisse, qui se sic in hoc luto "provolverunt. Nunc autem de episcopo suo conque- "runtur quod de xiii. ferculis, quæ habere solebant, "tria subtraxit eis. Pereat episcopus eorum, nisi ad "numerum ferculorum curiæ meæ, qui rex dicor et "tribus ferculis contentus sum, istorum fercula redigat "et reducat." Cui monachi: "Domine . . . . . ". . . non propter . . . . . ." [Quibus] rex: "Quin potius . . . . [prop]ter gulositatem . . . . "quæ saturari non p[otest], tanta superfluitas fu[erat] "inventa; multoque ordinatius et honestius quam ex "reliquiis nimiæ ingurgitationis vestræ, quæ scandalum "etiam in populo parit, eleemosynæ fieri, et pauperum "refectionibus provideri posset."

Cap. IV.

De ferculis in Cantuariensi S. Trinitatis cœnobio nimis superflue multiplicatis, et abbatis responso militi facto.[1]

Superfluous dishes and absurd gesticulations.

Item contigit illum qui scripsit hæc a scholis et studio Parisiensi quandoque reversum Kantuariam vigilia S. Trinitatis venisse. Qui cum in crastino die, scilicet festo, invitatus a monachis ad mensam prioris sedisset, sedecim allata per ordinem fercula, simul et inter fercula numeravit multa quoque et varia potionum, et pretiosorum potuum genera propinata conspexit. Per aliquot etiam annorum revolutiones veni . . . . ,

[1] See *De Rebus a se Gestis*, II. 5.

. . . .
atum aut duo . . . scolis consueve . . . . ilis utraque vice ple . . factus, cæterorum numerosior, de nimia plus fatiga[tus] quam refectus, cum admiratione tantæque sumptuositatis et tam superfluæ detestatione recessit. Præterea si monachos undique, maximeque priorem, signis et sibilis effluere conspiceres, et ore manuque se gestis et gestibus, tanquam histrionicis aut joculatoriis, contorquere, novitate rerum ipsarum absque dubio constupesceres.

O quam satius quamque modestius et quam honestius foret, paucis ibidem verbis, cum opus ingrueret, eisque demissa voce prolatis uti adinvicem, cum expedire viderent, quam signis hujusmodi supervacuis gestus histrionicos repræsentare. Quod si forte signis interdum uti necessarium ducunt, perpaucis saltem solumque necessariis, eisque certo numero definitis, et non usque ad longas confabulationes, et graves quoque nonnunquam per hæc eadem contentiones, præter modum numeró . . . mati . . . . ac modum . . . . præter rem non p[utavi].

Procedens igitur et p[elago] Flandriæ transnavigato,[1] Cantuariam veniens in die S. Trinitatis, cum monachis loci ejusdem et in refectorio, requisitus a priore, comedit. Ubi sedens cum priore et majoribus in disco principali duo, sicut ipse referre consueverat, ibi notavit, signorum scilicet superfluitatem nimiam, et ferculorum numerositatem in mensa.[2] Tot etenim prior ad monachos servientes, et illi e contra ad mensas inferiores exenia ferendo, et hi quibus ferebantur gratias referendo, digitorum et manuum ac brachiorum

---

[1] Giraldus was legate, for the archbishop, in Wales. The archbishop was a monk of this house originally, and this may account for our author's reception there.

[2] This passage is repeated verbally in the author's work *De Rebus a se Gestis*, II. 5.

gesticulationibus et sibilis ore pro sermonibus, longe levius atque licentius quam deceret, effluebant; ut quasi ad ludos scenicos aut inter histriones et joculatores sibi videretur constitutus.

Esset itaque magis ordini consonum et honestati verbis humanis cum modestia loqui, quam muta in hunc modum garrulitate signis et sibilis tam jočulariter uti.

. ter de ferculis et eorum numerositate [quid dicam; nisi quod ipsum multotiens dicentem audivi, quia sedecim aut plura per ordinem],[1] ne præter ordinem dicatur, sunt apposita valde sumptuosa. Ad ultimum [qu]oque loco generalis olera per omnes mensas sunt allata, sed parum gustata. Tot enim videas piscium genera, assa quidem et elixa, farta et frixa, tot ovis et pipere cibaria cocorum arte confecta, tot sapores et salsamenta ad gulam irritandam et appetitum excitandum eorumdem arte composita.

Ad hæc etiam in tanta abundantia vinum hic videas et siceram, pigmentum et claretum, mustum et medonem atque moretum, et omne quod inebriare potest; adeo ut cervisia qualis in Anglia fieri solet optima, et præcipue in Cantia, locum inter cætera non haberet. Sed hoc ibi cervisia inter pocula, quod olus inter fercula. Tot, inquam, videas in cibis et potibus superflua nimis et sumptuosa, quod non solum hæc fastidium sumenti sed etiam tædium parere possent intuenti. Quid autem ad hæc Paulus eremita [diceret]? [ut] etiam longe p[ropius exem]pla petamus, q[uid noster] Jeronimus, qui in *Vitas* patrum primitivorum parsimoniam et abstinentiam atque modestiam tantis laudibus effert? dicens ibidem, inter cætera, ecclesiam quidem ex quo crevit possessionibus multum decre-

---

[1] This passage, being defective in the original MS., has been supplied from the work quoted above.

visse virtutibus; de vitiis nempe simul et divitiis incrementa sumendo.

Item miles quidam discretus ad avunculum suum abbatem opulentum accessit; et cum diebus aliquot in monasterio moram fecisset, et monachorum mores ac modos diligentius observasset, abbatem, ut fertur, in secreto convenit, monens et consulens quatinus monachos suos a commessationibus crebris et compotationibus nimiis, quibus usque ad scandalum, et popularem etiam irrisionem indulgebant, cohibere curaret. Cui abbas: "Care nepos," inquit, "noli circiter hæc "solicitari: permittantur illud habere propter quod "monastico consortio nostro . . . .
" . . . .
"enim plerique . . . . consulant quam
" . . . . plus ut carnis quam s[piritus] curam
"agant, [mona]sterium intrant.[1] Si hoc igitur eis "substraheret aut minueret odium eorum implacabile "et hostilitatem absque dubio totius universitatis in-"curreret. Nolo igitur, nec tu consulere debes, quod "mihi lethale poculum, a monachis meis, sicut et "beato Benedicto factum quandoque fuit, propinetur. "Malo nempe in multis temperare rigorem, quam "multorum seu cunctorum etiam in me solum "suscitare furorem."

Sic igitur quoniam multorum hodie refrixit caritas, et fere cunctorum, et juxta poeticum illud:

> "Sic omnia fato
> "In pejus ruere et retro sublapsa referri:"

[1] The meaning of the passage must necessarily remain uncertain from the mutilated state of the MS. The abbot seems to imply, that except for these indulgences people would not enter the monastery, having more regard to the flesh than the spirit. If he complied, therefore, with his nephew's request, and enforced a stricter discipline, he feared that he should inevitably incur the general hatred of the order.

sicut olim propter spiritus salvandos solum viri cœlibes se religioni dabant, sic propter ventres præcipue pascendos viri sæculares animos nondum exuti, juxta veridicam abbatis assertionem, propter . . . . tis quondam . . . . concluserunt. [S]ic q[uati]nus in mundo vivere valeant, Deoque moriantur et mundo vivant, nunc habitum religionis et non actum aut animum sumunt. Mos itaque modusque mundo moriendi, proh dolor! in morem hodie modumque conversus est et perversus mundo vivendi.

Cap. V.

Quod ex crapula nascitur incontinentia, quæ per exteriora quoque notatur indicia.

Quoniam autem excessus unus nisi corrigatur ad alium ducit, et peccatum nisi deleatur ad aliud trahit, crapula frequens et ingurgitatio nimia, stomachum replens et gravans, libidinem excitat et incontinentiam creat. Unde, quia per signa evidentia et exteriora indicia frequenter interiora notantur, et per actus hominis et gestus inordinatos et inhonestos libidinosus ostenditur animus, exempla quædam eorum, quæ vel vidimus vel audivimus zelo reverentiæ . . . . per silvam qu[ondam in] australi Parisiensis latere nonnunquam iter aggrediens, et cum dies esset festivus, et hora quasi post meridiem, voces choreas ducentium, juvenum scilicet et puellarum audivit; et cum ex altera viæ parte respexisset vidit monachos quatuor venientes et versus choream illam deambulantes. Quos cum divertens, tanquam ad equorum stillationem parumper expectaret, quæsivit ab ipsis unde venirent, qui responderunt quod de ecclesia sua, quæ propius ibi in quodam sylvæ illius saltu sita fuit. Et ille: "Estne claustrum vestrum tam largum et

Their incontinence.

"amplum ut silva hæc tota?" Responderunt: "Silva "hæc nostra est, et possumus per illam cum vo- "luerimus spatiando deambulare." Et cum adjiceret ille quaerendo quorsum tunc et quam procul ire proponerent, dixerunt quod ad videndum choream illam. Et ille: "Estne ordini monastico consonum illud?" Responderunt quod " . . . . "erant quod . . [provin]ciæ cœnobiis po . . . . " . . . Dionysium majo . . . . . tatis et magis "pru . . . tum fuit." At ille: " . . . revera "talis ordinem monasticum reddit indig[num]; et "pravilegia potius quam privilegia sunt illa dicenda, "quibus ordinis et religionis honor et honestas "depravantur."

Cap. VI.

De militis et mulieris super monacho quodam et ordine monastico confabulatione.

Absence of stringency in their rules.

Item miles quidam, prudens et discretus, Sanctique Jacobi peregrinus, in ulterioris provinciæ vico quodam ad choreæ spectaculum die festo cum aliis accessit. Contigit autem ipsum mulierculam quandam a latere suo sedentem habere, pulchram quidem ad imperitos movendum animos ad lasciviam, juxta patriæ modum non incompetenter adornatam. Quam cum, ut mos est juvenum, super amoris illecebris conveniret; quoniam

"Quæ dant, quæque negant, cupiunt tamen esse
"rogatæ;"

respondit illa se amatorem habere " . . . . " . . . . . . ideoque vel . . . re, vel alium "mi[litem] . . . . riam adamare, se n[ullate]nus "velle dicebat." At ipse, quisnam esset amator ejus quem adeo dilexit, interrogavit. Et illa statim mona-

chum ei quendam in eodem consessu, eodemque spectaculo prope sedentem ipsamque crebrius respicientem, ad choream videndum et cantilenas audiendum ostendit. Cumque miles adjiceret, quærens utrum monachi terræ illius amicas haberent et concubinas, respondit illa, quoniam habent utique, et palam habent. "Nec inde mireris," inquit, "non enim tam strictus est "ordo monasticus in partibus illis, sicut est forsan in "patria vestra." Cui miles: "Benignos itaque prælatos, "benignos episcopos et abbates habent monachi terræ "istius, qui sic ad libitum suum ludere, tamque laxas "habenas, claustrumque tam largum [et] tam amplum, "habere permittuntur." "Verum itaque;" dixit mulier illa; "nimiaque revera, proh dolor! . . . . . ." Francorum regnum . . . Burgundiam et Italiam (?), . um usque Romam et ultra, Cluniacensis ordinis monachi longe inordinatius quam in Anglia se gerunt. Sicut e diverso Cistercienses multo melius et honestius ordinem suum in dictis regionibus illis quam in Anglia servant.

Adjiciendum hoc quoque et indubitata veritate tenendum, quod monachi de Francorum regno ad cellas in Angliam missi longe inhonestius se habent et incontinentius quam monachi de Anglia oriundi. Cum enim a domibus suis ordinatis elongati per multa terrarum intervalla fuerint, et a rectoribus suis principalibus abbatibusque mari spatioso interfluente longe remoti, statim spiritu suggerente maligno, quasi quicquid libet eis tunc licere debeat, et tanquam laxatis habenis, et velut emissariis in omnem luxum atque libidinem equis admissis, sæcularium ipsorum subsannationem in clerum nimiam et in ecclesiæ dedecus . . . . [exci-]tant irrisionem . . . . et insultationem . . . . quam necessarium [in] ecclesia Christi quam honestum et quam utile foret, per capitula, more Cisterciensium, generalia, saltem singulis in regnis singula, Clunia-

censis ordinis maculas abstergere, et non solum cellas minores, verum etiam cœnobia majora, per visitatores annuos rigidos ac rectos emendare medullitus et emundare.

Cap. VII.

De monacho ad monstruosam belluam inspiciendum accurrente, et turpiter nimis appropinquando cadente.

Ridiculous accident to a monk.

Item in remotioribus Gasconiæ finibus, apud Basdoniæ maritimam, ubi frequenter cete grandia capi solent, contigit balenam nimiæ quantitatis et valde monstruosæ magnitudinis applicuisse, ad quam spectandum, ut moris est, et admirandum, perque frusta secandum et asportandum, cum undique populus catervatim occurrisset, totumque belluæ illius corpus tam prodigiosum, singulasque ipsius partes cum admiratione . . . .
prætende . . . cunctis obsti . . . . inspecta, verum . . . monachus quidam, qui cum [cæteris ad] hoc spectaculum accederat plus omnibus aliis approximans et appropinquans, partem illam immo portam inspiciendo et obstupendo saturari non poterat, qui demum nimis appropians, nec verens quicquam aut verecundans, in proclivi arenæ lubricæ, et ex vapore pinguedinis monstri illius lubricæ magis effectæ, lapsis pedibus utrisque retro cadens, subito totus in apertionem illam resupinus intravit; a qua cum funibus et perticis longis ferro aduncatis vix tandem extractus emersit. Curialis igitur hostis ille et insidiator antiquus fuit, qui lapsum illum tam ridiculosum et tam opprobriosum fieri sic procuravit. Talibus namque modis amicos demum beare consuevit, lapsusque priores ejusdem monachi forsan in animam lapsum . . . .
. . . .

CAP. VIII.

De monacho [quodam tricam] muliebrem manu tractante, in Arthuri sepulchro repertam, et nimis impudenter [ejus ruinam] accelerante.[1]

[PORRO] au[tem regn]ante nostris in Anglia [diebus] Henrico secundo, contigit ut apud Glastonense cœnobium quondam nobile sepulchrum Arthuri, dicto rege monente et abbate loci ejusdem Henrico, (qui ad cathedram Wigorniensem translatus postea fuit) procurante, diligenter quæsitum, in cœmeterio sacro a sancto Dunstano dedicato, inter duas pyramides altas et literatas, in Arthuri memoriam olim erectas, multis laboribus effoderetur, et corpus ejusdem in pulverem et ossa redactum ab imis ad auram et statum digniorem transferretur, inventa fuit in eodem sepulchro trica muliebris, flava et formosa, miroque artificio conserta et contricata, uxoris scilicet Arthuri, viro ibidem consepultæ. Verum ut in ipsam, inter astantes plurimos, Disentombment of king Arthur and his wife; and the clumsiness of a monk in handling the relics.

. . . .

nimis [petulanter] et inverecunde, ut tricam illam præ cæteris cunctis arripere posset, in imum fossæ profundæ se præcipitem dedit. Sicut ergo prænotatus antea monachus, baratri figuram non saturandi, non minus impudens quam imprudens protervusque spectator et profundus intravit; sic monachus iste muliebrem tricam, firmos extricantem animos et infirmos intricantem, præ cæteris rapere cunctis, et impudicæ mentis indicio manu tractare curavit. Et licet capilli imputribiles esse dicantur, quia nihil in se corpulentum, nihil humidum habent admixtum, tamen simul ut erectam, et diligenter inspectam manu tenuit, multis intuentibus et obstupen-

[1] See Giraldus, *De Instructione Principum*, I. 9.

tibus in pulverem illico decidit minutissimum, et tanquam in atomos, sicut dividi sic et discerni nescias,[1] subito conversa disparuit, et eventu mirabili, ne [dicam]

. . . .

res ista pro . . . alia ; namque cunctis præfiguravit esse caduca, et mundanam pulchritudinem omnem vanos oculos ad intuendum, seu perpetrandum illicita perstringendum, esse momentaneam et vanitati obnoxiam. Quoniam, ut ait philosophus, "formæ nitor rapidus "est, et velox, et vernalium florum mutabilitate "fugacior."

Cap. IX.

De sepulchro regis Arthuri ossa ejus continente, apud Glastoniam nostris diebus invento, et plurimis circiter hæc notabilibus occasionaliter adjunctis.[2]

The same continued.

Porro quoniam de rege Arthuro et ejus exitu dubio multa referri solent et fabulæ confingi, Britonum populis ipsum adhuc vivere fatue contendentibus, ut fabulosis exsufflatis, et veris ac certis asseveratis, veritas ipsa de cætero circiter hæc liquido pateat, quædam hic adjicere curavimus indubitate veritate comperta.

Post bellum de Ke[melen] . . . . todie . . . . avunculum . . . Arthurum occ[idiss]e ; itaque Arthuro ibi mortaliter vulnerato, corpus ejusdem in insulam Avaloniam, quæ nunc Glastonia dicitur, a nobili matrona quadam ejusque cognata et Morgani vocata, est delatum, quod postea defunctum in dicto cœmeterio sacro, eadem procurante, sepultum

---

[1] *nescias*] So in MS.

[2] At this and other passages in the MS. a finger is placed in the margin to attract attention. On this chapter, see *Leland's Assertio Arthuri*, p. 43.

fuit. Propter hoc enim fabulosi Britones et eorum cantores fingere solebant, quod dea quædam phantastica, scilicet et Morganis dicta, corpus Arthuri in insulam detulit Avalloniam ad ejus vulnera sanandum. Quæ cum sanata fuerint, redibit rex fortis et potens, ad Britones regendum, ut ducunt, sicut solet; propter quod, ipsum expectant adhuc venturum sicut Judæi Messiam suum, majori etiam fatuitate et infelicitate, simul ac infidelitate decepti.

Notandum est . . . . tur. Quoniam enim . . . . s omnibus sita, sicut . . elius, insulæ dicuntur, [in]que salo, hoc est in mari, sitæ noscuntur ; Avallonia vero dicta est, vel ab *aval* Britannice, quod *pomum* sonat, quia locus ille pomis et pomeriis abundare, vel a *Vallone* quodam, territorii illius quondam dominatore. Item solet antiquitus locus ille Britannice dici *Inis Gutrin,* hoc est, *insula vitrea,* propter amnem scilicet, quasi vitrei coloris in marisco circumfluentem ; et ob hoc dicta est postmodum a Saxonibus terram occupantibus, lingua eorum, *Glastonia : Glas* enim Anglice vel Saxonice *vitrum* sonat. Patet ex his igitur quare insula, et quare Avallonia, et quare Glastonia dicta. Patet et hoc quoque, quo pacto dea phantastica Morganis a fabulatoribus nuncupata.

Notandum hic etiam, quod licet abbas prænominatus . . . . [qu]oque ex litteris in illam inscriptis, quamquam antiquatis tamen et fere omnino vetustate deletis, maximam habuit prædictum[1] regem Henricum ad hæc evidentiam.

Dixerat enim ei pluries, sicut ex gestis Britonum et eorum cantoribus historiis rex audierat, quod inter pyramides duas, quæ postmodum erectæ fuerant in sacro cœmeterio, sepultus fuit Arthurus, valde profunde prop-

---

[1] So evidently in the MS.

ter metum Saxonum, quos ipse frequenter expugnaverat, et ab insula Britannica prorsus ejecerat, et quos Moderedus nepos ejus pessimus contra ipsum post revocaverat, ne in mortuum etiam vindicis animi vitio desævirent, qui totam jam insulam post mortem ipsius iterum occupare contenderant. Propter eundem etiam metum in lapide quodam lato, tanquam ad sepulchrum a fodientibus invento, quasi pedibus vii. . . . [crux plum]bea, non superiori [sed poti]us inferiori parte lapidis inserta, literas has inscriptas habens: HIC JACET SEPULTUS INCLYTUS[1] REX ARTHURIUS, IN INSULA AVALLONIA, CUM WENNEVEREIA UXORE SUA SECUNDA. Crucem autem hanc extractam a lapide, dicto abbate Henrico ostendente, prospeximus, et literas has legimus. Sicut autem crux inferius lapidi inserta fuit, sic et crucis ejusdem pars literata, ut occultior esset, versus lapidem versa fuit; mira quidem industria et hominum tempestatis illius exquisita prudentia, qui corpus viri tanti, dominique sui, perpetuique loci illius patroni, ratione turbationis instantis, totis nisibus tunc occultare volebant, et tamen ut aliquo in posterum tempore, tribulatione cessante, per literarum saltem cruci insertarum et quandoque repertarum indicia propalari possent, procurarunt.

CAP. X.

Quod rex Arthurus præcipuus Glastoniensis ecclesiæ [patronus fu]it; ideoque in e . . . [di]vina retri[butio] honorifi . . .

Is buried a second time with fresh honours.

. . . .
totum i . . . prædixerat, sic Arthuri corpus inventum non in sepulchro marmoreo, ut regem decebat tam

---

[1] *inclytus*] indutus, MS.

eximium, non in saxeo, aut Pariis lapidibus exsecto, sed potius in ligneo, ex quercu ad hoc cavato, et xvi. pedibus aut pluribus in terra profundo, propter festinam magis quam festivam tanti principis humationem, tempore nimirum turbationis urgentis id exigente.

Dictus autem abbas corpore reperto, monitis quoque dicti regis Henrici marmoreum ei sepulchrum fieri fecit egregium, tanquam patrono loci illius præcipuo, qui scilicet ecclesiam illam præ cæteris regni cunctis plus dilexerat, terrisque largis et amplis locupletaverat. Ideoque non immerito, sed justo quoque Dei judicio, qui bona proculdubio cuncta non solum in cœlis, verum etiam in terris sive in vita, seu . . . . r[emuneratur] . . . . . . um ecclesia . . . . cæteris regni . . . et authentica corpus . . Arthuri egregie sep[eliri] . . et glorifice si . . . vit, et tantum vi . . it collocatum.

Cap. XI.

[De quodam mon]acho modernis his diebus ad cellulas misso et nimis enormiter impudico.

De mortuis autem ad vivos, sed monachos tamen et mundo mortuos, quatinus de notis et excessuum signis ad res ipsas, excessus scilicet et excedentes, transitus fiat, stilus vertatur. Enormities of monks sent to cells.

Accidit igitur his nostris ultimis diebus, priusquam scilicet tractatus hujus in publicum prodiret editio, quod monachus quidam Sagiensis cœnobii, de cella quadam in partibus Angliæ longinquis ad aliam cellam loci ejusdem remotis in Walliæ finibus, super mare Milverdicum et Hibernicum girovagando discurrens, ne solus esset in via, quia ve soli, non socium sibi sed sociam elegit, quam . . . .
. . . .

provide qu . orti . . ibi . . forte caderet, non si . ble . . te careret. Cum autem ad locum destinatum ad cellam remotiorem perveniret, modico se tempore modeste vel honeste, diabolo instigante, et fervorem atque furorem[1] prævaluit. Adeo namque petulantis pariter et impudentis impatientiæ fuit, quod sicut non caste, sic neque caute, sed tanquam publice potius, et ad ordinis monastici scandalum, grave facinus [et] tam opprobriosum perpetrare curaret. Mira quidem in monacho, et ordinis habitum præferente, sicut impudentia sic et imprudentia fuit, quod tempore nocturno et tenebrosis saltem horis ad tenebrarum opera se convertere, suoque cadavere se saturare[2] non poterat: quin potius ut vas interitus sui materiamque suæ damnationis apertam et non opertam, in ipso actu bestiali, tanquam inter oculos, clara luce conspiceret, nec erubesceret . . . . ve non . . . sicut et animi . . . prorsus abuti . p . . it, quatinus in habitu sæculari tam sæculariter ageret, et ordinis honori quem male usurpaverat, et quem jam ex toto demeruerat, saltem in hoc tantillo deferret.

Pudet autem belluæ istius tantas ineptias et impudicitias exaggerare. Non enim in pomœriis solum, non marinis sub rupibus, sed etiam in campis apertis, tanquam se sponte publicare seque divulgare ex industria vellet, ejus turpitudo terque quaterque turpiter deprehensa fuit. Adeo quidem quod a castellanis partium illarum demum captus et in carcerem missus, sociaque ipsius et confusionis causa ribaldis exposita fuerat, et garcionibus prostituta.

Tales autem honores et tales honestates, ex monachis ad cellulas missis, ordini monastico provenire solent. Verum est igitur illud Augustini elogium nimiaque veritate subnixum; ait enim: "Sicut meliores non

[1] *furorem*] So the passage stands in the MS.
[2] *saturare*] satura, MS.

"inveni quam qui in monasteriis apud ro . . . ."
[Apud] Normanniam . . . [his die]bus accid[it quod] duo juvene[s] quoddam ani . . . . [tem]pore de nocte . . . tes pirum . . . frondosam et fructu fœcundam ad pira commedendum et colligendum ascenderunt. Qui respicientes viderunt puellam a camera domus exeuntem, cui pomœrium illud adjacebat, lucernam in manu ferentem, et recto itinere ad arborem eamdem accedentem. Quæ, lucerna posita, pannum chalonicum pulchrum et amplum ibidem extendit, iterumque revertens ad cameram ollam vino delicato plenam cum cypho argenteo illuc portavit; denuoque reversa dominam suam gemmis et auro redimitam et ad lascivias venerisque delicias perornatam secum adduxit. Nec mora, monachus quidam, prior scilicet cellæ cujusdam, qui per posticam intravit occultam, passibus amplis advenit. Cui mulier assurgens . .

. . . .

. . . m in . . . . . s suum . . . . ro corrigi[am] . . . terræ illius . . . . refertam ad pedes tam . . is, sicut inter ipsos convenerat ante, projecit. Et illa statim, ut monachum amplius excitaret, et ad turpitudinis actus petulantius . . . . excitare . . . . intercandio . . . . bis hujus femora . . . . Et ille, tu quoque jactare te poteris quod grandiori totius urbis ejusdem tibi jam servietur instrumento virili. Alter autem juvenum qui in piro sedebant et hæc audiebant, satis curialiter et facete subjecit: "Et vos jactitare poteri[ti]s ambo, quod "grossioribus piris hic inventis vos percutiemus." Et confestim percutientes, altaque voce proclamantes, cum festinatione descenderunt, et monachum ac mulierem protinus in fugam converterunt, relictis eisdem tam corrigia denariis plena quam vino cyphoque argenteo . . . . . . exto . . . . us bona cella . . . consumuntur, et cum ordinis scandalo gravi in turpes hujusmodi contractus pariter et contactus profunduntur.

Cap. XII.

De regis Ricardi responso magistro Fulconi in Francia facto.

Sharp retort of Richard I.

Propterea regis Ricardi responsum magistro Fulconi factum, per quem multa nostris in Francia diebus operatus est Deus, et hic apponere præter rem non putavi. Tempore namque quo inter regem Francorum Philippum et Anglorum regem Ricardum, in partibus transmarinis, mota fuit werra sævissima, dictus Fulco, qui magnæ tunc temporis auctoritatis in Francia fuit, multum inter reges ad pacem formandam et comparandam toto conamine laboravit. Unde cum ad regem Ricardum vice propter hoc venisset, sed inexorabilem ipsum sicut semper consueverat et inflexibilem inveniret, tanquam ad iram motus ipsum in hujuscemodi verba convenit: "Tres filias, rex, [habetis, quæ "quamdiu penes vos fuerint nunquam Dei gratiam "habere poteritis; Superbiam scilicet, Luxuriam, et "Cupiditatem.]"[1] Cui rex, post modicam inde meditado pausationem, sic respondit: "Tres filias illas "jam maritavi; primam et primævam, scilicet Superbiam, Templariis; secundam vero, scilicet Luxuriam, "nigris monachis; tertiam et ultimam, scilicet Cupiditatem, albis monachis." Noverat enim ad unguem, et compertum satis habuerat, in Palæstinis Jerosolymæ partibus, militiæ Templi superbiam nimiam et arrogantiam. De Cluniacensium vero per Francorum

[1] I have supplied these words from the author's Itinerarium Cambriæ, p. 832, where the same anecdote is given, with little variation. All that now remains in the MS. of Fulco's rebuke are these words: ". . . . . aliquid "opera . . . æternæ vitæ . . ". . regnum Dei possidebis."

regnum et partium etiam ulteriorum continentia, seu verius ipsorum incontinentia, satis et plusquam satis audierat. De Cisterciensium quoque, tam in Anglia quam alibi, cupiditate nimia modestiæ prorsus seu verecundiæ nescia, non ignotum habuerat. Vir autem bonus et sanctus hoc audito, quasi pudore perfusus atque rubore, sic regi respondit: "Magister tuus "mores tuos ad nutus suos male magis[trans] . . .
" . . . .
"in re . . . sticæ suggilla[tionem] animæque tuæ "damp[nationem] tibi tale responsum proculdubio dare "suggessit."

Cap. XIII.

Quod ex crapula et ebrietate nimia proveniunt sæpe[1] inter monachos homicidia.

Sicut autem ex copia crapula et ex crapula crebro provenit incontinentia, [sic ex his du]obus ex[cessibus] . . . entia pullu[lare solent] nisi tempestive . . . gentur et corrigantur; quatinus qui in sordibus sunt sordescant amplius et putrescant, [et] ad graviora proculdubio perveniant. Unde plerumque contingere solet, ut dum potionibus monachi immoderatis indulgent, ad rixas et pugnas prosilientes, cum ollis ipsis liquore plenis se invicem impie percutiunt, et usque ad spiritus exhalationem passas injurias persequi atrociter et percutere non desistunt. Digna Dei vindicta, quatinus per vasa vinaria et instrumenta potionum varia, quibus exceditur ad vitia, dum ultra briam omnem . . . modestiam exercent . . . . la proveniatur ad . . . .

Quarrels occasioned by drink;

[1] *ebrietate . . . sæpe*] Uncertain, as the MS. is greatly defaced.

Cap. XIV.

[That the vice of incontinence is to be cured by diminishing the quantity of food.] [1]

and over-feeding.

Sicut autem ex crapula nimia et ebriositate cædes producuntur et vulnera, sic ex eisdem, ut dictum est satis et inculcatum, præter incommoda cætera, quæ neque pauca sunt nec modica, provenit et in publicum prodit incontinentia, et, quæ scandalum in populo grave parturit, impudicitia. Nec mirum, quoniam, ut ait Jeronymus, "Venter et genitalia vicina "sunt," quatinus ex vicinitate membrorum fiat confœderatio vitiorum. Ut igitur lethali huic morbo medicinam pares, ibi subtrahe ut hic non exuberet, ibi minus immittas ut minus effundas.

Proinde et cuidam juvenili calore ferventi nimis, et super hoc conquærenti remediabili consilio dictum fuit: "Minus ergo comede, minus bibe, plus lege, plus "stude, plus ora, plus labora." Unde Jeronymus: "Semper fac aliquid operis, ne te diabolus inveniat "[otiosum]." . . . .
Luctandum est igitur et fortiter luctandum cum natura naturæque vitio radici nostræ naturaliter inserto. Unde Augustinus: "Inter omnia Christianorum certa-"mina, sola duriora sunt prælia castitatis; ibi con-"tinua lucta et rara victoria." Item Jeronymus: "Grande quidem est et fere ultra mortalium naturam "corporum in te sopire luxuriam, ut non exerceas "[id ad] quod natus es; et ut prorsus extinguas et "interficias in te radicem tuam." Porro in senibus natura frigente fit lucta perfacilis; sanguine vero fer-

---

[1] The heading of this chapter is illegible excepting a few words; the two most important are *incontinentia* and *pabula*.

vente valde difficilis. Unde Jeronymus: "Non Ætnæi "ignes, non Vulcania tellus tantis fervoribus ardet, "quantis juveniles medullæ vino et dapibus inflam-"matæ." Subtrahendum est igitur, ut diximus, superiori ne parte redundet inferiori. Et ut brevi eloquio simil . . . . parem efficiat non autem asinis bestialis ignavia similem reddat.

Male[1] vero dictas Jeronymi sententias de gula temperanda deque ventri subtrahendo, cui genitalia vicina sunt, ne Venus exuberet, monachus quidam Cluniacensis ordinis, qui nostris diebus apud Herefordiam prior cellulæ monachorum præfectus fuerat, advertisse dinoscitur. Hic nempe murenam quamdam pro marca argenti ad opus suum emi fecit. Ad unctius etiam ac deliciosius ipsam conficiendum, et in forti galathia temperandum, ad piperem, zincebremque, gariaphilumque, cæterasque species aromaticas, dimidiam marcam adjecit. Quam quidem sic comparatam, et arte cocorum sic paratam, totam cœna una monachus ille voravit; nec monachis suis aut hospitibus quicquam inde prorsus participavit.

Proinde propter hæc et similia dictum a quodam satis curialiter metrice fuit:

"Nil proprium, procul hoc vitium, communia
"quæque;
"Sic loquimur, sed non fruimur communibus
"æque."

Utrum autem vinum appositum forte fuerit in quantitate plusquam abunda, ad temperandum in stomacho meliusque d[igerendum], pleniusque postea per egestionem pestem injectam expellendum, qu[æstio] superflua foret.

Ad sugillandam autem voracitatem et gulositatem talem a[udi Jeroni]mum, qui et monachus erat, in

[1] *Male*] This paragraph has been added afterwards in the margin.

libro Epistolari dicentem: "Parum refert utrum ex "vilibus an pretio[sis] stercus conficiatur." Et alibi in eodem: "Quicquid aquis vel terris aut aere ventri "acquiritur totum . . . ."

Mirum autem quod propter exiguas et momentaneas oris delicias sapidosque cibos intra fauces bis terve[1] revolvendos, tanta sumptuositas in cibis atque gulositas exercetur. Cum vel gutture transia . . cibaria fuerint, non magis aromatum quam olerum sapores interius sentiuntur aut odores.

Cap. XV.

De scandalo nimio apud S. Dionysium, super capite novo supposito et subornato, nostris diebus exorto.

The false head of St. Denys.

Quamquam autem ex crapula et copia multa procedens Cluniacensibus lascivia videatur appropriata, quia peccatum tamen nisi deleatur ad aliud trahit, vitio quoque Cisterciensium, proprio veneno cupiditatis, etiam Cluniacenses interdum inficiuntur. Sicut enim tanquam aves gregariæ sunt virtutes, simul advolant et simul evolant, unde et unam sine altera esse non posse, et qui una caret omnibus carere, a gentium quoque philosophis valde subtiliter et irrefragabiliter est disputatum; sic et vitia tanquam conca[tenata] sese concomitari solent.

. . . .

. . . . notabile quondam[2] . . . . . in Francia [Diony]sii cœnobium cupiditatis notam his nostris diebus incurrens explicare curavimus.

Apud episcopum Parisiensem impignoratum olim urgentis necessitatis ob causam caput S. Dionysii fuit; quod in ecclesia Parisiensi inter reliquias pretiosiores, sicut tantum decuit thesaurum, fuit honorifice repositum,

---

[1] *bis terve*] bisti . . ter.

[2] The MS. here is in a very tattered and fragile condition, owing to the fire.

et multis post annorum curriculis devote a fidelibus adoratum.

Tandem vero dicti cœnobii monachi diabolica invidia pariter et avaritia ducti mirabilem stropham, ne et trupham dicamus, in perpetuam loci tam honorabilis ignominiam confinxerant. Os etenim hominis capitale, carnis admixtione penitus vetustate nudatum, per visionem trinam tanquam revelatione divinitus factam, in loco, ad quem martyr miraculose caput suum de loco martyrii detulisse describitur, inveniri et ad ecclesiam cum processione [magna de]ferri procurant; et . . . . . [cap]so argenteo . . . . carr . . . . . actu . . . . . res . . . . cum . . . . . [pr]o . . . . . ut . . . . abies . . . . ce morem per om . . . . . nec Deum quippe nec hominem verentes, nec deprehendi quoque in re tam turpi verecundantes, peregrinis locum sacrum devote petentibus, ad osculandum et adorandum, tanquam verum S. Dionysii caput, ut oblationes undique fidelium et undecumque suscipiant, usque in hodiernum offerre præsumunt.

Porro miles quidam, inter alios anno præterito peregrinos S. Dionysii cœnobium adiens, cum clavum et coronam cæterasque reliquias, quibus sacer ille locus abundat, fideliter adorasset et ad singulas devote obtulisset, reverti et exire parans, a monacho quodam, quatinus ad beati Dionysii caput accedere, vocatus fuit: qui dictam videlicet cuppam argenteam amplam manu bajulans . . . .

. . . .

" adora . . . . vester est . . . . . .
" [mul]tiplex et multiforme caput habuerit, aliud ejus-
" dem caput hic adorari non curamus."[1]

[1] The meaning is apparently that the knight told the monk he had already kissed the true head of St. Denys, and as he supposed that the saint had not more heads than one, he did not care to adore the one the monk wished to exhibit.

O miseri, miseri, monachique miserrimi, cupiditate cæcati, et tanquam penitus infatuati, revera idiotæ, et idiotarum loca supplentes, nomineque tenus solum et non a fide fideles, aliena ad pabula velut fuci residentes, nati consumere fuges! Currite, properate, plorate, ad confessionem accelerate, fabulæque vesicam tam nefandæ vento acu compunctionis emisso, per pœnitentiam explodatis, et vase continente figmenti inclusi falsique tanquam conscio pauperibus erogato, contentum illud tam fraudulenter injectum procul ab humanis aspectibus, ne forte refricatio mentem exulceret, tanquam scandali materiam tanti me . . . .
. . . .
. . . . . . n autem . . . . . . itur et inverecunde delinquendi dare potuit, ex quo Deum sanctumque suum offendere facinus hoc perpetrandum veriti minime fuerunt, quod a Parisiensis episcopi subjectione se subtraxerant ante per exemptionem.

Cap. XVI.

De exemptione loci ejusdem a Parisiensis ecclesiæ subjectione per superbiam facta.

Exemptions arising from pride and wealth;

Sicut enim in rerum affluentia et superabundantia cupiditas excrescit, quoniam hydropisis vitio quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ, sic ex eadem superbia quoque nasci solet; et ex his duobus, arrogantia scilicet et ambitione, dictum S. Dionysii cœnobium trans modestiam tumens a Parisiensis ecclesiæ subjectione parum hæc ante tempora nostra se per exemptionem emancipavit. Proinde abbas Suggerius, cujus [mediatio]ne exemptio facta est, ... laborans in extremis . . . [voca]vit episcopum Parisiensem . . . . ut filius patris . . . . . . asserens se non pro . . . . emancipationem . . . istum sui a potestate [episcopi] Parisiensis, sed dia-

conatum . . . . idem veniam humiliter et indulgentiam petens. Nonne enim qui se a potestate prælati et ordinarii sui sic eximit, ea intentione hoc facit, ut eo ipso dignior in rebus ecclesiasticis et major existat? Nonne ergo dignitatem ecclesiasticam emere non habitam, sed habitam sic augmentare simonia, eam pravitatem aperte redolere videtur? Item qui partam dignitatis episcopalis, scilicet anulatum, chirothecatum, et mitratum incedere, sibi sic comparat, nonne et totam dignitatem episcopalem integre, si posset, sibi compararet? Quod autem juris in toto quoad totum, hoc in parte quoad partem. Quid autem insignia illa episcopalia gerentibus infructuosa? Qu[id si]gna rerum tantum . . . ntia, et rebus ipsis ex [to]to carentia, quid inquam aliud [nisi] ipsius su[perbiam] signant? Si enim . . . ares enim . . . . ites . . . . ire, non . . . supra se esse . . . . simpliciter abbates esse renuunt, et episcopi tamen non esse sufficiunt, cum supra se sitire per superbiam nituntur, et tamen ad ambitum animi pertingere non possunt, longe inferius, nec abbates bene neque episcopi plene subsistunt? Quid igitur? revera stultitiam pariunt opes. Prosperitas stultorum perdet eos. Ex adipe prodiit iniquitas eorum. Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Mirum autem et vehementi admiratione dignissimum, quod in sæcularibus hominibus, venalitates et exemptiones hujusmodi detestantibus, obtineri posse nec vidimus unquam nec audivimus, id in ecclesiasticis et spiritualibus obtentum sæpe videmus; unde dolemus, ab imperatore nimirum duces aut comites aut marchiones, ut potestatibus suis superi . . . . animi . . . . . . impetra . . . . . . humana jura zelo justitiæ negant et renuunt, nunquid illud fieri jura divina permittunt?

Cap. XVII.

De multis memoratu dignis a magnis et authenticis viris in exemptionum hujusmodi sugillationem conscriptis.

destructive of ecclesiastical unity.

Cæterum quoniam testante philosopho licet interdum ad aliena castra transire, non tanquam transfugæ vitio, sed tanquam exploratoris officio, nunc ea quæ Clarevallensis abbas Bernardus et Parisiensis præcentor Petrus, quorum uterque fuit in sacris Scripturis affatim eruditus, primus autem plus per Spiritus Sancti revelationem quam per humanam doctrinam aut instructionem fuit informatus, posterior vero non solum theologus egregius, sed tanquam moralis quoque philosophus et morum assertione conspicuus, suis . . . .

. . . .

ii qui . . . . et violent . . . . et subtrahunt se a jurisdictione minoris prælati auctoritate majoris; quibus quasi scismaticis videtur obviare illud Apostoli in prima epistola ad Corinthios, de unitate et mutua debitaque officii exhibitione membrorum humani corporis sibi invicem subministrantium. Cum enim sint plura membra in uno corpore sibi necessaria et subservientia, ne pereat corpus, quod fieret si omnia membra essent unum membrum, non potest dicere oculus manui, opera tua non indigeo, aut caput pedibus, non estis mihi necessarii; non excellentius membrum inferiori præcipere potest ne sit aliis necessarium, ne serviat et obediat mediis; ergo multo magis in membris ecclesiæ spiritualibus debet et hæc unitas observari, ne fiat exemptio et subtrac[tio] . . . . .

. . . .

Si . . . præcipere vellet thronis et dominationibus ne essent inferiores cherubin, ne illi ordini ut superiori subjecti, sed quasi prima fronte sibi responderent;

numquid hoc sustineret ille monarchus qui eas sic ordinavit, scilicet, ut unus ordo alio esset inferior? Absit, sed non minus sicut credo vindicaret in illum quam vindicatum sit in Luciferum, dominationem et exemptionem a jurisdictione divini appetentem; qui cum primus esset in deliciis paradisi, ob hoc dejectus, manet novissimus in suppliciis inferni.

Item refertur et legitur eumdem Bernardum in zelum hujusmodi enormitatis et exemptionis ab ecclesia eradicandæ multum affectasse sedere in sede papatus per triennium, propter tria maxime; scilicet propter revocandum episcopos ad metropolitanos suos[1] [ut eis . .

* * * * * *

* * * * * *

Cap. XVIII.

De habitu monachali clerico cuidam per pravam cupiditatem violenter injecto.

* * * * * *

Cap. XIX.

De Cantuariensi S. Trinitatis monasterio et monachorum ejusdem loci supercilio.

* * * * * *

Cap. XX.

De capella Lammetæ in cleri injuriam gravem per monachorum invidiam atque superbiam solo tenus eversa, etc.

* * * * * *

---

[1] *suos*] Here several leaves, extending to six chapters, have been lost. The catchwords "ut eis" are preserved. *Desunt sex capita ut constat ex summa Cap. præfixa initio Dist.* Note in modern hand.

Cap. XXI.

De monachis Coventrensibus a monasterio suo per episcopum Hugonem ejectis et postea per archiepiscopum Hubertum revocatis.

* * * * * *

Cap. XXII.

De duobus archiepiscopis in Anglia coætaneis nostrisque diebus digne promotis.

* * * * * *

Cap. XXIII.[1]

De Coventrensi episcopo ab ecclesia sua per monachos turpiter ejecto, et divina postmodum ultione secuta.

* * * * * *

. . . quatinus sic primi facti sunt quasi novissimi et novissimi tanquam primi.

Hugo, bishop of Coventry.

Episcopus autem accepta contumelia et injuria tanta, sicut potuit, abinde gravi cum confusione recessit; et Londoniis ubi totus propemodum Angliæ clerus propter ardua ecclesiæ negotia nuper emersa tunc forte convenerat, se coepiscopis suis et archiepiscopo bonæ memoriæ tum præsidenti, Baldewino, lugubri tam voce quam vultu præsentavit. Et sicut erat vir singularis eloquentiæ et admirandæ facundiæ, causam suam in publica audientia cœpit ab exordio declarare, et usque in finem acceptæ injuriæ persuasorie propalare; livores etiam ictuum et tumores in corpore suo recentes adhuc et patentes, necnon et clericorum suorum vulnera cum lacrimis denudavit asserens quoque et sacramento confirmans, quod mallet eo die quo ei hoc accidit vere confessus ab hac vita cum honore migrasse, quam se

---

[1] The beginning of the chapter has been lost.

tantum dedecus monachorum manibus, præsertimque in tanto clero populique conventu pariter et conspectu perpessum fuisse. Cumque sermonibus his et hujusmodi longe disertius atque discretius, quam sub hoc compendio comprehendi valuerit, lingua facundissima perorasset; multosque assistentium et audientium, coepiscopos autem quos specialius res tangebat fere cunctos, ad lacrimas provocasset; procedens in publicum, coram archiepiscopo et fratribus ad terram, formam crucis amplectens et faciens, humiliter se prostravit; rogans et supplicans, quatinus non suæ personæ exili quidem et modicæ, episcopali tamen dignitatæ præditæ quanquam indigne, sed honori Dei et Ecclesiæ ipsius sanctæ, in cujus injuriam principaliter facinus hoc redundabat, suoque honori proprio ad quos specialius id spectabat, in hoc facto consulere satagant et providere. Cumque præsul a fratribus protinus erectus fuisset, statim episcopalibus archiepiscopus et episcopi cuncti solemniter induti, candelis accensis, tam fautores dicti facinoris omnes quam factores ipsos excommunicationis sententia communiter involverunt; tribusque diebus proximis aut quatuor super his præcipue cæterisque negotiis Ecclesiæ magnis et arduis pro posse corrigendis, in consiliis et deliberatione fuerunt.

Coventrensis autem ex contingentibus interim nihil omittens, coram patre et fratribus aperte proposuit, et quod evidens satis et notum antea fuerat, eis ad mentem revocando inculcavit; qualiter per universum fere fidelium orbem pontificales ecclesias clerici tenent et regunt, præterquam in Anglia sola, quam Augustinus Anglorum episcopus ad fidem convertit; qui quoniam monachus fuit, in sensu suo vir sanctus abundans, in sedibus episcopalibus monachos collocavit. Sed quanquam zelum Dei in hoc habens, forte tamen vel non plene secundum scientiam aut regularem institutionis ecclesiasticæ disciplinam id processit. Ut enim salva tam venia viri sancti quam reverentia loquamur, longe

convenientius clerici loca regiminum tenent. Sicut enim clerici in numero regentium continentur et rectorum, sic monachi numerum et ordinem tenent regendorum. Quoniam, ut ait Jeronimus qui et monachus fuit, sic se habent monachi respectu clericorum, sicut grex respectu pastorum. Clerici itaque regant et loca regiminum teneant; monachi vero regantur et pascantur; et nisi in clerum forte assumpti fuerint, soli sedeant et taceant et vel se vel mundum plangant ac lugeant. Ignorari quoque non debet sed magis ad mentem revocari, quia beatus Jeronimus et nobilis martyr Cyprianus, quanquam tamen ambo viri sancti et in Scripturis sacris eruditissimi, uterque tamen, ille in quæstionum circa bigamiam solutionibus, ille vero ob vehemens odium in schismaticos et hæreticos habitum, asserendo sacramenta ecclesiastica dari ab his quamvis etiam in forma ecclesiæ nullatenus posse, dormitasse nonnunquam est visus. Sic et dictum Augustinum quanquam virum sanctitate conspicuum, cum nihil humanum omni ex parte perfectum, quandoque dormitasse discredi non debet.

Demum autem episcopus ad propositi sui finem accedens, monuit et fratribus suis in fide consuluit, quatinus duo millia marcarum omnes qui monachos in sedibus suis habebant simul inter se colligerent, Romamque secum per suos transmitterent, Cantuariensis scilicet et Roffensis, Wintoniensis, Bathoniensis, Wigorniensis, Eliensis, et Norwicensis, necnon et dives ille Eboracensis provinciæ et deliciis affluens Dunelmensis. Et ipse pro se ecclesiaque sua paupere Coventrensi scilicet liberanda mille marcas apponeret, quatinus tria millia marcarum in summa forent; et insuper ipse pro cæteris omnibus in propria persona laborans curiam adiret, operamque simul et diligentiam per Dei gratiam adhiberet, ut monachis ubique a sedibus ipsorum amotis juxta dispositionem propriam clericos ibidem instituere possent. Cum autem consilium istud cunctis propemodum

fratribus multum animo sedisset et placuisset; solus archiepiscopus, quia monachus fuit, quanquam ordinis alterius et habitus, ne tanta monachis in Anglia suo in tempore permutatio tantaque cum honoris detrimento molestia fieret, id fieri quidem non sustinuit. Talis enim vir ille naturæ pariter et industriæ fuit, literaturæ quidem grandis, religiositatis immensæ simul et honestatis, sed vivacitatis omnino nullius aut animositatis; vir nempe benignus et bonus, patique magis injuriam per omnia quam cuiquam inferre paratus. Ideoque monachos suos patientia et liberalitate vincere proposuit, sed non prævaluit. Sicut enim albedo et nigredo sunt prima fronte contraria, sic monachi exteriori nigredine fucati, et utinam non interiore contaminati, benignitate ipsius et liberalitate semper abutentes, qui et altibus[1] interius sicut et interius esse credebatur, contrarii per omnia ei fuerunt et discordes.

Videns igitur episcopus quod non proficere poterat, nec ad plenum voti compos esse valebat, sumptis coepiscoporum literis, tam testimonialibus quam supplicatoriis quoque, quatinus honori Ecclesiæ contra dedecus illorum a domino papa provideretur, iter incunctanter arripiens, et Romam veniens, injuriam sibi et ecclesiæ suæ irrogatam, monachis a sede sua, sicut dictum est, ejiciendis et clericis substituendis, vindicari cum honore procuravit.

Unde cum per castrum Coventrense transitum quandoque faceremus tempore quo clerici monachis amotis eodem in loco plantati fuere; deque statu ecclesiæ illius, qualis scilicet antea fuisset et qualis tunc esset diligentius inquireremus; assertione cunctorum accepimus quos inde convenimus, felicem fuisse mutationem illam et dexteræ Excelsi proculdubio dispositione factam. Et licet incolæ quamplurimi monachis

---

[1] *altibus*] So the passage stands in the MS., q. *albus?*

sanguine juncti fuissent, quia tamen laudari potuit tantus ab hoste decor, Deum in hoc facto benedicebant et laubabant; communiter asseverantes, quia locum habitationis suæ tam primitus incultum et tam obscurum, tunc autem tam luminosum effectum et tam clarum necnon et mansuetudine pariter et humanitate, curialitate similiter et affabilitate, caritate quoque et hospitalitate multum in omnibus emendatum, Dominus per gratiam suam magnam diebus ipsorum visitare dignatus est et illustrare.

Qui ergo congregationem talem et tam idoneam et clericale collegium tam laudabile dissipare curavit et delere, nonne digno Dei judicio, qui tam bona quam male retribuit, talionem paulo post in clericorum suorum dissipatione suscepit?[1]

Cap. XXIV.

De Coventrensis antistitis Hugonis fine felici et exitu commendabili.[2]

The manner of his death.

De memorato vero memoriæque laudabilis Coventrensi episcopo, Hugone de Nunant cognominato, quiddam memoratu dignum hic adjiciendum nec superfluum quidem nec inutile duxi. Cum enim in natali suo Normanniæ solo vir ille venerabilis, miseræ conditionis humanæ fragilitati morem gerens, demum gravi correptus morbo decubuisset; et in monasterio quodam Cluniacensis ordinis, eisdem in finibus, per hiemem totam ægrotando laborasset; inter febriles angustias, gratia cooperante, salutis propriæ non immemor existens, et ut spiritum salvum faceret carni minime parcens, iteratis pœnitentialibus singularum prope modum hebdomadarum confessionibus et disciplinis fere quotidianis,

---

[1] *suscepit*] This chapter has been quoted by Wharton in his Anglia Sacra.

[2] Quoted by Wharton, A. S. ii. 353.

orationibus quoque continuis, vigiliis, jejuniis, et abstinentiis corpus afflixit. Et cum virgis asperis flagellisque nodosis dorsum quotidie totum usque ad sanguinis fluxum exponeret, minutis virgulis diligenter ad hoc consertis; os proprium quotiens privatus extiterat ipse contundens et flagellans, quicquid ore deliquerat, vel mentiendo, vel detrahendo, vel otiosa verba loquendo, vel eloquentiæ suæ tam lepide suavissimo lepore delectando, totum hoc revera pœnitendo, deflendo, compungendo, propriaque manu percutiendo, jugi flagello purgare curavit. Item et in caritatis operibus tam profluus extiterat, ut in eleemosynarum largitionibus, et pauperum refectionibus substantiolam suam adeo fere totam effunderet, quod præter quotidianam necessitatem sibi familiæque suæ modicæ, vix quicquam in crastinum reservaret.

Cum igitur hiemali tempore toto necnon et quadragesimali subsecutivo morbus incessanter [institisset; sub moderamine tamen tanto per gratiam desuper datam indulto, quod sensim] [1] solum de die in diem paulatim adauctus, nec subitis et duris insultibus ut acrius afflictis accidere solet, fuerit aggravatus; adeo ut per morbi molestiam tam gratiose, ut dictum est, modificatam, nec ei discretio fuisset in aliquo diminuta, neque memoria vel in modico debilitata. Sed secum totus existens, nec animus ob diutinam languoris instantiam in quoquam alienatus, se tanquam hostiam vivam Deo mactare jugiter et dicare, seque non sacrificium Deo sed holocaustum non partialiter sed totaliter Domino vovere, dictisque modis et molestiis una cum morbo carnem affligere, spiritumque totis roborare nisibus et salubriter expiare curavit. Quamcitius autem ad sacros jejunialis abstinentiæ dies attigerat, statim toto devotionis et intentionis affectu petere a Domino cum

[1] This passage is supplied from Wharton's A. S. ii. 354. Since his time it has disappeared entirely.

lachrymis et implorare nocte dieque non cessavit; quatinus si divina providentia sacro quadragesimali tempore dies obitus [ejus immineret, eo die quo Christus, in cruce positus, Patri suo spiritum reddidit, et ipse Deo spiritum suum] [1] reddere prævaleret. Cum autem hebdomadis elapsis et diebus effluxis, jam Pascha propius accessisset, viribusque fere totis vir ille bonus destitui cœpisset, diemque suæ dissolutionis sibi jam certius imminere sensisset; precibus assiduis, præsumptione majore, sed pietate propensiore et devotione vigilantiore suffultus, petere lachrymosis singultibus, et vocibus anhelis implorare, non cessavit, quatinus non solum eodem die, verum etiam eadem hora, qua Christus ligno crucis affixus caput inclinans expiravit, ut spiritum suum tunc exhalare posset, hanc sibi quoque Christi pietas gratiam indulgeret.

Demum itaque die Parasceues illucente, cum monachi in ecclesia more diei illius hora debita divina ministrarent, ipse in lecto suo residens cum clericis suis, demissis ut potuit vocibus devote divinis indulsit obsequiis; et hora Dominicæ Passionis legendæ passionem Levitæ ministerio distincte et aperte pronunciari fecit. Sed cum ea perlecta, spiritus adhuc ejus in corpore superstes extiterit, iterato passionem ab exordio legi jussit. Quo facto, cum ad locum perventum esset, quo Christus inclinato capite spiritum emisit, et ipse quoque spiritum suum verbis eisdem, quæ Christus morte imminente protulit; scilicet, *In manus tuas, etc.*; tanquam verus Christi discipulus, magistrum etiam moriendo sequi desiderans, feliciter emisit. Fertur autem et fama divulgante memoriæ commendatur, quod vir iste bonus in lecto supremæ ægritudinis, ut dictum est, et desperate constitutus,[2] multotiens in orationibus

---

[1] Supplied from Wharton.

[2] Here there is some confusion in the MS. The original runs thus:—"Supp^{s}me egritudinis aut dcm est "et dispate."

suis, lachrymosis suspiriis a Domino petere consuevit, quatinus anima sua, postquam corpus exsangue relinqueret, in igne expiabili et remediabili usque ad districti examinis diem, nisi mitius et misericordius agi cum ipsa possit, purgatoriis suppliciis, quatinus vel tunc salva fieri posset, deputaretur. Verum verisimile videtur, et valde credibile, quatinus qui in finalis affectus appetitu tam misericorditer a Domino fuit exauditus, ab eodem fonte pietatis et benignitatis longe majorem, quam ausus implorare fuisset aut sperare, misericordiam fuerit et gratiam consecutus.

Attendat itaque lector quam grandis et quam gratuita, quam admirabilis et quam inopinabilis est divina clementia, quæ procul a via veritatis et salutis exorbitantes per pietatem qua præcellit et gratiam, oculo quo Petrum respexit, qui Christum negaverat, et benigniore respiciens, ad portum salutis fontemque dulcedinis et beatitudinis lacrymarum lavacro revocare dignatur amaro. Vir enim iste, de quo nobis nunc sermo versatur, plurimum sæcularitatis, tam ante dignitatem cathedræ pontificalis adeptam quam postea quoque, sicut ferebatur et a multis credebatur, habuerat; sed quicquid in publico, quicquid in aperto vel actu præferre videbatur, vel sermone proferre aliquid, indubitanter in privato sive secreto Deo gratum et acceptum corde vel opere, mente manuve non nunquam gesserat, cui primum . . commendationis et finali . . . .

. . . .

. . nam oratio supplex a Deo purum et sincerum veræ fidei fervorem redolens, tam favorabiliter et tam misericorditer est exaudita.

Patet ex his igitur et similibus, quia juxta Sacræ Scripturæ testimonium, in quacumque hora ingemuerit peccator salvus erit, cum effectu tamen intellige, fide scilicet per dilectionem et gratiam operante. Exemplum sume latronis a latere Christi suspensi, ibique pœnitentia ducti, et statim a gratiæ largitore, qui tam

propinquo nimirum regnavit a ligno, Deus et homo, gratia plene perfusi. Patet et hoc quoque, quoniam ubi abundaverit peccatum, plerumque abundavit et gratia, exemplo Pauli primo persecutoris et postea prædicatoris; necnon et Magdalenæ peccatricis, scilicet, quia multum dilexit, et lachrymis quibus Christi vestigia lavit crimina tersit, a multis quidem abluta et est absoluta peccatis.

Constat itaque quod de nemine desperandum est in hac vita, quia sicut boni perverti poterunt, sic . . . . "Convertimini ad me et ego convertar ad "vos, dicit Dominus." Sicut ergo de nemine nimia præsumptione confidendum, quia perversus est Judas, sic et de nullo dum vixerit nimia desperatione diffidendum, quia conversus est Saulus. Unde poeta gentilis:

"Ultima semper
"Expectanda dies,"

hominis est,

"Dicique beatus
"Ante obitum nemo supremaque funera debet."

Sicut ergo ante supremam spiritus exhalationem judicandus nemo est perfecte beatus, sic et ante horam eamdem nemo desperationi debet dici prorsus addictus. Unde et illud Sapientis elogium: "Ne laudas hominem "in vita sua;" tanquam si diceret: Lauda post mortem, magnifica post consummationem.

Notandum hic etiam, quod signum est gratiæ magnæ quotiens diuturnus longique temporis animæ fideli languor immittitur, sortitur enim vere pœnitendi spatium desuper sibi clementer indultum; per quod tanquam Deo vivam seipsum mactans hostiam, orationibus, jejuniis, vigiliis, eleemosynarum largitionibus, sibi nempe subtrahendo pauperibusque profundendo, confessionibus crebris et disciplinis continue vacando, per has afflictiones et similes, more viri prædicti, animus gratia

perfusus, felici commercio studioque beato, corpus incessanter attenuat et spiritum roborat. Cumque nimirum morbi moderantia felix, per misericordiam divinitus datam, nec discretioni derogat, nec memoriam turbat, meditationibus assiduis, præsertim temporis benefici diuturnioris, multa peccamina gravia dudum oblivioni tradita, tam commissa scilicet quam omissa, poterunt ad mentem denuo revocari, per quod se poterit felix anima de die in diem amplius emendare, Patrique cœlesti, quem multo jam tempore tantis et tam gravibus totiens offendit excessibus,—ejus quippe semper abusus patientia, semperque ingratus de munificentia, sibique igitur[1] iram in diem iræ thesaurizando,—plene eamdem et perfecte se prævalebit per gratiam et misericordiam conciliare. Nec itaque utilitas; in subitis autem passionibus et morbis instanter urgentibus, adeo ex morbi vehementia luctaque continua memoria turbatur et discretionis virtus enervatur, quod vix animus sibi vel in minimo vacare, vix de rebus utiliter disponere, vel de propria, quod longe plus est et periculosius, salute perpetua quicquam efficaciter valeat deliberare. Ideoque summa est prudentia et felicissima et providentia, et ex dono quidem Dei magno proveniens gratia est, quatinus anima fidelis fide et bonis operibus ac confessionibus præventa sit semper et præparata. Quoniam ut Augustini verbis in eodem casu loquentis hic uti liceat: "Quisquis ad extremum "articulum ad se corrigendum exspectat, quod hinc "securus exeat, non sum ego securus." Vigilandum itaque propensius et totis nisibus elaborandum, ne nos improvidos et imparatos pallida mors inveniat, et domum nostram aut tanquam fur veniens subito suffodiat, aut etiam ut prædo malignus irrumpens viribus eamdem, quibus resisti non poterit, violenter

[1] *igitur*] irigitur, MS.

dejiceret. . . . .
provectis et senio confectis, quia mors quasi naturalis est et matura, ideoque longe minus acerba minusque molesta; sic et diutino morbo vexatis, totoque fere corporis vigore destitutis, multo mors mitior et moderantior, ideoque tanquam absque doloris angustia gravi tolerabilior; haud aliter e diverso, sicut adolescentulis vividis et vitali spiritu plenis mors quidem intempestiva et immatura est, ideoque longe gravius et carnem cruciat et spiritum turbat; sic quoque robustis in ætate quacumque repertis, corporeo quoque vigore refertis, nec valitudine diutina debilitatis aut fatigatis, mors absque dubio amara nimis est et importuna. Rationem et verba Ciceronis, quibus in libro De Senectute super his et similibus egregie disputat et disserit, in medium proferre præter rem non putavi. Ait enim: "Quid "autem adeo secundum naturam est quam senibus "emori? quod idem quoque contingit adolescentibus, "adversante et repugnante natura. [Itaque] adoles-"[centes mori] sic videntur, [ut quum aquæ] multitu-"dine flammæ vis opprimitur. Senes autem, sicut "cum sua sponte, nulla vi adhibita, sed tanquam "consumpta comburendi materia, ignis per se defec-"tivus extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si "cruda et immatura fuerint, vi avelluntur, si vero "maturitate decocta per se statim et tanquam sponte "decidunt, sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus "maturitas." Idem itaque de robustis et valetudinariis diligens lector attendat; et ex paucioribus pluriora conjectans quanta longi languoris exstent commoda, morbique diutini finalis moderantia proveniens ex gratia, quam sit animæ fideli necessaria, sagaci mente perpendat.

[1] *maturitas*] The verbal departures from the original of Cicero show that Giraldus quoted from memory. It is strange that he did not hesitate when he came to the word *defectivus*.

CAP. XXV.

De monachis seu clericis istis utiliter, illis inutiliter ad regimen pontificale promotis.

QUANTA vero incommoda Anglicanæ ecclesiæ nostris diebus per monachorum electionem, et eorumdem in pontificalibus ecclesiis, et maxime in Cantuariæ ecclesiæ sede principali promotos, acciderint, et utilitates e diverso quantæ et quam honorificæ per clericos ibidem assumptos evenerint, sicut in Dialogo nostro nuper edito,[1] et archiepiscopo Cantuariæ Stephano præsentato, satis dilucide est declaratum, quædam ex illis et hic apponere nec inutile quidem nec superfluum esse decrevimus. Dictum igitur archiepiscopum in quodam familiarium suorum quandoque consessu, cum de statu Anglicanæ ecclesiæ sermo fieret, cum suspirio conquerentem et dicentem audivimus, quod ubicumque monachi in pontificalibus ecclesiis jus electionis habent, si libere in eligendo procedere possent, nunquam præter monachum quempiam eligerent; cum tamen monachi in clerum, nisi vita et eruditione probatissimi, non sint assumendi. Super hæc autem incommoda, nisi per curiam Romanam remediabile consilium de facili dari non posse dicebat. Proinde et de monachis assumptis, quatinus de similibus similia conjectes, exemplum ponere præter rem non putavimus.

Prelates taken from the seculars far superior to those taken from the religious orders.

Nobili Cantuariensium martyri Thomæ de clero in archiepiscopum promoto, monachorum electione successit monachus et Dovoriæ prior Richardus, tot bonis ac validis Angliæ personis in clero constitutis, et dignitate dignissimis, quasi pro nihilo apud ipsos reputatis; rege nimirum Henrico secundo, propter werram ei gravissi-

[1] *edito*] Scilicet Dialogus De Jure et Statu Menevensis Ecclesiæ. See this edition, vol. iii. p. 123.

mam a filiis suis et rege Francorum motam, transmarinis in partibus tunc temporis agente, et ad hoc solita efficacia intendere non valente. Quid autem ex hac præsumptione contigerit, satis immo plus quam satis novit Anglia tota. Ecclesiasticam namque libertatem olim in regno perditam, quam dictus martyr egregius, caput ad hoc gladiis exponens, cerebrumque cum sanguine fundendum et effodiendum præbens, tam laudabiliter evicit, succedens ei monachus ille per ignaviam jus obtentum minime defendens, quod tunc revera calente adhuc martyrii memoria recentis facillime fieri potuisset, si vel in modico rigorem ecclesiasticum exercuisset, totam, proh dolor! et damnum vix reparabile, continenter amisit. Unde et cum morbo decumberet, quo paulo post discessit, hanc vocem terribilem cœlitus emissam audivit: "*Dissipasti ecclesiam meam* "*et ego eradicabo te de terra.*" Sed utinam de terra morientium, non viventium; de terra quam cernimus, non illam quam quærimus; de terra laboris et sudoris, non terra dulcoris atque decoris.

Ut autem de Cantuariensi ecclesia sumamus adhuc exempla, successit ibidem monacho monachus, quia Ricardo Baldewinus, dissimilis quamquam habitus et eruditionis; vir utique literatissimus et religione probatissimus, sed adeo morum lenitate nimia animique simplicitate præditus immoderata, quæ pastoralem in ipso rigorem prorsus absumpsit, ut ob innatum omnino teporem nimium ac torporem, cum hoc ordine in ecclesia gradatim ascenderet, melior monachus simplex quam abbas, melior abbas quam episcopus, melior episcopus quam archiepiscopus fuisse videretur. Unde et eidem Urbanus papa quandoque scripsisse recolitur in hunc modum: "Urbanus episcopus, servus servorum Dei, "monacho ferventissimo, abbati calido, episcopo tepido, "archiepiscopo remisso, salutem, etc." Propter hunc itaque vivacis naturæ defectum, quem noveris in prælato non modicum, nec hujus quoque tempore vel ejus opera,

quamquam martyrii tunc memoria recens, et miraculorum gloria frequens extiterit, libertas ecclesiæ perdita fuit aut in modico recuperata. "Sancta quippe rusti-"citas," ut ait Jeronymus, "sibi solum prodest: et "quantum exemplo valet, tantum silentio nocet." Baculo namque pastorum et latratu canum lupi sunt arcendi.

Successit et huic Hubertus, vir vivacitate quidem et animositate conspicuus. Sed quoniam nec literalis eruditionis copia præditus, nec intensioris forsan religionis gratia fœcundatus, propter hos in ipso defectus maximos, nec ejus quoque diebus a servitutis incommodis ecclesia Anglicana respiravit. Poterant autem quantum ad humanum spectat examen, decessoris hujus ultimi literatura pariter et religio, necnon et hujus animositas, rigor et strenuitas, si in una forte persona, circumscriptis vitiis hæc violantibus, conjuncta fuissent, dignum martyris egregii Cantuariæ constituere successorem. Strenua namque simul et devota prælatio, tamquam tuba [1] vocem exaltat, et scelera sua populo Dei confidenter annuntiat; seque pro domo Domini murum opponens, animamque suam dare pro ovibus suis, imminente gregis periculo et necessitatis articulo, non formidat.

Successit Huberto Stephanus de Anglia oriundus, sed in curia Romana de cardinali in archipræsulem Cantuariensem electus et consecratus. Qui post afflictiones et persecutiones ecclesiæ multas, occasione suæ promotionis exortas, libertatem ejusdem quam Thomas sub capitis periculo tam viriliter evicit, quamque successor ejusdem uterque tam ignaviter amisit, et quam tertius quoque plus per inscitiam et divini canonicique juris imperitiam, quam per ignaviam aut pigritiam non recuperavit: dictus, inquam, Stephanus caritate fervidus et animositate, calibata [2] quippe religione præditus

[1] *tuba*] turba, MS.

[2] Sic MS.

et eruditione probata, per Dei gratiam suamque industriam, citra sanguinis effusionem, quod vix credi poterat aut sperari, feliciter obtinuit; utpote vir omni penitus tam industriæ quam naturæ, quantum ad humanum spectat examen, defectu carens, canonicamque viri pastoralis descriptionem, plene in sua persona, vel propemodum adimplens.

Da mihi nunc quæso, et præmium accipito, monachos nostri temporis duos, his clericis duobus, quorum unus libertatem ecclesiasticam tyrannide depressam sub capitis discrimine tam viriliter evicit, alter eamdem denuo deperditam et tamquam ex toto deformatam tam strenue reformavit, digne comparabiles monachos, apertos dico, non opertos aut occultos, qui magis actu monachi sint quam habitu, magis existentes scilicet quam apparentes. Horum autem secundi quidem fuit electio purissima, nullaque penitus ex parte fermentata. Primi vero, etsi non adeo ab initio pura, processu tamen temporis fuit ad plenum per ultroneam resignationem purificata. Quinetiam si maculam aliquam vel inde vel aliunde forte contraxit, lavacro sanguinis, quia martyribus statim gloria, diluta confestim ex toto fuerat et deleta. Sicut autem huic primo, martyrium corporis occultum ad ampliorem purgationem viventi non defuit, sicut ex post facto claruit; sic et huic secundo simile martyrium per afflictionem occultam, simul cum abstinentia a carnium esu publica diutius assumpta, valetudini humanæ valde inimica, deesse non crediderim. Et sicut primus ille, periclitante ecclesia, caput suum ad ejus tuitionem gladiis impiorum exposuit, sic secundum istum, si causa, quod absit, urgens ingruerit, se pro domo Domini murum oppositurum, caputque similiter et corpus totum pro ecclesia tuenda, si necessitas exegerit persecutoribus et percussoribus expositurum, pia satis et probabili præsumptione quasi certus extiterim.

Dicendum hic quoque videtur exemplum de monacho

nostris diebus in Wygorniensem episcopum assumpto. Qualiter enim viro memoriæ laudabilis, magistro Malgerio Wygorniensi episcopo, monachus loco ejusdem successit, et qualiter per electionem contradictoriam magis quam canonicam, cum literis quoque regis Johannis commendatoriis, cujus revera favorem non gratis nec sine causa sibi comparaverat, ad Apostolorum limina transivit; qualiterque ibidem, etsi non recte, quocumque modo rem, per strophas varias et deceptiones curiam circumveniens promotionem obtinuit; satis est notum. Qualiter etiam rem pessime perquisitam, longe pejus si potuit et pestilentius administravit; quam honorifice vel quam honeste, quatinus aliquid pronuntietur ironice, Wygorniensem ecclesiam, suis rexit diebus et gubernavit; qualiter etiam non dimidians dies suos more rectorum sibi similium, male ibidem præsidentium, paucis admodum annis in cathedra sedit, vitamque suam pompaticam pariter ac tragædicam mœsto demum et illaudabili fine complevit; nimis est evidens et manifestum. Sicut in Dialogo nostro nuper edito plenius est explanatum.

Utinam autem opulentis Angliæ cathedris contenta fuisset, et pauperculas Walliæ pontificales ecclesias monachalis hypocrisis, aut simulata sub ordine quovis et abbatis nomine sive pro prioris indignitatem quamquam indigne, quia plus forte quidem qua arte sublimati religionis species in habitu quam actu magis existens, nostris diebus non maculasset; præcipueque principalem et magis authenticam Kambriæ totius ecclesiam, per incontinentiam fœdam et impudicitæ notam, perque gravem et grandem ac scandalo plenam turpis infamiæ mendam, non dehonestasset. Non igitur in vestibus pullis, non in amplis cucullis, sed in cordibus puris intimisque medullis, latitat religio vera. Propterea non juxta exterioris habitus cultum, sed magis interioris habitus animum pariter et actum, consideratis quoque præscriptis virtutum circumstantiis dictos duos viros

illustres tam gloriose et tam insigniter exornantibus, non nationis intuitu vel cognationis, nec utilitatis obtentu propriæ, sed communis potius ecclesiæ simul et patriæ, de gente vel ordine quovis, dum tamen dictis idoneis modis, ad curam pastoralem est eligendus.

Quoniam autem de monachis indigne promotis, in hoc capitulo, ex parte scribere curavimus, nunc de monachis aliis in Anglia, circiter hac nostra tempora vel parum ante, non immerito sublimatis, quæ scitu memoratuque digne censentur, ne per incuriam aut negligentiam, sive per invidiæ, quod absit, malitiam, supprimi videantur et subtaceri, quædam et his prædictis adjicere præter rem non putavimus.

Sciendum itaque Lincolniensem ecclesiam monachis duobus, Remigio scilicet ordinis Cluniacensis episcopo primo, et Hugone Carthusiensis sedis ejusdem episcopo nostris diebus antepenultimo, quasi margaritis duabus pretiosissimis feliciter ornatam, et tamquam geminis coronis egregiis perpetuisque laudis et gloriæ titulis illustratam; item Wintoniensem episcopum Henricum, Cluniacensis ordinis monachum, inter antistites electos et sanctitatis honore præclaros digne commemorandum. Cujus animum quippe solidum firmisque radicibus in Christo fundatum, nec generositas regia, nec illustris avorum undique prosapia, nec duplicitatæ dignitatis, Glastoniensis scilicet, sicut et Wintoniensis ecclesiæ superabundans opulentia, caritate privare potuit et humilitate; sed quanto majorem in cunctis, celsioremque præ cæteris ipsum gratia cœlestis extulerat, tanto se humiliorem in omnibus, Deoque per omnia devotiorem mancipare curavit. Baldewinus quoque Cisterciensis ordinis monachus, de quo mentionem paulo ante fecimus, primo de abbate Fordensi ad cathedram Wigorniensem canonice vocatus, deinde ad Cantuariensem sublimatus, in multis tam naturæ quam industriæ donis ac dotibus probabilem se reddidit et commendabilem. Priusquam enim monasterium intrasset, diutius

in scholis degens et efficaciter studens, scholarumque magister egregius, et postmodum archidiaconus existens, in omni statu suo, a puerilibus annis, moribus eximiis et honestate spectabili, plusquam monachus fuit. Unde si quis in eo postea pastoralis vivacitatis defectus, ut dictum est supra, repertus fuit, maculam istam, aliamque cremabilem, si quæ fuerat, per finem ejusdem in Terra Sacra martyrio plenum, ubi crucis obsequiis et Crucifixi datus ex toto fuit, paganicæque gentis sævitiæ necnon et aeris pestilentis inclementiæ pro Christi nomine confidenter expositus; per pœnitentiam quoque finalem denique subsecutam, secundamque naufragii tabulam remedio salutis indultam, pie probabiliterque credi potuit et potest, abolitam prorsus et evacuatam. De beato quoque martyre Thoma, licet a statu clericali in archiepiscopum assumptus fuerit, et usque in finem se clericaliter et pastoraliter strenuitate laudabili per omnia gesserit, quia tamen completo martyrio sub cultu clericali aperto occultus inventus monachus fuit;—erat enim clericus verus et apertus, sed ut ecclesiæ cui præerat monasticæ morem gereret, seque per omnia conformaret, monachus opertus—ideoque lætentur et exultent monachi cuncti sicut et clerici, tanto patrono suffulti feliciter et sublimati pariter ac sustentati. Gaudeat etiam et glorietur occidentalis nostra, quinimmo et universalis ecclesia tota, tam insigni martyre, tantique luminis jubare, nostris diebus irradiata. Gaudeat, inquam, et lætabundis vocibus ac votis in divinæ pietatis laudem et gloriam semper erumpat.

Cap. XXVI.

De monachorum Cantuarensium adhuc superbia, cujus nempe tumor contra clerum detumescere nequit.

The pride of the monks of Canterbury.

Ad monachorum autem Cantuariæ sugillandam adhuc superbiam, tanquam digressione facta sed non inutili, revertamur.

Accidit igitur his nostris diebus, virum venerabilem priorem Lantoniæ, Rogerum Norwicensem, Cantuariam profectum esse. Qui cum ante discessum suum in crastino mane missam in ecclesia S. Trinitatis celebrare proponeret et affectaret, ad altare aliquid sibi præparandum in ecclesia canonicum suum misit. Qui cum monachum quemdam loci ejusdem sibi tunc obvium super hoc humiliter conveniret, ille statim caput et collum cervicose detorquens, eumque superciliose nimis et valde oblique respiciens: "Nonne vos," inquit, "clerici estis?" Canonicus respondit: "Utique sumus." Et ille: "In villam igitur ite; et in aliqua capel-"larum exteriorum inter clericos missam audiatis vel "dicatis." Et subjecit: "Nonne etenim locum hunc "sacrum monachorum et Cantuariensium dominorum "proprium esse nostis, et a sanctis viris loci ejusdem "patronis ab antiquo fuisse dicatum, ubi nemini "nisi ordinis nostri monacho divina celebrare licuit "unquam aut licebit?" Priore vero tali responso a canonico suo sibi delato, ad domum suam cum admiratione pariter et indignatione reverso, non multo post elapso temporis intervallo contigit monachum Cantuariensem Gloverniam itinerando venire, et apud Lanthoniam hospitio cum honore susceptum esse. Qui cum mane missam in ecclesia S. Mariæ canonica celebrare vellet, responsum est ei, quod potius in villam iret, et cum monachus esset apud S. Petrum inter monachos et cum monachis missam audiret aut celebraret. Sicut enim canonici monachis Cantuariæ in divinis ministeriis couti non possunt, sic et monachos loci ejusdem canonicis in eisdem couti ministeriis minime decet. Et sic monachus ille tali responso similique priori talione suscepta, pudore perfusus et confusione, recessit.

Mirum autem unde monachis elatio tanta per quam clericis invidere tam pertinaciter et insultare non cessant, nisi quoniam rerum affluentia multa cervices

reddit erectas. Mirum et hoc quoque quod idem clericis tanto conamine presbyteri semper et præminere nituntur, quos tamen tam eruditione quam institutione clericis incomparabiliter constat esse minores. Proinde[1] et illud Jeronymi ad Rusticum monachum monachi legant. "Sic vive in monasterio, ut clericus "esse merearis; longo tempore disce quod postmodum "doceas. Et inter bonos semper sectare meliores. Et "cum in clerum electus fueris, age ea quæ clerici sunt." Et illud ad eumdem: "Si te clericatus titillat desiderium, disce prius quod possis docere. Ne sis miles "antequam tyro, ne magister antequam discipulus." Item et illud ejusdem ad Eleutherium: "Cum alia sit "causa monachi alia clerici, et clerici oves pascunt, "monachi pascantur;" scilicet se habent monachi respectu clericorum, tanquam grex respectu pastorum. Monachus enim, tamquam unius custos vel singularis dictus, sui sollicitius curam agit. Clericus vero circa multorum curam sollicitari tenetur. Est itaque monachus tanquam granum tritici solum manens. Est autem clericus tanquam granum germinans, et in horrea Domini multum fructum afferens. Idem etiam ad invitandum monachos, in ecclesiarum regimen assumptos, ut clericale complentes officium, tanquam inter sacerdotes ingredientes tabernaculum eorum vestimenta tintinnabulis ambiantur, et in ore ipsorum, tam instructionis quam increpationis verbum resonans audiatur, fatuos et elingues prælatos, et plus monachi quam clerici præferentes, manifeste redarguit. Audiatur Jeronimus dicens: "Innocens et absque sermone conver-"satio," etc.[2]

At enim monachis facilior lapsus et ordini clericorum fit indignissima injuria si desertores monasteri-

[1] *Proinde*] .ro m̄, MS.

[2] I have omitted a string of quotations from the Fathers, so frequent in the writings of Giraldus, on this subject. The reader may see most of them in Dec. c. xvi. q. 1.

orum ad militiam clericatus eligantur. Cum ex his qui in monasterio permanent non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus. Nisi forte sicut vulgares dicunt: "Malus choraula bonus "symphoniacus est;" ita quidem ipsi vulgares de nobis jocundantur dicentes: "Malus monachus, bonus "clericus est." Nimis dolendum est si ad tam ruinosam superbiam monachos erigimus, et clericos tam gravi contumelia dignos putamus, in quorum numero sumus; cum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, et tamen desit instructio necessaria aut personæ regularis integritas. Item ejusdem: [1] "Sicut meliores "non inveni quam qui in monasteriis fecerunt, sic "neque deteriores quam qui in eisdem defecerunt." Legant hæc igitur monachi, legant et relegant, propriæque saluti vel sero consulant, et grave supercilium religioni et ordini tam contrarium cum odibili cervicositate deponant.

Cap. XXVII.

De monachis S. Augustini ipsius Cantuariæ eodem vitio quod ex rerum affluentia prodiit contaminatis.

Rivalry of the monks of St. Augustine's and the Holy Trinity, Canterbury.

Quoniam autem sicut a convictu mores formari, sic a vitiosa vicinia seu virtuosa vitia plerumque seu virtutes contrahi solent, monasterium Sancti Augustini Cantuariæ, circa primitivam Cantiæ per Augustinum et socios ejus conversionem, prædiis amplis et possessionibus largitione fidelium dotari in immensum et ditari cœpit. Unde et in elationem tantam ex nimia

---

[1] Scilicet Augustinus.

rerum affluentia natam evehi cœpit et extolli, quod monasterio S. Trinitatis in sede principali parificari jam vellet aut præferri; adeoque ab antiquis diebus contentiosum invidiæ funem inter se traxerunt, adeoque livor invaluit et usque ad crepitum arrogantiæ præter modum tumor excrevit, quod abbas S. Augustini, modernis his temporibus Romam accelerans, a tempestate Cantuariæ ecclesiæ, proh pudor atque dolor! exemptionem impetrare præsumpsit. O quanta superbia et quam detestabilis immoderantia! et quam intestina discordia inter monachos et religionis ejusdem viros, in eadem urbe et tam propinque sibi consertos; bella jam plumæ[1] plusquam civilia tam pertinaciter orta! O quanta in Christi ecclesia emersa jam scandala, dum velut in ventrem sic conjurant viscera, dumque suo toti quasi membra tolluntur principalia, ipsique capiti tamquam colli columna subtrahitur. Mirum autem si non monachi sedis principalis S. Trinitatis, per arrogantiam nimiam a superabundanti copia provenientem, ab ipso sedente sibique præsidente adeo quandoque dissideant, archipræsule scilicet et primate, ut patri suo filii non obediant, et ut oves pastori subjectæ, discordia si fieri posset plusquam intestina, non existant, non minus improbe quam impudenter impetrare contendant.

Cap. XXVIII.

Quod ex copia multa, mediante crapula, lascivia nascitur sicut et superbia.

Scandals arising in the religious, from intemperance.

Cæterum quemadmodum ex rerum affluentia nascitur superbia, sic ex eadem, ut dictum est supra, mediante crapula crebra erumpit lascivia. Scriptum

[1] *plumæ*] Underscored in the original.

est enim quia peccatum Sodomorum fuit abundantia panis et superbia vitæ: unde Ezechiel: "Hæc fuit "iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis et "abundantia." Vermulus quippe divitiarum est superbia et comes individuus. Ex panis autem abundantia, quæ pro victualium ponitur copia, pullulat et prodit incontinentia pariter et insolentia.[1]

Ut autem ad S. Augustini Cantuariæ cœnobium, post factam quasi digressionem sed non inutilem, denuo respiciamus. Vidimus his nostris diebus monachum quemdam qui per exteriora discurrens, bona domus illius optimæ diutius prave dispensaverat, et in proprietatem commune redegerat. Adeo ut ex his quæ domui suæ subtraxerat sibique perniciose congesserat, tot preciosa donaria, tamque creberrima, nunc aurea scilicet cum bobis octonis aratra, nunc scaccaria cum scaccis omnibus auro et ebore distincta, et cætera quoque grandia ad oculos perstringendem et loculos implendum, ut dictum est supra, principi misit, quod in abbatem monasterii magni et opimi, principe procurante, immo totum ad nutum more tyrannico effectui mancipante, promotus fuit. Qui cum translatus a copia ad copiam fuerat, vidimus eum postea divitiis quibus assuetus extiterat morem gerendo,—sed utinam minime divitum vitiis morigerando,—pueros et vernaculos sibi ministrantes habere quamplurimos, vestibus et vultu venustos, et venaliter adornatos, flavisque capillis et arte crispatis nimis accurante redimitos; et vicissim nunc rosis recentibus, nunc violis aut liliis in circulis artificiose consertis, quasi coronis et gemmis, illustres. Sed quid inhonestius, quid indecentius, quæso, quam inter cucullatos crebro discurrere calamistratos? Unde

[1] After a series of such reflections and quotations, most of which have appeared already in this and in other portions of his works, Giraldus resumes the thread of his narrative, as in the text.

Jeronymus: "Periculose tibi ministrat cujus vultum "frequenter attendis." Ait etiam in talium sugillationem gentilis poeta:[1]

"Sint procul a nobis juvenes, ut femina, compti,
"Fine coli modico forma virilis amat."

Et alibi:

"Odi concubitus qui non utrumque resolvunt,
"Hinc est quod pueri," etc.

Absit autem ut Sodomæ vitio ex panis abundantia proveniente, quæ tripliciter, igne, sulphure, et subversione punita fuit, congregationem sacram sacris institutis eruditam, sacræque scripturæ doctrinis ad salutem imbutam, quamquam rebus opulentam, contaminari posse credere quis præsumat.

Prudentis itaque proprium est, sicut rem ipsam sic et rei inhonestæ notam omnem nisibus fugere totis, et suspicionem; et sicut facinus ipsum, sic etiam quicquid probabiliter fingi potest, cautius evitare. Proin et cuidam ad amicam correptionem sic respondenti: "Non movebor amplius;" ab amico rescriptum est: "Non tam, si vis constans firmusque videri, ne mo- "veare cave, sed ne videare moveri." Sicut ergo res illa nefanda non facienda, sic neque fanda, nec ad mentem ullatenus aut memoriam refricanda est aut recitanda. Propterea ad detestandum, deque memoria delendum et perpetuo damnandum facinus tam nefandum, cautum est in jure et ab imperatore Constantino[2] sub hoc tenore promulgatum: "Cum vir "nubit in fœminam vires porrecturam, quid cupiat "ubi sexus perdidit locum, ubi scelus est id quod "non proficit scire, ubi Venus mutatur in alteram

[1] *poeta*] Ovid. Ep. iv. 75., and Art. Am. ii. 683.

[2] *Constantino*] Cod. ix. tit. ix. 31. The printed copies differ from the text.

"formam, ubi amor quæritur nec videtur? Jubemus "[1] [ins]urgere leges amaro gladio ultore, ut exquisitis "pœnis subdantur infames, qui sunt vel qui futuri "sunt rei."

Veruntamen quoniam historiæ severitas nec veritati parcere novit nec verecundiæ, quatinus circumcisis labiis, ut vitia vitentur, et juncturis honestis, venia petita, venustaque verborum humilitate res inhonestæ propalentur, licentia detur. Sunt etenim quædam, quæ nisi materiæ cursus expeteret, pudor reticenda persuaderet. Proinde sciendum quod abbatem in Anglia vidimus domus opimæ, a monachis et novitiis suis nocte comprehensum, quamquam ille, diabolo instigante semperque pejora suggerente, necnon et panis abundantia quæ Sodomam evertit ad nefandum facinus excitante, quod antea forsan in se male didiscerat potius si potuit et plectibilius eis insinuaverat, et turpiter ipsos exercuerat, ipsum ad terram prosternentes, et illud Sapientiæ: "Per quæ peccat homo per "hæc et torquebitur," nimis lethaliter adimplentes,[2] resectis ei virilibus quibus abusus fuerat, et quibus arte nefanda naturam ipsam adulteraverat, injurias sibi illatas, et non solum carni verum etiam spiritui, quod longe deterius erat si quandoque tamen consensus accessit, damnabiliter irrogatas, violentis manibus atque cruentis, in patrem filii, sed nothi verius quam legitimi, prave vindicare præsumpserunt. Sed ecce quanta parit monstra, quantaque promit vitia rerum opulentia et vita deliciosa! Sicut enim sine Cerere et Baccho friget Venus, sic ex Cereris Bacchique præcipue superabundantia, genitalibus in juvene maxime trans modum et modestiam omnem inflammatis, in venis et medullis Veneris ardor et amor vehementer exuberat,

---

[1] A defect in the MS.

[2] Here the MS. is slightly defective.

totumque in voluptatis voraginem absorbens hominem, fomenta damnationis de die in diem amplius exaggerat, et iram sibi in diem iræ thesaurizat.

Item est in Anglia cœnobium similiter rebus opimum, cujus prior et inter monachos post abbatem gradu superior, qui in monachum novitium petulantibus oculis prave conjectis, et morte statim per fenestras illas intrante, sanguinis minutionem fingens et juvenem illum socialis causa solatii[1] secum trahens, captata quoque loci penitioris et secretioris commoditate, et rationi prævalente protinus sensualitate, ad perpetrandum facinus nefandum; quia juvenem illum pudicitia firmum nec verbis persuasoriis ipsum ad consensum neque promissis allicere potuit, Sathana stimulante et ad insaniam animum excitante, vim inferre paravit. Quod ille videns in altum illico clamorem erupit, et sic a manibus ejus se vix extorquens cursim ad ecclesiam et claustrum evasit, monachisque, quos obvios habuit, quærentibus, quidnam hoc esset, minus discrete rem nefandam evidenter aperuit et non celavit. Dictus autem quoad homines gradu et ordine prior, apud Deum vero meritis et honore longe posterior, vindicis animi vi medullitus accensus, totum in vindictam virus evomuit, illumque novitium persequi pertinaci malitia non cessavit; donec ipsum, abstracto religionis habitu, a monasterio turpiter ejectum exmonachari procuravit. Verum quoniam sicut proverbialiter dici solet, quia male dolorem vindicat, qui dolorem adjiciendo veterem novo novum dolorem augmentat, sic scandalo scandalum in hoc facto fuit adjectum et indiscretius accumulatum; dum per monachi illius expulsionem, et facti per hoc propalationem, scandalum quod intra monasterii septa solum fuit ante contentum, ad sæculares

[1] *solatii*] solitiis, MS.

postea delatum, domum illam, rumore volante pernicibus alis undique diffamavit. Sic namque diabolus sibi servientes sæpe remunerat, sicque suis obsequiis datos beare novit amicos, dum ipsos in temporalem infamiam et ignominiam cum dedecore multo præcipitat, et pœnas eisdem postmodum æternales, ubi plena non sequitur pœnitentia, parat.

Si quis autem juvenum hujusmodi seu juvencularum, puerorum quoque sive puellarum, oculis tanquam linceis[1] ad interiora transpenetraret; aut etiam cutem hanc nitidam, cultum tam splendidum, intellectualiter abstraheret, et intestina conspiceret; aut etiam si mente recoleret, qualis erit et quam pallida caro nunc candida, paulo post extensa mortis in janua, vel potius quam fœtida quasi vermescens putrida fiet in brevi lethali labe consumpta; quid, inquam, in carne tali, sive cadavere concupiscibile restaret, aut contra salutem appetibile, post tot remedia tamque salubria, si feliciter fuerint et efficaciter adhibita necnon et memoriter animadversa?

Cap. XXIX.

De tribus abbatibus propter incontinentiæ vitium nostris diebus a sedis apostolicæ legato depositis.

The subject continued.

Præter hæc autem notandum hic quoque, quod sicut dictum S. Augustini cœnobium a Cantuariæ metropolis subjectione se per superbiam ex opulentia natam nostris diebus exemit, sic per monachum quemdam de supercilioso similiter et opulentissimo S. Trinitatis Cantuariæ cœnobio apud Evesham translatum ibique in abbatem promotum, monasterium loci ejusdem a potestate Wygorniensis ecclesiæ modernis similiter

[1] *linceis*] linteis, sic in MS.

temporibus exemptum fuit. De divitiis enim ad divitias assumptus, et desidiose pariter ac deliciose nutritus, a divitum vitiis et individuis fere comitibus, superbia scilicet et luxuria, non fuit exemptus; per superbiam enim matrem suam filia deseruit, et se ab ejusdem eximere gremio, debitæque subjectionis absolvere vinculo emancipare, curavit. Ingruente vero lasciviæ vitio et nimis enormiter invalescente, et vicos et villas monasteriique maneria cuncta, tanquam equus emissarius ad omne jumentum hinniens, adeo in omnem libidinosæ voluptatis illecebram, sensuales motus in nullo refrænans, perniciosas laxavit habenas, duodevigesimum aut ampliorem, juxta vicinam et veridicam assertionem, prolis suæ sexus utriusque numerum, cum scandalo gravi, nec Deum quippe nec hominem verens, aut verecundiam habens, plectibiliter adimpleverit; adeo ut illud Gentilis poetæ, similem sugillans ineptiam, visum fuit in hoc impletum:

"Nihil ejus ab inguine tutum.
"Non matrona potens," etc.

Verumtamen quoniam sicut nullum bonum irremuneratum ita nullum malum in terris impunitum, processu temporis Nicholaus Tusculanensis episcopus et sacrosanctæ ecclesiæ Romanæ cardinalis vice legationis in Anglia fungens, his auditis et propensius animadversis, beluam hanc dejecit; et a dignitate male quæsita, quia minus canonice per superiores atque potentes adepta, et longe pejus administrata, cum dedecore, ut decuit, debitaque confusione, deposuit. Sed quod supplicium, quæso, statui potuit dignum in virum immo virorum vilissimum et tam flagitiosum? Nonne qui ordini et honori, tam ecclesiastico quam monastico, tam enormibus excessibus et tam publicis ac scandalo plenis, maculam tantam infixit, suspendio potius quam suspensione, vel etiam incendio et lapidatione magis dignus fuisset quam depositione? Quid plura? pœna minor

meritis est quælibet; omnia vincit supplicii genera tam populare nefas. Vidimus autem beluam istam, qui per penitiorem et privatiorem, ut fertur, cameram, cellis effractis ad exquisita naturæ perforatis, a monachorum custodia Cantuariensium qua tenebatur ad archiepiscopum evasit, per quod et abbas fieri promeruit, simul in uno loco situm esse cum abbate de Abbenduna, qui de coquinario domus suæ, per quingentas marcas principi datas, promotus in abbatem fuit; qui deliciis suis et divitiis sic acquisitis congratulantes ad invicem et congaudentes, mutuis sese et alternis amplexibus confovebant. Erant autem ambo anulati, aureos in manibus anulos, tamquam episcopales, amplos et bene gemmatos ad oculos intuentium perstringendos, jactabunde præferentes. Cum tamen sicut non mitræ, nec cirotecæ,[1] sic nec anuli nisi solemnibus diebus ad obsequia divina solum exemptoribus hujusmodi dicunt indulti.

Sed en quam expressa in his et similibus se repræsentat hæc tragædia, dum adeo læta principia, mediaque pompatica, finis sequitur tam mœstus et luctuosus, et amaritudine pœnali fine carente repletus. Notandum hic quoque quod dictus cardinalis atque legatus, alium similiter abbatem, de Bardeneia, scilicet Lincolniensis provinciæ, nimis seculariter se gerentem, canibus et avibus, tanquam venator esset publicus et aucupator, indulgentem, necnon et rebus venereis et voluptuosis palam abutentem, nec minus quam alter jam prælibatus ordinem monasticum suis in finibus per hæc et alia

[1] *cirotecæ*] See Du Cange, s. v. *Chirothecæ*. The use of the ring, gloves, and shoes, pertained exclusively to bishops, and that in divine service only. Du Cange quotes a passage from the Chronicle of Cassino by Leo of Ostia, where it is stated that for particular festivals the privilege of wearing these ornaments was occasionally granted to certain abbots:—"Idem sanctus Pontifex "sandaliorum usum, et dalmaticæ "ac chirothecarum in præcipuis "festivitatibus tam illi quam omni- "bus in hoc cænobio regulariter "promovendis concessit." ii. 82.

enormia multa, gravi cum scandalo commaculantem, dignissime revera pro meritis, dignitate male acquisita, ut nimis evidenter novit provincia tota, et pessime quoque sicut dictum est administrata, justitia mediante dejecit.

Item etiam cardinalis et legatus tertium abbatem de Westmonasterio scilicet Londoniensi, non minus cæteris duobus, ut fama ferebat, flagitiosum et depositione dignum, dignum desuper indulta potestate, deposuit. Quod quidem factum in se laudabile fuit, modus autem faciendi et successorem substituendi, multis præcipueque magis discretis non adeo videbatur commendabilis.

O quot in Anglicana ecclesia dictis beluis tribus latent adhuc persimiles, aut pejus etiam et periculosius, si fieri posset, a via veritatis et honestatis exorbitantes; quos neque per abbates suos superiores, neque per sedis apostolicæ legatos novimus adhuc emendatos; qui vel nondum fuere debita cum sollicitudine visitati, vel aliquo favore, seu lucri forsan odore, quo perflari plerumque nares divitum solent, tam[quam] re bene gesta commendati, vel etiam clausis oculis sub dissimulatione prætermissi! O quam expediens et quam necesse foret, quod sicut Cistercienses per capitulum annuum et visitatores crebros ordinis sui statum servant et salvant illibatum, sic Cluniacenses saltem visitatores per ordinem universum sæpius destinare curarent, rigidos scilicet et discretos, solum honoris ordinis et honestatis cupidos ac sollicitos; qui aurum quidem sicut et algam despicientes, tantumque Christo lucrum ani[mo]rum totis affectibus ambientes et appetentes, denique labore completo, non pecunia divites redirent sed conscientia. Juxta illud beati Bernardi, in libro de Consideratione ad Eugenium Papam: "Legati vestri ad "vos redeant fatigati itinere, non subsarcinati ære."

Idem quoque visitationis remedium per singulas ordinis ecclesiastici sicut et monastici diversitates applicandum congruum arbitrarer et honestum fore. Hoc autem nisi per ecclesiam Romanam et generalis concilii

constitutione, et non aliter, fieri de facili nequaquam posset. Verumtamen quia satius sero quam nunquam, nuper, his ultimis nostris diebus, in Concilio Lateranensi a Papa Innocentio III. cum multa solemnitate, multaque tam episcoporum quam abbatum ab universo fidelium orbe convocatorum ad hæc et collectorum numerositate celebrato, per capitula singulis in regnis semel[1] in triennio uno in loco tenenda, et visitatores annuo more officientium ad singula cœnobia destinandos, salubre remedium per Dei gratiam est provisum. Sed utinam de cellis detestandis perpetuo cancellandis, et quæ tantam Ecclesiæ maculam inferunt de medio tollendis et exsecandis, non ibi fuisset omissum.

CAP. XXX.

De monasterio S. Albani per superbiam opulentiæ filiam nostris diebus exempto, et duobus aliis in Anglia similiter prius exemptis.

Religious houses, by growing rich, strive to become exempt.

ADJICIENDUM hic quoque de monasteriis egregiis, S. Albani scilicet et S. Edmundi, et de Westmonasterio Londoniis S. Petri, quæ quidem inter Anglicana cœnobia, quodammodo principalia præcipuaque loca tenere videntur. Hæc etenim tria, superbia, copiæ superabundantis filia, se prorsus eximere et matribus suis, Lincolniensi scilicet et Norwicensi et Londoniensi ecclesiis, debitam [per] filias reverentiam et obedientiam, superciliose se subtrahere fecit. Verum quod[2] apud Sanctum Albanum nostris diebus accidit hic explicare præter rem non putavi.

Cum itaque venerabilis sanctæque recordationis Hugo Lincolniæ episcopus, de carcere Carthusiensi feliciter assumptus, post consecrationem suam Londoniis

[1] *semel*] simul, MS.
[2] Here the MS. has been injured by the fire.

factam, versus ecclesiam suam veniens, in ecclesia S. Albani per quam rediit divina celebrare vellet, prohibitus a monachis loci ejusdem fuit et non admissus. Quoniam enimvero exempti fuerant, more monachorum scrupulosi nimis existentes, et ubi metus non erat meticulosi, præjudicium juri suo fieri, si Lincolniæ episcopus in ecclesia sua divina celebraret vel audiret, minus discrete suspicari præsumpserunt. Episcopus autem accepta post consecrationem suam ea injuria prima, ad ecclesiam suam veniens, postquam ibidem cum honore debito susceptus a clero et populo et incathedratus fuit, habita cum fratribus et majoribus ac maturioribus ecclesiæ suæ super hoc dedecore deliberatione, statuit[1] ut nusquam dicti monasterii monachi per episcopatum suum totum, qui magnus est et amplus valde, vii. scilicet comitatus et dimidium tenens, in quibus etiam ecclesias plurimas et terras habent, ad divina celebrandum vel audiendum admitterentur. Statuit etiam ut in tanto totius diœcesis suæ spatio nusquam per loca transeuntes hospitio susciperentur; nec in emptione, venditione, seu permutatione, aliove contractu quolibet, quisquam eis sub anathematis interminatione communicare præsumeret. Audientes hæc autem abbas et monachi prædicti, videntes etiam et animis anxie ferentes, quod tanquam ethnici et publicani dictis in locis omnibus sunt habiti et fidelium communione vitati ; scientes quoque quod neque scandalum hoc tantum, neque rei familiaris damnum diu sustinere valebant, pœnitentia ducti ad dictum episcopum quam citius poterant accelerarunt, et ad pedes ipsius humiliter prostrati culpamque suam confessi, ad nutum ejusdem satisfacientes, veniam pariter et misericordiam impetrarunt. Et sic quoniam frangit Deus omnem superbum, et quoniam superbis resistit Deus

[1] Here also the MS. is injured.

humilibus autem dat gratiam, communionis gratiam quam per elationis tumorem amiserunt, per humilitatis antidotum et mitis animi medicinale remedium, recuperarunt.

Notandum hic autem quod nostris diebus, Adriano papa, qui proximus ante Alexandrum III. erat, papatum regente, qui Anglicus fuit et apud S. Albanum originem duxit, abbas et monachi loci ejusdem exemptionem ab ipso confidentius impetrarunt. Et quoniam papam, causa localis originis favorabilem magisque propitium in cunctis agendis suis, cunctisque petendis aut etiam non petendis invenerunt, ut etiam de monachis suis tam archidiaconos facerent, quos et sic nuncuparent, qui clericis terrarum suarum præessent, capitulaque tenerent, et litibus ac causis ventilandis et decidendis operam darent, quam senescallos quoque ad laicalia negotia tractandum et sæculares causas audiendum et dirimendum, obtinuerunt; cum tamen clamat apostolus quia nemo militans Domino sæcularibus negotiis se debeat implicare.

Responsum [1] quod Pelagius papa respondit Antoninæ Patritiæ supplicanti pro monacho quodam, ad simile officium anhelanti, sicut in Gratiano legitur, Causa xvi^ma^, q. 1 [cap. xx.], nunc audiatur. "De præsentiarum portitore, quod defensor factus non est, nulla "vobis animi molestia sit; quia satis valde amarissimum habeo de isto proposito ad illud officium "homines deduci, in quo nullo modo quæ a monachis "Deo promissa sunt valeant adimpleri. Omnimoda "est enim illius habitus et istius officii diversitas. Illic "enim quies, oratio, labor manuum; at hic causarum "cognitio, conventiones, actus, publica litigia, et quæcumque vel ecclesiastica instituta vel supplicantium "necessitas exposcit. Faciat autem Deus ut tales sint

[1] *Responsum*] rom, MS.

" ii, qui vel a nobis in isto habitu nutriuntur, vel in " monasteriis crescunt, ut provecta ætate et probata " vita, non ad litigiorum officia, sed ad sacerdotium " valeant non antea promoveri."

Adjiciatur etiam illud Eugenii papæ [in] eadem causa et q. [cap. viii.] " Placuit nostro communi concilio " ut nullus monachorum pro lucro terreno de monas- " terio exire nefandissimo ausu præsumat,[1] neque " pœnitentiam dare, neque filium de baptismo accipere, " neque baptizare, neque infirmum visitare, neque mor- " tuum sepelire, neque ad ecclesiam sæcularem transire, " neque quibuslibetcumque negotiis se implicare. Sit " claustro suo contentus ; quia sicut piscis sine aqua " caret vita, ita sine monasterio monachus. Sedeat " itaque solitarius et taceat, quia mundo mortuus est, " Deo autem vivit. Agnoscat nomen suum ; *Monos* " enim Græce, Latine *unus; acos* Græce, Latine, " *tristis.* Unde dicitur monachus, i. e. unus tristis. " Sedeat igitur tristis et taceat, et officio suo vacet ;" ubi supplendum, causis forensibus et litigiis nullatenus intendat, perque negotia sæcularia nulla ratione discurrat. Mirum autem multoque mentis stupore dignum occurrit de monachis qui mundo mortui sunt, et non solum habitu despectibili verum etiam ordine et professione totaliter segregati, quod ea tantopere cupiunt, tantisque laboribus, tantis quoque sumptibus[2] et impensis obtinere nituntur, quibus ut prælationes vitare queant hominum, per cervicosam elationem et injuriosam obedientiæ debitæ subtractionem, se proculdubio damnationi subjiciunt[3] dæmoniorum. Sicut enim qui facit peccatum servus est peccati, sic et peccator omnis, maxime vero qui per superbiam peccat et inobedientiam, se servituti subdit hostis illius antiqui, qui de summo

[1] In the above three lines the MS. is very defective.

[2] Here the MS. is injured.

[3] *subjiciunt*] subiccum, MS.

sidereoque cœli palatio, deque Paradisi empyrei deliciis, in tartareas tenebras perpetuasque gehennæ flammas, præsumptuosa superbia, pravaque nimis et perniciosa, præcipitavit.

Mirum et hoc de monachis, quod non solum per excessuum indicia majorum, verum etiam per evidentia signa minorum, sæculares omnino [1] suos perdere non erubescunt. Vidimus enim monachos, et maxime cellularum priores perque negotia domorum exteriora discursores, pilleis ex pilo contextis ad coronas amplas et tonsuras altas operiendum; necnon et capellis latis ex filtro consertis ad equitandum, pluviamque solemque propellendum, cæterisque similibus mundanam pompam redolentibus et manifeste præferentibus, more sæcularium passim abutentes. Qui certe quanto longius ab ordinis institutione recedunt, tanto sæcularibus ipsis, præcipue majoribus et discretioribus, se viliores absque dubio reddunt, et insuper æternales inferni pœnas nisi resipiscant, et secundum ordinis instituta decedant, indubitanter incurrunt.

Cap. XXXI.

De monachis liquido sagimine resolutaque carnis pinguedine in refectorio passim utentibus.

Attempt of a religious house to defeat the Friday fast.

Quoniam autem proclivis est cursus ad voluptates et imitatrix natura vitiorum, sicut ait Gelasius papa, monachi cœnobii cujusdam opimi in Anglia, ad imitationem cœnobitarum Cluniacensis ordinis in Francia, modernis his temporibus carnium pinguedine in liquidum resoluta, et sagimine diebus abstinentiæ sextisque feriis, passim in refectorio vesci solent. Sed tamen

---

[1] *omnino*] oios clearly in the MS.

processu temporis, propter scandalum vitandum, tum quia pauperes, et eleemosynas ipsorum recipere reliquisque cibariorum talibus et tali tempore refici recusabant, tum etiam propter cœnobium quoddam ordinis canonici in castri ejusdem angulo quodam constructum, quod ordinatius et abstinentius se gerebat, et talium escarum et sic saginatarum talibus diebus usum aut esum penitus abhorrebant;—propter hæc, inquam, potius quam propter peccati metum, aut ordinis etiam offendiculum, resipiscere demum et ab esu talium in publico cessare cœperunt. De talibus itaque monachis jocundando vulgares dicere solent, quia carnibus quidem monachi non vescuntur, de bacone tamen grandi et grosso quicquid pulchrum est et pingue non devoratum nihil omnino relinquunt.

Propterea ubi juxta ordinis monastici rigorem in refectorio carnes aut in publico non comeduntur, longe avidius longeque voracius et immoderantius in privato sumuntur; dum propter hoc crebras monachi simulant ægrotationes, dumque creberrimas ob hoc sanguinis appetunt et affectant minutiones. Sed revera quatinus[1] . . . . m . . . . tent . . . . cuent ex . . . . præsulum . . . . . . direm . . . . . . uter indulgent. Ideoque beatus Augustinus canonicis suis et in ordine tam honesto tamque modesto clericaliter ab ipso institutis, ter in hebdomada si vellent aut abstinere non possent, in refectoriis etiam publicis, discrete quidem uti carnibus indulsit; sciens quippe, quia quod conceditur avide minus appetitur, quoniam

"Nitimur in vetitum, semper cupimusque negata:"

et quia non tam carnium esus, quam nimius earumdem et immoderatus appetitus, culpam creat.

---

[1] For the next five lines the MS. has suffered irreparable injury from fire. The word *præsulum* is quite uncertain.

Sic itaque quod tam sincere sancteque statutum ab initio fuit diuque servatum, divitiis postea cum rerum affluentia succedentibus totumque vitiantibus, et ventris ingluviem provocantibus, et primævam sanctitatem in sæcularitatem, proh dolor! ex toto fere permutantibus, gulæ fermentum subsequenter adjectum, massam pristinæ probitatis et virtuositatis omnem illico dissolvit et corrupit, regulamque beati Benedicti pure et simpliciter . . . . cor . . . . dispen . . . . adit . . . . sic monasticum ordinem et habitum multi per exteriora solum superficialiter præferunt, qui interiorem animum ejusdem et actum, vel adimplere juxta statuta salubria non sufferunt, vel potius ad hoc ut id perficere possint efficaciter eniti minime volunt. De quibus eorumque similibus in libro Epistolari Jeronimus ait: "Quidam scientes "religionis vocabulum esse gloriosum se ovium pel- "libus quasi lupos tegunt, quatinus fœditatem vitæ "falsi nominis honore convestiant."

Cap. XXXII.

De Cluniacensi monacho . . . . corpore quidem mutilato sed animo non mutato.

Monastic enormities. De monachis autem prædictis, vel in paucitate vel etiam absque societate qualibet honeste sic degere desiderantibus, exemplum ponere veritate revera subnixum, præter rem non putavimus. Cum itaque missi quandoque in Walliam fuerimus ab Anglorum rege Henrico secundo, cujus tunc temporis curiæ sequela fuimus, quamquam utiliter inutiliter et forsan inutilis ambitus nimirum ut cæteri plurimi vitio vexati, ad Resum Grifini filium Suth-Walliæ principem, ipsumque in provincia de Cantretbochan et castello suo de Lannaneueri inveniremus; ipse statim ut vir mansuetus et

discretus, quatinus mandatum regis secretius audiret, ab oppido deorsum in pomerium quoddam lateraliter castrum ambiens descendit; cumque audito seriatim ibidem nuncio, quod ei detulimus, in reversione fuerimus, vidimus tres monachos aut quatuor non procul in colle quodam tamquam in prospectu nostro consedentes, et ut principi quem vehementer offenderant interventu nostro conciliari possent, sicut in adventu nostro super hoc nobis supplicaverunt, expectantes. Quem cum super hoc conveniremus respondit, quia si sciremus quales essent illi monachi, et quam inhonestæ conversationis, nullum ei verbum pro ipsis absque dubio faceremus; dicens etiam quod burgenses sui de castello eodem, propter uxores suas et filias, quibus monachi passim et palam abutebantur, villam suam ex toto relinquere, et in Angliam recedere jam parabant; monachum quoque juvenem et imberbem inter alios nobis unum ostendit, qui ut castus fieri posset se ipsum paulo ante frustra castraverat; asserens nihilominus illum cæteris omnibus longe proniorem in libidinem et procliviorem, longeque petulantiorem in omnem fœdæ fornicationis abusum et impudentiorem existere. Verumtamen ad instantiam nostram, et ob petitionis nostræ gratiam, quatinus in spe correctionis quam promiserant et emendationis ibi remanerent, denique concessit; sed paulo post, quia nec vitium cessavit, nec infamia quievit, abinde monachi funditus ejecti fuerunt; et ordinatione tam principis quam diocesiani pontificis clerici ibidem instituti.

Et sic Malverniæ monasterium cellam quam ab antiquo possederat, per monachorum suorum excessus enormes et scandalo plenos usque in hod[1] . . . . .
. . . . hono . . . .
tales etiam . . . . hujusmo
. . . . si solem . . . .

[1] Here five lines have perished, with the exception of six words.

cur nam sancta Romana ecclesia tantas et tam atras abstergere maculas ab ecclesiæ suæ facie, quibus ejusdem gloria non mediocriter obfuscatur, per generalis concilii constitutionem hactenus non curavit?

Circumspecte vero Cistercienses in his et similibus cavendis sibi providerunt, dum et cellis per totum ordinem carent, et cuncta supervacua et honestatis ordini contraria per visitatores et capitula resecare curant.[1]

Vidimus autem dictum postea Malverniæ monachum, illum mutilatum quidem sed non mutatum, in partibus de Brechon cellæ cujusdam pauperis ad Malverniam pertinentis custodem effectum; ad quam custodiam, invito priore suo Malverniæ[2] se proterviter ingesserat. Qui propter monialem quamdam ecclesiæ loci ejusdem, nocte dieque devote servientem, quam in ipso loco sacro violasse turpiter et violenter oppressisse per querimo[3] . . . . et sus . . . . eadem . . . . n ad cla . . . . rerant . . . . ternis a monacho seratum effregerat, convictus in pleno capitulo fuit, ab archidiacono loci ejusdem excommunicatus, et a finibus illis ejectus aufugit.

Mirum autem de monachis qui necdum in factis hujuscemodi verentur, nec ob scandalum palam et in populo verecundantur; magis etiam mirandum multis videtur, quod mutilati tales et eunucati, virilibus abscisis, operari tamen virilia quamquam incassum tantopere curant, contraque naturam inaniter eniti,—nisi quoniam nitimur in vetitum semper cupimusque negata,—gravi cum scandalo simul et peccato nisibus

[1] *curant*] curari, MS. The margin is however damaged in this place, and some small word may have been carried into it, which is now lost. The reading retained in the text seems the most probable.

[2] *Malverniæ*] Malumniæ, MS.

[3] Here five lines have perished.

totis elaborant. Dicunt autem physici, et hi præcipue quorum cura est rerum cognoscere causas, quod illi qui post apertum usum venereum, consuetumque per coitus frequentius ad partes illas pudendas spermatis fluxum, castrati fuerint, sanati postmodum, appetunt ut solent, et in coitu delectantur, et non sperma tamen sed liquorem quemdam liquidum, tenuem et exilem, et ad generandum minime sufficientem, loco spermatis emittunt. Et, sicut poetæ Gentiles et maxime satyrici protestantur, sunt mutilati tales in cameris multo pejores integris, et ad excitandos muliebres affectus insatiabiles longe potentiores. Proinde et Sarracenorum principes, necnon ad eorum imitationem, tam Siculi quam etiam Constantinopolitani reges et Cæsares, procerum suorum nobilium virorum filios in puerilibus annis castrari faciunt, totumque simul, virgam scilicet et peram, ut plana sint omnia, resecari. Porro crudele nimis est et valde periculosum experimentum tale; plures enim ex hoc pereunt, quam ad vitales auras evadunt. Illi tamen qui vivere post hæc vitaque comite superstites existere possunt, camerarii principum et thesaurarii, castellani principales et justiciarii, rerumque suarum omnium et terrarum custodes, a principibus efficiuntur; superbiam quippe totam, arrogantiam omnem una cum membris illis virilibus, necnon et virilitatem omnem et animositatem, funditus amiserunt. Unde nec studiis ullis terrenisve cupiditatibus quibuscumque, nisi fidelibus solum dominorum suorum obsequiis et proficuis omnimodis, curam totam operamque donant.

Notandum hic autem quod tria sunt eunuchorum genera; sicut etiam legitur in evangelio. Sunt enim quidam vel ab aliis, vel a seipsis etiam, ut casti fierent, ferro castrati, sicut Origenes; sed factum tamen illud nec laudabile fuit nec imitabile. Et sicut dictus Malverniæ monachus, sed magis vere dæmoniacus, qui sibi ipsi manum injiciens se castravit sed minime se correxit

aut castigavit, corpusque suum manu temeraria ex parte mutilavit, sed animum miserum in nullo mutavit. Sicut et alii naturaliter frigidi qui eunuchi dicuntur. Sunt et tertii qui ex devotione sola puraque intentione ac sincera, se divinæ voluntati et castimoniæ devoventes casti et pudici perseverant; et hoc solum inter cætera meritorium esse dignoscitur.

Cap. XXXIII.

De Baldewino et Serlone viris magnificis et authenticis et ordinis utroque Cisterciensis.

Giraldus pays a visit to archbishop Baldwin; describes his own person. Conversation on that occasion.

Ad hæc autem accidit, . . um medio . . . Baldewinus Cantuariensi eccl . . . [po]stea præfuit, de abbate . . in episcopum assumptus, Wigorniæ ecclesiæ pio moderamine præsidebat, cum a penitioribus Angliæ partibus versus finalem Walliæ marchiam inter agerem[1]; audiens episcopum quodam manerio suo non procul a via sed apud Blokesleiam existere, ad ipsum visitandum cui notus extiteram et dilectus declinavi, a quo liberaliter quidem et benigne susceptus, et per biduum quoque fui cum honore detentus. Eram autem tunc adolescens, statura procerus, facie quoque fragilique ac momentaneo naturæ bono, formæ nitore præclarus; qui cum ad episcopi latus ipso vocante fuissem adjunctus, sedens ad alterum latus abbas quidam Cisterciensis ordinis, Serlo vocatus, qui et hospitio similiter fuerat ibidem paulo ante susceptus, cum in adventu meo me parumper fuisset intuitus; ait: "Putasne ullatenus mori possit "tam pulchra juventus?" sermone quidem brevi, sed non inefficaci cor meum intime tangens, et ex parte forsan, Domino quoque inspirante, gratiam ad . . .

---

[1] *inter agerem*] So in MS.; qy. iter agerem?

consequi inclinans in . . . . rant autem hic . . . . tor ille nostri . . . . egregius et famæ conspicuus, qui de scholarum magisterio magnifico ordini Cluniacensi apud cœnobium transmarinum se reddidit vocabulo caritatis insignitum, processu vero temporis, ut arctiori vita se Domino Creatorique suo propensius et arctius astringeret, ad ordinem Cisterciensem apud monasterium De Eleemosyna convolavit. Legebatur autem coram episcopo et abbate, cum supervenirem, tractatus De Cruce, factus ab episcopo, quod tunc tamen ignorabam, canonicis de Wa[l]tham, ad ipsorum instantiam, qui speciali prærogativa quadam in Anglia reliquiis de cruce gaudere solebant. Quo tandem perlecto et abbatis præconio digne ut decuit commendato, cum quæsissem ab episcopo voce demissa, quisnam tractatus illius auctor extiterit, ne jactabunde sibi videretur illud ascribere, vel etiam alii contra mentem et minus veraciter id attribulare,[1] confuse inter labia verba submurmuravit, quæ nec intelligi quidem possent nec auditu comprehendi.

Finita vero de cruce lectione prædicta, cum seria sobriaque postmodum vicissim et alternatim, variis ex materiis verba consererent, et in ordinem inter cætera Cluniacensem nigrosque monachos inciderent, ait abbas et in publica audientia assertive proposuit, quia mori mallet longeque securius mortis malleum, ut niger mastinus, quam ut niger monachus, expectaret. Hæc nempe dicti mens et dicentis intentio fuit, quod brutum animal post mortis aculeum et supremæ dissolutionis articulum, nec bonum quidem ullum nec malum expectat; miser autem seu monachus seu cujuscumque conditionis aut professionis homo, si male moritur, corpus quidem ad tempus præterit, nec quicquam interim sentit, misero vero spiritu gehennales ad pœnas

---

[1] *attribulare*] So in MS.

perenniter vivit. Episcopus autem hoc audito gravi scandalo percussus et animo contristatus: "Parce "frater," inquit, "parce; parcatque in ordinem sacrum, "in quo viri tot sancti, maledicta congerere lingua "magniloqua."

Erat enim episcopus vir columbinæ simplicitatis, et innocuæ per omnia tam ore quam opere benignitatis; puta qui nunquam ad loquendum in cujusquam injuriam, aut offensam os aperire, vel etiam ad audiendum aures asperis applicare, consuevit. Abbas autem ex cordis abundantia sic locutus, mala monachorum quæ aliquamdiu convivendo non ignoraverat, et propter quæ vitanda, ne mores a conventu maculam traherent, locum reliquerat et ordinem mutaverat, ad mentem atque memoriam nimis acerbe tunc revocavit; et acerbius etiam et acrius, caritatis tamen, ut creditur, et correctionis intuitu ut amplius abhorreantur enormia, vocali detestatione condemnavit. Parcius autem atque modestius abbas, salva pace sua, dixisset, si minus in[de]finite, quod generalitatem quodammodo redolet et universitatem, magisque particulariter proposuisset, quatinus mallet ut niger mastinus, quam sicut aliquis moritur niger monachus.

Tertia vero feria postquam[1] adven[eram] et septimanæ secunda, sumpta [ab] episcopo licentia . . . . benedictione . . . . . . et nos societate jocunda Evesham iter arripuimus simul, per montana de Codesuualt itinerantes; varioque viam sermone levantes, post varias verborum alternationes, tandem ad inquirendum incidimus, qualiter scilicet, et quam ob causam ordine relicto, cui primo se dederat, sese ad alium transtulerat; et ratione statim ab ipso reddita, quatinus per arctiorem vitam, quæ ducit ad vitam vitalem perennem, sibi patriam et coronam inmarces-

[1] *postquam*] plusquam, MS.

cibilem palmamque triumphalem efficaciori conamine compararet; quæsitum est iterum, utrum per abstinentiam nimiam et immoderatam carnis afflictionem tam tenuis tunc habitudinis et tam macilentus existeret, qui in habitu et ordine priori carnosæ quidem amplitudinis et corpulenti valde status extiterat. Quemadmodum enim ei tunc retuli puerilibus olim in annis viridisque juventæ diebus, cum apud Gloucestriam sub viro literatissimo magistro Haimone studerem, in abbatia S. Petri, quam tunc abbas Amelinus Francigena . . . . ad visita . . . . s . . . . ad Serlonem illuc diebus illis advenerat, cum ipso Haimone perrexit. Erat autem tunc adhuc Cluniacensis ordinis habitum præferens, et tam facie quam corpore toto valde carnosus existens. Cum igitur hi duo super delectabili societate scholastica, tam in Anglia quam Francia, dulcia diutius jocundaque verba conseruissent, tandem in discessu mutuis se invicem orationibus devote committerent et commendarent, Haimoni Serlo tanquam ultimum vale proponens, finalem versus Ovidiani verbis finalibus clausulam adjecit: "Livor post fata quiescit;" quæ verba diutini tam temporis et remoti sibi recitata statim abbas ad memoriam tanquam pridiana vel hesterna revocavit.

Ad quæstionem vero super corpulentiæ priori et tenuitate præsenti factam respondit, non abstinentiæ suæ grandi nec carnis afflictioni id adscribi debere, nihil enim non suum sibi per hypocrisim tanquam suum adsumere volebat; verum in Armoricæ minoris Britanniæ fines paucis evolutis annis ad visitandum domos ordinis sui transmissus, in domo quadam quam intraverat grandi et forti residens equo, cum per ostium arctum nimis et parum altum exire pararet et properaret, equo ad exeundum fortiter enitente ipsoque frænum minus caute regente nec retrahente, inter superliminare domus et sellam propriam

graviter compressus, extra domum statim ab equo in terram corruit tanquam mortuus, confractis costis ejusdem plurimis, et sanguine quoque per os et nares, per oculos et aures cunctasque capitis fenestras, cursim et velociter erumpente. Cumque post extasim longam et mortis imaginem passionemque syncopiam semimortuum diutius jam expertam tandem ad se rediret, vitalem spiritum ad artus suos amplius regendos iterum in se vix revocaret, adeo nervis et ossibus medullitus confractis, toto corpore debilitatus et desiccatus, ut tysim incurabilem ipsum incurrisse physici communi censura judicarent. Proinde non se vitam sed magis vitæ languorem de cætero ducturum, exiguoque tempore se revera superstitem fore, dicebat. Unde et vitæ hujuscemodi tædio fatigatus, sæpius asserere consuevit, quia morte mori mallet quam vitam ducere mortis. Porro quum corporis proceritate cultuque carnis et cura, forsan in desideriis, juvenilibus annis, nonnunquam gloriabatur, carnis ejusdem passionem et remediabilem afflictionem divina clementia datam cum summa patientia sufferens, jugique compunctione peccamina deflens, paternamque misericordiam corde devoto recognoscens et incessanter implorans, finali demum per Dei gratiam potuit[1] felicitate gaudere. Dicebat etiam vitium hoc esse virorum ordinis sui quod grandes equos et fortes equitare tantopere gestiunt et concupiscunt, quatinus scilicet qui habitu exteriore cultuque coram sæcularibus quodammodo vilescunt, saltem equitatura præcellant; et ne longe peteretur exemplum palefridum suum quem tunc equitabat pulchrum et magnum ad hoc (?) ostendit, sibi a . . episcopo pridie d . . . . litatis hic si . . . . sed potius superci . . . . enim ad passionem . . .

---

[1] *potuit*] Not certain, as the MS. is defective.

et nos ad humilitatem invitans asino insedisse legitur, et non equum equitasse bellicosum.

Ut autem tam episcopi quam abbatis exitum finemque laudabilem hic explicemus, noverit hoc lector, quod Apostolorum limina quinque petendo et ad urbem Romuleam peregre proficiscendo, quartoque tam corporis quam spiritus jam labori minime parcendo, sicut a monacho quodam Cisterciensis ordinis et abbatiæ De Eleemosyna itinerante nobiscum accepimus, quemadmodum stella matutina splendorve lampadis solaris inter nebulas erumpens et nubes undique dissipans, aerem universum lumine suæ claritatis irradiat, sic abbas Serlo asseveratione veridica non solum monasterium suum, verum etiam ordinem Cisterciensem totum, per orbem universum longe lateque diffusum, sanctæ suæ conversationis exemplis, finalisque præsertim emendationis indiciis evidentissimis il[lustravit,] diemque suæ dis . . . . oram fra . . . ebus aut . . . . dixit, et tanquam spiritu prophetico manifestissime declaravit: et sic hora dieque prædicta cum psalmis assiduis et orationibus, propriique spiritus commendationibus, cum fratrum et monachorum lamentatione pariter et exultatione, quia pium erat ipsum flere piumque gaudere, discessit.

Dictus autem episcopus ut erat in omni statu suo vir quidem simplicitatis innocuæ et benignitatis mmensæ, factus imprimis de magistro scholarum archidiaconus, de archidiacono in monachum, de monacho simplici in abbatem, de abbate in episcopum, de episcopo vero in archiepiscopum Cantuariensem gradatim ascendens, audita Jerosolimorum desolatione per maledictum illum nefandique nominis Saladinum, terræ Palæstinæ malleum, nostris, proh dolor! diebus, ausu sacrilego nefarioque perpetrata, statim inter primos crucem suam tollens, Christumque sequens et ejus injuriam nisibus totis ulciscens, dextroque statim

humero signum crucis extollens et palam infigens, in ejusdem obsequiis tam remotis finibus quam propinquis prædicationis officium viriliter assumpsit. Et postmodum iter arripiens navigioque fungens, apud Marsiliam, transcurso tandem pelagi profundo, in portu Tyrensi incolumis applicuit, et inde ad exercitum nostrum obsidentem pariter et obsessum Acaronem illico transivit. Ubi inter cæteros cumque cæteris multis fidelium turmis, in Christi obsequiis terraque sacra, proprioque Christi et crucifixi patrimonio, ad vindicandas ejusdem injurias usque ad spiritus exhalationem toto conamine laboravit, talentumque sibi commissum Domino demum ibidem multo cum fœnore resignavit.

Qui vero vitam et modos viri istius sancti plenius et perfectius audire gestierit, descriptionem ejusdem in Itinerario nostro, primæque Distinctionis fine, requirat. Det itaque Deus quatinus ordini sacro dati et dediti nihil ordini contrarium gerant aut concupiscant, sed feliciter eumdem et finaliter adimplentes, sic esse in mundo videantur ut nil mundanum meditantes unquam aut machinantes, et inter sæculares positi nil sæculare præferentes, tamquam mundi luminaria mundanas undique tenebras lumine suæ claritatis illustrent; quatinus a semita salutis exorbitantes, tam verbis exhortatoriis sacrisque doctrinis quam precibus et meritis, necnon et sanctæ suæ conversationis exemplis, more memoratorum in proximo duorum, ad viam veritatis et vitæ reducant, sicque sibi cæterisque provideant, ut eodem calle quo ipsi procedunt et præcedunt proximos suos animasque fideles ad perpetuam tranquillæ pacis requiem perducere non desistent.

Cap. XXXIV.

De Cisterciensibus ab ordine Cluniacensi, ad prædictas vitandum superfluitates, et ortas ex illis enormitates, parum ante hæc nostra tempora zelo sanctissimo procedentibus.

Qualiter autem monachi, qui nunc Cistercienses dicuntur, a Cluniacensibus habitum mutantes et ordinem arctantes, parum ante dies nostros exierunt, hic explicare dignum duximus. Origin of the Cistercians.

Quatuor ergo monachi de quodam Anglicano Cluniacensis ordinis, cœnobio apud Sireburniam scilicet diœcesis Salesburiensis, paucis annorum ante tempora nostra cu . . . us divinitus inspirati, Deique misericordia . . unum consensu . . . existentes ad locum . . . quærendum, Deoque perfectius inserviendum, mare Gallicum transierunt; et Franciæ planitiem transpenetrantes, usque in Burgundiam amplam et hispidam terris silvisque fœcundam se transtulerunt; ubi longe lateque permeando, post duplicem locorum stationem demum ad tertiam, Deo duce, pervenerunt. Quem locum, quia tertio stabiliter est electum, *Cisterciurm* nuncupantes, sociis sibi tam fratrum quam monachorum adjunctis, primo paucioribus, ut mos est, postmodum autem numerosioribus, locum illum inhabitare, et paulatim ut poterant ædificare cœperunt, Deo favorem et gratiam adspirante, et pleniora processu temporis incrementa donante.

Unus autem illorum quatuor, ut dicunt, qui ordinem cœperunt, cui nomen Hardinc, primus eorum abbas fuit. Originem igitur ordinis hujus hanc sicut accepimus indubitanter esse noveritis. Quamquam tamen nonnulli religionis ejusdem viri, tam debile fuisse principium propter originem, unde per universum . . . . . . orbem a Deo milies (?) . . . . . et di-

latatum, perti[nacius] negare contendant; sed scire debent illi quoniam multis in rebus magnis et immensis, altis et arduis, debile principium melior fortuna secuta est, et quoniam rebus cunctis fere majoribus seminalem materiem modicam et exile fuisse principium constat. Ut enim filateria sua dilatent, et fimbrias etiam utcumque magnificent, dicunt et astruunt quod de monasterio Mollismensi, in regno Francorum, abbas cum xii. monachis suis, religionis causa propensioris et vitæ gratia virtuosioris, domum suam relinquentes, et usque in Burgundiam transmigrantes, initialem huic ordini originem apud Cistercium contulerunt; processuque temporis omnes[1] illi monachi xiii., per varias ordinis ejusdem domos, abbates fuere.

Alii vero dicunt xx. monachos et unum cum abbate suo, cui nomen Robertus qui et primus abbas fuit, quod Cistercium Molismense monasterium suum deseruisse, et Cistercium ut dictum est venisse; unde et anno ab incarnatione Domini MXCVIII., abbatiam illam ibidem in nomine Domini construere cœperunt. Potuit igitur verum utrumque fuisse, quod iv. monachi de Anglia tranfretantes, ut dictum est, Cistercium primitus incoluerunt; et quod fama adventus eorum usque Molismum in Francia pervolante, xii. illi monachi, seu xii. et unus, cum abbate suo, ad eosdem inter ipsa initialia convolaverunt, et sacro ipsorum collegio se conjunxerunt. Sic autem variant, variisque modis filateria sua variando dilatant.

Habitum omnem coloratumque vitantes se tantum vestibus ovinis communiter operuerunt, lineis non utentes, sed laneis solum contenti. Femoralibus, [quæ] in Levitico propter honestatem concessa fuerunt a Domino, sibi abstinendum, in sacrificiis etiam altaris, ex abundanti decreverunt. Idem corporis cunctis tam alimentis

---

[1] *omnes . . . fuere*] omnibus . . . fuisse, MS.

quam indumentis superflua rescantes, carnium esu sicut in publico sic et in privato, præterquam in ægritudine gravi et desperata positi, dignum abstinere duxerunt. Item animalium pellibus seu domesticis corpora sua non tegunt, nec calidis indumentis ullis, nec focis sive fomentis frigora pellunt. Item caritate conspicui et hospitalitate præclari, quorum nimirum porta nemini clausa, verum sicut mane seu meridie, sic et vespere cunctis aperta, cæteris ordinibus aut religionibus incomparabili dapsilitate præcellunt. Item eremi deserta petentes et popularis strepitus frequentiam fugientes, manuumque labore victum quærentes, et vastæ solitudinis loca colentes, primitivam monasticæ religionis vitam et normam pristinam, paupertatem ejusdem et parcimoniam victualium et vestium inopiam pariter et duritiem, in cunctis scilicet abstinentiis et austeritatibus totis animi desideria repræsentare curant.

Item quoniam redditibus annuis tam in terris et maneriis, quam ecclesiis et animarum curis, pro Christo carere, potiusque in sudore vultus sui manuumque labore vesci pane suo constituerunt, pietas bonitasque divina bonum omne remunerans, tantam eis prudentiam in terris ex gratia contulit et providentia. Parcimonia . . . . ntia . . . . inhærendo n . . . positos, infra . . modum annorum cu . . cula videas ædificiis egregiis, armentis et equitiis, pecoribus ac pecudibus, cæterisque mundanis opulentiis, longe copiosius quam redditibus amplis locupletatos abundare.

Potior enim est et longe pretiosior animisque bonis et bene institutis appetibilior providentia quidem quam opulentia. Illa nimirum congregat, et quoniam non minor est virtus quam quærere parta tueri, congregata conservat, dieque [de] die indies augmentando multiplicat. Ista vero præfudicia[1] de redditibus, quoniam de anno in annum redeunt, nimia congesta diutius per

[1] *præfudicia*] So in MS.

negligentiam et incuriam dissipat et distrahit; paulatimque magis ac magis deficit [et] in summam demum inopiam evanescit.

Unde et e diverso si Cluniacensibus, maximeque momentaneis ac mobilibus cellarum prioribus, et ad nutus abbatum suorum revocabilibus, locum assignes ample satis ædificatum, largisque redditibus locupletatum et copiosius instauratum . . . . ultimo redeun . . . . . iciam . . . am incuri . . . stitum in brevi videas extremæ desolationi datum. Sane propter primævam congregationis hujus famam, et opinionem ordinis ejusdem tam sinceram tamque serenam, abbas in regno Francorum monasterii quidem antiqui et authentici de Sayene cum monachis suis omnibus, non solum ecclesiæ matrici verum et cœnobiis subditis et cellis longe lateque subjectis, de Cluniacensibus Cistercienses effecti, ad hunc ordinem communi voluntate et humana devotione se converterunt, terris tamen ab incolis inhabitatis quas antea habuerant, et ecclesiasticis quoque beneficiis, per indulgentiam tam a Cistercio quam etiam a sede Romana datam, retentis ad usus proprios et reservatis, dum tamen ad terras alias aut ecclesias amplius sibi perquirendas manus extendere non præsumerent. Ubi notandum videtur et admirandum, quod licet agris fertilibus et pascuis pinguibus in copia multa sint abundantes, propter tamen boni regiminis et providentiæ defectum, ex nimia reddituum, ut dictum est, fiducia provenientem, minus opulentæ quam cæteræ, redditibus omnibus ex toto carentes, ubique terrarum reperiri solent. Præterea, sicut res exteriores, quibus vita producitur temporalis, Cistercienses provide gubernant et dispensant, sic ad vitam comparandam æternalem ordinem ipsum interius et ordinis honestatem ac sanctitatem, cura longe ut decuit propensiore, tam per annua capitula generalia, quam per visitatores rigidos ac rectos, ad singulas totius ordinis domos crebro mittendos, absque macula prorsus

et ruga studio laudabili et remunerabili custodire nituntur et conservare.

Quid plura? tanta virtutum prærogativa cœpit ordo Cisterciensis originaliter insigniri, adeoque tamquam oleum effusum nomen ejus miroque suavitatis odore et incomparabili fragrantia per orbem universum longe lateque dilatatum, quod non solum abbates et priores ordinum diversorum cum monachis et conventibus suis, verum etiam magistri scholarum egregii cum discipulis suis,[1] studiis relictis, necnon et episcopi cathedralibus ecclesiis suis, ab activa vitam ad contemplativam, tamquam Liæ lippitudine fatigati seu fastiditi, et Rachelis pulchritudine delectati, passim ad hunc ordinem, tanquam ad locum quietis portumque salutis, convolaverunt. Quam igitur diu dicto Dei dono, providentiæ gratia scilicet solum, ad hoc quod datum fuerat, ad amovendum inopiam nimiam et expellendum inediam, salubriter usi fuerant, juxta illud de Catone scriptum :

" Huic epulæ vicisse famem, magnique penates
" Submovisse hiemem tecto ;"

præ cæteris revera cunctis, ordo fuit ordinum, ordo Cisterciensis ; et sicut exteriorem atro contrarium habitu colorem gerens, sic et interiorem actu quoque candorem præferens niveoque nitore præfulgens. Sed ex quo maligno humani hoste [generis], semper sinistra suggerente, et excelsiora more solito præcipitare fortioraque labefactare nitente, modum excedere medicina præsumpsit, et ad grangias grangiis exaggerandum et aggregandum, domosque domibus adjungendum et agros agris copula[ndum] . . . . h . . . prop . . . . . tam qui . . . . . . ad terminum loci, juxta præsumptionis vero perniciem longe ultra terminos manus extendit, mutatus est color opti-

[1] *discipulis suis*] discipulis scholis suis, MS.

mus; adeo ut interioris habitus, qui color albus extiterat, jam sit effectus longe contrarius albo. Cum itaque dicti Gentilis illius, juxta poeticam assertionem, secta fuerit, servare modum finemque tenere naturamque sequi, nonne dolor est maximus et lamentabile damnum, quod tanta ecclesiæ columna nec modum hodie nec finem servat, neque naturæ se conformat; modestia namque carens et moderantia, tam fines transcurrere quam metas quoque transponere non erubescit, naturamque sequi, quæ paucis contenta est, cuique ad manum est quod satis est, detestabili nimis et damnabili cupiditatis amore, contemnit. Sic itaque quamdiu donum Dei maximum, scilicet providentiæ bonum, comes individua prudentia rexit et moderantia, intraque modestiæ metas debitosque fines ac terminos hanc cohibuit et coarctavit, satis abundantiæ . . . . ordini suo petiit, absque defectu quolibet, divinis obsequiis dato devotius ac dedito, cum fama quoque et opinione laudabili, quicquid ad usum vel esum pro tempore fuerat necessarium.

Sed quoniam, testante poeta,

"Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
"Nec facile est æqua commoda mente pati;"

juxtaque comici sententiam, hoc apprime in vita utile censendum, ut ne quid nimis, statim ut directas veri et justitiæ semitas mens avida transiliens, modum successibus finemque possessionibus [1] ponere nescia; proh dolor! hic ordo tam honorabilis eatenus et tam honestus, gloriæ suæ famæque tam celebri maculam impressit, totum decus et decorem pristinum, tamquam nubibus et nebulis atris, obtenebrantem. Nec mirum, quoniam denuo testante poeta,

"Est modus in rebus, sunt certi denique fines
"Quos ultra citraque nequit consistere rectum."

---

[1] *possessionibus*] possionibus, MS.

Proin cum ultra recti justique tramitem vi cupidinis impellente processit, statim saltibus enormibus ad nimiam, proh dolor! infamiam sibi comparandam et ignominiam, medicinalis industriæ cura modum excessit. Mirum autem quod ubi semel accessit, tam tenaciter et tamquam inseparabiliter ordini sacro dictæ maculæ nævus adhæsit, quod nullo nitro, nulla fullonis herba, hactenus ablui valuerit aut deleri. Nec minus hoc stupendum minusve dolendum, quod nulla prudentia, nullaque cura, seu mentis industria, præcipueque quod nec per visitatorum frequentiam aut diligentiam, nec per capituli remedia generalis, tam salubriter instituti, quibus cætera fere cuncta corrigi solent crimina, solum perniciosæ cupiditatis vitium perstat adhuc incorrectum. Forsan autem eveniet, gratia desuper insperante favorem, quod per ordinis orationes ac merita totius, per orbem universum tam longe lateque diffusum ac dilatatum, præcipueque propter eleemosynas tantas et caritatis opera, necnon et hospitalitatis officia præclara, quibus infatigabiliter cunctis præeminet et præcellit, totum evanescet in brevi quod dedecuit, niveumque de cætero corpus indecens omnis et inconveniens, per Dei gratiam, menda relinquat.

Ad id igitur efficacius atque maturius obtinendum utinam in singulis capitulis generalibus, communi voto, unanimique devotione, speciales ad hoc fierent orationes, ibique statueretur et firmiter idipsum ubique terrarum observaretur, quatinus in cunctis per orbem universum ordinis ejusdem domibus, ad plenius illud Deo propitiante consequendum, profusiores et profundiores specialis devotionis ardore pariter et amore tam eleemosynæ fierent quam orationes.

Explicit Distinctio Secunda.

DISTINCTIO III.

Introduction.

QUONIAM autem humani generis hostis antiquus et ejusdem adversarius, cujus cessare malitia nequit, pertinacissimus, primæva tabescens invidia, semper bonis initiis nequitiæ suæ virus infundere consuevit, sicut primus post Creatorem suum in paradisi deliciis existens, cupiditate depravatus ab empireo fuit cœlo dejectus, sic et primos parentes innocuos eodem vitio contaminare, et ob hoc ab amœnis paradisi sedibus perturbari, procuravit; haud dissimiliter Cisterciensium ordinem prælibatum originali revera sinceritate purissimum, dicto venenosæ cupiditatis vitio, postremis his nostris diebus, commaculare et obfuscare nimis efficaciter attemptavit. Adeo nempe in hujus ordinis viros, præ cæteris hodie cunctis, cupiditatis immensæ et ambitionis immoderatæ, diabolo instigante et ardua ac celsiora magis conamine semper impugnante, pestis invaluit, ut tanquam hydropisis vitio,

"Quo plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ."

Verum Seneca de Clementia ad Neronem:[1] "Facit "quidem avidos nimia felicitas; nec tam temperatæ "cupiditates unquam sunt, ut in eo quod contingit "desinant. Gradus a magnis ad majora fit, et spes "improbissimas amplectuntur, sperata consecuti;" sicut dictum est supra in Distinctione secunda. Cui et illud Ovidii concordare videtur:

"Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
"Nec facile est æqua commoda mente pati."

[1] *Neronem*] Cf. Itinerar. Camb. p. 831.

Et illud ejusdem:

"Creverunt et opes et opum furiosa cupido,
"Et cum possideant plurima, plura petunt."

Item et illud Horatii in libro Carminum:

"Scilicet improbæ
"Crescunt divitiæ; tamen
"Curtæ nescio quid semper abest rei."

Et in eodem:

"Crescentem sequitur cura pecuniam,
"Majorumque fames."
"Multa petentibus
"Desunt multa. Bene est, cui Deus obtulit
"Parca, quod satis est, manu."

Unde et Lucanus:

"O vitæ tuta facultas,
"Pauperis, angustique lares, O munera nondum
"Intellecta deum."

Petronius:

"Non bibit inter aquas, nec poma fugacia carpit
"Tantalus infelix quem sua vota premunt.
"Divitis hoc magni facies erit, omnia late
"Qui tenet et sicco decoquit ore famem."

Armentis quippe et equitiis montana, porcis silvestria, capris nemorosa, ovibus pascua, pecudibus plana, aratris arva, quamquam revera in se largissima, singula tamen vitio mentis insatiabilis videntur angusta. Ideoque terræ occupantur, termini transponuntur, fines invaduntur, unde et nundinæ mercimoniis, et fora litigiis, et curiæ replentur querimoniis. De talibus autem in Ysaia legitur: "Væ vobis qui conjungitis "domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque "ad terminum loci. Numquid habitabitis soli vos in "medio terræ?" Si ergo sic invehitur propheta in eos

qui usque ad terminum, quid in illos dicetur qui longe ultra terminos? His igitur ex causis et similibus effectum est, ut veræ religionis color optimus adeo in falsitatis fucum sit jam conversus; adeo nigri interius mores candidis velantur operimentis; adeo, inquam, interioris olim habitus, "qui color albus erat, nunc "est contrarius albo," ut de iis illud evangelicum vere videatur impletum: "Attendite ab his qui veni-"unt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem "sunt lupi rapaces." Tantæ tamen et tam declamatæ per orbem aviditatis bona, ut credimus, occasionem præstat intentio, hospitalitatis namque gratia, quam hujus ordinis viri, quamquam in se abstinentissimi, præ aliis cunctis, caritate largiflua in pauperes et peregrinos infatiganter exercent. Et quia non reditibus, ut alii, sed manuum labore solum et providentia vivunt, terras tanto conamine, quibus ad hæc peragenda sufficientiam eliciant, avide perquirunt, prædiaque summo opere petunt et pascua lata. Verumtamen ad reprimendum et removendam ab ordine sacro detestandam ambitionis notam, utinam illud in Ecclesiastico interdum ad animum revocare velint: "Qui "facit eleemosynam de substantia pauperis, quasi filium "qui victimat in conspectu patris." Et illud Gregorii: "Bonus usus non justificat male quæsita." Item et illud Ambrosii: "Qui male accipit ut bene dispenset, "gravatur potius quam juvetur. Tales enim cum "apostolo dicere videntur: 'Faciamus mala ut veniant "'bona.'" Scriptum est enim: "Talis debet esse mise-"ricordia quæ suscipiatur, non quæ repellatur; quæ "peccata purget, non quæ reum faciat ante Dominum; "de justis laboribus tuis, non de rebus alienis." Audi Salomonem dicentem: "Honora Dominum de tuis "justis laboribus." Quid dicturi sunt igitur qui aliena rapiunt et eleemosynas inde fecerunt? "O Domine, in "nomine tuo misericordias fecimus, pauperes pavimus, "nudos vestivimus, peregrinos hospitio recepimus.

"Quibus dicturus est Dominus, quod dedistis discitis, "quod fecistis rapinam quare non discitis?[1] Quos "pavistis memoramini et quos negastis non recorda-"mini."

Sunt tamen inter hos quamplurimi, sancta devotione Deique dilectione revera præditi multum et præclari, quorum intimi cordis arcana, dictæ cupiditatis vitia, quibus tantam ordo Cisterciensis, adeo ab initio nitidus adeoque sincerus, maculam contraxit, gloriæque suæ splendorem nævis et mendis enormibus non mediocriter obfuscavit, multum absque dubio devovent et detestantur, quantumque propter aliorum multitudinem prævalent, tam fratrum sc. quam monachorum, qui sæculares ad hoc ambitus nimiis affectibus amplectuntur, dolent quidem in secretis et dissuadent, totisque nisibus, ad vitia delendum virtutesque sequendum, reluctantur. Unde et monachum quemdam ordinis ejusdem, virum indubitanter bonum . . . um et . . . . rigantum, cum secretius quoque super his colloqueremur dicentem audivimus, quoniam eodem pravæ cupiditatis vitio venenoque pestifero, quo angeli depravati fuerunt, et a summo cœli palatio præcipitati, primique parentes a paradisi sedibus amœnis ejecti, et in miseriis exules effecti, et hostis ille malignus, qui bonis initialibus insidiatur, arduaque semper et alta labefactare conatur, adeo ordinem istum inchoatione primæva tam conspicuum, toxicum inspirando suæ nequitiæ jam infecit, quod et apud Deum meriti exigui et exilioris, et apud homines quoque laudis et honoris esse reputetur longe minoris. "Unde et evidenter "apparet artem esse diaboli, virulentumque beluæ "utente[2] maleficium, quia propter tot grangias terras-"que quæsitas, amplas et latas, tantasque undique "simul et undecumque conjestas, nunquam melius inde "vescemur aut vestiemur, nec aliud nobis ex his om-

---

[1] *discitis*] So MS., in both places. | [2] *utente*] So in MS.

" nibus emolumentum provenire potest, pro quibus et " Dei gratiam demeremur, et apud populum totum " avidæ cupiditatis esse declamamur, nisi quod popu- " los inde rustiquos [et] barbatos pascimus, et mastinos[1] " fratres ;" scilicet canes ad opes tuendum et custodiendum significans. Quoniam eleemosynæ, quæ ad reficiendum egenos in portis fieri solent, si de substantia pauperum atque rapina fuerint factæ, divinæ procul dubio piet[tat]i non sunt acceptæ. Quibus et illud Ambrosii consonare videtur : " Hi sunt qui in affluentia " inopes egestatis mala in ubertate patiuntur, nescien- " tes parta respicere, dum egent habendis." Non ergo miretur quispiam si in monasteriis inter bonos inveniantur interdum mali, sed exultet magis Dominumque laudet, quod inter multos malos aliqui nonnunquam inveniuntur boni. Ait enim poeta :

" Et bona sunt vicina malis."

Paulo post, tanquam ad hoc exemplo confirmandum, subjecit :

" Terra salutiferas herbas eademque nocentes
" Nutrit, et urticæ proxima sæpe rosa."

Ad hagyographos quoque nostros respiciamus, et Gregorium[2] in Omelia super illum locum Evangelii, *vidit hominem non vestitum veste nuptiali*, audiamus; ait enim, " boni soli nusquam sunt, nisi in inferno. Hæc " autem vita, quæ inter cœlum et infernum sita est, " sicut in medio subsistit, ita utrarumque partium cives " communiter recipit, quos tamen sancta ecclesia et

---

[1] *mastinos*] The passage is full of blunders in the original, *e.g.*, " nisi " quod popules inde rustiquos bar- " batos passimus," &c. ; and again below : " eleemosynam . . . rapina " fierunt factæ divinæ prodere dubio " pieti non sunt," &c. It is clear from these instances, and numerous others, that the transcriber could not read his original. I have ventured tacitly to correct the more obvious mistakes.

[2] *Gregorium*] Hom. in Evang. ii. 38, § 7.

" nunc indiscrete suscipit, et postmodum in egressione " discernit. Si igitur boni estis, quamdiu in hac vita " subsistitis, æquanimiter tolerate malos; nam quisquis " malos non tolerat, ipse sibi per intolerantiam suam " testis est, quia bonus non est. Abel enim esse renuit " quem Cahim malitia non exercet. Sicut in tritura " areæ grana sub paleis premuntur, sic flores inter spinas " oriuntur. Et rosa quæ redolet crescit cum spina quæ " pungit. Duos quippe filios habuit primus homo, [sed] " unus horum electus et alter reprobus fuit. Tres filios " arca continuit, sed ex his duo electi sunt et unus " reprobus fuit. Duos Abraham filios habuit, sed unus " electus et alter reprobus fuit. Duos Ysaac filios " habuit, sed unus electus est et alter vero repro- " batus. Duodecim filios habuit Jacob, sed ex his " unus per innocentiam venditus est et alii vero per " malitiam venditores fratris fuerunt. Duodecim apos- " toli sunt electi, sed unus ex his admixtus est re- " probis qui probaret, xi. vero qui probarentur. Septem " sunt diaconi ab apostolis ordinati, sed vi. in fide " recta permanentibus unus extitit auctor erroris. " In hac ergo ecclesia nec mali esse sine bonis, nec " boni sine malis possunt. Anteacta itaque tempora, " fratres carissimi, ad mentem reducite, et vos ad " malorum tolerantiam roborate. Si enim filii elec- " torum sumus, restat necesse est ut per eorum exem- " pla gradiamur; bonus enim non fuit qui malos " tolerare recusavit. Hinc namque est quod de seme- " tipso beatus Job asserit, dicens: 'Frater fui draco- " 'num et socius struthionum.' Hinc per Salomonem " sponsi voce sanctæ ecclesiæ dicitur, 'sicut lilium " 'inter spinas, sic amica mea inter filias.' Hinc ad " Ezechielem Dominus dicit: 'Fili hominis, increduli " 'et subversores sunt tecum et cum scorpionibus " 'habitas.' Hinc Petrus beati Loth vitam glorificat, " dicens: 'Et justum Loth ab oppressorum et a ne- " 'fandorum injusta conversatione eruit. Aspectu enim

" ' et auditu justus erat, habitans apud eos, qui de
" ' die in diem animam justam iniquis operibus cru-
" ' ciabant.' Hinc Paulus discipulorum vitam laudat
" et roborat, dicens: ' In medio nationis pravæ et
" ' perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in
" ' mundo, verbum vitæ continentes.' Hinc Johannes
" Pergami ecclesiæ attestatur, dicens: ' Scio ubi ha-
" ' bitas, ubi sedes est Satanæ, et tenes nomen meum,
" ' et non negasti fidem meam.' Ecce, fratres caris-
" simi, pene omnia percurrendo cognoscimus, quia
" bonus non fuit, quem malorum pravitas non pro-
" bavit. Ut enim ita loquar ferrum nostræ animæ
" nequaquam perducitur ad subtilitatem acuminis, si
" hoc non eraserit alienæ lima pravitatis."

" Terrere autem vos non debet, quod in ecclesia et
" multi mali et pauci sunt boni, quia arca in undis
" diluvii, quæ hujus ecclesiæ typum gessit, et ampla in
" inferioribus et angusta in superioribus fuit, quæ in
" summitate etiam sua ad unius mensuram cubiti
" vix excrevit. Inferius quippe quadrupedia atque rep-
" tilia, superius vero aves et homines habuisse credenda
" est. Ibi lata extitit ubi bestias habuit, ibi angusta
" ubi hominem servavit; quia nimirum sancta ecclesia
" in carnalibus ampla est in spiritualibus angusta. Ubi
" enim bestiales hominum mores tolerat, illic latius
" sinum laxat. Ubi autem eos habet qui spirituali
" ratione suffulti sunt, illic quidem ad summum duci-
" tur; sed tamen quia pauci sunt, angustatur. ' Lata
" ' quippe via est, quæ ducit ad perditionem, et multi
" ' sunt qui vadunt per eam, et angusta est quæ ducit
" ' ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.' Eo
" autem usque arca angustatur summis, quousque ad
" mensuram unius cubiti perducatur, quia in sancta
" ecclesia quanto sanctiores quique sunt, tanto et
" pauciores. In summo ad illum perducitur, qui solus
" homo in hominibus, et sine alterius comparatione
" natus est sanctus; qui juxta Psalmistæ vocem factus

"est, sicut passer unicus in ædificio. Tanto ergo "magis mali tolerandi sunt, quanto et amplius abun-"dant, quia et in areæ tritura pauca sunt grana "quæ servantur et grandes acervi [1] palearum qui "ignibus comburuntur."

Cæterum ut ad priora revertamur, a quibus propter exempla ponenda non inutiliter digressi sumus. "Quoniam longum est iter," ut ait Hieronymus, "per "præcepta, commodum autem et compendiosum per "exempla;" sciendum quod malorum malitia qui mixti sunt bonis, quasi frixorium est et lima bonorum, dum ipsi manus suas lavant seque mundificant in sanguine peccatorum; angelorum quippe ruina cadentium stantium quasi cautela et confirmatio fuit; percusso nimirum pestilen[ti prud]ens prudentior erit. Quos igitur et in bono firmatos malorum perversitas non depravat, sed ipsos plerumque malos a malitia sua bonorum societas verbis et vitæ meritis revocabit. Propterea, ut ait poeta:

"Spectanda est meritis quisque puella suis.
"Servus enim domino statve caditve suo."

Non autem detractoris hæc scribere vitio, verum abstractoris turpia potius abstrahere, et maculosis vitiorum contagio plenis antidotum addere medicinalem, sinceræ caritatis affectu desideravimus. Novimus hoc tamen quia nonnullis, quibus sua placent vitia, scripta præsentia displicebunt, sunt enim sua crimina quibus involvuntur et delectantur; plus appetunt damnabiliter occultari quam manu medicinali propalari salubriter et curari. Verumtamen multotiens, ut ait Jeronymus "Bona parantur invitis dum eorum potius utilitati "consulitur, quam voluntati. Quoniam et qui phrene-"ticum ligat, et qui lethargicum excitat, ambobus mo-

---

[1] *grandes acervi*] gravides asserui, MS., with other blunders equally gross.

"lestus, ambos" . . . . . quoque ea . . . . . . ac carnes . . . . s et putrida separans, nunc vulnera ligans et fomenta coaptans, crudelis simul et clemens, non parcit medicus ut parcat, et sævit ut misereatur.

Abhinc igitur finalem procemii Distinctionis secundæ portionem, a clausula quæ sic incipit: "Unde si de "cœnobiis et cætera"—respiciat lector et relegat et in finem usque perducat. Lecta nimirum semel et intellecta placent ad horam et delectant, repetita vero sæpius memoriæque tenaciter impressa, placebunt diutius, et tanquam in habitum versa, cum perpetua dierum numerositate permanere contendent.

Explicit Procemium tertiæ Distinctionis.

CAPITULA DISTINCTIONIS III.

I. De cœnobiis Cisterciensis ordinis per Kambriam constructis; et primo de duobus in australi maritima nimia vicinitate conjunctis.
II. De domibus ordinis ejusdem variis per Walliam constitutis, et semper minoribus per majores afflictis.
III. De abbate qui per fraudulentas astutias periculum quod meruerat ad tempus declinavit, sed non longe post majorem confusionem incurrit.
IV. De abbate paupere domus afflictæ ex insperato per electionem ad Menevensem cathedram vocato, et consone satis atque concorditer ab universis electo.
V. De domo monialium exili et exigua per monachos opulentos oppressa, et libris theologicis fraudulenter ademptis.
VI. De monachi societate dolosa, gravique per ipsam viro innocuo proveniente jactura, demumque per animum vindicem atque virilem ultione secuta.
VII. De librorum emptione subdola, seu potius ademptione, non per abbatis simplicitatem, sed magis monachorum duplicitatem et dolositatem perpetrata, monachoque veri patris in falsum ac fictum mutatione promoto.
VIII. De domo clericali paupere per monachalem opimam afflicta, et Cisterciensis ordinis monacho vitio quoque Cluniacensium involuto.
IX. De monachis ordinis hujus medicinalis artis peritiam trutannice professis.
X. De communi cœnobiorum Walliæ vitio, per quod baptismales ecclesiæ parochianis suis sicut vivis sic et mortuis per monachos destituuntur.

XI. De Hybernicis cœnobiis similibus vitiis et aliis quoque non minus horrendis perniciose contaminatis.

XII. De foresta regis Angliæ per monachos ordinis hujus pro parte non modica fraudulenter obtenta et fraudulentius extirpata.

XIII. De crapula Cisterciensium occulta, et carnium voracitate per cameras et firmarias inordinata.

XIV. De verbis W. Mapi curialibus et facetis in ordinis hujus suggillationem emissis.

XV. De terris nimis fraudulenter ac detestanter occupatis, et responsione abbatis obliqua ad hominem quippe magis quam ad orationem militi facta.

XVI. De furtis iniquis et inauditis et furibus ipsis incendio pariter et suspendio dignis.

XVII. De cellerario bono domuique suæ valde proficuo, deque priore pernicioso domuique suæ male præposito.

XVIII. De milite in lecto ægritudinis constituto ad monasterium delato, cumque . . . valescere cepisset a monachorum manibus vix erepto.

XIX. De militis cujusdam super monasteriis in terra sua construendis laudabili dispositione inter monachos Cistercienses et Cartusienses facta collatione.

XX. De Cartusiensium ordine vitæ, honestate laudabili et austeritate.

XXI. De austera quoque Grandimontanorum religione.

Expliciunt Capitula. Incipit Dist. tertia.

DISTINCTIO III.

CAP. I.

De cœnobiis Cisterciensis ordinis per Kambriam constitutis; et primo de duobus in australi maritima nimia vicinitate conjunctis.

Instances of avarice and oppression on the part of the Cistercians

QUONIAM autem de cupiditatis vitio venenoque pestifero quo Cisterciensis ordo communiter inficitur, et hoc arte maligni illius, ut dictum est, qui jugiter arcum suum tendit quatinus vel in hoc culto sagittet immaculatos, quique semper impugnare fortia majoresque malitiæ suæ vires ibi exercere nititur ad nocendum, ubi rebellio major, succincte satiset quasi summatim in procemio dictum est, jam prælibato; nunc de singulis monasteriis ordinis ejusdem singula quædam prout n[empe] veraciter occurrere poterunt zelo caritatis et correctionis, Illo teste qui scrutator est cordium et cunctorum est quoque conscius secretorum, quatinus cautius atque salubrius vitiosa vitari valeant, in medium proferre curavimus. Sæpe nimirum audita vel inspecta cæterorum incommoda, seu opprobriosa facinora, verecundis animis ad similia vitandum et declinandum est medicina, multociens etiam mala propria dum recitantur ab aliis displicere incipiunt, et ruborem incutiunt, unde plerumque contigit ut quos peccati timor emendare non potuit, emendet pudor.

In primis itaque de duobus monasteriis in Australis Walliæ maritima sitis, nimiaque vicinitate propinquis, dicemus. Quæ duo quidem sola matrici domui de Albalonda cæterarumque fere cunctarum ordinis hujus

matri per Walliam totam non subjiciuntur. Domus igitur hæ duæ, una opulentior, altera pauperior, quanquam valde vicinæ, multo tamen tempore dum bonis abbatibus rectoribusque pacificis præditæ fuerunt, unanimitate laudabili, fraternaque, sicut decebat, dilectione concordes extiterant, donec monachus quidam de borealibus Angliæ finibus originem trahens, unde viri versutiores magisque versipelles Angliæ totius exire de consuetudine solent, per visitatores advenas supervenientes, domui ditiori præfectus in abbatem fuit. Qui protinus fines antiquos metasque pristinas, inter domos duas, a patribus olim positas et aperte signatas, transiliendo, terras et pascua domus alterius sibi occupare et appropriare neque tardavit, nec cessavit. Nec solum domum illam pauperem, terrarum suarum occupationibus, verum etiam vexationibus multis litibusque crebris, et sumptibus magnis apporiare, quinimo funditus ipsam adnihilare, totis nisibus anhelabat; propter quod et illud poeticum hic adaptari non incompetenter aut incongrue potest:

"Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ."

Inter tot igitur et tantas tribulationes et turbationes pauperi domui per opulentam irrogatas, contigit ut domorum duarum, afflictæ scilicet et affligentis, persequentis et patientis, equitia duo in pascuis occupatis e vicino conjungerentur; dum divites scilicet pauperes de die in diem magis arctare et a propriis expellere sedibus modis omnibus eniterentur. Quo facto, duorum equitiorum equi emissarii duo grandes et fortes et gratiosi, propter pullos propagandum non degeneres, sed gratiosos et egregios, diligenter, ut mos est, electi et pretio non modico comparati, statim ad invicem concurrerunt, et dentibus ac pedibus atrox inter se bellum et horribile commiserunt. Cum autem plurimis diebus istud accideret, istis quasi fugientibus, illisque fugantibus, et propellere ex toto conantibus, tandem

fratres domus ditioris miram commenti fraudulentiam, et forsan a superioris astutia derivata, pedes emissarii sui posteriores, quatinus recalcitrare efficaciter posset, ferris fortibus ac novis, clavisque prælongis et acutis ac arte fabrili bene calibatis ferri fecerunt et armari, sicque venientes ad pascua occupata sicut consueverant, et alteri equitio majori fiducia jam appropiantes, emissarios duos statim more solito concurrere permiserunt; propter armaturam quippe dolosam facti de victoria tanquam securi. Factum est igitur bellum atrox et horrendum, sed tandem judicis justi judicio, cui dolositas displicet omnis sicut et iniquitas, pauperis domus emissarius æquitate armatus sola et causæ justitia, armatum adversæ partis emissarium inermis expugnavit. Et quamquam in primo congressu fere succubuisset, quasi de victo demum victor effectus, hostem adversum ad terram victoriose prostravit; nec pedibus tundere prostratum, nec dentibus lacerare cessavit, donec mortuum penitus jacentem absque motu quolibet, nec postea resurgentem, in campo reliquit; adeoque perfectæ et absolutæ victoriæ gloriam appetivit, ut aliquotiens accedens cum hostem prostratum aut caput erigentem, aut pedes moventem, respiciendo videret, statim cum impetu reversus, nec tundere destitit, nec lacerare, donec exanimatum et penitus inmotum reliquisset.

Præterea non solum tribulationibus et angustiis variis et diversis domum pauperem dives illa molestare non destitit, sed etiam abbatem loci ejusdem virum simplicem et rectum, abbas adversarius litibus et controversiis proterviter vexans, ad partes quoque transmarinas et capitulum Cisterciense pluries laborare coegit. Videns hoc autem monachus quidam dictæ domus exilis, cui nomen Gaufridus, qui cum abbate suo, Abraham vocato, jam sæpius propter hæc eadem negotia transfretaverat, videns, inquam, et dolens quod propter abbatis adversi divitias simul et versutias, nec

ablata juris ordine recuperare ullatenus poterant, nec damna quoque de die in diem ampliora, justitia mediante, declinare valebant, ad aliud remedium et jus extraordinarium, mentis amaritudine et cordis anxietate cogente se convertens, collectis Wallensibus non paucis, et tam prece quam pretio conductis et convocatis, viris velocibus quidem ad effundendum sanguinem et ad rapinas exercendum facinusque perpetrandum promptissime paratis et expeditis, armenta partis adversæ cuncta, necnon et equitia in pascuis suis et terris occupatis inventa,[1] cum Wallensibus suis, et ipse quoque forti et grandi residens equo cursore, nec jam ut monachus sed magis tanquam miles egregius, sive Bragmannus bene loricatus et armatus, gladioque longo latere munitus, et lancea manu concludens undique, viriliter invasit; et tam fratribus adversis ibi repertis, quam etiam Wallensibus, ad violentas irrogandum injurias similiter ex illa parte conductis, vulneratis et confectis, inque fugam turpem illico conversis, prædam universam victoriosus abduxit. Et non ad domum suam secum illa revertendo suscepit, verum ad silvestria procul et montana secessit; Wallensibus vero cæterisque simul expeditionis suæ sociis, tam ad vescendum quam ad stipendia quoque reddendum, de præda liberaliter et longe divisit.

Apud abbatiam autem divitem, mox ut auditum hoc fuit, abbas anxius pœnitentiaque ductus et humiliatus, parante nimirum intellectum vexatione, cum monachis domus suæ discretioribus v. vel vi., ad abbatiam pauperem statim accessit, rogans et supplicans, monens attentius et suadens, quatinus ablata restituerent, et facinus tantum et tam horrendum, totumque per ordinem Cisterciensem hactenus inauditum, absque dilatione et difficultate, citra majorem audientiam, emendare curarent.

[1] *inventa*] inetita, MS.

Abbas autem alter absque dubio citra conscientiam suam vel domus suæ id factum esse constanter asseverando respondit; confestimque ad instantiam abbatis illius magnam, et monachorum qui advenerant, equis adductis, ad montana conscendit, et monachum suum diu quæsitum, et vix tandem inventum, super his conveniens, residuum prædæ præter comesta scilicet et in stipendiis data, non nisi restitutis in integrum, tam terris quam pascuis ablatis, et in pace relictis, sæpius ob hoc eundo et redeundo, finali labore vix reduxit. Quo facto, et firmis cautionibus confirmato, monachus quidem interius, exterius autem, præsertim urgente negotio, et necessitatis articulo, tanquam miles animosus, et pugil ac prædo validus, ad domum propriam, victor eximius et tanquam triumphali gloria potitus, accessit. Sic igiturque stultitiam simulare loco prudentia summa est; et quoniam, ut ait poeta, in libro Carminum:

> " Misce consiliis stultitiam brevem:
> " Dulce est desipere in loco:"

ea quæ juris remedio revocare non potuit, per simulatam insaniam, regis in hoc David vestigias sequens, sub dicto tenore pariter et talione, recuperavit; et pacem quam domui suæ per legem canonicam sive monasticam perquirere nullatenus potuit, per legem denique Walensicam, patriæ consentaneam et consuetam, vim vi repellere parans, seque virum urgente molestia fortius et mentis angustia probans, sciens etiam et recolens quoniam arma tenenti omnia dat qui justa negat, demum efficaciter obtinuit.[1]

Sed autem ad dictum abbatem divitiis simul et vitiis, quæ sese plerumque comitari solent, abundantem, verbis authenticis apostrophemus: "Ve qui prædaris, " nonne et prædaberis? Ve qui spernis, nonne et

---

[1] Here a new scribe has commenced.

"sperneris? Num et eadem mensura qua mensus "fueris remetietur et tibi? Nonne et jure humano "pati legem teneris quam ipse tuleris? Item et jure "naturali, hoc facias alii quod tibi vis fieri. Item "quod tibi non fieri vis, hoc ne feceris ulli. Item "quo modo mandatum illud in lege Mosaica maximum "super dilectione Dei perfecta, necnon et proximi, sine "qua salus esse non potest, te adimplere confidis, qui "cupido Deum animo jugiter offendis, cum caritas præ-"sertim et prava cupiditas uno et eodem in pectore "sunt ac semel[1] convenire vel commanere possint; "quique proximos, præcipueque religionis ejusdem et "ordinis viros, injuriis crebris, molestiis assiduis, nec-"non et rapinis apertis, cupiditate plectibili vexare et "apporiare contendis? Et qualiter, quæso, viri sæculares, "aut etiam religionis cujuslibet alterius homines, a tanta "cupiditatis et tam immoderatæ malitia tuti esse "poterunt, cum sic ordo seipsum suæque propriæ "religionis et professionis habitum, tanquam bello plus-"quam civili persequi tam pertinaciter et impugnare "non cesset?"

Verum quoniam nunquam sola veniunt scandala, sed si non errata maturius emendentur, et confessione corda mundentur, pullulant in immensum, et crescunt peccamina, monachi dictæ domus opimæ, sub eodem abbate memorato, vel alio sibi moribus simillimo, feodum militarem sibi vicinitate conjunctum, arte qua præeminere feruntur ordinis illius viri, proximos scilicet circumveniendi, et animos simplices ad temporales commoditates suas graviter alliciendi, data præ manibus pecunia non modica, plurimorum annorum ad spatia conduxerunt. Processu vero temporis terra quæ sterilis antea propter negligentiam et culturæ debitæ carentiam esse videbatur, diligenter exculta, et monachorum ac fratrum manibus non otiosis fortiter

---

[1] *sunt ac semel*] So in MS.; q. *nunquam simul?*

elaborata, jam respondente, et fructus commissos et labores impensos fœnore cum multo reddente, mirando in monachis et detestando fraudis commento, castellum militis, cum quo conjunctione temporali contraxerant, olim in eadem terra constructum, sed per incuriam tunc absque custode relictum, nocte quadam sub intempest[iv]o tenebrosoque silentio funditus everterunt, et solo tenus in planitiem redigerunt. Quod cum ad militis aures pervenisset, vix illud in primis credere valens, sed illuc ocius accelerans, et verum hoc esse nimiaque veritate subnixum, oculata fide comperiens et conspiciens, anxius plurimum, et intimi doloris jaculo graviter vulneratus, querimoniam suam publicæ potestati patriæque rectoribus, cum lacrimosis suspiriis et singultibus multotiens detulit; sed monachis ampla manu donantibus, et justitiam omnem donis et muneribus præfocantibus, pecunia semper, ut mos est, paupertati prævalente, proficere non potuit. Sed et quoniam pravæ cupiditatibus vitium, minus cautum, telo arcuque toxicato semper avidos sauciat animos et non satiat; videntes dicti monachi contractum terræ cum milite factum domui suæ valde proficuum, ecclesiam quoque parochialem, in eodem antiquitus feodo constitutam, emphioteticis ad firmam pactionibus, a persona suscipere consequenter apposuerunt. Procedente vero tempore, perpetratum antea scelus, quamquam horrendum, quoad temporales quidem judices impunitum fuisse considerantes, nacti per hoc audaciam, quia semper temeritatem parit impunitas, magis detestandum aggredientes, quia levius peccatum nisi corrigatur ad magis impellit, dictam parochialem ecclesiam et baptismalem, parochianis antea præscriptis et a paternis sedibus ac mansionibus avitis inclementer expulsis, nocturno simul tempore funditus ad terram dejecerunt, et ex cautela tanquam abundanti materiam totam tam ligneam scilicet quam lapideam, procul a loco, ne

vestigia basilicæ pristinæ comparerent ulla, per validas fratrum et servientium manus majorum nutibus, ad turpia quævis perpetranda paratis ac promptissimis, valde festinanter abstraxerunt. Hæc autem monachorum intentio prava et excogitata versutia fuit, quatinus in hostili provincia terra castello carens cara minus militi foret, propter quod melioribus ipsam conditionibus imperpetuum obtinere possent:—verum oculus iste non simplex quidem, sed potius in viris religionem professis et eandem habitu præferentibus, nequam revera esse dinoscitur—et ut clerico quidem, ecclesia sua diruta penitus et deleta, ac parochianis prorsus ejectis, nihil ex toto restaret quod cum effectu petere posset. Clericus autem, secundo die vel tertio postea sequente per partes illas transiens, et circumspiciendo ecclesiam suam ubi stare consueverat, comparere non videns, sed appropiando locum omnino vacuum inveniens, ultra quam credi possit admiratus animoque consternatus obstupuit; sed crucis charactere tam frontem signans quam pectus quoque muniens, se quidem infatuatum aut potius phantasmate spiritualis nequitiæ circumventum existimavit. Tandem autem ad se rediens, villasque vicinas adiens, et quidnam hoc esset diligenter inquirens, deque re gesta per monachos et fratres perpetrata denique certificatus, querimoniam suam lacrimabilem et luctuosam multotiens ad judices, tam sæculares quam ecclesiasticos, quanquam incassum, detulit; quia propter adversæ [partis] pecuniam oculos judicum perstringentem, justumque judicium pervertentem, parum aut nihil omnino profecit.

Mirum quod domos ordinis hujus pene per Walliam universas contagioso cupiditatis ejusdem vitio constat fuisse contaminatas. Multas enim ecclesias parochiales per occupationes parochiarum particulares immoderanter appropiarunt; multas quoque per generales terrarum emptiones et cultorum ipsarum, de quorum decimis et

oblationibus sacerdotes et Levitæ ad obsequia divina sustentari solent, a sedibus propriis expulsiones, destruere prorsus et delere præsumpserunt.

Contigit autem ut presbyter quidam, ejectis parochianis suis per monachos cunctis, licet ei nihil emolumenti de parochia sua tota proveniret, non ingratus tamen ecclesiæ suæ sed valde devotus existens, de cujus nimirum bonis ac beneficiis diu sustentationem habuerat et necessaria sibi perceperat, nihilominus in ea cotidie divina, more solito, celebraret; deque pecudis pecorumque suorum proventibus tenuiter, ut poterat, victitaret. Hoc autem monachorum nequitia perferre nequiens, litem ei movere, deque capitulo in capitulum vexare non cessavit, donec per officiales episcopi loci ejusdem pecunia corruptos, presbyter ab ecclesia sua lacrimans et lamentans crudeliter ejectus fuit et perturbatus. Propter quod accidit ut ibidem, sicut et in aliis Walliæ locis plurimis, quod auditu quidem horribile est valde sed longe horribilius perpetratu, intra parietes vacuos in insidiis latrones latitent ad spoliandum homines aut jugulandum, ubi sacerdotes divinis obsequiis insistere solent; ibique homicidia crebra et sacrilega fiant, ubi sacramenta ecclesiastica remediaque peccaminum salutifera fieri devote consueverant. Nec errore minori vel horrore, monachorum ordinis ejusdem opera, basilicæ sacræ pontificum manibus dignis quoque devotisque laboribus olim ad obsequia divina dedicatæ, sponsæque Christi tanquam matrimonialiter et indissolubiliter sed spiritualiter tamen effectæ, necnon et cœmeteria muris et fossatis clausa decenter, ad sepulturas fidelium benedicta similiter et consecrata, diruta funditus inque planitiem penitus et solitudinem redacta; ossaque sanctorum a sepulcris suis antiquis effodienda, lupis, porcis, et canibus, cæterisque animalibus sævis et immundis exposita crudeliter et prophanata.

Verum tyrannica quondam rabies in martyres Christi tantopere desæviens, quid, quæso, sævius, quid insuavius

hoc furore commisit? Quid etiam rabies hodie paganica, fines fidelium occupans, fidemque catholicam totis nisibus evacuans, quid, inquam, atrocius ad hoc perpetrandum excogitare vel exercere valeret? Cum longe nimirum insanius, longeque inhumanius indubitanter existat in mortuos maximeque sepultos, more Juliani Apostatæ villissimi, in Baptistæ cineres debacchantis, quam in vivos atque superstites desævire.

Cæterum ecclesiarum hujuscemodi destructores a rege Willelmo Ruffo quid in delictis, quæso, distare videntur, qui ut novam australis Angliæ forestam ad venandi delectationem præter modum et modestiam amplificaret, et pabula fidelium infideliter arctaret, et ecclesiastica sacramenta salutem operantia per tanta terrarum spatia tyrannicis edictis evacuaret, ecclesias baptismales quinquaginta vel plures cum capellis ipsarum, colonis antiquis et glebæ quondam asscriptis, a mansionibus suis crudeliter ejectis et exulare coactis, aut eruere funditus, aut vacuas omnino desertasque relinquere, et ventis atque procellis exponere, non abhorruit? Cujus revera finis cruentus animadversione superna quæ peccamina nulla, præsertim quidem enormia, præterit impunita, paulo post in eadem foresta secutus, quatinus ubi deliquit ibidem justo quoque judicio vindicta daretur, et in terris etiam ultio pœnalis inchoaretur, facinus tam horrendum et detestandum Deo displicere plurimum evidenti indicio declaravit.

Verumtamen quoniam satiora sunt remedia sera quam nulla, in concilio Lateranensi, modernis diebus his nostris, ab Innocentio III. cum magna solemnitate et episcoporum numerositate multa Romæ celebrato, dicto furori per constitutionem generalem frænum est datum, ablata tamen et occupata non restituens, sed a rapinis consuetis manus avidas cohibens in posterum et coercens. Pluries tamen prius a capitulo Cisterciensi st . . . .
. . . . que . . . .

. . . .[1] super his undique factas datæ in simile remedium et statutum eman[av]it. Quod tamen cœnobia Walensica, a solita rapacitate simul et cupiditate vix et invite recedentia, sub dissimulatione quamdiu potuere suppresserunt.

Ut autem ad dictam domum opimam, cujus actus et excessus enormes amplam nobis scribendi materiam præstant, denuo revertamur, sciendum hoc etiam et sane mente cavendum, quod monachus quidam ordinis ejusdem, seu magis demoniacus, modernis temporibus nostris, fide catholica quasi fatigatus, Christique jugo suavi et onere levi tanquam prægravatus, viaque salutis amplius incedere instigante diabolo fastiditus, umbramque vanam veritate relicta sequi satagens; et quoniam ex adipe prodiit iniquitas, et stultitiam pariunt opes, re figurata quam antea tenuerat tandem ore sacrilego plectibiliter exsufflata, mira fatuitate et infidelitate, quia signa recesserunt, significata manent figuram . . . .
. . . . rri non longe post terga relinquens, tanquam phreneticus et furibundus, vereque in insaniam versus, ad synagogam Satanæ confugiens. Et ut summa rei nefandæ tota, quam prolixius ad detestandum inculcavimus, sub brevitate concludatur, demum ritu Judaico se circumcidi fecit, et inimicis crucis Christi tanquam apostata vilissimus se damnabiliter conjunxit.

Item in borealibus Angliæ finibus, ordinis ejusdem domo, Geroudonia vocata, frater quidam nostris quoque diebus errore simillimo, quinimmo furore, Christi pactum irritum facere præsumens, et Satanæ semper adversanti, et ad pravitatem animos excitanti, pompisque suis pravissimis et pestiferis, quibus universis sacro sub lavacro

[1] Here two lines have perished, and the two corresponding ones a little below.

et baptismali sacramento renuntiaverat, recidiva miseria se reconcilians, et vinculis quibus solutus fuerat se denuo ligans, et tam servitutis æternæ subjiciens quam gehennali supplicio donans, ad Judaismum damnationis domicilium, et perversæ medietatis hujus miserumque pravæ reprobationis asylum, pernicibus alis et perniciosis convolavit.

Audiens autem vir ille celebri fama conspicuus et tam literarum copia, quam curialium quoque verborum facetia præditus, Oxoniensis archidiaconus, nomine Walterus et cognomine Mapus, de dictis duobus, in hoc ordine solo, præter ordinem omnem, sed non præter horrorem, nostris diebus sic apostatatis, quod de cæteris illi cujuscunque professionis aut conditionis antea viris incognitum omnino fuerat et inauditum, propter quod et niveo candori tanquam nigredinis atræ nævus accrevit, et nimis indecenter adhæsit; audiens hoc, inquam, et admirans, inque verba hujuscemodi publice prorumpens: "Mirum," inquit, "de "miseris illis duobus, ex quo professionem pristinam "sed tanquam suam perversam, tantis vitiorum "venenis infectam, relinquere volebant, quod Chris-"tiani saniori consilio et salubriori non sunt effecti;" ac si diceret et, licet indirecte, verbis tamen obliquis evidenter innueret, ordinis hujus viros, propter prælibatæ vitiositatis et aviditatis maculas, ac mendas tam manifestas et a Christianæ religionis sinceritate longe alienas, Christianos de jure dici non posse. Sicque simultates erga hunc ordinem, ob causam infra dicendam olim contractas, urbana eloquentia sua, propalando declaravit; et irrogatas sibi injurias et jacturas illatas utcumque mordaci sermone vindicavit.

Sed mihi persuaderi [n]ullatenus posset, quod dicti duo miserrimi, per devotionem meram, aut propter augmentandæ religionis amorem, ad umbram vanam, veritate relicta, damnabili mutatione confugerint; præsertim cum aperte videre poterint Judæos, ab adventu Christi

in carne, nec reges habuisse nec sceptrum de Juda. Et a vindice templi per Romanos destructione, et gentis perfidæ dispersione, nec sacerdotes habuisse nec prophetas, neque signa, sicut in cunctis captivitatibus eorum antiquis habere consueverant. Sed quia duritiem ordinis atque rigorem amplius ferre nequiverant, vel potius diabolo suggerente noluerant, præcipue vero spiritu fornicationis instigante, qui fortes frequentius animos expugnare consuevit, et viros religiosos, abjectis habitibus suis domibusque relictis, a via veritatis atque salutis exorbitare compellit, per nequitiam exquisitam et versutiam exco[gitatam nefan]dum hoc facinus perpetrarunt; quatinus exleges effecti, tanquam ad libitum et impune voluptati vacare valerent. Et sic veluti sine lege degentes et incontinenter, nec temporalem pœnam expaverunt nec æternam, tanquam increduli ac reprobi, et ad ignis pabulum inter paleas et sarmenta pretiosa supremo ventilabro projiciendi, formidaverunt.

Porro dictus abbas et totiens repetitus, borealis patriæ pariter et nutrituræ, quoniam ab aquilone mala plerumque pandi solent, mores innatos mutare non prævalens, quoniam "natura expellas furca, etc.;" sicut vicinis ordinis ejusdem viris, per apertas injurias, sic et domui propriæ per intestinam discordiam molestus existens, statum domus suæ, per abbates religiosos et sanctos olim ordinatum, in pejora pervertere et male permutare viribus totis est conatus. Unde et monachos quosdam et fratres zelum honoris et ordinis habentes, ideoque sibi contradicentes, convocatis ad hoc et conductis publicæ potestatis ac laicæ satellitibus pravis,) et ad perpetranda facinorosa paratis, captivos a domo propria violenter abstrahere, —cum tamen domus sua tutissimum de jure refugium cui[que offert], et maxime quoque domus sacra,—ligatis a tergo manibus, quod horribile quidem est dictu sed longe horribilius fuerat visu, a claustris ad carceres et

castra perducere non abhorruit. Sed Judex ille justissimus, qui nullum malum relinquit impunitum, sicut nec bonum irremuneratum, quin et delinquentium quorundam, præsertim autem enormiter excedentium, pœnas interdum in terris inchoat quas postmodum in gehenna continuat, dictam beluam duplici temporali contritione punivit; nam et morbo epidemico, qui vulgari vocabulo *gutta*[1] *cadiva* sive caduca vocatur publice laboravit, adeo ut ad majorem ignominiæ suæ cumulum, coram visitatoribus ipsis illuc transmissis, in terram quandoque corruerit dentibus stridens et ore spumam ejiciens, necnon clamorem horribilem emittens. Item a domo quam male vexerat, turpiter expelli meruit, et a dignitate pastorali, qua dictis abuti modis præter modum et modestiam omnem non abhorruit, cum confusione deponi.

Sciendum hoc tamen, quod dum abbates bonos et vera religione præditos, quorum quosdam novimus, hæc domus habebat, incomparabilis pene bonitatis extiterat; caritateque largiflua et hospitalitate præcipua, tanquam speciali gratia et singulari quadam prærogativa, cunctis domibus quas vidimus, ordinis ejusdem longe præminebat. Adeo quidem, ut alimentis ad pauperum refectionem fere funditus interdum exhaustis, divinitus incrementa quandoque sint data, materiaque ministrandi pauperibus et hospites suscipiendi, quæ propemodum jam defecerat, prodigio miro seu magis miraculo magno, satis abundeque per Dei gratiam sic augmentata, tanquam lechythi oleo veri Helisei beneficio renovato, [et] viduæ pauperculæ multiplicato; sicut in Itinerario nostro viri boni et sancti Cantuariæ archiepiscopi Baldwini, per Walliæ fines in crucis obsequium itinerantis olim et devote laborantis, ne labor ille periret et sub ignorantiæ tenebris evanesceret, studiose

[1] *gutta*] gucta, MS.

conscripto, hæc et alia quædam in laudem domus ejusdem dignamque commendationem, scholastico stilo plenius explicare curabimus.[1]

Cap. II.

De domibus ordinis ejusdem variis per Walliam constitutis, semper minoribus, per majores afflictis.

Oppression of the larger by the smaller houses.

Ut autem ad domos ordinis ejusdem per Walliam constructas ordine competenti transeamus, sciendum quod dictam domum antiquam et authenticam, de qua mentio facta supra, matrem scilicet et magistram aliarum per Walliam domorum ordinis Cisterciensis fere cunctarum, monachus quidam recens ac novus et quasi pene de novitio præpropere nimis in abbatem assumptus, ideoque mustum nudum existens, et incontinenti jam accessens dicto cupiditatis vitio, male maculando contaminavit. Inter initialia namque facinorum suorum conamina domum pauperem Canonicæ religionis, et ordinis de Prato-monstrato vocati, non sibi propinquam tamen, immo quasi per dietam unam longe remotam, in solo sterili hispidoque nimis, ex omni latere valde silvestri et præter modum inaccessibili, satis exiliter fundatam, destruere funditus et totis nisibus evacuare curavit. Inprimis itaque loci ejusdem abbatem cum canonicis suis aliquot et fratribus domum suam attraxit, eisque per assentationes varias et versutas, blandisque verbis et deceptoriis, habitum suum canonicum abjicere et monachalem assumere cucullam, cum effectu persuasit,

---

[1] *curabimus*] So in the MS., probably for *curavimus*. The following note is appended in another hand : "Forte intelligit monasterium de "Margan, quod lib. 1. Itinerarii "sui, vocat nobile monasterium "ordinis Cistersiens. c. 8," rather, c. 7. In the original the passage stands thus : "Tanquam lechiti "oleo veri Helisæi beneficio signo "renovato viduæ pauperculæ mul- "tiplicato, sicut," etc.

Deinde vero principalem provinciæ virum, dictæque domus patronum adiens, tam prece quam pretio, multa præmittens et majora promittens, animum ipsius efficaciter allexit, monens et consulens, quatinus pauperibus canonicis illis a loco suo penitus expulsis et explantatis, monachos Cistercienses opulentos ibidem in brevi futuros, et amplis possessionibus abundantes, eodem in loco stabili plantatione collocaret. Quo facto, et conventu misero quidem ac miserando, cum fratribus et servientibus a domo sua manu laica et armata tempore nocturno violenter ejecto, et a finibus quoque totis expulso, dictus abbas qui tantum facinus fieri tamque sacrilegum perpetrari ausu temerario procuravit, statim eo facto cum monachis suis qui secum advenerant præ gaudio conquestus et exultatione, necnon et [in] signum investituræ tam viriliter adeptæ, sonoritate vocali moduloque jocundo pariter ac lætabundo, tantum emiserunt antiphoniam istam, *Salve regina,* a vocibus altisonis incipientes et ad finem usque perducentes. Quo perpetrato, miseri canonici sic spoliati per dietas suas in Anglia pauperes et pedites quantum poterant versus Cantuariam accelerarunt, et archiepiscopo qui tunc præsidebat, Huberto, querimoniam suam lacrimabilem nimis et luctuosam deposuerunt. Qui misertus eorum ærumnæ et expulsionis quoque tam injuriosæ, ipsis illico, sicut debuit et decuit, domum suam et possessiones ablatas ecclesiastica districtione restitui fecit.

Sed quoniam aviditas anhela res occupatas, præsertim autem quas ad usus temporales utiles comperit et fructuosas, in integrum restituere vix et invite solet; et quoniam contra divitias et rerum affluentias paupertas et inopia res semel ablatas ad plenum vix recuperant, post multas et varias ad curiam Romanam utrimque vexationes, et sumptuosas in Anglia coram delegatis judicibus altercantium litigationes, tandem inter domos duas sub tali tenore controversia tanta quievit; quod apud domum divitem dives illa grangia quam occupa-

verat Buthelan vocata, in terra fertili triticeaque, copiosis aratris et numerosis exculta, necnon et ovibus innumeris et armentis in pascuis amplis fœcundata, resedit; excambium tamen utcunque terrarum aliarum pauperi domui factum, sed non æqua lance pensatum, et per consensum vix adhibitum et tanquam per violentiam et impressionem extortum, perque pecuniam numeratam canonicis egenis a monachis opulentia plenis, adjectam ad hoc et abunde collatam.

Sed quoniam quæ in malo inchoata sunt initio tractu temporis vix convalescunt, vixque primum perniciose præsumpta fine felici concluduntur, et ubi vitiosum fundamentum et invalidum vix ædificium stabile Deoque placabile et acceptabile superaddi solet, nisi tantæ transgressionis enormitas, et tam detestanda cupiditas, condigna pœnitentiali compunctione et plena satisfactione secuta, correcta finaliter fuerit et purgata, vel temporalem pœnam quod poterit forsan ætas futura conspicere, vel æternam, quod absit! gehennalem, indubitanter incurret.

O quam cauteriatam, quam amaris compunctionibus plenam, præsumptores hujusmodi sive prædones, rapidi simul et rabidi, cordis habere poterunt conscientiam, dum illud prophetæ supra similiter positum ad mentem revocant: "Ve qui prædaris! nonne et prædaberis?" Et illud evangelii: "Eadem mensura qua mensi fueritis, " remetietur et vobis." Item et illud Ambrosii: "Non " dimittitur peccatum nisi re ablata." Periculosum est igitur rebus alienis inmisceri; ubi namque semel quod non competit rapit ambitio, vix plena postmodum satisfactio, vix integra sequi[1] solet restitutio. Proinde et poeta gentilis avaritiam sui temporis et ambitum irridens atque suggillans ait:

"Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere."

---

[1] *sequi*] Thrice repeated in the original.

Cap. III.

De abbate qui per fraudulentas astutias periculum quod meruerat ad tempus declinarit, sed non longe post majorem confusionem incurrit.

How Giraldus was vexed and thwarted by an abbot.

Abbas autem dicti facinoris machinator et auctor, licet depositionis pœnam, quam incontinenti perpetrato scelere per archipræsulis examen propemodum incurrerat, perjuriis et pravis tam pactionibus et promissis, quam et actionibus quoque subsecutivis, ad tempus distulerit, tamen eandem ærumna plenam et confusione, propter hoc et alia plurima nimis scelerose commissa, paucis postmodum annis evolutis evitare non potuit.

Contigit enim Menevensem ecclesiam eodem tempore pastorali solatio destitutam, propter quod aggrediendi tantum facinus audacia major accrevit. Verumtamen quidam Menevensis ecclesiæ canonicus,[1] et archidiaconus ejusdem quartus;—vir probus, ut videbatur, et tam naturæ quam industriæ dotibus multis abunde præditus, et pastorali dignitate non indignus,—in pastorem canonice et concorditer est electus, et statim in prosecutione juris utriusque, tam electionis suæ canonicæ, quam archiepiscopus totis nisibus impugnabat, quam et dignitatis metropoliticæ Menevensis ecclesiæ, quod quidem archiepiscopum longe vehementius ad commotionem irritabat, animose profectus. Vidēns igitur abbas se in arcto jam positum, et tanquam in depositionis articulo constitutum, ad exquisitas argutias et versuta remedia se convertit. Unde et archiepiscopum secreto conveniens, promisit ei quatinus si in hoc illi puncto parcere vellet eique tunc propitius existeret, totum Menevense capitulum ab electo suo, qui Romæ tunc erat, sic averteret, quod in reditu suo

[1] In a modern hand in the margin: "Agit hic author de se ipso."

paucos canonicos ecclesiæ vel nullos sibi consentaneos inveniret. Quod verbum archiepiscopus cum gaudio suscipiens et valde gratanter amplectens, sumptis ad hoc implendum de abbate cautionibus firmis, tam juratoriis scilicet quam fidejussoriis, ipsum protinus absolutum a tanti criminis impetitione remisit, facta solummodo dictæ pauperculæ domui canonicæ ablatorum utcunque vel tenuiter et non ad plenum restitutione.

Reversus igitur abbas, et quod instantis ærumnæ periculum sic evitaverat ultra quam credi possit exhilaratus, ad promissa complendum totis nisibus elaborabat. Veniens ergo ad Meneviam et malitiæ suæ venenum instillans, adeo capitulum totum statim intoxicavit, quod canonicos Walenses omnes, qui duas capituli partes tenebant, et qui ipsum fere cuncti sanguine vel affinitate contingebant, ab electi sui favore retraxit, necnon et Anglicos et Francos, per reditus ab archiepiscopo quibusdam eorum datos, aliisque munera perpulchra abbatis ipsius suggestione collata, similiter corrumpendo in devium duxit, et contra pactum[1] suum et sacramentum quoque communiter præstitum exorbitare coegit. Nec mirum quia secreta capituli novit omnia, et eorum infirma quidem intus et in cute non ignoravit. Puta qui sub alis ecclesiæ natus fuit et educatus, et in eadem quoque canonicatus. Ideoque tanto nimirum ad nocendum efficacior, quanto fuerat familiarior.

Videns autem archiepiscopus abbatem illum ad propositum suum implendum et Menevensem electum impediendum utile instrumentum et efficax existere, quatinus promotioni propriæ propensius intenderet, per cautelam exquisitam, ut in episcopum Menevensem clandestinis capituli vocibus et ostiis clausis erigeretur

---

[1] *pactum*] factum, MS.

apposuit; quatinus sicut per alium abbatem veri electi consobrinum, quem antea publicis vocibus eligi fecerat, ut scisma faceret in genere, sic et per hunc abbatem, jam tertio loco sic electum, discordiam majorem in capitulo faceret et perturbaret. Gaudens igitur abbas de promotione sua tam præpropera et tam inopinata, et præter spem omnem sic adaucta et quasi duplicata, qui paulo ante fere de novitio scilicet abbas est effectus et indiscrete promotus, et de abbate recente subito jam in episcopum electus; gaudens, inquam, et æqua mente commoda non recipiens, sed cor inde tumidum gerens, et sic grave supercilium inducens, et cervicem erectam præferens, et tanquam ob hoc cervicosus existens, de Wallia in Angliam ad curias omnes et concilia discurrere non cessavit, bonaque domus suæ, quæ in ambitiones suas jam fere funditus exhausit, ad usus inutiles seu magis abusus expendit. "Facit enim "avidos," ut ait moralis philosophus, "nimia felicitas, "et spes improbissimas amplectuntur insperata con-"secuti."

Jam vehementer igitur ambitionis puteo fundo carente fuit absorptus et vitio cupiditatis excæcatus, quod non solum promotionem Menevensis electi primi præcipuique, qui propter ecclesiæ suæ Walliæque totius honorem tantum et tam periculosum laborem assumpsit, cujus etiam obsequiis in sæculo datus ipse diutius et deditus fuit, sacramenta fidelitatis, quibus ante religionis habitum assumptum quam et postea quoque totiens astrictus extiterat, minime respiciens, evacuare contendit; verum etiam Menevensem ecclesiam ipsam ejusque dignitatem, cujus, ut dictum est, alumnus fuerat et filius, sed vere nothus et illegitimus inque gravissimam matris injuriam et perniciem natus, totis ob archiepiscopi favorem nisibus impugnare non cessavit; quinetiam ad scelus utrumque perjuriis multis et sacrilegiis perpetrandum, et modis omnibus effectui mancipandum, totum nequitiæ suæ virus evomuit.

Adeo nempe pertinax et protervus ecclesiæ Menevensis suæque dignitatis impugnator et adversator extiterat, ut in publica nonnunquam audientia coram archiepiscopo, quatinus ipsum per hoc placare [et] magis sibi propitium reddere posset, tanquam assentatoris officio fungens, dicere voce[1] funesta nec abhorruerit nec erubuerit, quoniam id quod de pallio Menevensis ecclesiæ talique dignitate dici solet, frivolum fuisse totum et absque dubio fabulosum; ideoque fabulis ac figmentis de Arthuro variis ac vanis numerandum.

Verum Judex ille justissimus qui cuncta cernit et discernit acute, qui vitiosa vindicat et virtuosa remunerat, quique detestandum ingratitudinis vitium præ cæteris fere cunctis, sicut et pestiferum ambitionis incommodum, magis accurate condemnat, injurias suas sanctique sui non relinquens inultas, Menevensem electum primum, tanquam ultionis suæ malleum et animadversionis extendere gladium, non incompetenter elegit; per quem nimirum, duplicem ob causam, propter jus scilicet electionis propriæ et dignitatis quoque ecclesiæ suæ totiens transalpinantem, totiens ad urbem Romuleam, quia tertio vel quarto labore infatigabili transmigrantem, singulis quoque fere vicibus, tam in eundo quam in redeundo, per Cistercium et Clarevallem transeuntem, dictæque beluæ mores enormes et ambitiones abbatibus principalibus indicantem, ipsam etiam in terris confusibili demum depositione plecti voluit; et vitam ærumnosam ordini monastico toti gravi scandalo factam, paulo post non dimidiando dies suos, procul etiam a domo sua quam demeruit expulsam natalique solo remotam, tanquam exulem et profugam, provisione quæ falli non potuit, finire disposuit.

Abbas hic igitur angeli vestigia sequens in paradisi deliciis primi, sed cupiditate tamen depravati, more

[1] *dicere voce*] dr̃e voci, MS.

illius in elationem nimiam evectus et insolentiam, quia scandere voluit super se, longe corruit infra se. Nec solum autem abbas iste tertio loco clam nominatus, verum et alter de quo mentionem fecimus secundario, sed publice similiter electus et umbratili nominatione vocatus, sicut et archidiaconi canonicique Menevensis ecclesiæ fere cuncti, dignitati Sancti David ecclesiæque suæ proterviter et pertinaciter adversantes, necnon et archiadversarius ipse, paucis postmodum elapsis diebus et annis, superstites in terris existentes, subitis quidem et insperatis eventibus, et tanquam divinitus ad vindictam evidenter emissis, ab hac terra quam terimus sed utinam non ab illa quam quærimus, a terra quoque morientium sed absit ut a terra viventium, sunt absumpti. Mitius autem et longe mitius et misericordius actum est illis, quibus statim inflicta est pœna temporalis, quam illis qui ad supplicia gehennæ fine carentia, satisfactione nimirum pœnitentiali non plene secuta, sunt reservati.

Cap. IV.

De abbate paupere domus afflictæ ex insperato per electionem ad Menevensem cathedram vocato, et consone satis atque concorditer ab universis electo.

How, to the astonishment of every one, a poor abbot was made bishop of St. David's. And our author's reflexions on that event.

Porro processu temporis accidit ut Eo disponente qui potentes humiliat et humiles exaltat, ad Menevensis ecclesiæ cathedram, quam per fas omne nefasque dictus abbas ille dives quamquam incassum appetiit, pauper abbas præscriptæ canonicæ domus exilis, et per divitem, ut dictum est, afflictæ, per canonicorum Menevensium electionem consonam satis et concordem, præter spem omnem in episcopum est assumptus. Inde sperabatur a multis, tum quoniam a nativitate sua virgo fuerat a plerisque reputatus, a puerilibus

quippe statim annis canonicæ religionis ordini et claustrali pudicitiæ devotus ac datus, et ibidem sicut tali in loco decuit educatus, tum etiam quia solus hic a longis retro sæculis in episcopum Menevensem pure et impermixte de geniali Kambrensium gente propagatus, citra regiam violentiam, [et] publicæ potestatis impressionem omnem, fuit assumptus, quod ipse revera Meneviam esset redempturus, et gremium ecclesiæ suæ ab immunditiis omnibus absque dubio purgaturus, canonicosque suos antiquis abusibus et hactenus incorrectis, publicæ fornicationi sub ipsis etiam alis ecclesiæ barbarismo detestabili ac damnabili datos, eliminatis a loco sacro spurcitiis et immunditiis cunctis, tam pastorali justitia et ecclesiastica districte censura, quam suæ quoque sanctissimæ propriæ conversationis exemplo, tanquam in specula posito et præ oculis omnium habito, veritate foret indubitata correcturus.

Absit autem ut viri boni simplicis, ut credebatur, et recti, promotionem duplex præmissa pactio prava fœdaverit; quatinus sc. canonicorum Walensium filios cunctorum in Menevensi ecclesia, paternas ad prebendas, jure tanquam succedaneo patribus substituendos, firma conjunctione pepigerit. Item et ut apud Meneviam canonicos Anglicos aut Francos, post decessum illorum qui tunc superant, amplius ullos non plantaret, sed in locis ipsorum, quatinus totum in brevi capitulum ecclesiæ Walensicum foret, clericos Walenses subrogaret.

Veruntamen ut viros diffamet egregios lividorum malitia frivola multa confingit, et multotiens falsa pro veris fabulosaque quasi pro rebus gestis pernicibus alis mendax fama diffundit. Quam sit enim detestandum et quam simoniacum, prælatos ecclesiasticos, etiam in legibus licitis nedum iniquis et inhonestis, pactionaliter eligere, canones aperte clamant, et in decretalibus condemnant; sicut in libro Gratiani, C. viij., q. iij. capitula plura declarant. Verum super dictis criminibus quid pro certo tenendum quidve pro ficto frivolo-

que respuendum ac repudiandum, forsan apud posteros, per ipsam rerum evidentiam et futurorum eventuum experientiam, ætas ventura discernet.

Super altera vero dictarum conventionum, aut etiam utraque, constat evidenter, quod vel nunquam facta fuit sed tantum malitiose confictam; aut si forte minus circumspecte perpetrata, processu temporis, quia rescindendum est omnino quod male promittitur, operum exhibitione saniori consilio non completa. Unde Isidorus: "In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta "decretum; quæ male promiseris ne facias. Impia est "promissio quæ scelera adimplet."

Cap. V.

De domo monialium exili et exigua per monachos opulentos oppressa, et libris theologicis fraudulenter adeptis.

How a rich monastery oppressed a poor nunnery. And how Giraldus, intending only to pawn his books, was deceived into selling them.

Erat autem domus monialium pauperum in dextralis[1] Walliæ parte superori sita, a Reso Griffini filio principe regionis illius suis nostrisque diebus egregio fundata, et prædiis ac pascuis, quibus vivere juxta modulum suum Deoque servire poterant, caritative dotata. Erat et domus Cisterciensis ordinis opima sub montanis Elennith, a nobili viro Roberto Stephani filio in pascuis pinguibus et amplis primum fundata, nec propinqua tamen priori quinimmo remota. Sed postmodum a dicto principe terris fertilibus et grangiis plurimis abunde ditata, adeo quidem ut tempore procedente, cunctis domibus ordinis ejusdem Walliæ totius, armentis et equitiis, pecoribus ac pecudibus, et opulentiis ex his provenientibus, longe copiosius esset locupletata.

---

[1] *dextralis*] dex trans, MS.

Porro quoniam ex adipe prodiit iniquitas, et vitio cupiditatis insatiato morboque tanquam hydropico,

"Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ,"

terras quasdam dictis monialibus a dicto principe Reso caritatis intuitu datas, sibi proximas et valde quidem accommodas, ex quibus quippe major earundem sustentatio fuit, data patrono pecunia grandi, filio scilicet dicti principis qui jam patri successerat, data quidem et crebrius data, pauperi domui et sexui fragili dives illa domus abstulit et ex toto subtraxit. Unde et culpa longe criminosior et ad pœnas dignas ac debitas longe cumulatior, quanto domum unam pauperrimam et alteram ditissimam esse constabat; necnon et ob hoc quoque, domus monialium exilis et exigua ab initio cultum et habitum exteriorem ordinis Cisterciensis et institutionem etiam interiorem, quoad muliebri sexui licuit, ab eadem divite domo susceperat, et magisterio ipsius ordinationi quoque et gubernationi tanquam subditam et ex toto subjectam se subjecerat. Notandum hoc quoque, quod domos de quibus hic agitur, quoniam super excessibus ipsarum quibusdam ad correctionem eas corripimus, ob reverentiam ordinis non nominamus, per circumstantias tamen apertas satis evidenter easdem indicavimus.

Et quoniam sicut herbæ nocivæ, si non avellantur ocius et extirpentur, hortum occupant totum et inutilem reddunt, sic pestiferum cupiditatis vitium, nisi per industriam animique peritiam tempestive dilui cœperit et deleri, in cumulum irremediabile perditionis excrescere non cessat,[1] fraus detestanda prænotatæ loco proximo domus præ cæteris excellenter et immoderanter opimæ, ex anhelo et insatiato dictæ totiens vitiositatis morbo proveniens, nec per vim tamen evidentem, ut

[1] *cessat*] crescat, MS.

prior, irrumpens, sed subdole magis et occulte surrepens, taceri non debet. Tempore namque quo Menevensis quondam electus, non umbratilis, aut secundus, aut etiam tertius, ad impediendum et turbandum fraudulenter adjectus, verum ille primus ac præcipuus per canonicam electionem et puram fermento vocationem ad pastoralem curam assumptus, propter causam duplicem, tam dignitatis simul et status Menevensis ecclesiæ quam etiam electionis propriæ, quarum utramque strenue prosequi non cessavit, non solum Cantuariensis archiepiscopi verum Anglorum regis necnon et regni totius fere hostilitatem incurrerat; quippe qui Walliæ caput in elationem et insolentiam nimiam erigere velle videbatur archiepiscopum ei creando, gentemque naturaliter effrænem et indom[it]abilem eo ipso contra regnum Anglicanum ad rebellionem longe graviorem exsuscitare; rerum suarum summam quas magis pretiosas et caras habebat, præcipueque thesaurum librorum suorum, quos a puerilibus annis usque in provectam ætatem tam studiose collegerat, ad dictam abbatiam, quia procul ab Anglorum potestate remotam, tamquam ad asylum tranquillumque refugium, securitatis causa congessit. Unde cum tertio labore, quo Romam propter dictas causas, tamquam ad diem peremptorium præcise partibus præfixum, proficisci deberet, videntes dictæ domus opimæ monachi ipsum ad pecuniam quærendam tam sumptuoso itineri necessariam sollicitum esse, inito consilio quamquam initialiter officio[so] finaliter tamen fraudulento, obtulerunt ei sponte promittendo se pecuniam ad hoc iter agendum sufficientem, super libros suos theologicos quos apud ipsos deposuerat in pignus sibi concessos, mutuo daturos, conditione tamen adjecta tali, quod si libros illos casu quolibet in futurum vendere vellet, non alii vel aliis quam ipsis et domui suæ venderentur.

Quo gratanter admisso et firmiter utrimque promisso, cum terminus iter aggrediendi jam instaret, nec

ulterius differri posset, accedens ad locum propter pecuniam suscipiendam, invenit monachos ad exquisitam nequitiam et excogitatam versutiam esse conversos et perversos. Dixerunt enim quoniam in libro usuum suorum interim inspiciendo legerunt, quod ordini suo libros quidem emere sed nequaquam sibi impignoratos licebat accipere; proinde [si] libros illos vendere vellet, libenter ipsos justo pretio compararent. Liber tamen ille, quem *Librum Usuum* vocant, verius liber abusuum dici posset. Unde cum ipsos super promisso factoque quod fecerant argueret, et quare præmunitus super hoc antea non fuerat, responderent se memores prohibitionis illius tunc non fuisse. Videns itaque vir bonus et simpliciter incedere volens, et duplicitatem omnem abhorrens, se dolo deceptum, et male circumventum esse; videns quia tempus urgebat quod protelari non poterat, nec sine pecunia negotium agi ullatenus posse; videns hoc, inquam, et in arcto jam positus, causas suas ignaviter relinquere nullatenus sustinens, quas quidem eatenus tam viriliter fuerat per omnia prosecutus; demum quia necessitas legem non habet, relictis libris suis ad libitum eorum, tanquam extractis a ventre suo visceribus, tam impretiabili quippe thesauro tanta diligentia diu collecto propter æs vile sic commutato, fecit quod potuit; dolens enim et ultra quam credi posset anxius existens iter arripuit.

Sic igitur in hoc cæterisque casibus tam præscriptis quam scribendis, sic et in aliis fere cunctis, ubi res utcunque familiares posse videntur, nefandas ordinis hujus, quæ non absque dolore dicimus, ambitiones abhorremus. Mirum autem quod Christiani, præsertim vero monachi et mundo mortui, monachique tales, vitam scilicet tam austeram et tam duram incensoris[1] religionis amore sortiti, nisi revera quemadmodum

[1] *incensoris*] So in the MS.

angeli in cœlis veneno cupiditatis infecti et ob hoc in ruinam et præcipitium dati, sic et isti tanquam angeli primum in terris habiti, postmodum eodem vitio depravati, ambitus et avaritias detestandas modis omnibus non evitant, quas tamen gentiles fide carentes suis diebus irridendo suggillarunt. Unde poeta:

"Et si non recte possis, quocunque modo rem;"

et alibi:

"Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere."

Item et illud:

"Cura quid expediat prius est quam quid sit
"honestum;"

cum tamen nihil ad plenum expediat, præter honestum.

Cap. VI.

De monachi societate dolosa, gravique per ipsam viro innocuo proveniente jactura, demumque per animum vindicem atque virilem ultione secuta.

How Giraldus was betrayed by the abbot of Bitlesden.

Præterea qualiter etiam per monachum quendam ordinis ejusdem, immo verius dæmoniacum, graviter in fama et opinione læsus quondam et perniciose nimis circumventus extiteram, hic explicare curavi. Cum enim curiæ regis Ricardi, sicut et antea patris sui regis Henrici quandoque sequela fuerim, inutili quodam labore vexatus, sed ambitionis vitio more curialium ductus et absque dubio spe vana seductus, monachus quidam domus suæ desertor, quod tunc tamen ignorabam, sed postea compertum nimis habebam, curiam trutannice sequens, cum videret quod non parvi momenti tunc temporis fuerim in curia, puta qui nuntius principalis inter Anglos et Walenses extiterim, qui tunc gravius solito, rege nimirum peregre profecto, regnum Anglicanum infestabant; videns hoc, inquam,

me semel et sæpius super societate mihi ferenda, sollicitavit, dicens etiam et deceptorie proponens, quod propter clericatum meum eximium et literarum copiam, quatinus circa me discendo cotidie plurimum proficere posset, hoc ipsum appetere; et quia [loco] clerici et quasi servientis valde devoti mihi per omnia foret. Sed quoniam operas suas totiens et tam inpudenter ingessit, et operas etiam ordini suo tam contrarias, suspectum in primis ipsum habui, propter quod ad hanc petitionem tanquam surdis auribus me difficiliorem habui. Ipse vero ad hoc instare propensius meque sollicitare non cessavit, donec ejus protervitas et dolosa duplicitas meam simplicitatem, ne dicam fatuitatem, ad consensum inclinavit.

Cautelam tamen adhibere putavi, quia fidem manuali signo facillime datam de societate bona verbisque per omnia testimonii boni ab ipso suscepi; quam cautionem tamen ab ipso tam promtule dati ordini suo non competebat.[1] Ter itaque vel quater ipsum a curia mitti in Walliam feci, quatinus quasi testis operæ et diligentiæ meæ fidelis assisteret, singulis vicibus duarum ei marcarum stipendiis de curia datis, cum tamen sumptibus meis totis mecum tam eundo quam redeundo veniret. Qualibet etiam vice, quoniam officiosum in primis se reddidit, et mihi obsequendo per omnia valde devotum, sicut mos est deceptorum, operas ejus apud curiales plurimum commendavi, et ejusdem obsequium regi et regno fore necessarium asseveravi. Ipse vero innata malitia pro bonis mala retribuens, majoribus curiæ, sicut ab eisdem non tunc quidem sed postea cognovi, clam suggerebat, me nullatenus ad Wallias, absque aliquo prudenti mecum a latere ipsorum directo, de cætero mittendum fore; eram enim de partibus illis oriundus, et principalibus quoque terræ illius consan-

[1] *quam cautionem . . dati . . competebat*] So in the MS.

guinitate conjunctus, cunctaque nobis injuncta, nisi me arctius observasset, me pervertisse dicebat; cum tamen non amplius ipse, quam aries unus, mecum ad aliqua negotia proficeret. Tantum etenim mutus et elinguis a latere religionem habitu præferens stabat, nec linguæ notitiam habens, nec patriæ vel gentis mores agnoscens. Ad cumulum etiam malitiæ suæ mihi crimen denique proditionis imposuit. Et quoniam amicos in hunc modum beare noverat, totum in meam perniciem et perditionem nequitiæ suæ virus evomuit. Nihil enim facilius inficit quam familiaritas, nec efficacius quam sub officii specie quisque officere potest. Castellum itaque quod Walenses obsederant mea obsessum asseruit machinatione, et quicquid mali in Marchia acciderat me fuisse instigante perpetratum. Et sic veneni sui infectione sumptuosos septennalis obsequii in curia, cum temporis quoque jactura omnium gravissima, labores, quorum mihi jam tunc in januis fore credebatur remuneratio, penitus evacuavit. Et quod longe deterius erat, incomparabili damno famam meam et opinionem eatenus illæsam adeo apud [1] multos vulneravit, ut vix ei ad integrum ullo cicatrix tempore possit obduci. Satius autem et longe satius ac sapientius fuisset, prudentia prævia si fieri posset ac providentia læsionem vitasse, quam post vulnus acceptum remedia quærere. Nam sicut in jure scriptum est: "Qui minus diligentem "socium sibi elegerit, de se queri debet." Et Tullius: "Tales socios habeas quorum consortio non infameris. "Inimici nimirum sunt pessimi qui per simulationem "amicitiæ alios nefarie produnt." Et alibi: "Perfidos amicos devita, nihil eis credendo, sed vitando "per omnia." Item Micheas et Dominus eisdem verbis in evangelio: "Inimici hominis domestici ejus." Unde Jeremias: "Unusquisque se a proximo suo custodiat, "et in omni fratri suo non habeat fiduciam. Quia

[1] *apud*] post, MS.

"omnis frater supplantans supplantabit, et omnis "amicus fraudulenter incedet, et vir fratrem deridebit "et veritate non loquetur. Docuerunt enim suam "linguam loqui mendacium; ut inique agerent labora-"verunt."

Perpetravit hoc denique lupus iste sub agno latitans et effectui in me perniciosa malitia mancipavit, ut ordinis illius in quo magis quiescebat animus meus, in quo mihi finali proposito tanquam e naufragio portum elegeram, quotiens jam viros intueor, cum horrore spiritus et carnis non modico, tanquam excitato et experrecto, hæc confestim et his similia mihi ethnicorum et ethicorum dicta subveniant:

"Fugite, o pueri, latet anguis in herba."

"Occursare capro cornu ferit ille caveto."

"Ne te decipiant animi sub vulpe latentes."

"Pelliculam veterem retinens ac fronte politus,
"Astutam vapido portans sub pectore vulpem.

"Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps."

"Impia sub dulci melle venena latent."

"Sermones blandos blæsosque cavere memento."

Et illud quoque Psalmistæ illico ad animum revocatur: "Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt "jacula." "Ut per suos dulces sermones ac benedic-"tionem seducant corda innocentium." Et illud Evangelii, in hoc præcipue et similibus aperte completum: "Attendite ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis "ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces." Et illud Jeronymi: "Multi qui sciunt religionis esse "vocabulum gloriosum, se ovium pellibus quasi lupos "tegunt, ut fœditatem vitæ falsi nominis honore con-"vestiant." Et illud Prudentii:

"Latitat lupus ore cruento
"Lacteolam mentitus ovem, sub vellere molli
"Cruda per agninos exercens funera rictus."

Ob has igitur monachi istius, nec monachi tamen sed verius dæmoniaci, maximas et inopinatas, quas præter merita expertus sum nequitias, quotiens Letanias repeto, quod quidem solito frequentius propter pravitates hujusmodi jam facere consuevi, etiam hanc inter cæteras devotissime deprecationem ingemino, cunctisque fidelibus et amicis præcipue ac familiaribus ingeminandam in fide consulo: "A monachorum malitia, maxime "vero Cisterciensium, libera nos, Domine." Nec mirum, quoniam, ut ait Augustinus: "Sicut meliores non in-"veni quam qui in monasteriis profecerunt, sic nec "deteriores quam qui in eisdem defecerunt." Quam quidem auctoritatem pluries induximus, et sæpius inducendam dignum duximus.[1]

Per nostram itaque delationem et famæ denigrationem ab illo sceleratissimo prætermittam tam impie factam; qui nempe propter habitum credi facilius potuit, et nostram e contra quam neque dictis nec etiam factis meruit operæ ipsius commendationem, adeo favorabilis in curia factus in brevi fuit et familiaris, quod abbate suo defuncto raptus in abbatem per curiam fuit. Quanquam tamen domum eandem, miserum scilicet de Bethlestene monasterium, cujus dum cellerarius fuit, per usuras sub nomine prætextuque Aaron Judæi a domo propria sumptas, pejor quidem omni Judæo fere funditus exhausit et in exterminium exitiale redegit; sicut in hujus libri Distinctione prima circa principium proprie ubi de cellerariis eorumque sceleribus agitur domos suas destruentibus, nullo tamen ibi nominato, sed tantum in genere notato, declaratur.

Verumtamen vindicis animi vitio et naturæ Britannicæ, quæ vindictam appetit, incontinenti forte con-

[1] *duximus*] For all this story detailing the griefs of Giraldus, see his bitter epistle against the abbot of Bitlesden. Opera, vol. i. 203, *sq.*

tagio, quod potui feci; Cistercium ad genera capitulum contra beluam illam, beluarum omnium revera nequissimam, bis vel ter nuntios bonos et persuasorios misi; neque cessavi donec a dignitate male quæsita suæque personæ vilissimæ indebita prorsus et indigna, per visitatores optimos, rigidos nimirum et rectos, ad instantiam meam in Angliam missos, dejici quidem cum dedecore meruit et cum confusione deponi; non obstante quidem vel curia regis vel etiam archipræsulis ei favente, nec tamen impedire valente; sicut in libello nostro, Symbolo Electorum intitulato, et epistolis scilicet tam archiepiscopo scilicet Huberto quam abbatibus Geroudoniæ scilicet primum et postea Cisterciensibus, super hoc eodem destinatis, plenius et profusius explanatur.

Cap. VII.

De librorum emptione subdola, seu potius ademptione, non per abbatis simplicitatem, sed magis monachorum duplicitatem et dolositatem perpetrata, monachoque veri patris in falsum ac fictum imitatione promoto.

Ut autem ad dictorum librorum emptionem seu potius ademptionem subdole factam revertamur, quæ vix quidem a scriptoris et operis hujus auctoris mente recedit, sciendum quod non per abbatis, qui vir bonus et rectus fuit, simplicitatem, sed per monachorum suorum astutam duplicitatem et dolositatem, id revera totum excogitatum fuit et effectui mancipatum. Erat enim in eadem domo monachus tunc temporis unus, de patre Hibernico matreque Walensica propaginem ducens, et ab utraque gente naturam nimirum atque nequitiam trahens, cui etiam versipellis et versuta malitia, non ad hoc solum, sed ad multo majora facinora mala machinandum sufficere potuit. Unius nimirum ovis mor-

Prosecution of the same history, and of the villanies of the beast of a monk, who was the main instigator of the deed.

bidæ contagio, si non ocyus amoveatur universum ovile statim simili morbositate corrumpitur. Adeo nempe mali semper vis magna succrescit in immensum et augescit, quod melli plurimo parum absinthii sive fellis injectum totam illico dulcedinis massam reddit amaram. Et e diverso, licet modico veneno multum mellis infundas, nunquam amarum mixtura quacumque dulce reddetur, nec veneni malitia quocumque remedio minuetur.

Quod autem ista dolositas per monachi versutiam quem notavimus protracta fuerit, ex pravis ejusdem operibus aliis et machinationibus consecutivis probabile nimis et verisimile fuit. Paulo nempe post abbatem domus ejusdem, virum bonum ac simplicem, ejus precipue machinatione deponi, ipsumque statim subrogari, est procuratum. Item procedente postmodum tempore non longo, quatinus altiorem cathedram scandere posset, quoniam insatiabilis est semper aviditas, abbatem præscriptæ matris suæ domus cæterarumque magistræ, quamplurimum virum liberalem, largum, et dapsilitate conspicuum, deque eodem ipso, patrem nimirum de filio, confisum ideoque confusum, sine causa deponi seque substitui procuravit. Item qualiter nimis propinque jam translatus, et ad vicinitatem omine sinistro transplantatus, quia mus in pera, serpens in gremio, ignis in sinu, male suos remunerant hospites, Venedotiæ principem Lewelinum, ad occupandum australis Demetiæ maritimam Penbrochiæque comitatum totum, contra regem Anglorum et regni coronam, pravis allicere persuasionibus, et monitis crebris veræ religioni valde contrariis, attrahere non cessavit, nimis est notum.

Ob hæc etiam priusquam monachi illius, sed moribus exmonachi, de abbate in abbatem translatio facta fuisset, dictus Venedotiæ princeps ad partes de Kerdigan forte pervenit, qui pontificalem cathedram tunc temporis in terra sua vacantem habebat. Sed quoniam

semper in immensum crescit aviditas, nescia successibus modum ponere, dictus monachus in finibus eisdem abbas adhuc existens, de monacho simplici, nec simplici tamen, immo doloso nimis et duplici, primum ibidem per astutiam suam assumptus in abbatem fuerat, quamquam indignissimus; deinde de abbate in abbatem ut dictum est, ad cathedram scilicet digniorem successibus instans, quia gradus a magnis ad majora semper fieri solet, ad episcopalia jam anhelans cornua, dictum principem sæpius ad se vocatum et hospitaliter invitatum laute et splendide, sicut tantum decebat virum, pluries exhibuit. Demum autem inter fercula et pocula, se consobrinum principis ejusdem esse, quia patrui sui filium fuisse, cum effectu suasit et persuasit, quorumdamque perjurio quod ipse procuravit, rei figmentum comprobavit, et tanquam adulterio per ipsum manifestato maternæ maculas ignominiæ multiplicavit. Quapropter principe procurante et multum ad hoc laborante, dictus abbas in episcopalem cathedram paulo post est sublimatus. Talis itaque promotionis modus, et propter tituli majoris ambitum et pontificalis apicis titillans trans modestiam desiderium, tamque exquisita tamque trutannica stropha subsannationis pariter et irrisionis multis et magnis per Walliam viris materiam dedit, præsertim cum verba sacerdotis monachique similiter et abbatis vel vera esse debeant vel sacrilega. Veri namque patris et presbyteri filius expressam imaginem per omnia perferens, quia "sic oculos, "sic ille manus, sic ora gerebat," majorem admirationem et facti detestationem cunctis induxit.

Ad hujus quoque figmenti fraudulentiam apertius detegendam et hoc accessit, quod alius ejusdem presbyteri filius et ex alia matre, monachus scilicet apud urbem Legionum existens, beluæ, de qua loquimur, per singula corporis lineamenta, et tam factura membrorum omnium seu figura, quam et statura, plusquam expressam per omnia similitudinem gerit. Sed nonne

tragedicum hunc scandendi modum per læta denique principia, mediaque pompatica, fine mœstissimo plenoque mœrore ruina sequetur?

Ad majorem autem dictæ beluæ confusionem, pater ejus presbyter et verus revera pater, quanquam natione Hibernica et alienigena in Walliam provectus, audiens et dolens fraudulenta et ficta mutatione præscripta filium sibi sublatum, ad dictam abbatiam, priusquam abbas in episcopum promotus fuisset, stupidus et animo consternatus accedens, palam et aperte in audientia publica clamans et ejulans voce proterva, quatinus saltem ejus pensatio sumptuum aliqua fieret, quos in ipso diutius alendo et in scholis sustentando fecerat, efflagitavit acriter et impetravit.

Præter hæc etiam mater abbatis, cum in extremo laborasset mortis articulo, coram testibus fide dignis quamplurimis in animæ suæ periculum assertive professa est, se nunquam a viro, præterquam a dicto presbytero, carnaliter tactam fuisse. Item cum hæc belua nostra nondum cornuta fuisset, sed in abbatiam rediens adhuc tamen cornua sumendi spe tumesceret, veniens iterum presbyter illuc, deque filii jactura lamentans et publice proclamans, in hujuscemodi verba prorupit: "Quoniam excommunicati sunt omnes a domino "papa et ecclesia Romana, qui ecclesias et ecclesiasticos "viros possessionibus suis injuste spoliare præsumunt, "et ego quidem hic incontinenti et in ecclesia vestra, "singulis diebus dominicis, coram parochia tota, illos "omnes qui me possessione mea carissima, filio scilicet, "meo, spoliaverunt, excommunicationis involvere sen-"[ten]tia non cessabo." Abbas autem hoc audiens statim presbyterum seorsum a turba vocatum, a verbis hujusmodi comminatoriis, tam verbis quidem adulatoriis quam amplis quoque muneribus, tam præmissis illico quam promissis, complacavit.

Item processu temporis cum dictus abbas tum cornutus incederet, et ad provinciam accedens ubi abbas

extiterat, boves plurimos ad instaurandum terras ecclesiæ suæ nuper adeptas corrogasset, veniens ad ipsum presbyter, verus ejusdem proculdubio pater, quatinus unum ei bovem de tot conferret petiit et non obtinuit; rogavit attentius et non impetravit. Sed ecce qui tam liberalem in petitionibus suis se patri prius exhibuerat, nondum de promotione securus, ideoque impedimentum undique verens et scandalum vitans, demum detento quod optaverat, se inexorabilem statim exhibuit, seque innaturalem pariter et ingratum per omnia reddens, quoniam genitorem suum et nutritorem, absque dubio, nec beneficiis amplius ullis nec humanitatis officiis recognovit. Ad detestationem autem tanti facinoris hujus a qua vix discedimus, adjiciendum hoc quoque videtur, quod dictus presbyter, quanquam Hibernicus linguæ tamen Kambriæ peritiam ad plenum habens, per totam Kereticæ regionis provinciam sive Powisiam, in qua mansionem habebat, prædicationis officio verboque ad populum exhortatorio cunctis presbyteris partium illarum et clericis longe præcellebat. Haud aliter et dictus abbas, nunc episcopus, filius ejus eadem dote præcellens, in abbatiis tam Angliæ quam Walliæ per quas transibat, et quas ob hoc præcipue more trutannico circuibat, fabricatos ab aliis sermones, sed bene firmatos ab ipso memoriterque retentos, verbum ad verbum reminiscente, nimirum in filio facundi lingua parentis, prædicando jugiter et exhortando, magis quidem ad ostentationem quam ad auditorum ædificationem, recitare consuevit.

Mira igitur hominis impudentia, miraque cupiditatis insatiabilis et ambitionis cui vix resistitur violentia, quod filius genitorem suum verissimum et nutritorem quoque usque ad adultam ætatem diligentissimum, cujus etiam imaginem, ut dictum est, expresse repræsentat, tam statura scilicet vultusque figura, quam et corporis quoque totius simillima gestura, necnon et

vocis jocundæ conjectura, cæterisque elementis universis, recusare ullatenus aut abnegare præsumpsit. Quoniam, ut ait Boethius, naturæ descriptionem satis eleganter emittens: "Natura est vis divina Creatoris a Creatore "insita, similia ex similibus procreans." Qualis hic itaque pater talis per omnia filius, sed non talis spiritus sanctus. In tertio nimirum signo magi Pharaonis defecerunt, et in tertiæ quoque personæ cognitione philosophi gentiles evanuerunt.

Qualiter etiam literas dicti principis, priusquam in episcopum promotus esset, sigillo adulterio signatas abbati Clarevalensi detulit, quibus ei terras amplas ad abbatiam unam de novo fundandam ex parte principis ejusdem obtulit, quod principi tamen nunquam in mentem venit, sed per memoratæ beluæ versutiam, ut abbatem scilicet promotionis suæ in episcopum magis propitium redderet; qualiter etiam tam propter hoc falsarii crimen postea compertum, quam propter lanas citra conscientiam et consensum domus suæ, quatinus ambitioni suæ per has et alias fraudes plurimas satisfaceret, dolose perventitas, per visitatores ad hoc transmissos depositus ab abbatia paulo ante quam consecratus in episcopum, sed in ipso fere articulo fuit, archiepiscopo per dolum ejus circumvento, fraudulento nimirum illo, qui suæ depositionis articulum non ignoravit, archiepiscopum totum hoc ignorantem ut depositum abbatem in episcopum promoveret et consecraret, etiam per instantiam ejus nimiam et protervitatem acerbam et importunam instigante.[1]

Non itaque mirum si venenositate sua virulenta belua talis unam abbatiam in Wallia vel duas infecit, quæ abbatem Clarevallensem primitus decepit, et postea Cantuariensem archiepiscopum circumvenit, per quod et abbas depositus episcopatum obtinuit, cujus venenositas

[1] *instigante*] The sense is left in this suspended state, the author having inextricably involved himself in a labyrinth of parentheses.

non solum abbatias duas, sed et duo regna corrumpere et intoxicare prævaluit. Sed nonne totus in threnos ire poterit et plectibiliter ac miserabiliter pertransire, et sicut cera igni adhibita, sic ante faciem Dei perfluere miserabiliter et perire, qui per tot fraudulentias et exquisitas argutias se cathedras has omnes scandere procuravit? In quarum nulla, quia sicut nec prima vel secunda, sic neque tertia, licet annulata et cornibus armata, decedere cum conscientia sana, quia nisi cathedra prius resignata tam perniciose quæsita, salubriter ullatenus aut secure valebit.

CAP. VIII.

De domo clericali paupere per monachalem opimam afflicta, et Cisterciensis ordinis monacho vitio quoque Cluniacensium involuto.

ERAT in Venedotia, quæ vulgo North-Wallia dicitur, domus clericorum religiosa sub pede montis Erreri qui barbaro Snaudune, hoc est *mons nivium*, vocatur, non procul a loco qui curia Merlini Ambrosii dicitur, quasi prope littus maris Hibernici sita. Erant autem ibi clerici Deo devote servientes, sanctoque cœtu in commune viventes, et more apostolico nil proprium habentes, nulli quidem ordini monastico vel canonico specialiter addicti, sed tamquam cœlibes sive colidei, hoc est deum colentes, dicti, continentiæ pariter et abstinentiæ dati, præcipueque caritatis operibus et hospitalitate conspicui, quales ante monasticam religionem a patribus antiquis ordinatam, et regulam ordinationis ejusdem a beato Benedicto datam et scripto redactam, multæ clericorum per orbem fidelium congregationes sanctæ fuerunt.

Various instances of the trials, temptations, and falls of religious bodies and individuals.

Erat etiam eodem tempore nostrisque diebus domus ordinis Cisterciensis opima, super fluvium Cunnwc fundata, pascuis et agris, armentis et grangiis farre refertis abundans, memoratæ domusque in australi Wallia adul-

terio vocabulo Sudwallia dicta et in Demetica provincia sitæ, matris scilicet aliarum, ut dictum est, per Kambriæ [fines] fere cunctarum, filia vel neptis existens. Sed quoniam ex adipe prodiit iniquitas et insatiabilis est semper detestanda cupiditas, licet a dicta paupere domo per terrarum intervalla[1] remota, nimis tamen ei propinqua, quia

"Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ,"

totis ipsam persequi nisibus operam omnimodam et curam adhibuit, virumque provinciæ principalem sibi crebris muneribus et donis amplis ad favorem et consensum alliciendo, quatinus dictam domum pauperem ex toto destrueret, aut clericos illos in monachos ordinemque suum converteret, illamque domum et ecclesiam dirutam in grangiam sibi redigeret, graviter affligere non cessavit; donec dicti clerici ad curiam Romanam mittentes et litteras protectionis domini papæ multis laboribus et sumptibus impetrantes, quatinus in ordine suo statuque clericali solito quiete et tranquille vivere possent, vix tandem a dictis persecutionibus et tyrannicis oppressionibus se defendere potuerunt. Verum et illud Ysaiæ prophetæ superius positum, nonne et hic competenter adaptari poterit? "Ve vobis qui domos "ad domos conjungitis, et agros agris copulatis, usque "ad terminum loci. Numquid solum vos habitabitis "in medio terræ?"

Fuit etiam nostris diebus in Powisia Cisterciensis ordinis abbas, cui nomen Enoc, vir discretus, religiosus, ac rigidus, tam apud quam[2] populum fama et opinione conspicuus. Hic inter cæteras quibus præminebat virtutes plurimas, virginum congregator ad Christi obsequium erat eximius; quas cum per varias Walliæ provincias indagatione[3] sollicita corrogasset, apud Lan-

[1] *intervalla*] inter Walla, MS.

[2] *apud quam*] The careless transcriber has omitted a word.

[3] *indagatione*] indignatione, MS.

sanfret in Elevain, id est, ecclesiam virginis Brigidæ, virgineum cœtum coadunavit. Ad quem locum intentionis hujus et caritatis intuitu, quatinus ipsas erudiret attentius et ad honestatem ac religionem informaret, procul a claustris et a monasteriis, non procul autem a sæcularibus contuberniis et muliebribus consortiis, nimis frequens ejus conversatio fuit. In quandam enim illarum sanguinis prosapia generosam, et vultus elegantia speciosam, processu temporis oculos injecit diabo[lo] instigante, et morte per fenestras illas statim intrante, petulantes effectos et impudicos; qui dicere quidem revera potuit, "Oculus meus deprædatus "est animam meam." Et tandem miseram illam, muliebri fragilitate pariter et facilitate flexibilem, ad consensum inclinatam, virginitatis flore privavit, privilegioque Christum sequendi quocunque ierit, prava persuasione fraudavit, unoque facto duas animas, allicientem scilicet et allectam, in periculum damnationis aperte præcipitavit. Sed quoniam peccatum semel admissum, nisi maturius emendetur, et mortis macula contracta, nisi velocius lacrimarum fonte lavetur et purgetur, ad aliud trahit et graviora pericula parit, paulo post hab[it]um et ordinem religionis abjiciens et ad sæculum transiens, miseram illam palam abduxit; et non solum ipsius suamque simul animam facto tali periculo damnationis exposuit, verum etiam dupliciter delinquens, immo multipliciter, multorum spiritus cum ordinis scandalo gravissimo perniciósoque corrupit exemplo.

Nemo igitur de continentia longa præsumat; nemo de retroactæ vitæ sanctitate confidat; sed potius saniori consilio delinquendi totis nisibus occasionem fugiat, et opportunitatem tanquam pestem reformidet et expavescat, memor illius apostoli gnaviter existens, "Fuge "fornicationem." Hujusmodi namque genus hostis, sicut super eundem locum loquens ait expositor, "Melius

"fugiendo vincitur quam resistendo." Proinde metrice quidam succincteque satis et sub breviloquio dixit:

"Te Veneri vincis si non fugias, fuge vincis."

Item et alius:

"Qua specie Martis cedit victoria Parthis,
"Cypris[1] ea Marte, vel ea deluditur arte."[2]

Unde et Jeronymus in libro Epistolari, sicut etiam supra in Distinctione secunda commemoravimus: "Nulla securitas est vicino serpente dormire, quia "etiam si non percutit, sollicitare tamen absque dubio "non desistit." Item: "Tutius est perire non posse, "quam juxta periculum non perire; ibi enim tran- "quillitas est, hic gubernatio." Item et ibidem: "Non "est necesse, nec ullatenus tutum, in illo loco habitare "in quo est cotidie vel perire vel vincere." Exemplum de presbytero qui nostris diebus in Anglia, nec procul a Walliæ marchia, ecclesiam filio suo cesserat, et per annos xx. vel plures liber ab animarum cura et sæcularibus negotiis cunctis, assiduus in ecclesia divinis obsequiis et orationibus intentus extiterat. Hic in eadem camera cum filio suo presbytero lectum suum habebat, filius autem more sacerdotum parochialium Angliæ fere cunctorum, damnabili quidem et detestabili, publicam secum habebat comitem individuam, et in foco focariam et in cubiculo concubinam. Contigit autem quod ille vocatus ad synodum procul inde remotam, per dies quatuor vel quinque continuos absens existeret, concubina sua nihilominus more solito de nocte cubile tenente. Veteranus autem ille in angulo quodam domus ejusdem cubiculum habens, qui jam tanto tempore continentiæ datus et abstinentiæ fuerat, sanctæque con-

---

[1] *Cypris*] Ciperius, MS.

[2] *arte*] Most of these poetical conundrums, scattered about the writings of Giraldus, are doubtless his own production.

versationi totaliter addictus, solum se cum sola conspiciens, tantæque commoditatis et opportunitatis occasionem captans, post luctam pectoris intimi gravem, tandem instigante diabolo, ratione prorsus sensualitati succumbente, surrexit, baculoque innixus quo membra senilia debiliaque sustentabat, tremulis passibus et tardis, nunc procedendo nunc retrahendo et regrediendo usque ad mediam fere domus partem, versus lectum filii sui pergens gradum ibidem fixit, stansque diutius immobilis, gravemque luctum interiorem carnis et spiritus sustinens, spiritu tamen prævalente, ad thorum suum reversus est. Nocte vero sequente, simili temptatione vexatus, et hostis antiqui suggestione gravatus, usque ad duas versus thorum filii domus partes processit, ibique stans aliquandiu gradumque figens luctamque carnis et mentis perferens, tandem ratione vincente, reversus est. Tertia vero nocte sequente simili luctæ succumbens et surgens, tremulis ut ante passibus tardisque gradibus, nunc stando nunc procedendo, demum tamen usque ad thorum, sensualitate urgente fortius et impellente, pervenit. Et cum manu thorum tangeret et coopertorium sublevaret, quæ totum id singulis noctibus observaverat, lucerna nimirum in parte quadam domus accensa, quæ tenebrositatem expelleret nimiam lucemque daret subobscuram, statim exclamavit illa dicens, "Errastis, "pater, errastis; non hic est locus vester; ad aliam "partem domus oppositamque lectum vestrum quæratis." Et ille respondens: "Erravi, filia, vere erravi, et ex toto "mente captus exorbitavi; sed ad me de cætero lectum-"que meum, Deo dante, revertar." In crastino vero lectum suum in alia domo fieri fecit, et pœnitentiam agens, corpusque suum jejuniis amplioribus, vigiliis et orationibus affligens, vitam denique sancta conversatione terminavit. Vitanda est igitur modis omnibus delinquendi nimia commoditas et maxime juveni, cum tale periculum tantumque fere dispendium accideret etiam seni.

Item exemplum de viro sancto eremique cultore præcipuo, cui, sicut in *Vitas Patrum* legitur, morbo senioque confecto, inque mortis articulo jam constituto, mulier quædam adducta fuit, a[pu]d quam consuetudinem olim habuerat, tanquam ad unicam suam sibique quondam matrimonio copulatam; in quam ubi oculos injecit, protinus exclamavit, dicens: "Tollite peccati fomitem; "tollite et procul illam abducite; adhuc enim "latens est ignis in stipula." Proinde si senex ille sanctus morbi lethalis aculeo prægravatus, muliebrem accessum sponsæque suæ præsertim tantopere formidavit, quanto magis sanis ac corpore robustis et sanguinis adhuc calore perfervidis, ignis evitandus est omnibus et formidandus.

Ut autem ad prædicta respiciamus, et de abbate præscripto tam enormiter lapso aliquid veritatis et non inutiliter adjiciamus. Sciendum quod ipse postmodum pœnitentia ductus, pleneque per gratiam compunctus et ad Dominum conversus, ad ordinem quoque suum, sed non ad dignitatem est reversus; ubi usque ad finalem exitum sancte et religiose consuevit,[1] vitamque temporalem, quantum ad humanum spectat examen, felici fine conclusit. Non itaque male cadit quisquis post lapsum fortior resurgit. Sic et enim cecidit Saulus ideoque surrexit, non quidem ex meritis sed solum ex gratia, Paulus. Verumtamen licet ad plenum pœnale supplicium bonis operibus et fide informatus quis evitaverit, mendam quidem et maculam, ex delicto publico gravique scandalo et enormi contractam, diluere vix poterit aut delere; quinimmo quamquam duplicem coronam, auream videlicet et aureolam, sibi consulendo multosque lucrando perfecte meruit, tenacem tamen et indebilem infamiæ notam, durante nimirum mundana malitia semper et oblatrante, non evitabit. Quoniam,

[1] *consuevit*] So MS., q. *consenuit*?

ut ait gentilis ille poeta nobilis, qui Seneca testante nunquam in benedicendo destitit:

"Pœna potest demi, culpa perennis erit."

Vitanda est igitur macula, totis nisibus et studiis eradenda penitus aut eluenda, quæ semel impressa semper adhæret, et tanquam accidens inseparabile pertinacia perpetua cum dierum sæculi diuturnitate contendit.

Cap. IX.

De monachis ordinis hujus medicinalis artis peritiam trutannice professis.

Ad hæc etiam quos reprehendimus et zelo caritatis ad corrigendum arguimus, quatinus ipsos aut alios hæc audientes et verecundantes forsan sive verentes, tanquam medicinaliter emendare possimus, adjiciendum videtur, qualiter monachos duos ordinis de quo loquimur in Wallia vidimus, domorum suorum desertores girovagantes, et de loco ad locum circumeundo discurrentes, nec tamen habitum abjicientes, sed impudentia majori scandaloque longe graviori, quatinus incautos efficaciori decipula sub specie religionis fallere possent, palam et publice præferentes. Hi vero inter excessus enormes varios et multos, quatinus trutannicam vitam suam utcunque lucrosam efficere possent et pecuniosam, artis medicinalis peritiam profiteri non minus impudenter quam imprudenter præsumpserunt; cum tamen Ypocratem aut Galienum, cæterorumque librorum facultatis illius, nunquam in scholis aut alibi, lectionem unam audissent aut legissent. Proinde quoniam imperitia temeritatem, eruditio timorem creat, cum eruditis et exercitatis in ea facultate, nedum indoctis et imperitis, meticula sit practica multum et pericul[os]a; magistri prius effecti quam discipuli, priusque doctores quam auditores, et antequam conchæ ad

Of ignorant monks professing and practising medicine; and the consequences.

colligendum facti canales ad effundendum; non speciebus recentibus, non electuariis electis nec medicinis artificiose confectis, sed herbis campestribus solum, quatinus aliquid fieri videretur, curiose collectis et congestis, ad relevandum in crastino infirmos et morbos curandum, uti temere seu verius abuti consueverunt. Unde cum vires herbarum atque virtutes penitus ignorarent, contraria morbis, calidaque pro frigidis, plebibus imperitis catervatim ad ipsos concurrentibus plerumque ministrantes, mortem frequentius accelerabant, quam vitam juvando prorogarent, aut sanitatem cuiquam medendo compararent. Nec mirum, sub medicorum etenim nomine scriptum olim accepimus:

"Pro vanis verbis montanis utimur herbis
"Pro certis rebus pigmentis et speciebus."

Ad cumulum autem detestationis tam avidæ et arrogantiæ trutannicæ talium sub specie monachorum, quod vidimus et novimus, quoniam præsentes fuimus, hic audiatur.

Adolescens egregius et miles eximius, ultraque vires animosus, et animi nobilitate generosam prosapiam multum adornans et augmentans, Robertus de Quinci, comiti Wintoniensi Seieri scilicet filius et hæres, et ad tituli quoque nobilioris apicem famosissimi comitis illius Simonis de Monte Forti, et per orbem fidelium universum incomparabili laudis honore præclari, nepos ex sorore primæva, Londoniis infirmabatur, Ludovico regis Philippi filio tunc temporis ibi dominante, et in urbe quoque cum Francorum suorum multitudine præsentialiter existente; sed tandem per Dei gratiam et medicorum operam, quorum sedulam ad sui curam secum habebat copiam, cum gaudio cunctorum tam Francorum in urbe quam Anglorum, ad valetudinem reverti cœpit et convalescentiam. Quo facto et exultatione multa propter spem sanitatis ejusdem multis exorta, monachus quidam monasterii Cisterciensis ordi-

nis, non procul inde quasi per duo miliaria vel tria solum distantis, ab urbe non vocatus advenit, qui statim operas suas ingerens, impudenter pixidem potu plenam, quem salutiferum esse dicebat, sed lethiferum ex post facto nimis evidenter esse patebat, comiti præsentavit, dicens et asserens se missum a Deo fuisse quatinus per manus ejus et potionis illius, quam ferebat, efficaciam, sanitatem recuperaret et obtineret optatam.

Comes autem, heu credulus ad hæc nimis, et habitum hominis exteriorem non animum autem interiorem videns, ideo fidem nimiam dictis pariter et fictis adhibens, et religioni quam sperabat reverentiam exhibens, et monacho suggerente, atque protinus ad hoc urgente, medicis suis omnibus id dissuadentibus, et quoad licuit unanimiter renitentibus, potum hausit totum, et funditus exhausit. Quo facto, statim eadem nocte recidivavit, et graviori incommodo dysenteriam incurrens et febrem acutam, cum mœrore multorum, et fere cunctorum urbis totius et gentis utriusque, tam alienigenæ scilicet quam indigenæ, dolore non modico, vitalem spiritum infra triduum exhalavit.

Ad detestandum itaque trutannicorum monachorum hujusmodi malitiam, sub specie religionis et habitu latitantem occultius et velatam, quibus fides a circumventis simplicium animis ob hoc adhibetur et honor exhibetur, Jeronymus in libro Epistolari, sicut supra quoque in Distinctione secunda commemoravimus, elogium istud non incompetenter emisit: "Multi scientes "religionis vocabulum esse gloriosum, se vestimentis "ovium tanquam lupos tegunt, quatinus fœditatem "vitæ falsi nominis honore convestiant."

Porro quod dictum est de delicto unius in universitatem redundante, in ultroneis domorum suarum desertoribus, quales dicti duo monachi trutanni fuerunt, locum non habet. Non enim domorum culpa est, sed domesticorum, si vel mali sponte recedant, vel etiam

a granis electis interdum paleæ leves et inutiles exsufflentur. Scriptum est enim: "Ejice derisorem et "exibit jurgium cum eo." Sicut enim in ovili et grege temporali ovis morbida mortis totis ad sanitatem nisibus est revocanda, sin autem insanabilis[1] inventa fuerit et incurabilis, ne gregem contaminet universam, quantocius a caulis est amovenda, sic et in grege spirituali collegioque sacro, si frater vitiis involutus fuerit, modis emendandus est omnibus et corrigendus, sin autem incorrigibilis omnino, quod absit, inventus fuerit, ne vitio viscoso et contagioso cæteros lædat et corrumpat, a communione fratrum et societate est incunctanter expellendus. Ubi vero vitiosi fuerint fratres, et in vitiis suis a majoribus domus ac præpositis aut etiam ab universitate foventur, et ab erroribus suis erronei non revocantur, veluti discursores propter negotia domorum exteriora, domos ipsas non mediocriter sed magis damnificantes, quemadmodum dictum est supra in Distinctione prima: Item sicut et publici cum scandalo fornicatores: Item sicut et proprietatis usurpatores: Item sicut et falsi propter lucra prædicatores, et ficti quoque id ipsum artis medicinalis professores:[2] Item sicut scismatum inter fratres et discordiarum seminatores: Item sicut bilingues assentatores et adulatores: Item sicut linguosi, nec dirigendi in terra neque diligendi, delatores, Deoque odibiles detractores;—in his, inquam, et in similibus, non emendatis sed ignaviter potius et tamquam oculo clauso dissimulatis ac dilatis, quod dictum est de delicto unius, etc., locum habet; et in his nimirum animadversio divina gravem nec indigne vindictam exercet.

Sane non miretur quispiam si in monasteriis et domibus religiosis aliqui interdum inter bonos inve-

---

[1] *insanabilis*] insatiabilis, MS.

[2] *professores*] The word is mutilated in the MS.

niantur mali, sed exultent potius et lætentur, sicut in procœmio secundæ Distinctionis dictum est supra, quod inter multos malos nonnulli forsan inveniuntur boni; mali quippe quasi frixorium sunt bonorum. Duorum nempe filiorum Adæ, sicut et duorum filiorum Abrahæ, necnon et duorum filiorum Jacob, unus bonus et alter malus, unusque reprobus fuit et alter electus, quoniam in Rebeccæ utero, sicut ait Jeronymus, Jacob et Esau bella gessere. Item Augustinus: "Non est domus "mea melior quam fuerat arca Noæ, in qua aliquid "mali fuit. Trium nempe filiorum Noæ duobus electis, "Deoque dilectis, tertius quidem reprobus fuit." Item inter electos a Christo xii. Apostolos unus eorum diabolus fuit, nec culpa tamen xj. stantium fuit quod duodecimus damnabiliter exorbitavit. Item et angelorum ruina cadentium, qui depravati etiam in cœlis fuerunt, non culpa stantium sed confirmatio fuit. Ut igitur ait poeta:

"Servus enim domino statve caditve suo."

CAP. X.

De communi cœnobiorum Walliæ vitio per quod baptismales ecclesiæ parochianis suis, sicut vivis sic et mortuis, per monachos destituuntur.

PRÆTEREA sciendum hoc etiam, quod cuncta monasteria Walensica uno eodemque vitio, quod ex pravæ cupiditatis radice procedit, communiter involvuntur. Sicut enim parochias ecclesiarum matricum et baptismalium occupare solebant, et vel enormiter majori ex parte mutilare, vel etiam ex toto, parochianis expulsis et ecclesiis vacuis, desertis, aut dirutis etiam et destructis, appropriare, sic etiam in damnum ac præjudicium ecclesiarum et personarum non modicum, cadavera mortuorum aut furtim interdum, aut apertam etiam quoque per vim rapere, et ad cœmeteria sua sepelienda,

Monks obtain possession of parish churches.

propriis quorum parochiani fuerant ecclesiis in nullo legato debito de jure respectis, quinimmo tanquam omnino despectis, asportare præsumunt. Monachos enim aut fratres per parochias, tam remotas quam propinquas, exploratores mittunt, et ubicunque nobiles inveniunt aut etiam ignobiles, dum tamen armentis et possessionibus abundantes, quia pauperes non respiciunt, statim domos intrantes eisque prædicantes, regnumque cœlorum ipsis quantalibet et quam gravia peccamina in mundo commiserint, quasi sub certa sponsione promittentes, nunquam a domo recedunt; sed inter familias domus et mulierculas diebus et noctibus jacent, nec ordinem respicientes nec honestatem, donec vivos aut mortuos secum asportent. Et quod horrendum est magis et stupendum, excommunicatos nominatim ab episcopis suis et interdictos, ... Deum aut homines, super rapinis propter quas sententiam incurrant, in aliquo correctos aut absolutos, prohibentibus quoque clericis provinciæque decanis et appellantibus, nihilominus illos in cœmeteriis suis sepelire solemniter non postponunt.

Cap. XI.

De Hibernicis cœnobiis similibus vitiis et aliis quoque non minus horrendis perniciose contaminatis.

Corruption of religious houses in Ireland; and its causes.

Ut etiam de Wallia in Hiberniam transeamus, et de finalibus his terris et plagis occiduis nos expediamus, et quod vidimus ac novimus assertione veridica proponamus, fuit abbas prope Dubliniam, capitalem scilicet regionis illius urbem et metropolitanam, qui sede vacante post decessum sancti archiepiscopi loci ejusdem, venerandæ sanctæque memoriæ Laurentii, cunctis fere dominicis festisque solemnibus urbem valde vicinam, quoniam Avenliphii fluvio solum interfluente propinquam, intrare consuevit; et urbis populo tunc prælato

carenti ad ejus sermonem, tanquam viri religiosi senis et auctenti[ci], catervatim accurrenti, prædicare solebat. Ubi etiam inter hæreses plurimas quas seminare plectibili temeritate præsumpsit, et hanc quoque non modicam, tam ad ordinem suum magnificandum, quam ad lucrum etiam domui suæ comparandum et accumulandum, palam et aperte pronunciare non abhorruit; dicens et asserens, subque periculo salutis propriæ fatue nimis et temere præponens, neminem unquam ulla religione vel professione, præterquam in ordine [Cisterciensi], salvari posse; propter quod plebem imperitam adeo incantavit et circumveniendo decepit, quod nullus in urbe nisi in habitu Cisterciensi, finalem exitum expectare, aut alibi [1] quam apud abbatiam illam, sepulturam habere volebat.

Accidit autem ut dictus abbas dives et pecuniosus, ut ditior adhuc existeret, ad matronam quandam in urbe graviter infirmantem, quam ipse noverat opimam, cum duobus monachis suis vel tribus importunus accederet, diraque carmina fundens, regnumque cœlorum quasi sub certa sponsione promittens, et se sponsorem ad hoc ordinemque totum præstans, sexuique fragili non minus quam virili parcens, ab inde non discessit, donec alta tonsura et rotunda, amplæque coronæ monachalis rasura, ei impressa, cum debita solemnitate monachatam, non monialem quidem, sed monacam seu monachum potius effectam, pecuniamque non modicam simul cum illa, cujus nimirum ob causam et gratiam, nefandum hoc facinus totum fuerat perpetratum, ad domum suam cum scandalo gravi inveteratus ille dierum, et utinam bonorum, deferre præsumeret.

Processu vero temporis Johanne Cymino, viro discreto et copiose literato, in archiepiscopum sublimato, Laurentioque subrogato, querimonia magna clericorum

[1] *aut alibi*] ut alii, MS.

totius urbis super damnis et injuriis multis a memoratis monachis et abbate suo sibi et ecclesiis suis totiens, ut dictum est, irrogatis, sæpius est delata. Propter quod archiepiscopus illi qui scripsit hæc, in finibus forte tunc agenti, ad urbis totius populum die quodam festo coram ipso convocatum, sermonem injunxit. Ipse vero tam rhetoricis persuasionibus quam theologicis etiam exemplis et exhortationibus verbum adornavit et amplificavit, primumque ab apostolis, deinde etiam a martyribus ecclesiæ primitivæ sanctis, et quibus statim gloria, qui hoc ordine . . . . . . præditi non fuerunt; deinde ad propinquiora descendens tempora, de archiepiscopo Cantuariensi Thoma, tam glorioso martyrio in ecclesia sua et pro ecclesia coronato, et non in ordine Cisterciensi, sed in habitu Cluniacensi, ecclesiæ nempe suæ morem gerente, sub clericali quidem honestate reperto, necnon et archiepiscopo Dublinensi sancto Laurentio, apud Augum in Normannia defuncto, et in habitu canonico clericalique solum invento, quorum utrumque primum quidem coronis roseis, secundum vero liliis sertisque niveis nostris diebus adornatum, multis signis et miraculis in terris pietas divina clarificavit. Sicque telam falsitatis vir ille, quam avide nimis dictus abbas texuerat, artificiose detexuit; et trutannicam hæresim illam, quam sub religionis specie vel etiam hypocrisis facie, quasi sub velamine tectam, et tanquam sub mellito poculo venenosam amaritudinem propinatam publice proposuerat, palam et aperte detexit.

Inter cætera quoque quæsivit a clericis ibi præsentibus, et avide sermonem audientibus, de memorata matrona sic monacata. Cum sermo de ipsa . . eret, utrum hic mona[chus vel] monacha, vel utrum [hæc mo]nachus vel hic monacha dici deberet, adjecit . . . . te mulier illa convaluisset, sicut pluries et plerumque contigere solet, quod constitutis tamquam in articulo mortis spatium adhuc

vivendi seque corrigendi gratia divina largitur,—si hoc, inquam, accidisset, ad abbatiam suam procul[dubio vel] monachus vel monacha transiret, et [am]plius in sæculo mortua sæculo non remaneret. Unde et in refectorio cum fratribus refici, et inter eosdem in dormitorio cubiculum habere deberet, aut rationem quare non assignent monachi, cum monachus eorum jam esset aut monacha, nec fratrum consortium, tam in dormitorio quam refectorio sibi de jure pariter et ordinis atque habitus ratione suscepti debitum, non in aliquo demeruisset. Adeo igitur irrisionis causam et subsannationis monachorum illorum aviditas tanta, multis quidem eorum trutannia detecta, creavit et suscitavit, quod urbis totius cives et utriusque sexus homines, in ecclesiis suis propriis, quorum parochiani fuerunt, exinde sibi debito de jure sepulturas elegerunt. Confidenter itaque dixerim quemadmodum et ibi dictum fuit, quod sicut ante vitium in ordine cupiditatis molitum ordo fuit ordinum ordo Cisterciensis, multis nimirum doctrinæ pariter et industriæ dotibus incomparabili splendore præclarus, multa abstinentia et parsimonia, præcipueque largiflua caritate . . . . . . sic hodie revera per gratiam supernam cupiditate subtracta pestiferaque mortis plaga curata, quia per se quidem impellente diabolo cadere potest homo, sed resurgere nullatenus nisi per gratiam prævalebit, in nullo quem novimus ordine, salva pace ipsorum, pauciores salvi fiunt.

Nec mirum, caritas enim et prava cupiditas uno eodemque pectore commanere non possunt; cum ergo sine caritate salvus esse non possit, cupiditas totis amovenda est nisibus, cum qua salvus esse non potest. Præsertim quoniam, Scriptura testante, "radix malorum "omnium est cupiditas;" sicut e diverso totius fons bonitatis indeficiens est caritas, fomesque virtutum omnium et fundamentum, sine quo via proculdubio nulla beatitudinis neque spes ulla salutis. Unde Jeronymus:

"Sicut cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum "angustia caritas tenet." Item cum inaudita sint maxima legis præcipuaque de Deo diligendo et proximo, sine quorum observantia nemo salvatur, quomodo vel Deum vel proximum perfecte diligunt, qui Dei mandatis omnino contemptis bona proximorum modis quibuscunque tam avide surripiunt, et res alienas aut violenter aut etiam fraudulenter suas efficere nec verecundantur nec verentur.

Præterea monasteriis Hibernicis ordinis hujus vitium commune de cupiditatis quoque radice procedens esse solebat, quod monachi quamplures proprietarii palam et aperte fieri consueverunt. Et generosi præcipue patriæ viri, qui, urgente conquestu terræ per Anglicos et alienigenas qui supervenerant tam cruento, cum armento et possessionibus suis ad monasteria tamquam ad quietis et tranquillitatis loca se transtulerunt; ubi revera magis ex timore quam religionis amore monachi vel . . . . . . rs effici rerum suarum et . . . . . . num quas sec[um] . . rant dissimulan[tes] . . . . . . abbatibus domorumque . . . toribus sibi domina præsumptione plectibili retinuerunt. Verum quoniam, ut dictum est sæpius, peccatum semel admissum nisi maturius emendetur consequenter ad aliud trahit, et de magno majus deque gravi gravius illico parit, homicidiorum crimina crudelium incurrere non abhorruerunt. Cum enim Anglici terram illam subjugantes, in dictis plerumque monasteriis tamquam hospitalitatis et caritatis gratia suscepti fuissent, memorati generis illi quoad sæculum, sed valde degeneres quoad Deum, habitu nempe, non animo vel actu mutati, cum turmis sequentibus, tamquam a latebris insidiisque prosilientes, hospites suos dormientes hostili sævitia, securibus amplis et acutius ad hoc calibatis, trucidare quidem subitoque decapitare solebant. Unde longe minor a securibus et clandestinis insultibus erat Anglis ibi de nocte securitas, quam externis ab hostilitatibus apertis; et despicatis

inimiciis di . . . . no meticulositas . . . . . . et hoc quoque quod tam . . . . monachi quam et al[ii] . . . . . libet per Hibern[iam] . . . nem habitu professi [liber]tates ecclesiasticas ob . . . . . . das præsertim autem abbat . . . . . episcopales cathedras adeo quid[em] inhianter anhelant, quod easdem per fas omne nefasque, nullam nempe symoniacam hæresim nec manifestam quam occultam abhorrentes, modis qui . . . . re contend[unt].

Adjiciendum hoc etiam tamquam finali de Hibernicis cœnobiis clausula forte videtur, quod in Ardmacensi provincia et Urielensis diœcesis parochia, sunt abbatiæ quædam, non monachorum quidem sed canonicorum ordinis, scilicet de Aroeis, et monialium, minus discrete nimiaque sibi propinquitate conjunctæ; adeo ut perfacilis sit ipsorum ad illas transitus et absque difficultate locorum ad loca commeatus. Non autem muro, non vallo, sed tantum sepibus ex palis præacutis, et spinis satis tenuiss[ime] consertis, claudi solent [mo]nasteria; quibus in sepibus [aper]turæ sunt plurimæ, non casuales quidem sed spontaneæ, n . . . tristatæ sed affect . . . . . ad quas . . . . et semitæ tritæ . . . . nes perpe . . . . unde . . . . cohabitantes cum irri . . . . . . orque pertransione . . cere ad invicem consueverunt. Per hanc . acturam et semitam transit abbas ad abbatissam, per illam prior ad priorissam, per tertiam cellerarius ad cellerariam, et sic de cæteris, cum ordinis totius et religionis scandalo gravi. Plures autem a dictis personis sexus utriusque sic susceptæ in domi . . . . iet occul . . . . lan . . . . . us et manifeste delicate nimis et deliciose nutriuntur, neque parentum nomina subticentur aut supprimuntur.

Sed O quam necessarium et quam utile foret ad hæc monasteria male concubinata et diffamata, quam ad præmissa prædicatoribus falsis proprietatibus et homo-

cidiis dehonestata graviter et fœdata, visitatores rigidos et rectos mittere frequenter et remittere, quatinus excessus tantos et tam enormes [pur]gerent ad unguem et em[endarent], et tam atras macu[las ab] ecclesiasticis ordinibus [et mo]nasticis, abstergere; præterea . . . . . decet . . . . . mini . . . . . crebris frequentium . . virorum ac mulierum . . . [ho]nestatis initium et in p . . . succrescant vitia, præsertim ubi forsan et regni luxuria remissaque regendi negligentia latius in juvenum cordibus delinquendi laxativa habena, necnon et ubi pa[trum] doctrina de fornicatione fugienda videtur quasi contemptui data; Jeronimique sententia repetita sæpius et repetenda: "Nulla securitas est vicino serpente dormire, etc.;" minus utiliter minusque salubriter ad mentem revocata. Sed hoc pro mirando seu miraculo duci potest, de bipartitis Gilleberti de Simplincham in Anglia domibus, canonicos simul et moniales sub eodem tecto continentibus, qui nostris diebus Romæ canonicatus fuit, sanctorumque catalogo solemniter ascriptus et associatus; cujus dictæ quidem domus tanta providentia prudentiaque distinctæ, interius etiam muris multiplicibus separatæ, discretius et ordinate, quod eis ulla sinistræ famæ . . . cula vix hactenus unquam . . . . serit. Cum enim pater . . . . er filiam insita . . . . venerit alia ve . . . . tumlibet conjunctis . . . . aut neptem . . . . natam ad fenestram . . . . . it more reclusarum [ad] hoc deputatam, sub testimonio quoque viri probatæ conversationis, canonico scilicet ad hoc assignato, et ibi sub velamine appenso vox quidem audiretur sed vultus faciesve nullatenus aspiceretur. Verum licet sub tantæ districtionis observantia tantaque cura cuncta claudantur et custodiantur, tamen de ovibus suis vir ille bonus pastorque providus et per omnia vigilantissimus, lupo insidiante et diabolo fortus instigiante, ad plenum vitare

periculum non prævaluit. Cum enim ad idem altare missæ celebrentur, vocesque canentium, Deoque devote psallentium, in eadem ecclesia communiter illorum et illarum simul audiantur, vultusque nullatenus propter claustra muralia conspiciantur, accidit ut canonicus quidam flexibilem præ cæteris vocem haberet et sonoram, et ex altera parte monialis una voce jocunda cunctis præcelleret atque se . . . . Unde et cont . . . . et illa . . . . ab invicem mo . . . . hoste maligno . . . . pravique ardoris . . . . sufflante muro . . . . arduos, non in Deo, sed [di]abolo sub noctis ejusdem [si]lentio transgredientes, simul ad sæculum abjectis habitibus suis, simili suggestione seducti, damnabiliter reversi sunt. Sed quis nuntius inter eos pravæque . . . . alterne perniciosus interpres ad hoc perpetrandum, eademque noctis hora claustra muralia transiliendum, in tam districta custodia, præter malignum suggestorem, et cordium corruptorem, esse potuisset, de facili videre non possum.

Cujus comperto casus infortu[nio] pastor pectoris intimi dolore . . . . . [per]cussus, quod potuit fecit . . . quoque casus hujus cauti . . . . . quoque modulatione . . . . moniales suas a cantu . . . . . perpetua punitione suspendit, et demissa solum psalmodia vocisque magis quam vocibus, magis devotione quam modulatione, contentas esse constitit. Et quoniam vocis sonoritas atque serenitas, sicut luxuriæ sic quoque fomes . . . . . . esse solet, hanc . . . . monialibus suis duplicem perditionis . . . n propensioribus curis amovere studebat . . . . . quoniam ex capillis pulchris . . . . suavisque comis ac . . . . . muliebribus animis naturas . . . superbia solet, moniales suas omnes profunde tonsas ad caput nec comare vel colere comas oporteat providentia sana fore

decrevit. Item ex peplis candidatis seu coloratis . . . . . . scintilla quoque superbiæ . . . . solet moniales suas velamina capitum, nisi tanquam sordibus obsoleta visuque minus honesta, portare non permisit; sicque superbiam omnem, tanquam animæ mortem, a collegio suo maximeque sexu fragiliore, vir ille sanctus studiis totis eradicare curavit.

Cap. XII.

De foresta regis Angliæ per monachos ordinis hujus pro parte non modica fraudulenter obtenta, et fraudulentius extirpata.

How the monks of a religious house disforested part of a royal forest.

Expeditis illis quæ de monasteriis Wallensicis et Hibernicis et ad ipsorum correptionem pariter et correctionem dicenda videbantur, ad Anglicana de cætero transeamus, et de monasterio quodam in Angliæ et Walliæ marchia . . . . . astutia rex circumventu . . . . . lentia deceptione . . . . tate se tueri non potuit, primo dicamus. Accidit igitur post stragem illam magnam Walensium, trium scilicet miliu[m et] plurium apud Eleuam nostris diebus factam, inque finali Australis Walliæ parte versus Angliam et Herefordensicam provinciam, quod abbas monasterii Cisterciensis ordinis, non procul ab Herefordia, sed quasi per miliaria v. vel vj. distantis a dextra, ad instantiam baronis cujusdam de finibus illis, qui dictæ stragi faciendæ cum aliis interesset, magni quidem nominis tunc existentis, et majoris fore cupientis, ad rumores dictæ stragis hostium suorum regi portandum, illamque victoriam memorato baroni præ cæteris ascribendam, cui propter ordinem nimirum et religionis habitum fides haberetur, transfretare pararet. Ut autem ad hoc faciendum magis animari posset, memoratus ille literas suas cæterorumque baronum marchiæ majorum . . . .

. . . . . [ad re]gem suasorias ac mo . . . . .
. . . . ille in pecca . . . . . . mporis
. . . . caute promoveretur . . . . .
. . . . quisivit. Abbas . . . .
. . . . [m]otionem . . . . [c]um gaudio promp . . . . is etsi incredulus, tum propter rumores gratos regi deferendos, tum propter testimonia baronum et consilia in personæ ipsius commendatione et promotionem consonantia, tum etiam propter pecuniam de qua præcipuam habebat fiduciam, ad viam votis et voluntati suæ comparandam, quam secum detulit copiosam, ad regem Ricardum, in Aquitanniæ Galliæ finibus tunc agentem, absque dilatione transfretavit. Ad quem illico cum pervenisset, super hostium ruina suorumque victoria, maximeque per baronem illum, sicut asserebat, non nominatum quidem, sed prænotatum, gratos ei rumores exposuit; deinde literas baronum commendationis et promotionis personæ suæ, per alios, ex cautela, tanquam ipso totum ignorante, nec rem ullatenus procurante, principi præsentari fecit.

Excogitavit etiam aviditas et exquisita calliditas quatinus si in uno . . . .
dicta cathedra . . . .
da proficere for . . . .
fructu laboris . . . .
in alio non fra . . . .

Sentiens itaque regem . . . . ras, quia transmarinis in . . . . [par]tibus contra regem Francorum graves habebat et sumptuosissimas, pecuniæ nimis cupidum esse, nec mirum, valdeque sitibundum, ut favorabilis ei magis existeret, gratiamque in oculis ipsiu[s] . . . .
. . . . reret, ad trecenta mar . . . .
summam obtinendam per . . . .
quosdam quos corruperat . . . . gi viam apperuit. Sugg[es]sit enim ei angulum esse qu[en]dam silvæ,

cujus in margi[ne] fundatum fuerat monasterium suum, nimia sibi [vici]nitate propinquum, adeo . . . . spinis et tribulis consert[um] . . miro . . . . . ditatis . . . . . . sum . . . . min . . . . ee . . . præcipuum ibidem lat . . . . uluum esset maximeque . . . . Wintæ de finibus . . . . quos deprædari solent . . . . revertentium ibi refu-[gium] et quasi castellum munitissimum; locum etenim illum cunctis hominibus, præterquam Walensibus et latronibus, inaccessibilem prorsus esse dicebat. Utque hispiditatem illam, non tantum domui suæ sed et toti provinciæ tam periculosam et nocivam, in planitiem extirpando redigere posset et culturæ commoditatem, usque ad trecentas acras, dictam trecentarum marcarum summam fiscalibus commodis offerre annuit. Ut etiam assertionem suam probabiliorem redderet, et acceptiorem quoque petitionem, testimonium militis cujusdam [de] Herefordiæ pa[rtibus] . . . at, cui nomen Radulphus de Ardena, cujusque favorem sibi cum effectu [com]paraverat, super hoc expetiit [et] impetravit. Consultus enim miles a rege super hoc et obtestatus, [qui]a nunquam in partes illas [reg]ni sui rex venerat, nec Herefor . . . . nes, apud forestam illam [pul]cherrimam et feris abun[dantem] . . oderis . . . . eorum . . . . . . veritate per omnia verum esse cum assertione prop[osuit], dicens etiam et indubitanter [affir]mans, fiscalis ærarii . . . . aut Hereford: quoque pro . . . . solam propter indemni . . . . propriam tantumdem peti . . . monachis dedisse debere, quatinus in campestrem planitiem dictam redigerent hispiditatem, et in novales culturas inutilem prorsus, quinimmo damnosam nimium finibus totis, silvositatem illam revocarent, latibulaque latronum de medio tollerent; nec illi monasterio solum, verum

provinciæ toti, deleto prædonum asilo, pacem et securitatem comparare.

Ex igitur militum suorum assertionibus, præsertim ad fiscales census augmentandum, non incredulus, justiciariis suis et ballivis Angliæ literis et cartis mandatum emisit, quatinus abbati monachisque loci illius, quem notare magis ad præsens quam nominare dignum duximus, de silva prædicta trecentas acras mensuratas assignare, memorata que pecuniæ summam acceptare, non postponerent aut differrent.

Abbas autem in Angliam cum hoc mandato reversus, et quanquam non ex toto voti tamen ex parte compos effectus, et non mediocriter re tam prospere gesta gavisus, ostensis literis et cartis suis, pecuniaque statim præ manibus soluta, regiisque ministerialibus partium illarum et forestariis per dona decentia complacavit, et mitigatis ad . . . . randam reg- . . . . effectui cum . . . . cipandum . . . . ora periculum . . . . et. Et quoniam semper . . . . it paratis, mo-[dis om]nibus acceleravit . . . [qu]o facto, parteque forestæ non modica per mensuras et metas monachis assignata, infra tempus exiguum satis et breve, plures in duplo denarios, aut etiam in triplo vel amplius, quam pro merce seu pro mercede donaverant, ex arboribus ejusdem silvæ dejectis ad terram et venditis, lignisque materialibus ad ædificandum et ædes egregias construendum, tam apud Herefordiam quam et provinciam totam, passim emptis et certatim undique distractis, absque dubio receperunt.

Sed quoniam, ut dictum est sæpe, semper in immensum crescit aviditas, nec facile est in prosperis modum servare, videns abbas dictum mercimonium sibi domuique suæ valde proficuum, per se vel nuntios efficaces iterum mare transcurrens, ducentas acras ejusdem

forestæ . . . . li circumcientione per m[ili]tes scilicet et testes pecunia com[para]tos [et] ornatos d . . . tarum ma . . . . centis adi . . . . . et sic ter . . . . exque sui na . . . . accommo . . . . . . ne strato . . . . letaminis propter . . . . cundam quod totum abi . . . . gutus ad unguem expl . . . verat, cumque molendini optimis aquis per silvam eandem amœne fluentibus et rivis indeficientibus artificialiter . . . . emolumentis . . . . . . cibus et multiplicari is . . . . ram magis astutam quam [ho]nestam, magisque subdolam et versutam quam veritatis aut virtutis honore suffultam, utilem tamen utcunque proficuamque pro tempore visam, quamquam . . . plenum nihil utile prorsus præter honestum, et si non rectis aut ratione præditis modis quibus . . . nt lucrati sunt.

. . nempe quam adeo regi hispidam et horridam, fallaci fraudulentaque suggesserant . . . ne, latronumque fuisse . . . lum et prædonum asylum, tam proceris arboribus ilicibusque rectis et altis per totum inferius robur levibus ac planis, et in ipsa solum summitate frondosis, et tanquam in vertice crispatis, naturali artificio quodam ad delicias intuentium ordinate dispositis, cunctis Angliæ silvis regiisque forestis singulari quadam speciositate longe præcelluit.

Ad hoc etiam sub ipsis arboribus tam arduis quidem et tam præclaris, tanta planities in terra fuit, ut tanquam area studiose complanata, vix fruticosum quicquam aut spinosum reperiri valuerit, vel tantillum, in quo lepus . . . bestiola quamvis . . . . . . m se possit . . . . sicut ex parte silvæ . . . . idemque restat adhuc et extat inconvulsa, dignitatem eandem præferens et decorem, claris judiciis et certis argumentis perspici potest ac perpendi. Ad hæc etiam, quoniam quæ pudor [et re]ticenda persuaderet et supprimenda, rei gestæ series propalare compellit, qualiter

dictam [s]ilvam velut in funiculo dis . tionis metien . . et mercede corrupti prout f . . . . dispersit, aperte mentientes . . . . dientes, quemadmodum p . . . metiendo probatum et compertum fuit per fraudulentam fun . . . . nunc extensionem ad m . . . nem repressionem monachorum . . . . machinatione detestabili . . . . concinnare dolum pres . . . . runt nimis est notum . . . nitaque diffamatione [per An]gliam divulgatum. Un[de] in pœnam hujus excessus [tam] turpis, scilicet et tam enormis in [ducen]tarum marcarum summam cum [magno] dedecore pariter et damno . . . . rati monachi postmodum . . . tali ærario sunt condem[nati]. Rege namque Ricardo paulo post defuncto, frater ejus Joannes in regnum ei subrogatus, qui præscriptam silvam tam delectabilem aspectuque decoram, forestamque ferarum copia tam fœcundam sæpius intraverat, studioque venandi perlustraverat, comperta postmodum tantæ dolositatis astutia, perque milites eosdem qui fratrem circumvenerant palam forte discooperta, quia nihil opertum vel occultum, etc. memoratos abbatem et monachos novalibus illis sic adquisitis illico destituit, et intra terminos antiquos finesque priores ac pristinos et ultra quoque coarctavit. Proinde et in pœnam transgressionis illius tam detestabilis, quia nullum malum in[puni]tum, sicut nec bonum [ir]remuneratum, abbas il . . fructum tam fraudulen[ti l]aboris in tu . . . sona non . . . . ad suppli- . . . . blatos si fie . . . . injurias . . . . beare non . . . . ex con- . . . . icens . . . . nibus annis tamen amit . . . . finalem obitum modico post tempore subsecutum, inani conamine laboravit. Multotiens autem mundanus labor, quamvis originaliter injustus et inhonestus, licet

propriæ laboranti personæ minime conferens aut expediens, alii tamen aut aliis processu temporis ad temporalis emolumentum commoditatis accedit. Paucis enimvero postmodum annis elapsis, regia potestate in Anglia, per Francorum adventum, et tanquam intestinum inter regem et barones regni discidium, fracta non mediocriter et enervata, ecclesiæque dignitate ac libertate per archiepiscopi Cantuariensis adventum, necnon et legatum a latere papæ transmissum, erecta plurimum, et augmentum ecclesiis et ecclesiasticis viris diu per tyrannidem oppressis, et tanquam stili rabie paganica quæ Christi ecclesiam deba[ccha]tione duplici mira con . . . . cussus . . . . temporali . . . . liatis atroci . . . . direptis maxim . . . . . . ensibus in quos . . . . . . cunctis crudelium . . . desævire præs . . p . . serat rex Johannes ablata restituere per ecclesiasticam denique censuram compulsus est.

Sed quoniam vix et invite valde dictam relinquere silvam tam dilectam . . tam . . . . . . nam monachi . . . . . . rex sustinuit, abbas novus defuncto jam substitutus, nec minori protervitate vel aviditate quam alter adeptus fuerat rem alienatam et ablatam, quamquam male quæsitam totis revocare nisibuse laboravit. Unde et ad artem notam, monachisque ordinis illius non incognitam, subinde recurrens, dictum regem . . . . afflictum undique . . . . et profugum, ad factum fratris de memorata foresta ratum habendum et confirmandum, pecuniæ peramplæ profusione complacavit.

Abbas autem hic Adamque secundus, quoniam sic uterque vocatus, utinam secundus hic Adæ secundi vera ratione vocati vestigia pro posse secutus, a Cluniacensis ordinis amplitudine adque ordinem Cisterciensem, tanquam arctiorem et viæ salutiferæ, vitæque salutis commodiorem, passu præpropero saltuque peramplo convolavit, vitiumque voracitatis et crapulæ vitare

disponens [ir]remediabile, venenum ambitionis spontaneus incurrit vix curabile; dumque gulæ periculum imminens et urgens, tanquam Scyllam effugere curavit, in cupiditates . . . . . mod . . . . quasi Charibdim . . . . . . valde gravius et [pericu]-losius præcipitavit.

Quamquam enim forsan in se modestus modicitate quoque et mediocritate contentus extiterit, motusque cupidinis omnes tota mentis intentione refrænaverit, monachorum tamen et fratrum suorum num[erosita]te prævalente, ipsum ab inolit[o cupi]ditatis eorum vitio recedere nul[late]nus sufferente, sed mu . . . . . . morem gerere, commoditatibusque domus suæ omnibus operam dare, et his vigilantius intendere, aut cathedrali cedere dignitati, quod longe securius atque salubrius foret, proculdubio necesse fuit. Duplex itaque periculum, immo multiplex, cathedram hanc tenens incurrit, in procelloso nempe et plusquam pelago profundo naufragioso portu cupiditatis applicuit. Dicto mercimonio tam fraudulento, totque circumstantiis et tam manifestis indiciis vitiosissimo, firmiter inniti, quæ securitas? maximeque cum verba sacerdotis monachique et abbatis primi silvam memoratam tam hispidam fuisse tantaque densitate consertam asseverantis, quia minime vera fuerunt sacrilega fuisse constat, et detestatione pariter ac damnatione dignissima. Item super fundamentum tam invalidum ædificare totisque nisibus ad hoc laborare, nonne procul a via virtutis atque salutis certum est exorbitare, præsertim cum ea quæ pravo sunt inchoata principio vix evenire solet ut tractu temporis convalescant? Quamquam enim processu temporis domus suæ proficuum grande ex originali falsitatis assertione et iniquitatis perpetratione pervenerit, quia juxta apostolum, "Mala fieri non "debent, ut veniant bona;" et quoniam os quod mentitur occidit animam; et quia quicquid contra conscientiam agitur . . . . ædificat . . . . . male.

. . . . gnata postmo . . . . ex sponte relic . . . . nia proculdubio . . . amaritudine plena mentiri præsumentis et secundi mendacio post innitentis, cum iniqua facientes non dispar pœna constringat. Utinam utriusque spiritus ad carnem reversurus, in districto demum examine dulcis et recti judicis, misericordiam magis quam judicium assequi valeat et adipisci. Utinam et Adam sequens Adæque primo succedens, qui saltum duplicem tam inutilem fecit, de statu clericali scilicet ad ordinem Cluniacensem, a Cluniacensi quoque ad Cisterciensem, quamquam in utroque zelum Dei forsan habens sed non secundum conscientiam, tertium subsequenter in ordinis Cartusiensis carcerem, omni tam edacitatis nimiæ quam cupiditatis immundæ[1] notabili nævo carentem, in sæculo nempe positum et nil sæculare præferentem, præscisa namque mundana sollicitudine cuncta quod solum est necessarium totis animi nisibus et viribus amplectentem et appetentem, optimamque partem quæ non auferetur desideriis et affectibus eligentem, tanquam certum salutis portum et securæ tranquillitatis asylum, finalem atque felicem saltum facere non postponat; quatinus inmarcessibilem denique coronam obtineat, deque luctu in lucem, de via in patriam, de morte in vitam, saltu quasi quarto, saliat et transeat sempiternam.

Ut autem occasionaliter . . . . . nec inutiliter imita . . . . . causa nunc adjiciatur . . . . quod in Cluniacensis ordinis monachis et maxime cellarum cœnobitis, licet inordinata reperiantur plurima minusque decentia, maculis et mendis decus ordinis et decorem obfuscantia, quia nihil humanum omni ex parte sua dona dotesque natura distribuens expolivit, et caritatis intuitu maternæque

[1] *immundæ*] mude, MS.

dilectionis et correctionis obtentu in publicum sint producta scriptoque redacta, sicut patet in libello istius, Distinctione secunda, nonnulla tamen latitant inter palearum acervos grana purissima, in quorum actibus et animis pleraque reperiuntur memoriali laude dignissima.

Notandum hic igitur quod tempore regis Anglorum Henrici primi, contigit abbatem cœnobii cujusdam exilis et transmarinis Normanniæ finibus, post longi litigii longique laboris et sumptuosi dispendium, tandem apud Rothomagum, coram archiepiscopo loci ejusdem, ecclesiam centum librarum monetæ terræ illius per ecclesiasticam censuram evicisse. Quo facto, ad domum suam cum victoria reversus, dum ad prandium forte sedisset unus monachorum . . . . abbati applaudens . . . . . . ntu tam prospero succes . . . ndo congratulans et [appla]udens, in verba hujuscemodi clara voce prorupit: "Epulemur alacriter et exultemus, "quoniam ecclesiam bonam, in qua nullum omnino "jus habuimus, per Dei gratiam et abbatis nostri pru-"dentiam atque peritiam, lucrati sumus." Quem illico sermonem abbas advertens et corde reponens, in crastino convocatis in capitulum fratribus, per diligentem inquisitionem et tam obtestationem acriter factam quam adjurationem, pro certo comperit et perpendit, domum suam in dicta ecclesia justum titulum initialem aut canonicum ingressum non habuisse. Quibus auditis, Rothomagum incontinenti denuo reversus, ecclesiam quam pridie recuperaverat in manu archiepiscopi, cunctis admirantibus, resignavit. Et cum archiepiscopus causam resignationis illius inquireret, respondit abbas se postea pro certo comperisse, domum suam in ecclesia memorata, jus initiale liquidum aut clarum non habuisse. Ideoque quia super fundamentum invalidum fuit ad hoc per ignorantiam hactenus elaboratum, longe satius ei longeque salubrius fore, dicta ecclesia perpetuo carere, quam sic eamdem cum conscientiæ scrupulo mani-

N 2

festoque salutis periculo, propter temporales augendum opes, obtinere.

Archiepiscopus autem hoc audito statim ad regem accedens, qui cum procerum suorum et magnatuum tam Angliæ quam Normanniæ conventu magno, et tanquam ad concilium convocato, tunc forte Rothomagi fuit, ei rem gestam et abbatis resignationem ecclesiæ suæ bonæ tam laudabilem in publica audientia propalavit. Quod ubi rex audiverat, factum illud approbans plurimum et commendans, protinus erga barones et principales viros suos abbatis ejusdem advocatus effectus, personæ tali quæ solum juste quæsitis contenta fuit, propriæque domus suæ paupertatem honestam, fraudis nesciam et cupiditatis ignaram, diligens et appetens, super divitias peccatorum multas eleemosynas dandas, et beneficia reddituum caritative conferenda, efficaci sermone persuasit et prooravit; factoque sicut verbo suos ad idem exemplo provocans et invitans, centum incontinenti libratas reddituum in Angliæ sterlingorum, tam in terris quam ecclesiis, centumque libratas Andegavensium in Normannia, dictæ pauperi domui perpetua largitione donavit. Unde et barones certatim omnes, tam laudabili exemplo provocati, juxta dignitates suas et facultates, redditus amplos eidem abbatiæ tam in Anglia quam Normannia contulerunt; adeo ut de domo exili minus et exigua, per abbatis illius merita probanda, facta sit subito domus opima, et copia mundanæ felicitatis abundantissima. Sic etenim pietas bonitasque divina, non solum in supernis et æternis, verum etiam in temporalibus suffragiis et transitoriis, remunerare dignatur interdum merita bona.

Sicut ergo qui mundanas ad opes nimis inhianter aspirant et anhelant difficilius easdem assequi plerumque videntur, sic et e diverso qui res sæculares et opes minus appetunt et affectant, facilius ipsas, et tanquam ex insperato et inopinato, consequuntur. Quoniam, ut ait Jeronymus, "Sicut gloria mundana sic et opum

"affluentia persæpe virtutes atque virtuosos velut "umbra sequitur, quamquam invitos, et appetitores "sui deserens diligit contemptores." Et sic mirum in modum tam rerum affluentia quam laus popularis et lau . . . . . plus vitatur, ad qu . . . . .

Ad dictam autem dom[um] memorato mercimonio quamquam deceptorio divitem effectam, quatinus repetito labore, stilum vertamus, qualiter adauctis opibus statim adaucta est furiosa cupido, morboque tanquam hydropico, quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ, certis in[dici]is et manifestis exemplis declarare dignum duximus. Ad residuum itaque silvæ præscriptæ comparandum, quæ adhuc extat pro parte minori solita dignitate præclara, quia nunquam sola veniunt scandala, et quia modum successibus ponere nescit aviditas, regem juvenem regis Johannis filium et successorem, ejusque consiliarios et custodes, usque in hodiernum, ut fertur et asseveratur, copiosæ pecuniæ more consueto promissione, quatinus ex toto desiderium suum adimpleant, et nil prorsus inemptum de silva relinquant, sollicitare non desistunt.

Mira igitur monachorum istorum impudentia, sed miranda magis pravæ cupiditatis, cui vix resistitur, ipsos ad hoc impellens violentia. Mirum etenim et stupore dignissimum, quod . . . hoc ultimum tam pre . . . . . . osum et temerarium . . . . us pristinum, tam frau[dulen]tum et deceptione plenum, ad regiæ potestatis indignationem et ultricem animadversionem, per memoriæ ipsius refricationem, revocari denuo non formidant; proverbialiter nempe dici solet, quia [m]ultotiens qui totum cupit et [am]bit, totum consequenter amittit. Et qui parte rei quam pacifice possedit contentus esse nequit, a parte simul et toto, quod tam inhianter appetiit, turpiter interdum cadit.

Audaciam autem tam avidis ausibus et ambitiosis aggressibus absque dubio præstat pecuniæ copia caute reposita, juxtaque domorum facultates et possessionum

quantitates tute congesta, semper ad manum prompta semperque parata, quam revera providentia gignit, quæ vigilantissime quærit et congerit,[1] necnon et parsimonia quæ quidem parit et parcit, cupidisque manibus et curvis parta contingit.

Hac igitur arte graviter offensos regum et principum animos placant, hac arte pauperum labores, quorum terras occupant et res alienas injuriose detrectant, publicos officiales et provinciæ rectores corrumpendo, ne jura sua consequi valeant, prorsus evacuant, adeoque crudeliter et inclementer ad extremam usque desolationem de die in diem amplius gravant, et litibus ac sumptibus vexare non cessant, donec apporiatos penitus, miserosque demum et exhæredatos, ostiatim et publice, qui divites fuerant, mendicare compellant.

Sed quæ crudelitas major, quæve impietas atrocior, aut pravitas detestabilior? Qualiter enim caritas et religiositas cum tanta cupiditate et tam pertinaci protervitate eodem in pectore regnare valebunt? Inter habitum ergo plerumque multum distat et animum. Sicut enim nonnulla quidem existentia sunt et non apparentia, sic et e diverso multa quoque apparentia sunt et non existentia. Ad hæc etiam ut opes incessanter adaugeant, et insatiatæ cupidini morem gerant, crebro mittuntur a majoribus monachi minores ad explorandum ægrotos in confinio, maximeque Walenses simpliciores et ad credendum ac decipiendum faciliores; qui statim ut domos intraverint, communi vitio virorum ordinis hujus per Walliam et Hiberniam, languidis et gravi invalitudine vexatis, si domibus suis se reddiderint, competenti quoque pecuniæ comitante sequela, per orationes et suffragia, non solum domorum suarum, verum etiam ordinis totius per orbem universum undique

[1] *congerit*] So in MS. and below, *parit et parrit cunidisque*, etc.

diffusi, quicquid in terris commiserunt vel delinquerunt indulgentiam firma sponsione promittunt cunctorum spiritibus, quorum corpora in cœmeteriis suis sepulta fuerint, [et] Paradisi portam, procul amota rumphea, firmis promissionibus indubitanter aperiunt

Multipliciter ergo delinquitur et longe trans metas ordinis et honestatis exceditur, dum fuliginosis in domibus et fumosis, inter sæculares familias et lascivas mulierculaurum turmas, monachi nocte dieque jacent, et sicut canes a corio, sic a cadavere custodiendo, donec miseros et immiserabiliter incantatos, ad domos suas vivos aut mortuos, in præjudicium ecclesiarum suarum baptismalium, quas debito jure defraudant cum . . . minimo respiciant fi . . . . aut raptim asportent, non d[isce]dunt. Item et in hoc a via virtutis atque salutis procul exorbitant, quod ea quæ promittunt solvere nequeunt, quæ nimirum ex meritis solum et gratia proveniunt; quibus nempe tam vanis promissionibus simplices et crudelissimis spem et fiduciam fatue ponunt, pœnitentiale remedium et confessionis antidotum, proh dolor! in puncto finali non requirunt; tabulamque secundam et salutiferam post naufragium, ut periculum evadere possint, non arripiunt.

Item patet ex hoc et evidenter apparet, quod monachos ad sic visitandum ægrotos tam sollicitos et tam sedulos, non caritas quidem sed cupiditas trahit; quia pauperum tuguria non respicientes sola divitum et locupletum tecta subintrant, cum Christus tamen ex pauperibus, quos totiens beatos vocat, longe majorem quam ex divitibus fructum eliciat. Patet et hoc quoque, quod multo propensius pecuniarum lucrum appetunt quam animarum, pro quibus lucrandis animam suam posuit Christus . . . . . . peccatum ubi frequenter . . . diutius et durat, de die [in] diem sordescit amplius, et usque ad scandalum excrescit et augescit, ad matronam quandam quam

opulentam noverant et pecuniosam, in castello Haroldi sibi valde propinquo, morbo letali laborantem accedentes, et more solito carmina dira susurrantes, nec cessantes, donec tonsoratam et cucullatam cum tota solemnitate psalmorum scilicet et orationum, qua monachi fieri solent, monachare præsumpserant. Et sicut dictum est supra in casu simillimo, nec minus erroneo gravique scandalo in regno Hibernico apud Dubliniam exorto, utrum hic monachus vel hæc monacha, quia monialis non fuit effecta, Latino eloquio dici; et utrum, si convaluerit, ad abbatiam translata inter fratres in refectorio, et inter eosdem quiescere in dormitorio debuerit; aut qua ratione a fratrum consortio repelli potuerit; in quæstione reliquerunt. Prior tamen loci ejusdem Cluniacensis ordinis habitum præferens, mulierem illam utpote parochianam suam, quamquam sic monachatam et citra conscientiam suam cucullatam, denique indetentam et a monachis aliis ac fratribus supervenientibus quasi prædonibus apertis viriliter ereptam, una cum habitu assumpto sibique violenter aut fraudulenter injecto, in cœmeterio proprio sepulturæ dedit. Mirum itaque valde mirandusque cupidinis ardor et amor, quia sicut mulieres vivas inter septa domorum suarum non recipiunt, sic neque mortuas non amittunt; præter illas solum, quasi dispensative, sed cupide revera magis et lucrative, quia pauperes et inopes omnes extra relinquunt, quas regina pecunia dominatrix nimirum et domina, dux et prævia portis apertis potenter atque patenter introducit.

At quoniam est proclivis semper cursus ad voluptates et imitatrix via vitiorum, præsertim et ubi pravæ cupidinis impetum et ambitionis rationis aut religionis[1] non refrænat, simi[le] flagitium et facinus horrendum processu temporis postmodum, dicti monachi Dorenses, in

[1] So in MS.

nobili matrona et rebus opima, matre videlicet Johannis de Munemuta, cucullata solemniter et monachata, non absque scandalo gravi commiserunt; more solito promittentes et firma sponsione pollicentes paradisi portam animæ ipsius, rumphæa prorsus amota, per ordinis suffragia totius, quicquid corpus in terris antea commiserit, indubitanter apperiendam. Haud dissimiliter soror dicti Johannis militis a monachis ordinis ejusdem, de Flexleia scilicet, sub simili sponsione salutis et promissione, paulo ante monachata solemniter erat et cucullata.

Adjiciendum hoc etiam non sine causa videtur, quatinus scandali de cætero materia tanti plenius evitetur, quod accidisse in Anglia, parum ante hæc nostra tempora, multorum relatione pariter et assertione, præsertim vero virorum temporis illius et antiquorum divulgatione, est comprobatum. Regnante nempe in Anglia rege Stephano, fuit in Cantiæ finibus vir præpotens, de Flandria natus, et Will. de Ypra nuncupatus, totius fere comitatus Cantiæ sub rege dominator, et hostili tempore maximus in regno mali machinator, pacisque regni gravis per omnia perturbator. Hic tamen contra finalia sui tempora vitam corrigere volens et male perpetrata cautius et plenius emendare, viros religiosos tam clericos quam monachos ordinum diversorum ad hoc convenit. Cumque diutius ipsos et diligentius super animæ suæ salute singulos consulerat et universos, prosilientes in publicum monachi quidam ordinis Cisterciensis obtulerunt ei, si manerium suum de Boxletha [quod] pro servitio suo rex donaverat, sibi ad construendum monasterium de ordine suo caritative conferret, quod ipsum peccatis suis omnibus exonerarent, et totum in se periculum eorum et pondus assumerent, animamque ipsius sub certa sponsione, Deum etiam ipsum clavigerumque Petrum fidejussorem ei super hoc donantes addictum, cœlica proculdubio regna conviarent. Quibus auditis verbis eorum vir ille fidem adhibens, dictum manerium eis

sub tali conditione donavit. Cautelam tamen ex abundanti, quatinus promissi securior existeret, et hanc hactenus inauditam adhibere curavit, quod singulis monachis illis peccata sua, quæ sibi assumpserant omnia, per calamum concavum ab ore suo buccis eorum apertis coram omnibus insufflavit.

Forsan enim et hoc audierat, quod a multis etiam auditum est et pro certo compertum, quosdam febricitantes, ut febris eorum ad alios transiret, mercede constituta pecuniæ cupidos provocasse, statim mercede soluta et in ora lucris inhiantium febris insufflata, relictis statim morbo laborantibus, in lucri cupidos ultione divina non inefficaciter est translata; sic ergo transferri posse peccamina, sicut et morborum incommoda, simili vindicta, vir forsitan ille putabat. De viro similiter eodem non absque nota prætereundum esse putamus, quod cum ipse diutius per totam Cantiæ provinciam, tam in viros ecclesiasticos quam sæculares sæviendo debaccharetur, veniens ad urbem Roffensem, quatinus rebus et possessionibus monachorum loci ejusdem in omnibus parceret misericorditer et differret, missam de Domina cotidie in ecclesia sua ab ipsis solemniter impetravit; quasi tributo tali constituto pacisque redemptione peracta, quatinus inter mala plurima nonnulla interdum fierent bona, pia tandem impietate procuravit. Hæc autem prima missa fuit, ut fertur, in Anglia cotidie de Domina solemniter celebrata, sed postmodum ad loca plurima per Dei gratiam exemplo laudabiliter est derivata.

Ad cumulum quoque confusionis eorum et cupidinis insatiatæ detestationis ac damnationis et hoc adjiciendum est, quod quoniam ipsis aliorum parochianos mortuos aut parochianas asportare non licet, sed vivos solum aut voluntarios abducere possunt, languentes graviter et velut in extremis agentes, tanquam ad cadavera canes inhianter, ut dictum est, et incessanter observant, demumque ne desideriis avidis fraudari

possint, examines fere pravis persuasionibus, et tam impietate quam cupiditate repletis, in rhedis aut vehiculis aliis transferentes, præ vexatione nimia, tanquam homicidæ crudeles, miseros et miserandorum spiritus, ante diem et horam si quiescere possent, exhalare compellunt. Sicut autem ex uno latere castellum Haroldi dictæ domui nimia propinquitate conjunctum, sic ex altero villa de Bakintun, vicinitatis quoque nimiæ, detrimenta vitare non prævaluit.

Sicut enim publica provinciæ totius fama detestando proclamant, abbas loci illius et Adam primus Adæque primi vestigia prima sequi tota cupiditate contendens, dictæ terræ patronum fundique dominum, nomine Gilebertum, sæpius ad se vocatum et hospitaliter invitatum, lautis ferculis et poculis exhibere solebat. Demum etiam, tam loci quam temporis opportunitate captata, vino militi trans modestiam omnem et sobrietatis metam, ultraque justæ mensuræ briam in dolo dato et propinato, sigillo sopiti firmius, seu potius themeto[1] sepulti, clam surrepto, scedulam ad nutum conscriptam signaverunt, [et] culturam grandem et amplam, fertilem et fœcundam, nimiumque vicinam et diu con[cu]pitam, sibi pro voto, milite prorsus ignaro, confirmaverunt.

Quid plura? Per cartam sic confectam militem monachi in foro publico convenientes acrius et vexantes, deque die in diem, non cessarunt donec dictam culturam, corruptis publicis officialibus patriæque rectoribus, in usus proprios evicerunt, et usque in hodiernum diem, cum tali conscientiæ scrupulo, tanquam rem bene gestam, sibi detinere præsumpserunt.

Hæc est enim fere cunctorum ordinis hujus sicut fratrum quoque et monachorum detestanda sententia, quod in rebus omnibus quibus temporales utcunque domus suæ commoditates augeri videntur et utilitates,

---

[1] *themeto*] thanato ?

obsequium se Deo maximum sibique meritorium, assertione communi, sed male decepti, præstare fatentur, tanquam Ægyptios, ut aiunt, spoliantes et Hebræos spoliis ipsorum locupletare conantes.

Qualiter autem hæc opinio non minus frivola fatuaque quam falsa, ex defectu scientiæ et Scripturæ ignorantia sacræ proveniens, suggillatur et exsufflatur, auctoritates agiographorum nostrorum plurimæ, in procemio tertiæ Distinctionis hujus studiose congestæ, manifeste declarant.

Ad hoc etiam processu temporis non dicta cultura sic adquisita monachi contenti fuerunt, verum etiam in ejusdem vici territorio grangiam egregiam per similes occupationes et fraudulentas impositiones plantaverunt. Sed quoniam satiari nequit ambitio, quod longe vehementius obstupendum, ecclesiam ipsam loci ejusdem parochialem, ecclesiæque donationem cum jure patronatus et annuam etiam sibi constitutam inde pensionem, contra originalem ordinis Cisterciensis institutionem, qui parochiales ecclesias et animarum curas habere non solent, jam obtinuerunt.

Jactitant etiam tam monachi quam fratres domus illius de qua loquimur, quod si ecclesiam de Bakintun nunc possidere videntur, nemo miretur. Quoniam infra tempus exiguum Cistercienses per ordinem universum, more Cluniacensium, passim ecclesias possidebunt. Quod quidem verisimile minusque discredibile videri potest, quia tam favorabilis hic ordo est apud curiam Romanam, propter singularem austeræ religionis prærogativam, tum etiam propter pecuniæ copiam, quam semper ad res gerendas promptam habet atque paratam, artemque nimis[1] efficacem per quam negotia complet donativam, quod quamcumque indulgentiam ab inde,

[1] *nimis*] minus, MS.

quæcumque privilegia, perquirere voluerit, impetrare proculdubio solet.

Unde papa Alexander III., ut fertur, dicere consuevit, quia tres domos habebat præ cæteris plus dilectas, quas speciali causa protegere privilegiisque munire volebat, Templarios sc. et Hospitalarios et Cisterciensis ordinis monachos.

Porro non solum ad hoc favor et dilectio, verum etiam facere forsan poterit dispensatio. Cum enim ecclesias parochiales et baptismales hactenus evertere summopere consueverunt, satius videri poterit salubriusque constitui, quatinus ecclesias habeant et construant, quam ut eisdem careant, ipsasque destruere funditusque diruere more solito non desistant.

Adjiciendum hoc quoque videtur, quod non solum sæcularibus, verum etiam religiosis, domus hujus vicinitas gravis esse solet et damnosa. Cum enim ecclesia canonicæ religionis antiqua et authentica, Lanthoniaque vocata, per vj. miliaria vel vij. ab inde remota, in valle profunda silvis condensis et montibus excelsis undique vallata stare noscatur, ad arva ipsorum vel pascua pertinaciter occupanda dicti monachi rapaces ungues extendere non desistunt. Unde canonici cuidam patrono suo, ne monachos allectos ab ipso finesque suos tam occupare paratos sibi conjungeret et in sinu suo tanquam ignem absconderet, gremioque suo serpentes apponeret et collocaret, ecclesiam xxx. marcarum aut plurium, sibi quondam a [præ]decessoribus suis in perpetuam eleemosynam caritative collatam, quietam relinquere et in manu diœcesiani episcopi resignare compulsi fuerunt.

Et quoniam proclivis cursus ad illicita, et vitiorum semper imitatrix natura, facinoris illius exemplo patroni loci illius solitarii, primorum hæredes fundatorum et succedanei, sed utinam virtutum per omnia non vitiorum, usque in hodiernum quotiens canonicis eremique cultoribus sacris exactionibus indebitis aut ex-

torsionibus gravamen inferre præsumunt, statim dictos monachos ad occupandum fines ipsorum, tanquam allectorium efficax ad extorquendum a canonicis quæ voluerint, superinducere minis terribilibus consueverunt. Propter quod et poeticum illud in casu simillimo supra adaptatum, et hic similiter apponi non incongrue potest:

"Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ."

Verum qualiter quæso minores privatæque personæ, seu de populo sive de clero, se contra monachorum hujusmodi tam violentiam quam fraudulentiam tueri poterunt, a quibus reges terrarum ac principes, sicut jam dictum est, se vix ad plenum defendere possunt?

Adam autem prior abbatum duorum quorum uterque sic vocatus, dictorum facinorum fere cunctorum, longeque plurium et magis enormium, quæ pudor reticenda persuasit et verecundia, continuator extitit et perpetrator. Mirabilis enim tanquam incantator extiterat, et omnium aggressuum suorum quantumlibet horribilium semper ad effectum mira machinatione perductor. Unde et dictam silvam iliceam in terram triticeam, forestamque regis amœnam ferarumque copia plene refertam in culturam arabilem fœcundam et fertilem, dolose quidem et artificiose redegit. Item et abbatiam de Treschoit conventualem, divinis obsequiis assignatam et fundatam, sicut præfatam arte donativa pariter et fraude versuta deforestavit, sic et amplæ pecuniæ profusione, tam patrono loci ipsius ad consensum quam episcopo diœcesiano male corrupto, Simoniacam pravitatem plectibiliter incurrens, abbatiam in grangiam convertere non abhorruit. O dementiam vicinitatis vitio, quod ex virulenta venenosæ cupiditatis vena procedit, quo totus hic ordo tam pertinaciter inficitur! Dicti Lanthonienses eremi cultores per monachos ordinis hujus, non procul a Strigulensi castro Sabrinæque fluvio degentes, et terram quandam quam

ibi canonici possident, a se quippe remotam, monachis vero, solum flumine interfluente, propinquam, non grangia contenti quam olim in illa plantaverunt, rapacibus unguibus et insatiabilibus totam sibi totisque nisibus occupare contendunt. Adeoque proterviter ad hoc intendunt, quod licet jam bis vel ter, ad querimoniam canonicorum, per officiales publicos, quos justiciarios errantes vocant, pœna pecuniaria multati fuerunt, ipsos tamen a solita rapacitate superabundans ambitio desistere minusque desipere non permittit. Adeo igitur notum est hodie rapacitatis hujus et nimiæ cupiditatis vitium, scandaloque plenum et plusquam notorium, quod quotiens de mala vicinitate seu rapacitate quorumlibet querela deponitur, tanquam proverbialiter dici soleat: "Mali vicini sunt illi, sicut et "albi monachi." Item quoniam successibus modum aut metas ponere nescit aviditas, domus hæc maneria jam possidet colonis et cultoribus inhabitata, censusque percipit ex his et redditus annuos, placitaque more Cluniacensium tenet lucrativa, sæcularibus se negotiis implicando causisque forensibus indulgendo, contra scilicet originalem ordinis Cisterciensis institutionem, qui in terris proprio labore colendis solet esse contentus. Item ecclesiarum quoque maneriorum suorum, more Cluniacensium, domus ejusdem monachi donationes habent, personas episcopis tanquam patroni præsentando, sibique pensiones annuas inde percipiendo.

Mirum autem quod episcopi diœcesiani visis privilegiis super his, tam abbatis Cisterciensis quam etiam summi pontificis [quæ] monachi prætenderunt, ipsos in tantis abusibus et tam enormibus contra ordinis institutionem usurpandis damnabiliter exorbitare permittunt, nisi forte, quod absit, per artem . . . qua dictum est supra donativam, in his sicut etiam in aliis, monachi sibi favorem antistitum more solito comparaverint. Porro notandum hoc etiam et indubitata veritate sciendum, quod quanto a primæva ordinis institutione sacra

propter sæculares ambitiones longius aberrant, tanto apud authenticos omnes et viros ampliori discretione præditos, se longe minoris auctoritatis et dignitatis absque dubio reddunt.

Cap. XIII.

De crapula Cisterciensium occulta et carnium voracitate per cameras et firmarias inordinata.

Luxurious eating of the Cistercians in private.

Sane quoniam, ut dictum est, sæpe peccata commissa facinoraque perpetrata, nisi diluta per pœnitentiam maturius fuerint et deleta, subsequenter ad alia trahunt, minoraque pondere suo mi . . . .

*   *   *   *   *   *

*   *   *   *   *   *

. . . . inordi-
. . . . ongam
quod postea laudabilis aggres . . . . usdem consuetudinem abhorrebant, refrigente nimirum et in pejora vergente religionis ardore passim his nostris diebus, et si non publice tamen in privato, cameris scilicet et firmariis, quantoque securius et occultius tanto quidem avidius carnes vorant; quia

"Nitimur in vetitum semper cupimusque negata."

Quoniam ergo simulata æquitas est duplex iniquitas, minus excedunt Cluniacenses qui publice saginatis utuntur, et carnes hospitibus suis largiuntur, quam Cistercienses, qui tam sibi quam hospitibus, tam in aulis quam refectoriis utraque subtrahunt, sed in occulto, firmariis scilicet et cameris, voraciter utrisque vescuntur. Ut autem ea quæ de Cisterciensium excessibus nunc ultimo propositis ex . . . .
de quorum veri . . . . evidentior

*   *   *   *   *   *

*   *   *   *   *   *

suo ne . . . .

primo . . . .
in eadem abbatia . . . . . quondam commenda . . . . divitis cujusdam . . . . tis viri partium illa . . . . aliquamdiu moram fecisse, qui statim coquinæ est deputatus cujus artem ex parte fuerat ante professus; ubi tantam carnium copiam vidit sicut ipse postmodum sæpius revocatus ab inde [re]ferre consuevit, quantam apud sæculares nullo unquam tempore alicubi viderat. Cum enim fratres de grangiis domum reversi, nunc porcos impinguatos vitulosque saginatos, nunc capones et anseres pullosque teneros in copia multa secum deferebant, tunc monachi nunc quaterni, nunc seni, nunc deni quoque seu duodeni, tanquam ex condicto convenientes, carnibus in firmaria sua, tam elixis et assis, quam frixis et farsis, similiter et fratres in sua cum potibus quoque, tam vino videlicet quam cervisia, forte trans briam omnem et modestiam sumptis, deliciose nimis et abunde vesci consueverunt. Ubi et . . . res quasi sæculares deri[den]tes, ipsos nimia abstinentia afflictos esse putantes, talem provocationem ad bene potandum, Anglico more, necnon et Anglice, tanquam *Wesseil* proponentes audivit:

"*Loke nu frere,*
"*Hu strong ordre is here.*"

Et responsionem hanc quasi loco *drincheil*:

"*Ihe, la ful amis,*[1]
"*Swide strong ordre is dhis,*"

cum capitis quoque non seria quidem sed tanquam irrisoria concussione. Quod et Latinis verbis sic exponi potest: "Vide frater quia fortis est hic ordo "nimis;" et responsio: "Vere intolerabilis est hic ordo "frater, et importabilis." Sicque sæpissime compotantes, seseque ad bene potandum invicem provocantes,

---

[1] *amis*] *umis*, MS.

fœcundosque calices crebrius evacuantes, dictus juvenis cum admiratione pariter et detestatione conspexit.

Accidit etiam die Natali Domini apud Herefordensem episcopum Willelmum de Veher, monachi duo dictæ domus hospitaliter suscepti f . . . . et camera quadam ho[nori]fice et honeste colla . . . . Episcopo vero ad pra[ndium in] aula sedente i . . . . est ei ex parte ip . . . . . ad episcopum Herefor-den . . . . . . dieque Natali tam so . . . se hospitatum venuste putaverant, sed nondum in cibis aut potibus sibi appositis hoc compererunt. Quo audito, cum statim episcopus a servientibus inquireret utrum piscium haberent copiam, cum cibis et pulmentis ordini suo competentibus, necne, et cervisiam bonam, responsoque suscepto mensam eorum his omnibus abunde refertam esse, sedens ille qui scripsit hæc ad latus episcopi et hæc audiens, subjunxit et ait: "Fallor "nisi carnibus vesci posse desiderent, propter tantam "diei solemnitatem et vestram quoque pontificalem auc-"toritatem;" missisque statim ab episcopo nuntiis ad inquirendum utrum carnes sibi apponi valerent et respo . . . . . dito se . . . . . . nte. . . . . splendide . . . . reficerentur aduc . . . . . . Quo verbo ad episcopum delato, perque aulam totam illico ut mos est disseminato, cum irrisione multa nec absque scandali nota, dicti monachi juxta desiderium suum et gulæ appetitum plene refecti sunt.

Præterea, ut ad dictam paulo ante domum, Herefordensi non procul ad urbe distantem, quæ silvam egregiam forestamque regiam tam miro artificio mirandaque versutia mercata fuit, adhuc revertam, nec mirum, quod materiam nobis scribendi, turpiaque et enormia detestandi, tam amplam præbet; sciendum quod presbyter quidam opimus atque vicinus, in eadem quippe provincia, scilicet Herefordensi, nec pro-

cul inde parochialem ecclesiam possidens bonam, familiaris huic domui fuerat multaque eidem bona multotiens et beneficia contulerat, tanquam illi loco quem . . . . [v]elut asilum . . . . it

* * * * * *

* * * * * *

. elleret prope . . . .
legerat. Qui ci . . . .
eandem visitandam . . . .
plurimum a se dilectam quoque veniret et minus honorifice minusque decenter exceptus, valdeque tenuiter et exiliter esset exhibitus, surgens post prandium et per curiam deambulans, ædesque singulas et officinas contuens et considerans, tandem ad cameram quandam interiorem atque penitiorem circumeundo pervenit, quam ostio aperto subintrans, invenit ibidem abbatem cum monachis octo vel decem, seu forte conventu tredecim, plene splendide prandentem, carnibusque pinguibus, caponibusque grossis et anseribus, cum saporibus debitis, variisque gulæ voracis irritamentis, deliciose vescentem, potusque preciosos, tam vini præelecti in ciphis argenteis quam cervisiæ fortis et bonæ, necnon et medonis, linguam et palatum delectantis, in ciphis acerinis auro et argento decenter adornatis, undique per mensam abbatis copiosius appositos, et per servientium turmas allatos, cum admiratione conspexit. Qui multum invitatus tam [ab] abbate quam monachis . . . . . . cis ibi cœnaret ex . . . . qua paulo ante . . . . ederat, nec potum cum . . . . sic nec cibum sumere . . . . cum indignatione plurima, et eorum qui viderat detestatione, recessit; equisque suis statim adductis, quam citius potuit, ad domum eandem non ultra reversurus nec ei beneficia postmodum ulla largiturus, abcessit.

Ad hæc etiam accidit in Wallia vel Walliæ marchia, clericum quendam in domo quadam ordinis hujus hos-

pitio susceptum esse, qui cum primo in hospitum aula communi locatus fuisset, quia tamen clericus episcopi diœcesiani familiaris fuit et finium etiam illorum provinciæque totius officialis, usque ad domos interiores et firmariam ipsam penitiorem translatus est. A quo cum quæsitum postea foret utrum expectare mallet donec carnes ei de novo coquirerentur, an de carnibus jam coctis prompteque paratis, quæ supererant residuaque fuerant abbati cuidam hospiti, qui paulo ante comederat, vesci vellet, clericus in optione sic positus puerum suum ad coquinam videre reliquias abbatis illius destinavit. Qui cum carnium copiam grandem jam coctarum, cum saporibus earum arte cocorum elaboratis, ibi repertam, domino suo renunciasset, ipse de reliquiis abba[tis] illius absque tædio morositatis ullo, usque ad plenam cum suis omnibus satietatem, laute et splendide refectus fuit.

Sic igitur qui tam se quam hospites suos, tam refectorio quam et in publico quoque diversorio, oleribus et porris variisque leguminum et pulmentorum generibus valde tenuiter exhibere solent, tam se quam hospites caros et amicos sibique familiaritate majori firmius astrictos, locis privatis et ad castrimargiam deputatis, exquisitis alimentis et deliciosis, tam cibis quam potionibus, reficere consueverunt. Nec solum in minutionibus sive adversis valetudinibus, verum quotiens visum fuerit opportunum, quacunque scilicet occasiuncula causam ad hoc præstante, c . . . . sim utuntur . . . . minutionibus aut potionibus medicinalibus opus esse fingunt et simulant, quia non hoc ut humores minuantes, sed magis ut eosdem augmentent, crapulaque continua ventres extendant. Sed tantam abstinentiam vitamque tam duram et austeram, ut videantur ab hominibus et venerentur, in publico prætendere, tantamque castrimargiam et crapulam in privato crebris ingurgitationibus ex-

exercere; quid aliud hoc quæso nisi manifestam hypocrisis notam et simulatricis apparentiæ, ubi non subest existentiæ veritas, maculam atram palam et publice redolere?

Quantis pectora tunsionibus cum lacrimis quoque pœnitentialibus cordiumque suspiriis intimis atque profundis percutere monachi tales, seseque disciplinis crebris et abstinentiis magnis et apertis contra clandestinas ingurgitationes et secretas totiens et tam avide factas affligere nec immerito nec indigne deberent, verba hujuscemodi similia . . . . sæpius ingemi. . . . . is et inculcantes, "Ab occultis "nostris munda nos Domine, et ab alienis ordini-"que contrariis, totiens usurpatis, parce servis tuis."

Accidit autem aliquando cum Anglorum rex Henricus secundus in locis silvestribus studio venationis indulgeret, quod eventu casuali, in ferarum persecutione vehementi, longius a suis omnibus aberrasset, adeo ut nocte superveniente tandem ad domum quandam ordinis Cisterciensis, in silvæ cujusdam margine sitam, hospitaturus accederet. Qui satis hospitaliter illico, non tamen ut rex, quoniam hoc ignorabant, sed miles de familia regis et sequela, susceptus fuit. Post cœnam autem juxta loci naturam et domus et facultatem honorifice datam, abbas ipse cum monachis aliquot ad ipsum amplius honorandum advenit, rogans etiam et affectuose supplicans quatinus erga dominum regem, quem propter negotia domus aditurus in crastino fuit, ut magis ei propitius foret, adjuvaret. Ille vero se hoc ei facturum et negotia domus erga dominum regem expediturum, pro posse, prompta voluntate promisit. Abbas autem, ut militis animum exhilararet, ipsumque sibi placabilem magis efficeret, calices ei crebros de potu electo more Anglicano propinari fecit. Ipsemet quoque, quatinus ad melius potandum militem provocaret et efficacius invitaret, loco *Wesheil* ait ei, "*Pril.*" Ille vero ignorans quid respondere deberet, edoctus ab

abbate pro *Drinchcil* respondit ei, '*Wril;*" et sic provocantes ad invicem et compotantes, cum monachis et fratribus assistentibus et servientibus, ingeminare *Pril* et *Vril*, et alternatim sæpius, usque noctis ad horam profundioris inculcare non destiterunt. His itaque sub hoc tenore completis, membrisque demum sopori datis, surgens summo mane sub formam militis rex inanitus ad horam, ad curiam familiamque suam, propter absentiam dominique sui ex inopinato carentiam stupidam non mediocriter effectam et animi consternatam, in oppido quodam a quo pridie mane venationis causa discesserat, parum inde distante, incunctanter accessit, et cum gaudio magnorum suorum omnium magno susceptus, et tanquam qui perierat inventus, lætabundus intravit.

Ubi itaque majestatem regiam denuo resumpserat, præcepit illico quatinus abbas dictæ domus quamcito veniret absque impedimento quolibet aditum et accessum cum monachis suis ad ipsum haberet. Abbas autem, juris sui non contemptor existens, sed verbis et promissis hospitis sui fidem habens, ad curiam satis matutinus et non morosus advenit. Ostiarii vero tam exteriores quam interiores, juxta præceptum regis, portas omnes et januas ei quam citius aperientes, usque ad ædes ulteriores thalamosque penitiores, ubi rex erat, ipsum cum monachis suis duobus ad ipsum conduxerunt. Rex autem, ut abbatem vidit, ipsum ad se vocans eique liberaliter et curialiter assurgens, ad latus suum eundem apposuit. Statimque dixit ei quod negotium domus suæ propter quod venerat . . . proponeret. Quo facto, negotioque statim abbatis ad libitum et voluntatem domusque suæ prorsus utilitatem totaliter expedito, abbatem recedere volentem, et cum gratiarum actione plurima prout decuit licentiam accipientem, secum ad prandium rex [abdux]it. Quumque a latere [po]situs ad mensam cum honore fuisset, post fercula splendida pretiosaque pocula, rex abbatem erigendo calicem aureum et amplum in hæc verba con-

venit; "Abbas pater, dico tibi, *Pril.*" Abbas autem hoc audito, pudore nimirum plurimo percussus atque tremore, gratiam regis et misericordiam suppliciter, ut ei parceret, et summa cum humilitate postulavit. Rex vero per oculos Dei jurans, sicut consuevit, et verbum affirmans ait, quod sicut heri comedendo simul atque bibendo, in utriusque provocationibus nos invicem ad bene potandum invitando, boni per omnia socii fuimus, sic et nunc erimus; et sicut ad nutum vestrum in domo vestra vobis morem tunc gessimus, sic æquum est et justum ut nobis morem, in domo nostra, per ejusdem quoque provocationis verba, scilicet hesterna, *Pril* et *Wril*, morem gerere satagatis. Compulsus sic de . . . abbas, rege cogente, quamquam verecundus in tanta audientia plurimum et invitus respondit regi, *Wril.* Et sic inter regem et abbatem crebrius ex hinc, interque milites et monachos, nec non et rege jubente per aulam et curiam un . . . . tam *Pril* et *Wril* alternis . . . tuis, vocibusque jocundis et clamosis, provocando communiter exaltare non cessarunt.

Sic igitur ex hospitis tanti casualiter advecti fortuita præsentia, crevit dicta domus forsan in mundana substantia, sed male decrevit apud bonos viros et discretos omnes, talem potandi provocationem et tam inordinatam primum in abbatia, postmodum autem ad mirationem irrisoriam in curia factam, audientes. Decrevit inquam infamiæ et opinionis læsione gravissima et denigratione, nedum et maculis ac nævis tetris et atris obfuscatione. Indignum autem et longe dispar ex omni parte commercium, ut tale damnum et tam diuturnum, et per infamiæ tenacitatem quasi perpetuum, tantillo lucro et tam transitorio, debeat unquam compensari. Adjiciendum his etiam id esse videtur, ad plenius enormes detestandum excessus, qualiter abbas de Bello, Johannes, qui beatæ memoriæ successit Odoni, per abbatiam quandam ordinis de quo loquimur in Sudsexia ransitum faciens, et ut abbatem sibi non ignotum

ecclesiamque videret intrans, et abbate domus ejusdem duce per claustrum transiens ante refectorium, illud intravit, abbate tamen altero dissuadente propter servientes, ut ait, qui tunc comedebant, et ipsum quoad licuit retrahente. Qui tamen quanto prohibitus tanto ex industria se protervius ingerendo, videns coram monachis qui servierant conventui carnes pulchras et pingues appositas, respiciensque abbatem domus ejusdem ut confusum ex hoc eventu redderet et confusiorem, quæsivit ab eo, ludicro magis quam serio, cujus essent sancti reliquiæ, quæ super mensam ossa jacere videbat. Sicque reversus ad equos suos, absque mora majore ibi facienda, cum admiratione, et eorum quæ ibi viderat detestatione, recessit.

Patet ex his igitur et similibus, quod qui loca hujuscemodi sacræ abstinentiæ deputata et quasi dicata, tam irreverenter per enormem gastrimargiam et tam inverecunde prophanant, quam turpem ac detestabilem gulosæ voracitatis ingluviem, in locis occultis et ædibus, ad lautiores ac licentiores carnium esus et usus, vel magis abusus, pro tempore interdum dispensative concessis, crebris excessibus et immoderatis, perpetrare præsumant. Porro quoniam diu pauperes erant domus ordinis hujus, circa primitivam scilicet ejusdem institutionem, utique assumpta abstinentia meritorie fuit et laudabiliter observata, paupertate nimirum alumna virtutum multum ad hoc per gratiam operante. Verum quam cito, instigante diabolo qui bonis invidet usibus semperque bonis aggressibus nequitiæ suæ processu temporis virus infundit, creverunt opes in ordine, nec non et opum subsequenter furiosa pariter et luxuriosa cupido, quæ sicut in rebus et possessionibus præter modum augendis, sic et in esu carn[ium] renunciaverat, appetendis immoderanter et abutendis, ordinem sacram contaminavit. Sicut enim divitiæ cum recte dividuntur, ex quo sortitæ sunt nomina, a dividendo, ut bene dividantur, multum

absque dubio mores hominum emendant, feliciaque vitæ temporalis commoda perpetuaque finalis exitus beati præmia præstant, sic ubi divitiis non recte dividendo divites abutuntur, et vitam temporalem ad luxus trahendo noxios commaculant, et a vitæ æternalis gaudiique perennis appetitu miseros animos multum elongant; propter quod, juxta virorum quorundam authenticorum expositionem, quia duo vitiant, scilicet corpus et animam, divitiæ dicuntur.

Quoniam igitur ex opulentiarum fomite duæ pestilentiæ graves huic ordini superadditæ, casuque sinistro tanquam inseparabiliter annexæ, cupiditas scilicet, quæ radix malorum omnium dici solet, et intemperantiæ mater edacitas, cupiditas impudenter et inverecunde gravi cum scandalo jam exercetur in publico; quia juxta illud

"Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ,
"Et cum possideant plurima, plura petunt."

Edacitas autem, quia luxuriant animi rebus plerumque secundis, et quia prosperitas stultorum perdet eos, licet verecundius exerceatur in privato, quia nihil tamen occultum quod non revelabitur, et quia vix infamiæ nota claudi diutius aut incarcerari potest, semper facinus perpetratum in operto denique prodit et prorumpit in aperto. Non itaque mirandum si melius ordo inchoavit quam desinit, si longe primis ultima cedant. Dum enim ordo pauper initialiter et inops extiterat, beati tunc pauperes in ordine summæque religionis et abstinentiæ, et sicut circa principia semper fieri solet, præpeti caritate fuere. Sed ex quo processu temporis, fidei calore tepente, fervor ille defervuit, et tanquam a scaturigine fontis originalis, rivuli longe derivati nativum saporem fere totaliter amiserunt, versa est, proh dolor! auri et argenti puritas in scoriam, oleique suavitas in amurcam. Dum enim primævi status sinceritatem ordo servavit, undique viri sancti, abbates et priores aliorum ordinum, sic et episcopi scolarumque

magistri egregii, cum discipulis suis electis, ut dictum est in fine Distinctionis secundæ, passim huic ordini se contulerunt, et tanquam ad asylum unicumque salutis portum, confugerunt. Et vere tunc ordo fuit ordinum, ordo Cisterciensis. Verum ex quo rerum opulentiis adjunctis et possessionibus augmentatis de die in diem amplius accrevit, satiari nescia cupiditas prava, prædictis viris magnis et authenticis, et caritate fervidis, qui ad hanc religionem se tam devote contulerant, propter quos honor erat ordinis tantus et odor tam suavissimus, tam monachi quam fratres longe dissimiles, qui nempe propter opum affluentiam utque ventri magis quam menti consulere possent, et quod in sæculo consequi non poterant, hoc in monasterio recuperarent, catervatim ad ordinem confluxerunt. Et exinde crevit in ordine, quod dolentes dicimus, et cupiditas in publico, et voracitas in privato, talem nimirum operante mutationem, et in deterius cuncta vertente, noverca virtutum opulentia. Proinde illud Jeronymi ex libro ejusdem Epistolari sumptum, quasi de se ipso loquentis, ut monachos alios præscriptis similes liberius reprehendere posset, hic apponere præter rem non putavi. Ait enim : "Natus in paupere tecto tugurioque
" rusticano, qui vix milio et cibario pane rugientem ven-
" trem saturare potui, in monasterio constitutus, delicioso
" palato et indignante stomacho delicatam nunc similam
" melle confectam et dulcia quæque tam carnium quam
" piscium alimenta fastidio." Proinde cum Cluniacensium animum et actum Cistercienses, tam in augendis opibus et cupiditate quam in carnium quoque voracitate, sequi tantopere nitantur, quinetiam eosdem longe præcedere jam contendant, ut quid etiam eorundem habitum, quæso, quondam una cum moribus et vita mutatum, quatinus qui color albus erat fiat contrarius albo, nunc denuo non resumunt ?

Et forsan habitum tam venerabilem olim et tam commendabilem ex industria mutare non curant, nec

iterum ad abjecta redire, quatinus sub vestimentis ovium vilibus et indecentibus . . . . [hy]-pocris[im] suam interiorem et abditam sic tegere valeant et velare, illosque decipere qui ea quæ [ap]parent utcumque conspiciunt, corda vero intueri non possunt.

CAP. XIV.

De verbis W. Mapi curialibus et facetis in ordinis hujus suggillationem emissis.

The witticisms of Walter Mapes against the religious orders.

TEMPUS autem nunc esse videtur quatinus ad sales saporifero sapientiæ sale conditos urbanasque reprehensiones Oxoniensis archidiaconi W. Mapi, in ordinem hunc emissas, stilum vertamus. Unde et in primis causam commotionis et exasperationis hujus in ordinem istum palam proponere dignum duximus. Monasterium igitur quoddam ordinis istius, in limbo forestæ de Dene, non procul a Newenam fundatum olim, in loco ubi comes Herefordiæ Milo ictu sagittæ casuali, ad feram missæ, perforatus lethaliter fuit, partem ecclesiæ de Westburi grandem, cujus personatum archidiaconus tanquam persona gerebat, in detrimentum ejusdem ecclesiæ non modicum occupaverunt; propter quod maxime in domum illam ordinemque totum exacerbatus plurimum fuit et commotus. Unde cum sequela curiæ fuerit, et regis He[nrici] secundi [cleri]cus familiaris, pluriesque justiciariis errantibus ad jura regni tuenda justitiamque regiam exercendam associatus esset, quotiens rex ab ipso sociisque suis et collegis sacramentum super jure suo cuique fideliter tribuendo, more consueto, sumebat, archidiaconus ille sacramento suo semper adjicere solebat, se cunctis in legationis illius officii præterquam Judæis et albis monachis fidelem pro posse futurum. Cum autem a rege ad risum provocato talis exceptionis causa quæreretur, respondere solebat: "Valde

"injustum et indignum fore, justitiam illis et æquitatem exhibere, quos justum et æquum nemini servare permittit,[1] quin potius injuriose semper et inique res alienas occupare, sibique modis omnibus quod suum non est, totisque nisibus et studiis, appropriare cupiditas prava compellit."

Item cum rex in abbatia quadam ordinis ejusdem opima, borealibus Angliæ finibus, hospitatus quando fuisset, et abbas in crastino priusquam rex discederet, quem per singulas ædes et officinas sumptuose satis et artificiose constructas, ad intuendum et contemplandum deduxisset, tandem ad capitulum veniens, ait: "Domine, locus est hic locorum omnium quem amplius odio diabolus habet, quoniam errata corriguntur hic, peccata puniuntur; hic exorbitantes ad viam veritatis atque salutis reducuntur; propter quod et animæ, quas meritis suis exigentibus malis ille malignus sibi lucratas esse putaverat, hic ei per confessionem et pœnitentiam Deo reconciliatæ denuo subtrahuntur." Rex autem his auditis, cum in archidiaconum, qui presens ibi cum ipso tunc erat, oculos respiciendo converteret, "Nec mirum," inquit ipse, "si locum hunc præ cæteris locis omnibus magis exosum habet perniciosus ille suggestor, multotiens enim in eo vapulant amici sui boni." Disciplinas itaque crebras, castigationes atque flagella, reis tam monachis quam fratribus, perque reatum diabolo caris, sæpius inflicta, sic obliqua responsione significavit.

Ad hæc etiam prænotatus abbas de Dora dictus Adam, duorum sic dictorum primus, in tot et tantis excessibus se notabilem reddens archidiaconum eundem in publica multorum audientia quandoque convenit, quærens curnam monachos Cistercienses tam exosos haberet: Cui respondit, dicens: quia nunquam mores eorum [et] im-

---

[1] *quos . . permittit*] So in MS.

moderantiam non improbare valebat. Ad quod abbas incontinenti, seu serio sive ludicro, subjecit; quia si totum ordinem et monachos ordinis Cisterciensis intus et in cute plene novisset, multo minoris apud ipsum pretii, longeque minoris dignitatis, absque dubio forent. Quibus auditis, archidiaconus abbatem quasi veridicum et vera fatentem in osculis et arctis amplexibus illico suscepit, dixitque palam aut dicere potuit, quia sicut dæmoniaci Christi præconia confitebantur, quamquam inviti, sic et veritas interdum poterit etiam a falsis elici, dum quandoque fatentur falsitatis amici.

Item contigit, cum rex apud forestam de Dene curis venationis indulgeret et in villa de Newenham pernoctaret, abbates tres ordinis hujus ad ipsum ibi venirent, duo [di]vites, et per divitias suas donariaque perampla regi sæpe collata eidem noti, et juxta speciem dilecti; qui cum tertio, et pro tertio pauperis domus et exilis abbate venerant, quam etiam domum pauperem forestarii partium illarum, destitutione terræ cujusdam, quam de nemorosa silvositate pariter et hispiditate in novales culturas manuum labore redegerant, nuper amplius apporiaverant. Accedentes igitur ad regem mane, ubi missam audierat, humiliter exorabant ut dictam terram pauperi domui injuriose subtractam, et sine qua non poterat ullatenus abbatia subsistere, causa Dei restitui faceret, et ipsi Deum ipsum fidejussorem ei dabant, quod Deus ipsius honorem in terris, sciebant enim ipsum super omnia terrenam gloriam appetere, ante annum completum multipliciter augmenteret. Quibus auditis rex aliquantulum motus, archidiaconum cum clericis aliis et capellanis in cancello sedentem ad se vocari fecit. Noverat enim animum ejus huic ordini per omnia contrarium, cunctisque negotiis et agendis ejus quantum poterat adversarium; ideoque statim ei dixit, quod sermones abbatum diligenter attenderet, eique super his con-

silium daret. Quos cum abbates quam suasorie poterant nec persuasorie tamen iterato repeterent, respondit archidiaconus ad regem verba dirigens: "Domine, "fidejussorem vobis offerunt, fidejussorem propter se "loquentem audiatis." Ad quod rex: "Per oculos," inquit, "Dei," quoniam hoc uti sacramento consueverat, "justum est et ratione consonum, ut fidejussores ipsi "super rebus unde fidejubere debent loquentes audi-"antur." Et sic surgens cumque risu non modico[1] et cachinno recedens, abbates confusos et spe concepta vacuos tunc omnino relinquit.

Item contigit abbatem dictæ domus archidiacono vicinæ nimis, sibique et ecclesiæ suæ de vicinitate nimia valde nocivæ, morbo gravatum lecto decumbere. Quod audiens archiadiaconus, ad ipsum visitandum ocius accessit, remotisque statim arbitris, ipsum in secreto et tanquam serio convenit, monens et consulens cum forsan in extremis jam laboraret, et mortis malleum velut in januis constitutus expectaret, quatinus de commissis omnibus et omissis perfecte pœnitentiam ageret, vitamque suam et vitæ statum in melius emendare de cætero non differret, abjectisque maturius ordine simul et habitu deceptoriis, veneno nimirum cupiditatis infectis, vitioque rapacitatis plectibiliter involutis, præsertim vero cum caritas et cupiditas uno eodemque corde non cohabitent, et absque caritate nemo salutem consequatur, ad clericalem et canonicam religionem, ac vitam modestia conspicuam, et honestate præclaram, cupiditatis nesciam et rapacitatis ignaram, tanquam ad portum salutiferæ tranquilitatis accelerare velocius et feliciter applicare, non tardaret. Ad quod abbas cum suspirio longo profundoque respondit: "Habitum hunc meum abjicere propter animæ salutem "assumptum, ordinemque sacrum abnuere, quod absit,

---

[1] *risu non modico*] risu modico et non, MS.

"aut deserere, ab arctiore quoque religione et austeriore "ad longe leviorem multoque leniorem et suaviorem nimis "indecenter et indebite descendere, quid aliud esset, "quam a via veritatis atque salutis præproperis passi-"bus et ruinosis in præcipitium damnationis evi[den]-"tissimis indiciis exorbitare? Beatus Bernardus Clare-"vallensis, cæterique viri quamplurimi ordinis ejusdem "sancti, vitaque pariter et conversatione conspicui, "ordinem laudabilem esse et appetibilem indubitata "veritate comprobarunt; unde pravo monitori cui-"libet, et in contrarium, vice[1] demoniaca, dum tamen "et seria fuerit et sobria, suggestori, simul cum apostolo "respondendum: 'Vade retro, Sathana, non sapis ea "quæ Dei sunt.'" Ad quod archidiaconus: "Tempore "beati Bernardi cæterorumque virorum ordinis ejus-"dem sanctorum, nondum in ordine cupiditas inval-"luerat, nondum ordinem primæva sinceritate puris-"simum virulenta cupido corruperat; sed postmodum, "ex quo caritatis fervore frigente radices suas ambitus "in ordinem fixit, amplius de die in diem pullulans, "in frondes ac frutices inutiles pariter et illaudabiles "non autem in fructus excrevit, honor ordinis et odor, "tam sublimis originaliter et tam suavis, in infamiam, "proh dolor! evanuit et ignominiam. Ideoque dici "jam poterit:

'Nunc aliud tempus, alii pro tempore mores.'"

Adjecit etiam archidiaconus, vel adjicere potuit, exemplum de abbate Bernardo, qui suis quandoque diebus de generali capitulo Cisterciensi revertens, quoniam abbates ordinis sui plurimos ipsum comitari in discessu suo, sicut aliis consueverant annis, tunc non vidit, causam cum admiratione quæsivit; cui responsum illico fuit, quod circa legatum a latere summi pontificis in Franciam missum, qui capitulum

---

[1] *vice*] q. voce?

tunc intererat, moram abbates, propter literas et confirmationes ad domorum suarum utilitates, tunc faciebant. Ad quod abbas, cum pectoris intimi suspirio profundo, subjecit: "Ha Deus omnipotens! quamdiu "ordinis nostri sanctitas ad dignitatem suam tuendam "resque suas et possessiones integre defendendas et "illibate sibi per se sufficere potuit, status quidem "ordinis digne commendabilis fuit et sincerus. "Verum ex quo suffragiis extrinsecis, commissionibus "scilicet, confirmationibus et privilegiis, muniri jam "quærit et fulciri, defectus, proh dolor! ordinis et "detrimenti, cupiditatis quoque et ambitus augmenti, "signum et indicium evidens est et nimis manifestum."

Accidit autem archidiaconum non longo post tempore miseræ fragilitatis humanæ conditione morborum incurrisse gravamen, et fere desperabilem. Quod cum ad aures abbatis pervenisset, protinus ad ipsum videndum et vices ei rependendum, talionemque tanquam animo vindice reddendum, accessit. Et cum in camera coram archidiaconi lecto sedes, ut decuit, ei posita fuisset, cœpit eum verbis consolatoriis, et tam ad corporis sanitatem quam ad animæ quoque cura longe propensiore salutem commonitoriis, sane, prout decuit, et discrete confortare. Tandem vero post cætera subjunxit, monens quod de verbis suis curialibus atque facetis, et urbanæ eloquentiæ sale respersis, quibus valde delectari solet, cum de omni verbo otioso ratio sit reddenda, perfecte pœniteret. Item et cum ecclesias et præbendas in diversis episcopatibus possideret plurimas, quibus digne deserviendis, tantisque animarum curis, præsertim in tot parochiis et ab invicem tam remotis, sufficere nullatenus posset, monuit et in fide consuluit, quatinus quam citius illis relictis omnibus saluti tam contrariis, ne morbi violentia de medio raperetur subitoque rebus humanis eximeretur, ad ordinem Cisterciensem, tanquam ad certum indubitatæ salutis portum, statim accedere non tardaret. Et quoniam mora semper

periculum trahit, neque tarda novit molimina spiritus sancti gratia, monachalem habitum quem frater cum abbate veniens occulte detulerat, ne quis foret ad parata defectus, ostendi cucullamque novam ei prætendi fecit. Archidiaconus autem his auditis et visis, clericos et servientes suos ad se vocari jussit, et statim in sessionem a lecto quo jacuit se suscipiens,[1] ad suos sermonem dirigens, ait: "Videte qualiter abbas iste "promptulus et spontaneus, nec vocatus, nec invitatus, "ut me monacharet advenit, et habitum ordinis "sui, quem nunquam, ut nostis, approbavi vel dilexi, "secum portavit. Quapropter præmunitos esse vos "volumus, quod si in hac ægritudine vel alia forte "contigerit quod hunc habitum petam, pro certo "scitote nullatenus hoc ex animi judicio provenire, "sed magis ex morbo violento, sicut ægris frivola et "erronea proferre plerumque contigere solet. Quod "si forte pertinaciter et instanter in hoc petendo "perstitero, tanquam furibundum et mente captum "catenis et vinculis me statim fortiter astringatis, et "arcta custodia, donec resipiscam et in me redeam, "cohibere non postponatis." Ad abbatem vero postea conversus gratias ei de visitatione sua persolvit, suadens tamen et consulens, quod ea intentione et commonitione qua tunc accessit, ad ipsum sanum aut insanum, validum videlicet aut invalidum, venire de cætero non præsumeret.

CAP. XV.

De terris nimis fraudulenter ac detestanter occupatis, et responsione abbatis obliqua, ad hominem quippe magis quam ad orationem, militi facta.

MILES in borealibus Angliæ finibus terras abbatiæ Cisterciensis ordinis vicinas habebat; cumque culturæ Of their various

[1] *suscipiens*] *suspiciens*, MS.

attempts to possess themselves of land.

monachorum et militis quadam ex parte conterminæ fuissent, et modicis limitibus disjunctæ, videntes monachi militis culturam sibi tam propinquam, fertilem quidem et fœcundam, nec solum id videntes sed etiam multum invidentes, cum militem multotiens super agris illis emendis aut quocunque titulo sibi comparandis solicitassent, nec proficere tamen ullatenus potuissent, nocte quadam nocturnoque silentio, collectis per grangias suas aratris ad hoc, per exquisitam industriam seu magis astutiam, vi pravæ cupidinis cui vix resistitur impellente, culturam militis totam, limitaneis terminis amotis aut complanatis, subito sulcare vomeribus et excolere, cultamque et aratam seminare, non tardarunt. Spinam quoque, quæ magis evidens meta fuit agrorum illorum, radicitus abstractam, usque ad finem culturæ militis ulteriorem transplantarunt, miraque versutia loco quo prius steterat sic complanato quod vix vestigium ullum arboris avulsæ compareret, et circa spinam transpositam tam artificiose, ne dolose dicamus, cespitibus et glebis consertis, quod nullatenus nisi diligenter et subtiliter indaganti fraus perpendi posset. Quas ergo sculpturas sive picturas deceptorias clara de luce facere nossent, qui tales machinationes et circumventiones tam investigabiles de nocte fecerunt!

In crastino vero pastores villæ vicinæ, ad quam cultura spectabat, cum pecoribus suis ad partes illas accedentes, consueta pascua plurimum arata, quoniam usque ad spinam herbam pascere solebant et non ultra, vehementer admirantes obstupuerunt; redeuntes autem sero majoribus suis atque magistris causam admirationis suæ, propter quam infatuatos aut etiam phantasmate percussos se putabant, non tacuerunt. Secundo vero die vel tertio post, seniores villæ illius et discretiores, moti verbis pastorum et excitati, ad fines illos profecti sunt. Quodque pastoribus et minoribus antea visum fuerat, hoc etiam senioribus,

tam super pascuis aratis quam etiam culturis occupatis et aratis, certiori indagine visum fuit. Unde et dolum subesse protinus suspicantes, monachorum etenim astutiam et ambitionem ex ipsa vicinitate non ignorantes nec inexpertam habentes, domino suo memorato scilicet militi, rem gestam illico nunciare festinarunt. Qui vicecomitem patriæ cæterosque provinciæ rectores secum adducens, ad locum accessit, et fraude statim manifeste comperta, cum per glebas circa spinam dolose consertas rimasque detectas, tum per spinæ radices extractas, terræ non fixas, nec cohærentes, propter quod et spina ad locum pristinum reportata, ibique solo sicut solet infixa, possessiones omnes abbatiæ illius incontinenti confiscatæ fuerunt; et sic cum infamia magna et ignominia gravi scandalo plena, monasterium illud fere funditus eversum fuit, fiscoque demum in immensam pecuniæ summam condemnatum. Monachi tamen ad excusandas excusationes impietatis[1] totum illico fratribus laicis, tanquam ipsis prorsus ignaris, crimen imposuerunt. Hæc est enim ars monachorum ordinis hujus et versipellis astutia, quod fraus quæcunque aut facinus a fratribus perpetratum, dum tamen ad effectum domusque profectum provenire possit, illud ratum et gratum habent; si vero deprehensi forte fuerint, tanquam rem ignorantes et reos etiam ultione plectentes, totam in fratres culpam refundunt. Vicinos igitur omnes, quibus agros fertiles sibique propinquos iniquis animis et oculis invidere non cessant, tanquam hostes reputantes, poeticum illud, licet irrisorie prolatum, quasi sententialiter tamen et serio dictum:

"Dolus an virtus quis in hoste requirat,"

communiter approbant, et amplectuntur: necnon et illud quoque:

"Quod si non recte possis, quocumque modo rem."

---

[1] *impietatis*] in pectatis, MS., and below, ignarus.

Ad comprobandum vero facinus istud nimia veritate subnixum, verbum quod venerandæ memoriæ Dublinensis archiepiscopus, nomine Johannes, agnomine Ciminus, quandoque super hoc retulit illi, qui scripsit [hæc] in medium proferre præter rem non putavi. Cum enim vir ille bonus proficiscens in Anglia versus Scotiam, præcipueque Galwethiam, ubi angustinum illud Hibernicum mare transfretare proposuit, iter ageret, in abbatia quadam domus ordinis, de quo loquimur, borealibus Angliæ finibus, hospitio susceptus fuit. In crastino vero discedens, et monachum domus ejusdem viæ ducem et indicem secum ducens, cum aliquantulum processisset, monachus ille spinam quandam marcidam et emortuam, frondosam tamen adhuc non foliosam ei ostendit, dicens illam esse spinam, de qua forte mentionem aliquam quoque factam audierat, quam fratres domus suæ citra conventus monachorum conscientiam temere transposuerant, propter quod domus eorum damnum non modicum incurrerat. Archiepiscopus autem hoc audito capellanum suum ab altero equitantem latere respiciens, eique demissa voce submurmurans et subridens, "Monachus," inquit, "iste, "si prudens et discretus esset, dedecus domus suæ "tacuisset potius quam propalasset."

[Item] miles alius ordinis ejusdem monasterio terram similiter vicinam habebat, cumque per . . . m ipsius bonum et fœcundum suis propinquum prædiis et quasi conjunctum, oculis invidis et iniquis monachi viderent, quatinus de contiguo continuum facerent, suisque prædiis associarent et appropriarent, tam prece quam pretio modisque quibus noverant omnibus, multotiens ad hoc erga militem proterviter et pertinaciter, semper tamen incassum et inutiliter, enitebantur. Unde cum se nullatenus proficere posse viderent, ad artis exquisitæ nequitiam se convertentes, prædium militis totum noctis intempestæ silentio sale copiosa resperserunt. Legerant autem in Psalmo, "Terram fructiferam in

"salsiginem," etc. Unde et salis nimia quod terram fertilem superinjectio abunde sterilem reddat, non ignorabant. Et cum hoc secundo tertioque, milite totum ignorante, fecissent, et terram bibulam salis amaritudine funditus inebriassent, et ex fœcunda in sterilem[1] reddidissent, miles anno sequente more solito prædium excolere, triticeumque semen injicere, sollicite curavit. Verum autumno subsecutivo non solum ad messem non provenit, sed vix etiam vere vel æstate quicquam seminis in herbam emersit. Cum autem anno secundo sicut et tertio idipsum ei contigeret, putans terram illam lividis aut impiis oculis fascinatam fuisse, seu potius ob sanctitatem monachorum et religionem, qui ipsam tantopere desideraverant et appetierant, hoc ei damnum accidisse, terram eandem, quamquam vix et invitus, tandem eis venalem exposuit. Quod ipsi, voti compotes demum effecti, valde gratulanter amplectentes, ipsam bonis ad nutum conditionibus levique satis pretio sibi comparare et appropriare non tardarunt. Quo facto, facinoreque detestabili tanquam re bene gesta lætabundis animis ad libitum perpetrato, statim ad artem remediabilem avide recurrentes, terram eandem aratris et vomeribus profunde sulcare, aquis abunde superinductis, terraque nova ad temperandum superficialiter et artificialiter adjecta, salis amaritudine purgare et debriare, deque sterili effecta ad pristinam revocare fœcunditatem, efficaci labore non cessarunt.

Verum qua conscientia, quæso, qua mente per omnia cauteriata, et plus quam ferro ignito penetrabiliter undique perforata, rebus tam fraudulenter et tam nequiter perquisitis, nisi resignatis prius justoque possessori et vero restitutis, pœnitentiaque super admissis sceleribus plene peracta, finalem exitum supremumque judicium,

---

[1] *ex fœcunda in sterilem*] in fœcundam ex sterili, MS.

ubi nulla facinora transeunt impunita, ubi boni et beati ad regna cœlestia sibi præparata ab origine feliciter transferuntur, mali vero et reprobi ad gehennæ supplicia fine carentia, cum angelis Sathanæ sibi de meritorum exigentia non indebita plectendi perenniter, ausi sunt expectare?

Item cum miles quidam terram similiter haberet ordinis hu[jus] [ni]mia vicinitate conjunctam, cujus culturæ quadam ex parte culturas monachorum de propinquo contingebant, accidit ut processu temporis monachi, more consueto, non modicam culturæ militis portionem, per fraudulentiam seu violentiam suæ culturæ continuantes, et tanquam propriam excolentes, occuparunt. Miles autem, hoc comperto, licet coram publicis officialibus querimoniam suam multotiens deponere super hac injuria non tardaret, sed propter dictam artem monachorum donativam pariter et corruptivam, cujus efficacia quantumlibet injuriose quæsita retinere tenaciter solent, proficere non prævaleret, tandem quod potuit fecit; in conventu magnorum virorum et patriæ rectorum, ubi et abbas præsens erat, in ipsum et monachos suos ex animi vindicis amaritudine bilem contorsit. Acciderat enim vi tempestatis ingruente culturam monachorum, damno eorum [non mod]ico, nocte quadam funditus destructam et demolitam fuisse, cultura militis et contermina et quasi continua indemni penitus et illæsa manente. Unde et miles palam et publice in abbatem et monachos insolenter invectus, monachorum injuriam in agri illius possessione divinitus declaratam, publice proclamavit. Abbas autem hoc audito, satis facete respondit: "Nequaquam ita esse, sed plures habu-"isse militem amicos in illo equitatu quam monas-"terium; monachos, e contra, hostes ibidem plures "et inimicos verius esse demonstravit." Sic igitur abbas ille, licet quoad hominem humanumque favorem lepidis verbis et concinnis artificiose respondens, ut

risum auditoribus excitaret et applausum, nihilominus tamen quoad Deum supremumque judicem illum, cujus ante oculos cuncta versantur, quem opera sola delectant meritaque bona non verba versuta, rem male quæsitam obstinata cupiditate damnabiliter detinere præsumpsit.

Cap. XVI.

De furtis iniquis et inauditis, et furibus ipsis incendio pariter et suspendio dignis.

Accidit in Lincolniæ partibus et Lindeseiæ finibus, civem quendam Lincolniensem a monachis domus cujusdam ordinis hujus, sibi vicinis, bacones plurimos de porcis impinguatis grandes et grossos comparasse, et penes monachos eosdem, quorum domui notus olim et amicus extiterat, ipsos tanquam in salva tutaque custodia deposuisse. Cum autem processu temporis propter depositum suum veniret, invenit illud valde mutatum, et in detrimentum sibi mirabile nimis et detestabile versum. Bacones enim quos pinguissimos emerat, trium quippe digitorum aut palmalis etiam spissitudinis in lardo solo pinguedinem præferentes, adeo tenues jam reperit et exiles, quod præter cutem aridæ carni vix adhærentem nihil in se substantiæ prorsus haberent. Cum itaque stupidus et anxius nullum aliud a monachis, similiter prout videbatur casum admirantibus et tristitiam quodam modo præferentibus et simulantibus, remedium aut responsum habere posset, tristis et dolens ad domum suum reversus est.

Their fraudulent bargains.

Nec multo post tempore contigit fratrem quendam dictæ domus, per discordiam casualiter exortam, a monachis ejectum esse, qui statim Lincolniam veniens, et ad memoratum civem accedens, rem gestam totam et facinus a monachis perpetratum, qualiter scilicet a baconibus suis pinguibus tanquam per torcular et præ-

lum adeps totus violenter et fraudulenter extractus, inque saginam [1] liquidam artificiose conversus, dolio grandi inde repleto, et inter dolia vinaria sive potaria, propter dolum tegendum dolose locato, palam aperuit.

Cum autem in hunc modum per fratrem illum fraude detecta vicecomitem patriæ continenter adiit, eique rem referens et evidenter aperiens, ipsum ad abbatiam illam adduxit; qui cellarium protinus intrans deque singulis doliis potum sibi dari faciens, ad dolium illud sagmine plenum fratris indicio denique perveniens, dolum manifeste comperit, cunctis publice propalavit, doliumque pinguedine plenum cum baconibus suis macilentis, ut dictum est, per compressionem fun . . . . . . mor . . tis, integre civi restituens, abbatiam illam cum rebus suis et possessionibus totis non multo [post] confiscavit. Unde cum ignominia non sui solum, sed ordinis etiam totius nimia, usque ad exterminium fere supremamque desolationem redacta.

Sed quæ fraus unquam major aut scelerosior, quod furtum, quæso, nequius aut iniquius a viris sæcularibus, aut vispilionibus, et scelerosis actibus ex toto deditis, fuit ullo tempore perpetratum?

Item contigit his nostris similiter diebus furtum a monacho fieri detestatione quantalibet, immo verius, nisi plena satisfactio pœnitentialis, omni proculdubio damnatione dignissimum; sicut in prima libelli istius Distinctione non procul est a principio commemoratum. Sed quoniam non ibi vel a quo vel a cujus ordinis viro determinatum id liquide fuit, quatinus a cunctis de cætero vitetur hoc vitium et execretur, sciendum quod monacho quodam pauperculæ domus ordinis de quo nunc loquimur Cisterciensis, non procul a Bukingham, cui nomen Buthlesdene, monacho vero sicut

[1] *saginam*] sanguinem, MS.

duplicis animi, sic et duplicis vocabuli, Willelmo nuncupato Wiberto . . . . . facinus erat. Cum enim domus suæ cellerarius omine sinistro fuisset restitutus, pecuniam fœneratam a domo sua Judæo debitam, per pecuniam eidem domui suæ more discursorum hujusmodi per exteriora domorum officia furtive subtractam, clam adquietare curavit, et usuras graves deque die in diem gravius excrescentes, sub nomine prætextuque Judæi, pejor ipse Judæo quolibet, pluribus annis, donec id demum compertum fuerit, avide suscepit, usibusque suis, seu magis abusibus, plectibiliter appropriavit. Unde domum suam miseram et antea pauperculam non solum amplius depauperavit et miserabiliter apporiavit, verum etiam per inauditam hactenus avaritiam talem et aviditatem, ut dictum est supra, fere funditus exterminavit.

Præterea, quia nunquam sola veniunt scandala, semperque minora peccata, nisi citius deleta, majora sequuntur, sicut mulierculas solutas et meretriculas, sic quoque legitimas et desponsatas, cum scandalo domus suæ circumquaque gravi et grandi, furtiva quippe pecunia tam memorata quam alia multa copiosam luxui comparando materiam ministrante, mendis et maculis atris contaminavit. Quareque majori flagitio, dignum virilem nihilominus sexum, animam ipsam adulterando, puerisque suis, nimis familiares habendo, non minus impudenter quam imprudenter et plectibiliter, effeminare non abhorruit. Quæ mors quæso, quæ pœna, quæ tam exquisita tormenta forent huic beluæ nequissimæ dignis cruciatibus applicanda? Quicquid enim gravius aut crudelius excogitanda mens humana valeret, longe meritis ejus minus existeret.

Ad hæc etiam, ut illa quæ a cellerariis, seu magis scelerariis, scelerose gesta cognovimus, plenius ad aliorum, si fieri posset, correctionem expediamus, sciendum etiam hoc quoque; quod monachus domus cujusdam ordinis de quo loquimur Cisterciensis, in

Lincolniæ finibus sitæ, cellerarius existens, domum civis cujusdam Lincolniensis pulchram habentis uxorem atque juvenculam, cum lanis, caseis, et coriis, cæterisque venalibus ac mercimonialibus suis, frequentare consuevit. Unde et in dictam mulierem petulantes oculos, diabolo instigante, perque fenestras illas mortem inferente, conjecit. Cumque tempore lanæ vendendæ domus suæ lanas illuc deferri, et ad vendendum ponderari, quandoque fecisset, relictis ad ponderandum fratre quodam et serviente simul cum hospite diligentius ad hoc intendente, et lucris suis ac mercimoniis more mercatorum inhiante, via per cameram usque diversorium ultimum ducente, tanquam ad requisita naturæ divertit; ostiumque cameræ quod apertum invenit fortiter interius illico serans, et ad torum appropians, in gremium hospitæ jacentis ibidem congiam quadraginta solidorum Anglicanæ monetæ, tanquam ex dono et turpitudinis pretio, libidinosa largitate projecit. Quod cum illa protinus surgendo respueret animoque constanti rejiceret, monachus, hoc viso, ferrum exerens acutæ cuspidis et prælongæ, ad guttur ejus illud apposuit, jurans a . . . . . ter et asseverans, quod si clamaret, aut ejus voluntati non acquiesceret, quicquid ei postea contingeret, eam incontinenti jugularet; et sic ad libitum et luxum, animo nimirum consternata, mortisque timore atque tremore percussa, per vim potius, relictis ibidem denariis quos projecerat, sed non susceptis, ad aulam a camera, tanquam re bene gesta, recessit. Sic igitur peccatum minus, nisi correctum ocius fuerit et deletum, impellit ad majus, dum delinquendi, scilicet, occasionalis opportunitas, et nacta securitatem sine teste commoditas, ad ambitum duxit et furtum, furtum vero animum jam avidum effectum, ad simplicem forsan in primis fornicationem traxit ad luxum, luxus autem admissus, adaucto libidinis usu vel magis abusu, ausu temerario duplicique facinore seu multiplici, parere præsumpsit

adulterium. Fur etenim uno facto perdit animam unam, adulter autem unico facinore simul in gehennam præcipitat animas duas, allicientis videlicet et allectæ, sponte tamen et non aliter consentaneæ. Nunquam etenim ex carnis inquinatione coinquinatur et spiritus, nisi mens ultronea pariter accesserit et consensus.

Nec mora, mulier dolens et anxia publicum urbis sub episcopo confessorem, super hoc adire, deque salute sua consulere, non tardavit, canonicum scilicet cathedralis ecclesiæ, virum discretum et eruditum, quem familiarem habuimus et dilectum. Ideoque rem gestam, nobis ab ipso nullo nominato vel expresse notato relatam pluries, et ad detestandum discursorum hujusmodi per exteriora monachorum seu canonicorum actus enormes tam hos quam alios plurimos revelatam, scripto redigere, sicut et cætera, propter ruborem sive timorem, quo corrigantur, cæteris incutiendum, præter rem non putavimus.

Mulier igitur ad dictum pœnitentialem in lacrimis accedens et devote rem ei totam et vim illatam, nihil omittendo, denudavit, denariosque gremio suo injectos, pœnitentialis arbitrio dispensandos, secum portavit eique porrexit. Ipse vero, tanquam vir prudens et sapiens, ad domum unde monachus fuerat, sciens quippe seu probabiliter conjectans ei furtive fuisse sublatos, ipsos per fidelem nuntium sub sigillo suo remisit, monens etiam literis suis et consulens, quatinus negotia sua mercimonialia fidelioribus de cætero custodibus et honestioribus, per quos nec damnum nec scandalum domus incurreret, committerentur.

Tales igitur honores et honestates, tales commoditates et utilitates, domibus obveniunt religiosis per discursores hujusmodi tanquam exteriora curantes, et ea occasione circa mundana negotia girovagantes; quibus ob hæc ad illicita fræna laxantur et turpia, furta nempe frequentia, paulatim domos opimas a statu pristino destituentia, et bona communia [in] execrabilem proprietatem redigentia, necnon et damno

longe majori furibundos et fœdos detestabiles libidinis ardores et actus, prodiga furtivæ pecuniæ profusione, cum scandalo quoque gravissimo, parturientia. Ideoque remedia superius contra discursores tales, et domorum suarum destructores, in prima Distinctione non procul a principio data, quoniam decies repetita placebunt, sæpius mente memoriaque tenaci recolantur; quatinus cuilibet discursori tali, sive monacho seu canonico, frater domus ejusdem fidelis et cautus, et in utroque nec inexpertus nec incognitus, comes individuus testisque in cunctis agendis et coadjutor adjungatur. Scriptum est enim in Ecclesiaste: "Melius "est duos simul esse quam unum; habent enim "emolumentum societatis; si unus ceciderit, ab altero "fulcietur;" ubi et hoc quoque supplendum censeo, quia si unus fide vacillaverit, alterius fidelitate fultus sublevabitur. Unum quippe duorum ex hoc necessario proveniet, aut cursoris hujusmodi malitia per societatem adjunctam fidelem ac firmam multum proculdubio minuetur, aut forsan ex toto; quoniam a convictu mores plerumque formari solent, monitis assiduis et exemplis bonis, cursor talis, sicut dictum est supra, ad similia provocatus, fide de cætero tan . . domuique suæ fidelis et utilis efficietur.

Non solum cœnobia monastica, verum canonica, quamquam videri plerumque soleant moderantiora, dicta discursorum pestilentia venenatoque malitiæ toxico nonnunquam inficiuntur. Dum enim peccatum unius, ut dictum est supra, per exteriora negotia discurrentis, et propter commoditates occasionales, quia sine teste licentius atque liberius inverecunde nimis aut furibunde potius delinquentis, in universitatem redundat totam, domos egregias aut per tyrannorum atrocitatem, aut patronorum etiam ipsorum rapacitatem, aut per intestinam domorum ipsarum inter se discordiam, aut per rectores inutiles et improvidos, destructioni prope modum aut exterminio datas.

Vidimus enim, unde et doluimus, domum canonicam divitem olim et opimam, redditibusque magnis et largis ab antiquo dotatam et ditatam, agris quoque, silvis amplis, et pascuis abundantissimam, per discursorum ad exteriora vagantium ungues furtivos atque rapaces diripere jugiter et dilaniare permissos, uno peccato, sicut mos est, ad aliud semper et gravius etiam impellente, per priores consequenter et rectores inutiles substitutos, a pristino statu laudabili destitutam penitus et destructam; prior nimirum domus ejusdem consilii spernax, in frivolis operibus et fatuis aggressibus pertinax, nullum quidem utile vel in se vel ex se consilium habens, aliorumque consiliis bonis et utilibus non acquiescens, rerum gerendarum summam novis et fere novitiis minus providis minusque discretis improvidus ipse, non requisito fratrum consilio, sed tantum motu proprio temere committens. Non itaque mirandum, ubi principalis rector improvidus, et secundarius quoque [cui] rei regendæ sub ipso cura committitur, furtis, rapinis, et luxui datus, si domus talibus commissa rectoribus absque remedio destructioni datur.

Sciendum autem quod plus domorum dispositioni prudentique rerum regimini, longeque plus confert mens in se provida domuique suæ bene proposita, quam circa libros et literas, nedum circa frivola et inutilia, cura sollicita; plus actio, nimirum, quam lectio, et plus negotiositas quam otiositas, plus, inquam, opulentiæ genitrix, et abundantiæ nutrix fœcunda providentia, quam copiosæ literaturæ profunda scientia. Propter quod in primitiva ecclesia de laicis et illiteratis, dum tamen gnaris, prudentibus, ac providis circiter exteriora et temporalia, abbates et principales domorum rectores fieri solebant; prioribus autem et subprioribus, viris literatis scilicet et eruditis, circa medullam ordinis et interiora quidem, sollers cura committebatur.

Quid itaque plura? Ut brevi eloquio multa concludam, felices domus conventuales utique forent, si cellerariis et cellis carere valerent. Verum enim vero est et indubitata veritate subnixum, quod abbatias Deus, cellas autem et cellerarios diabolus dedit.

Cap. XVII.

De cellerario bono domuique suæ valde proficuo, deque priore pernicioso domuique suæ male præposito.

An envious prior prosecutes an economical and honest cellerar.

Verumtamen, quoniam frequens est extra regulam quid inveniri, et quoniam omnis diffinitio periculosa, parum est enim ut subverti possit, quia nihil fere tam generaliter dictum quod exceptionem interdum non admittat, de cellerario quodam egregio, et vere quidem exceptæ actionis viro, deque priore perverso et in perniciem domus suæ nato, optimique dispensatoris et ad cuncta domus propriæ gerenda perutilis, per invidiam atque malitiam dæmoniacam indesinenter æmulo, exemplum ponere, præter rem non putavi.

Fuit igitur his nostris diebus in Anglia et non procul a Walliæ marchia, canonicæ religionis abbatia, tam prædiis amplis quam possessionibus multis opima, et juxta beati Augustini regulam et ordinem instituta. Cellerarius in hac non sorte sed arte præpositus, et unanimi fratrum electione præstitus, domum, quam bono regimine prorsus destitutam invenit, et debitis immensis prægravatam, infra tempus exiguum et debitorum incommodis exoneravit, et in statum per omnia commendabilem revocavit; qui nempe tanquam alter Joseph in domo Putifar aut regno Pharaonis suaviter omnia disposuit et sapienter, benedixit enim Deus domui cui præerat propter ipsum. Interim autem novus prior domui præfectus, et insperata dignitate jam in tumorem elatus, inter ipsa statim initialia

dictum cellerarium ad ratiocinia reddendum, vix mustum adhuc existens, et protinus accersens, acriter et acerbe convenit. Quibus illico redditis ad unguem et completis, testimonioque subcellerarii cæterorumque subministralium ad hoc residentium, fideliter cunctis et laudabiliter exactis, prior ne nil prorsus egisse, ne vel in nullo nocere valuisse, videri posset, nimias domus expensas, et intolerabiles sumptuositates, causari cum iracundia cœpit. Dispensator autem, tanquam vir prudens et discretus, cum modestia respondit, quia quamdiu cellerarius foret, sumptibus similibus aut amplioribus, ad hospites cum honore suscipiendos, et domesticos ac familiaries copiose sustentandos, absque debitis et ullo gravamine domum regeret, si tamen hoc vellet et permitteret ipse. Prior autem hoc verbum cum indig[natione] suscipiens respondit, quod in rei istius experientia foret, usque ad festum Sancti Michaelis, quod non procul, autumno jam imminente, distabat; quia tunc alium præficere cellerarium, sibi familiarem, mente versabat. Interim autem equis suis annonam ad sufficientiam et ultra bis quotidie, mane scilicet et vespere, dari fecit; supervenientibus quoque quantum quisque sufficere vellet. Hospites vero præter solitum crebros et sumptuosos invitare non cessabat, et quicquid ad gravamen domus excogitare potuit, detestanda malitia tanquam in viscera propria manus injiciens totum adjecit. Et cum domum suam, ad quod nitebatur, propter dicti viri boni providentiam tantam et bene gubernandi gratiam, destruere juxta propositum, et præscriptum cellerarii dictum atque promissum, evacuare non prævaluit, imminente namque Sancti Michaelis termino, quo sibi subrogandum alium novit, petiit a priore cellerarius quatinus ad visitandas ecclesias et maneria veniret; quod et ipse libenter, adjunctis sibi canonicis duobus, facere non tardavit. Invenit autem in singulis messes bene collectas, et horrea frugibus et fructibus abunde referta,

et ubique pecoribus atque pecudibus, juxta loci naturam, copiose redundantia. Quibus rite recteque peractis, cum ad abbatiam reversi fuissent, cellerarius ad ratiocinia denuo reddenda coram priore, tam circa interiora quam etiam exteriora, ipso postulante et impetrante, resedit. Cumque subcellerario cæterisque subministrantibus et suffragibus ad hoc ascitis, fidelitatem ejus et sollicitudinem utilem per omnia contestantibus, tanquam dispensator egregius adeo bene ac plene cuncta complesset, ut etiam laudari posset tantus ab hoste decor, juxta promissionem suam absque debitis omnibus et impedimentis domum in optimo statu priori restituit, et dispensatoris curam ac provisoris operam resignavit. His etiam in hunc modum tam laudabiliter exactis, corrigiam xl. marcarum, de nova moneta, priori, tanquam in auxilium bene regendi domum, cum omnium quoque qui aderant applausu pariter et admiratione porrexit.

O quam pauci, quam rari sunt hodie domorum dispensatores isti similes, qui pecuniam tantam non potius celarent, et in usus proprios, vel magis abusus, non converterent, quam tali ipsam prælato redderent, æmulo scilicet in omnibus et persecutori suo, præsertim etiam in ipso suæ depositionis articulo, ab illo quod tam bene ministraverat officio, sibi per invidiam solam atque malitiam impie pariter et impetuose sublato !

Quam igitur diu prior ille duravit, nunquam livor ejus erga eundem cessavit. Ad remotas enim cellulas et pauperculas ipsum transmisit, et cognatos suos ac familiares improvidos et indiscretos, carne revelante non spiritu, domui suæ præfecit; qui infra paucos annos ccc. marcis et pluribus in debitis et ære alieno domum oneraverunt, nec tamen eandem in hospitibus suscipiendis et caritatis operibus competenter explendis, sicut consueverant, honoraverunt. Proinde digno Dei judicio, qui nullam malitiam relinquit impunitam, quoniam in odium et persecutionem

fratris innocui, quinimmo per omnia tam proficui, inque domus propriæ perniciem gravem lumine abusus est interiore, non multo quoque post tempore lumine privatus est exteriore. Propter quod et consequente[r] a domus ipsius regimine, cui præscriptis modis perverse præfuit et perniciose, non indigné dejici meruit et deponi.

Evidenter igitur ex his elici poterit et perpendi, quam utile instrumentum si bonus dispensator et fidelis, et e diverso, quam inutilis et perniciosus improvidus existat. Consequitur et hoc quoque, quantum accidat incommodum domibus quibuslibet quibus rectores improvidi præficiuntur et indiscreti.

Cap. XVIII.

De milite in lecto ægritudinis constituto, et ad monasterium delato, cumque convalescere cœpit a monachorum manibus vix erepto.

How the Cistercians plotted against the life of one of their benefactors.

Fuit his nostris diebus in Leircestriæ finibus miles sanguine præclarus et rebus opimis, cœnobio Cisterciensis ordinis, tam loci vicinitate quam amicitia quoque et familiaritate, conjunctus. Huic etenim, cum opes copiose suppeterent, et res temporales ad victum affluerent, pecuniam suam in auro et argento congestam, penes domum eandem, tanquam in custodia salva, deponere, multotiensque dare mutuove concedere consuevit; adeo quidem ut multis beneficiis ac crebris, multimodisque liberalitatibus ac largitionibus domum eandem, necessitatibus suis velut singularis amicus, et tanquam pater atque patronus, præ cæteris cunctis, sublevaret. Processu vero temporis miles ille misera fragilitatis humanæ conditione morbum incidit gravem, et valetudine de die in diem amplius invalescente, desperabilem. Videns autem hoc miles, ad domum sibi dilectam se quam citius deferri fecit, con-

vocatisque familiaribus et necessitate conjunctis, domuique suæ sapienter et discrete disponens, centum marcarum et plurium summam olim ibidem depositam, præter cætera plurima, tam mobilia quam immobilia, domui illi, si decederet, delegavit, et testamentum suum legitime confecit.

Contigit autem ut, Deo miserante, spatiumque pœnitendi plenius seque corrigendi servo suo conferente, miles ille, morbo laxato paulatim et mitigato, convalesceret, et ad alimenta sumenda, quibus corpus animale reficitur et recreatur, efficacius solito, cum gaudio suorum magno, resideret. Quod monachi videntes, lætitiamque cum aliis exteriorem prætendentes et simulantes, interius autem mœsto corde dolentes, ad exquisitæ nequitiæ consilia prava se converterunt; cumque secretius et arctius super hoc majores eorum et maturiores, immo revera maligniores, sæpius egissent, demum in hac sententia resedit, quatinus propter pecuniam tantam qua domus illorum propter ejus convalescentiam fraudaretur, aut venenato poculo militem extinguerent, aut subitis eundem et violentis oppressionibus suffocarent. Cumque decretum hoc firmiter esset, et, ne mora periculum parere posset, facinus nocte sequente perpetrandum, quoniam prope est Deus in angustiis, et quoniam merita bona non transeunt irremunerata, miles ille per monachum quendam plus cæteris ei dilectum olim et familiarem, per quem et cujus consilio multa monasterio bona contulerat, secreto præmunitus, nuncios undique mittens ad suos cum festinatione, eodem contra vesperam die multitudinem amatorum in abbatiæ curiam ex inopinato convocavit; qui ipsum cum rebus et depositis suis, non absque grandi tamen monachorum rebellione, nec absque cædibus et sanguinis effusione, viribus armatis exportaverunt, suæque libertati reformaverunt. Qui statim ubi ad convalescentiam plenam valetudinemque robustam attigerat, quantum domum illam antea dilexerat atque

promoverat, tantum eandem odio exosam habens inexorabili, totis exinde nisibus et viribus, cum et generosus existeret et opimus, damnis persequi multis et jacturis immensis, cum famæ quoque detrimento maximo et ordinis scandalo gravi exorto, non cessavit.

O fraus, O facinus infandum, O detestanda perpetuoque damnanda. Non mihi si centum linguæ sint oraque centum, ferrea vox, quid latrones publici, quid vespiliones hori . . . . bragmanni cruenti, quorum cædibus et incendiis vita repleta est, quibus sanguinem effundere delectatio tota, crudelius hospitibus suis aut supervenientibus innocuis excogitare possunt, explicare valerem.

Utquid enim austeritatem tam in victu, quam in habitu, tantam per exteriora prætendunt, et vilitatem in vestibus et cultu tanquam abjectam, vitamque per omnia contemptibilem ostendunt? nisi ut sub fucata duritia tali et affectata, subque religionis velamine venerationem a populis et gloriam aucupantes, fallant efficacius et decipiant oculos, solum ea quæ parent intuentes, et ad intima cordis arcana transire non valentes.

Quid plura dixerim? Ex solo fidei defectu miseris mentibus hæc mala proculdubio cuncta proveniunt, dum enim collectis in hac valle lachrimarum collegiis multis, ut vitam hanc temporalem et transitoriam, inque brevi fine luctuoso terminan[dam ut]cumque producere possint, et non ut mundo moriantur, sed magis ut in mundo modis quibuscunque vivere queant, communem corporum in fine dierum, angelica tuba canente, reparationem, et animarum ad carnem denuo revocationem, infelici obstinatia duraque damnabilique cervicositate discredentes, nec perpetua justorum præmia vel palmas in cœli palatio sunt expectantes aut sperantes, nec æterna reproborum supplicia formidantes. Horrendum itaque fuit et vehementer obstupendum de monachis Cluniacensibus qui clericum

invitum penitus, totisque viribus retinentem detestanda cupiditate, quæ quidem animos avidos semper sauciat et nunquam satiat, monachare præsumpserunt; sicut in secunda legi potest Distinctione; horribilius autem et longe damnabilius de monachis suis Cisterciensibus, qui militem sibi per omnia beneficum et amantissimum simili telo cupidinis toxicato letaliter vulnerati, initialis homicidii proculdubio rei, manibus cruentis mortificare decreverunt.

Cap. XIX.

De militis cujusdam super monasteriis in terra sua construendis laudabili dispositione, et inter monachos Cistercienses et Cartusienses facta collatione.

Comparison of the Carthusian with the Cluniack and Cistercian orders.

Miles quidam nobilis Radulphus, cognato vero de Glanvilla, qui senescallus Angliæ summusque justiciarius aliquandiu fuit, firmumque propositum habuit, sicut ipsemet coram familiaribus suis sæpe referre consuevit, construendi duas abbatias in terris suis; cumque diutius, tanquam vir prudens et sapiens, de qua religione vel quibus religionibus illas facere vellet secum deliberasset, monachos Cluniacenses ad mentem revocans, illos tanquam ventri prout videbatur nimis addictos, penes se re[c]usabat, respiciens autem ad Cistercienses ipsos, tanquam nimis cupidos et ambitiosos, refutabat. Dicebat enim quia nullius ordinis viros totiens coram ipso in foro publico pro tribunali sedente, super cartis falsis et sigillis adulterinis, super terminis terrarum metisque finalibus dolose transpositis, multisque cupiditatibus aliis valde detestandis, convictos invenit. Ideoque quasi per singula currens, tandem ordinem Canonicum tanquam cæteris juxta suum arbitrum modestiorem, longeque minus seu gulæ sive cupidini datum, elegit; duasque domos Canonicas fecit, unam in terra conquestus sui de Canonicis nigris, scilicet triginta vi., altera vero

in patrimonio suo de Canonicis albis xxvj., et ecclesias ipsorum, domos, et officinas omnes, sumptibus propriis egregie construxit; et abbatias ambas redditibus amplis, tam in ecclesiis quam in terris, abunde dotavit et ditavit.

Ad domorum quoque suarum honestatem et spiritualem utilitatem prudenter adjecit, ut nunquam terras amplius ullas aut reditus sibi perquirerent, aut quocunque commercio compararent, sed tantum gratis oblata et caritative collata susciperent; ne, propter res scilicet augmentandas pecuniam congererent, et ad hoc reponerent, ut terras aut reditus ubi locum viderent emere possent; et ob hoc hospitalitatem et caritatem, propter quam præcipue post obsequia divina constitutæ fuerunt, minuere præsumerent. Cartas etiam et cautio[nes] . . . or . . ambarum firmas, et tam diœcesani episcopi quam etiam archiepiscopi confirmationes, super his adquirere curavit.

Mira viri prudentis atque discreti providentia; processu namque temporis accidit, ut propter cupiditatem et ambitionem sic extinctam, caritatemque et hospitalitatem plenius adauctam, spontaneis fidelium largitionibus, ambæ domus illæ, tam in terris quam in ecclesiis, ultra spem omnem, augmen[ta]tæ fuerint et ditatæ. Mirum ergo cum etiam ad sæcularium notitiam dictorum ordinum, Cluniacensis scilicet et Cisterciensis, jam ærumna pervenerit, quod viros illis addictos veluti eorundem intus nimis profunde radicatis, nec pœnæ gehennalis timor, nec temporalis ignominiæ pudor, hactenus ad plenum emendare prævaluit. De Cisterciensibus autem magis admirandum, quos et in cibo parcitas, et in potu sobrietas, et in veste vilitas ac nuditas, vitæque totius singularis austeritas præ cæteris fere cunctis spectabiles reddit, quod solo cupiditatis vitio, tanquam irremediabili incommodo, tam atram, proh dolor! in gloria tanta malitiam præfigentes, et mal . . . . ge . . dium et

bo . . compatiendum atque dolendum, materiam dare nec verecundantur nec verentur.

Utinam ergo saperent et intelligerent atque novissima providerent, animasque suas, pro quibus animam suam posuit, Christo lucrari propensius intenderent, pecuniasque vanas et possessiones transitorias congerere jugiter et accumulare minus inhianter appeterent, et agros agris grangiasque grangiis copulare et exaggerare quandoquoque cessarent. Et sic utinam in cunctis operibus suis memorare novissima vellent, ut pravas hoc remedio cupiditates, cæterasque turpes et enormes transgressiones, longe cautius et consultius abhorrerent; præsertim vero cum, juxta scripturæ testimonium, radicem malorum omnium cupiditatem esse non ignorent.

Quod autem monachorum et fratrum suorum numerum in congregationibus non diffiniunt, quod prædiis, pascuis, et possessionibus perquirendis modum et metam non apponunt, sed semper se ad ampliora et ulteriora insatiabiliter extendunt; quod ad opera caritatis explenda et hospitalitatis obsequia horis omnibus, tam vespere scilicet quam mane vel meridie, supervenientibus cunctis, impendenda, tam sollicitі semper existunt; quod, inquam, his omnibus plene peragendis, totis indulgentes studiis et laborant; hæc tria Cistercienses tam præclues in primis et tam præclaros, tanta reddunt hodie cupiditate notatos et tam obscuros, tamque per orbem universum gravi cum scandalo diffamatos.

Quam satius quamque salubrius foret juxta facultates juste quæsitas, et non undecunque perque fas omne nefasque res congestas et concupitas, sumptus et impensas more Cartusiensium aptare moderantius et arctare, quam cœtus et congregationes, agros et possessiones in infinitum extendere, et modum in rebus et opibus perquirendis ac congerendis non attendere; sed ut multis alendis et hospitio suscipiendis, per curas et sollicitudines multas, vexationes quoque per nundinas et nugas varias, per curias etiam et curiosi-

tates immoderatas et cupidines insatiatas, adeo modis omnibus sufficientiam elicere queant, ut sibi ipsis longe minus suæque saluti propriæ sufficere possint aut proficere. Et quoniam actionem omnem informat intentio, quia voluntas et propositum distingunt beneficium, non monachorum quorumlibet habitus salvat sed animus, non enim in alta tonsura sive rotunda, non in ampla corona, non in laxa cuculla, sed potius in intima medulla inque devotione sincera et intentione vera, non enim in exteriore salus est apparentia, sed magis interius in existentia.

Modus igitur, ut dictum est supra, seu monachandi seu religioni cuilibet se reddendi, mos et modus quondam fuit mundo moriendi, Deoque vivendi; modernis autem diebus, caritate nimirum in mundi vespera refrigente, mutatione perversa, mos et modus est, quod dolentes dicimus, in mundo quidem et mundo vivendi, Deoque moriendi, et prorsus a via veritatis atque salutis exorbitandi; multi quidem religionem professi plus apparentes sunt hodie quam existentes, longe plures in habitu religionis quam m . . tu. Multi nempe vocati, pauci electi; grana rarissima, paleæ multæ. Et igitur omnipotens et misericors Deus, quatinus et illi qui sic monasteriis se reddiderunt, ut in sæculo vivere possent, quales sunt hodie multi, nil sæculare sapientes, sed sæcularitatem omnem procul abnuentes et abjicientes, totum mentis affectum et intentionis appetitum, ad obtinenda regna superna nobis ab origine mundi ubi per nos steterit præparata, felici domum mutatione convertant.

Cartusienses autem, de quibus paulo ante mentio facta est, circiter idipsum temporis, fere quo Cistercienses, ordinis originem sortientes, sicut illi Cluniacensium, sic et isti illorum superflua cuncta et indecentia pio moderaminis falce resecare curarunt. Unde certum sibi tam monachorum quam fratrum numerum, certosque tam agrorum quam possessionum sub moderantia

quadam et temperantia modos et metas constituerunt, partemque potissimam præeligentes, meditationi sacræ et contemplationi longe propensius, quam vel actioni vel opum congregationi, feli[ci] proposito, opus et operam impendere satagerunt.

Cap. XX.

De Cartusiensium ordine, vitæ honestate et austeritate laudabili.

Foundation of the Carthusian order.

Verisimile videtur quod sicut a Cluniacensibus causa religionis intensioris Cistercienses, sic et eodem intuitu postmodum a Cisterciensibus exierint ortumque contraxerint Cartusienses. Alii tamen aliter sentiunt, et ex Cartusiensium ipsorum traditionibus assertive proponunt' et dicunt, ordinem istum in hunc modum originem fuisse sortitum. Canonicus quidam Remensis ecclesiæ, scholarum magister eximius, cui nomen Bruno, cum sociis sex, presbytero scilicet uno, clericisque tribus, et laicis duobus, causa vitæ corrigendæ Deoque devotius et via tam arctiore quam et altiore serviendi, relictis rebus ac reditibus cunctis, usque in Burgundiam ulteriorem, per dietas longas itinerando, transpenetrans, demum ad virum venerabilem Hugonem Gracioponensem episcopum accessit; ejusque consilium super proposito suo sociorumque suorum effectui mancipando, sibique locum ad Deo serviendum assignando, postulavit et impretavit. Cumque quæsisset episcopus quot essent, et respondissent quod septem, dixit episcopus visionem suam quam nocte præcedente viderat in eorum adventu completam esse. Vidit enim in somno quasi septem stellas coram ipso in aere descendentes, ipsumque præcedentem ad locum sub Alpibus, qui Cartusia dicitur, e vestigio sequi. Unde et in crastino septem illos, quasi per septem stellas designatos, ad eundem locum perduxit, ipsumque ad Deum serviendum

eis assignavit, deque facultatibus suis, donec ibidem radicati essent, eos liberaliter exhibuit, et vitæ necessaria benignissime ministravit. Ordinem itaque suum ejusdem præcipue consilio constituerunt, totumque statum suum ad ejusdem dispositionem ordinaverunt; ipse quoque, qui rei totius ordinator fuit et auctor, ordinem eundem suscepit. Et quia vir sanctus erat et religione conspicuus, nisi per papam prohibitus fuisset, episcopali cura resignata, ad ipsos ex toto se conferre proposuit et præparavit. Annis autem xv., ut astruunt, ante Cisterciensium ortum hic ordo processit et præcessit, cum quibus tamen plurima videntur habere communia, pluriora vero separata præferunt tanquam propria, duriora quidem et districtiora; lineis enim non utuntur, nec femoralibus sicut nec illi; carnibus non vescuntur vel sagimine, nec in ægritudine positi, nec ullo tempore; palliis autem ex pellibus solum utuntur, tanquam Alemannicis, ante pectus clausis; talibusque palliis utuntur in ecclesia et claustro, et non capis; femoralibus quoque non utuntur; sotulares habent canapo vel lino ligatos.

Item singuli singulas cellulas habent, et de coquina communi, per fenestram versus claustrum quod *Galileam* vocant, quia per hoc transmigratur, quotidie recipit quisque pulmentum suum, et die Sabbati quisque panem suum, qui sufficiet ei per septimanam.

Item super mensam nudam comedunt in cellulis suis, id est sine napis. Magnis vero festis diebus et præcipuis simul comedunt in refectorio suo, et tunc napis utuntur. Utuntur autem scapulariis laneis pro cucullis. Item austeritate majori ciliciis monachi semper utuntur, similiter et fratres, nisi cum operibus indulgent; . . . . . . divi . . . .
nec in ægritudine gravi . . . .
tionibus carnes . . . .
nec nisi tribus in e . . . o di . . . .
piscibus utuntur, nec potu, nisi quando commedunt, præterquam ex gratia prioris et dispensatione.

In obsoniis vero et prandiis vespertinis solum fructibus et herbis contenti sunt. Tribus diebus in hebdomada, singuli in cellulis suis humilitatis causa pulmenta sua conquerere solent, profestis vero diebus singuli seorsum in cellulis suis commedunt. Item ad matutinas simul singulis noctibus consurgunt, et ad missam mane, vespere quoque ad vesperas conveniunt. Alias autem horas singuli per se dicunt, nisi festivis diebus. Presbyter autem hebdomadarius celebrat semel ad minus in hebdomada; et alii presbyteri, nisi licentia prioris non accedent, nec celebrabunt. Item singuli habent ostiola sua ex opposito claustri versus pratellum, qui exire non poterunt sed tantum prospectu uti; unum tamen pedem et non ambos simul extra ostiolum extendere possunt. Item juxta ecclesiam a septentrione claustrum habent modicum, tanquam collocu-[torium,] ad qu[od] conveniunt singulis Dominicis diebus, ante ves . . . . ad invicem . . . . magis nota . . . . . ut, legendo per hebdomadam totam in cellulis suis, quoniam studiis et lectionibus plus quam ordinis alterius viri Cartusienses vacare possunt et indulgere; ibidem etiam quæ ad ædificationem magis pertinere viderint recitabunt, et interdum etiam sermones audient. Item in cellulis suis nunquam candelis utuntur, aut lucernis; sed tamen igniculum suum habent in caminis. Item quælibet cellulæ xiiij. pedum erunt, et aliquantulum ab invicem distantes. Item tantum xiiij. erunt monachi, quatinus conventum habeant, et fratres circiter viginti.

Præterea fossato grandi et profundo et bene murato curia tota simul cum ecclesia concluditur. Prædia vero in circuitu circa septem milliaria durante fossatis clauduntur, aut metis apertis signantur, intra quæ habent acra sua et pascua, nec exterius rigorem quicquam[1] habere poterunt. Item boves habere poterunt, ad decem aratra, sed vaccas nullas, nec equas, nec

[1] *rigorem quicquam*] So MS.

equitia, nec porcos; oves autem et capras circiter mille, nec plures, nisi per dispensationem. In plerisque nimirum, quæ rigide nimis et austere circiter originem ordinis statuta fuerunt, per summos postea priores subsecutivum est ex dispensatione temperamentum.

Ad hæc etiam tam in hospitibus suscipiendis quam in pauperibus alendis juxta facultatum suarum modulum, qui longe magis in pauperum numero simul et merito quam divitum esse desiderant, modum et modestiam per omnia servant; hospitibus enim benigne susceptis cibaria, quibus ipsi vescuntur, liberaliter apponunt, sed equis et vecturis hospitum pabula non ministrant; pauperum quoque catervas ad portam non convocant, ubi longe plures ribaldi et hereloti, de loco ad locum currentes, trutannice solum et otiose viventes, quam veri pauperes et inopes, se proterviter ingerere solent. "Defectus enim," ut ait Ambrosius, "in pauperibus "alendis esse debet et decet, ut cum cunctis passim et "communiter suscipiendis nemo sufficere queat, potius "illi, quorum verecundia ingenuos prodit natales, quam "inverecunde clamosaque voce petentes seque impuden-"ter et ausim ingerentes, ad eleemosynas suscipiantur." Proinde, sicut in Institutionum suarum libello legitur, non procul a domibus suis sunt villæ, in quibus pauperes plurimi sunt, verique pauperes et non ficti, qui vitam miseram in summa inopia ducunt. Quorum quidam de copiosis quondam divitiis in egestatem ultimam et mendicitatem inciderunt; alii vero valetudinarii, qui per morbi diutini vehementiam a lectis et cubiculis se movere non possunt, ad quorum sustentationem reliquias suæ pauperitatis per diligentiam inquisitionem deferri faciunt. Nec mirum, ut ibidem legitur, si hospitum turmis ad aulam pauperumque catervis ad portam, more fratrum suorum quorundam, Cistercienses in hoc notantes, qui zelo bono sufficere ad hæc cuncta nituntur, curam ipsi non impendunt, cum etiam vix sibi ipsis in locis aridis et arctis, eremisque nudis et incultis, aut terris hispidis et hirsutis, solum ad Deo

serviendum animasque salvandum, non ad populi favorem aucupandum n . . . Necesse est en[im] . . . . . [solici]tudini supervenientis asser . . . pitum quam pauperum s . . . [suf]ficere curant ut ad . . . . rendum in mi . . . . et dum actionibus . . . . per nundinas et curias, curis et ambitionibus plenas vage discurrunt, sacræ meditationi sanctæque contemplationi, quæ auferri non possunt, minus intendunt; quinimmo dum erga plurima turbantur et circa multa sollicitantur, quod solum necessarium est minori efficacia concupiscunt et consequuntur.

Adjiciendum hoc etiam ad Cartusiensium[1] tam laudis cumulum quam perfectæ religionis augmentum, quod si prædia ipsorum vel possessiones eis auferantur, si tolerabile est damnum, æquanimiter sustinent; sin autem in enormem nimis domus suæ jacturam redundaverit, patrono suo domusque suæ fundatori vel etiam episcopo diœcesano, si ille forte defecerit, injuriam irrogatam et damnum ostendunt, quatinus per eorum alterutrum, citra ipsorum operam aut controversiam ulli movendam, id corrigatur, domuique sublatum restituatur. Alioquin ad ma . . . . m . . . . loco spoliato . . . . . so tanquam indefen . . . . . quoque festivos scilicet et ig . . . . . pulvere pedum suorum . . . . . . tuntur.

[O quam satius] quamque salubrius exemplo virorum istorum religio quibuslibet,[2] fugiendo proculque recedendo, locum inquietum et possessiunculas momentaneas tempestive relinquere, quam sua repetendo proterviter et litibus insistendo, mundanæ sollicitudinis et sæcularis ambitionis, publice coram sæculo, qui sæcularibus curis et actibus ex toto renunciaverunt, maculam et mendam atram incurrere. Quod igitur viros bonos et religionem professos litigare dedeceat et judices forenses interpellare,

---

[1] *Cartusiensium*] Cantuariensium, MS.

[2] *religio quibuslibet*] So MS.

Apostolus in prima ad Corinthios epistola declarat dicens: "Sæcularia judicia si habueritis contemptibiles "qui sunt in ecclesia constitute ad judicandum." Super hunc locum dicit Augustinus: "Christum testem "invoco, quoniam mallem per singulos dies certis horis "aliquid operari manibus, et certas horas habere libe-"ras ad legendum et orandum, ut ad agendum aliquid "de divinis literis, quam tumultuosas complexitates "curarum pati, de negotiis variis vel judicando diri-"mendis, vel interveniendo præscidendis." Idem et ibidem: "Ii terrenas causas examinent qui exteriorum "rerum sapientiam perceperunt. Qui autem spiritu-"alibus donis ditati sunt, terrenis non debent negotiis "implicari, ut dum non coguntur inferiora bona dispo-"nere valeant bonis superioribus deservire." Juxta illud Apostoli: "Nemo militans Deo implicat se sæcu-"laribus negotiis." Sed tamen curandum magnopere est, ut ii qui spiritualibus donis emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserant, sed hæc aliis, quibus dignum est, tractanda committant, vel et priusquam periclitentur per se gerant. Nec alienum etiam ab his esse videtur, quod in Actibus Apostolorum legitur, apostolos septem diaconos ad mensarum officia constituisse, ut ipsi orationi et ministerio verbi instantes esse valerent. Super quod Rabanus: "Ostendunt Apostoli episcopos et doctores "ecclesiæ non debere implicari rebus corporalibus." Et subsequenter: "Meliora sunt fercula mentis quam "dapes corporis." Item Apostolus ibidem ad Corinthios: "Jam quidem omnino delictum est in vobis "quod judicia habetis inter vos. Quare non magis "injuriam accepistis? Quare non fraudem magis "patimini?" De quo Augustinus: "Ex hoc apparet "quia peccatum est judicium habere contra aliquem;" quod et Dominus ait: "Siquis voluerit tunicam tuam "tollere, et judicio tecum contendere, dimitte "illi et pallium." Et alibi: "Qui abstulerit tua,

"noli repetere." Quinimmo et eodem docente didicimus: "Qui te percusserit in unam maxillam, præbe "ei et alteram." Ut autem tam illud Apostoli: "Delictum est in vobis quod judicia habetis inter vos," quam illud Augustini: "Peccatum est judicium habere "contra aliquem," sane intelligatur, breviter advertendum quid perfectis circa hujusmodi conveniat, quid infirmis. Perfectis igitur licet repetere sua simpliciter, scilicet sine causa, sine lite, sine judicio; sed non convenit eis inde coram judice litigare; sicut neque præscripti viri boni faciendum decreverunt. Infirmis vero . . .

. . . .

do c . . . .

et judici . . . .

fratrem . . . .

non fraudule . . . .

Augustinus. Quando . . . .

litem moverit per de . . . .

ut Deo vaces non litibus, hoc quod perdis pretium est temporis; ea vero quæ verbis dominicis et evangelicis, ut dictum est, exprimuntur, perfectissimis competere solis absque dubio noris.

Cap. XXI.

De austeritatis Grandimontanorum religione.

The order of Grammont.

Sicut de Cartusiensibus, ut dictum est jam et declaratum probabile videri, quod a Cisterciensibus causa religionis intensioris exierint, et ab illis ortum habuerint, sic visum est plerisque Grandimontanos a Cartusiensibus causa vitæ virtuosioris, et ordinis quoque longe arctioris, originalem institutionem habuisse; fratres enim, ut fertur, et laici de ordine Cartusiensi prodeuntes ordinem istum inceperunt. Unde etiam de laicis priores suos et præceptores usque ad hæc nostra

tempora, quibus hoc per ecclesiam Romanam correctum est, et ut cleri præsint constitutum . . . .
. . . . tris
. . . . perpaucis
. . . . amplis, per
. . . . et metas li .
. . . . signatis armentis
. . . . mirum et tam pecoribus quam pecudibus, non multis, ut dictum est, aut numerosis esse contenti solent; sic isti longe strictius in primis coarctantes, non aratris, non armentis, non pecoribus seu pecudibus, quæ sine cura et custodia grandi possideri non possunt, exonerare se volentes, hodie terras ut omni omnibus[1] solum et contemplationibus vacare liberius possent, tantum hortis suis intra fossata sua seu muralia clausis, quos tam ad delectationem quasi loco laboris, quam ad fructum quoque, tam ex variis olerum et porrorum atque leguminum seminariis, quam ex herbis et speciebus odoriferis ac pretiosis diligenter insertis et plantatis eliciendum, non inutiliter excolere consueverunt. Sed quoniam excrescente postmodum fratrum numero, tantillus exortus eorum proventus, tam ad alimenta quam vestimenta cæteraque vitæ necessaria sufficere non poterant, fratres suos, ut fertur, ad compita viarum mittere solebant, qui transeuntibus et itinerantibus dicere consueverunt et denunciare, fratres de loco tali fidelium eleemosynis et alimoniis plurimum indigere. Verum quoniam non hodie monachi, non eremitæ, tanti sunt meriti tantæque fidei, seu caritatis tam ferventis, sicut in primitiva fuerant ecclesia, quando Paulus eremita primus corvi ministerio quotidie divinitus indulto pane refectus, et aspectu desuper quantitate moderata guttatim aqua stillante potatus; aliud enim tempus nunc, aliique revera pro tempore mores. Unde quamdiu habet homo quo sibi per humanam industriam consulere possit et providere,

[1] *omni omnibus*] So MS.

Deum nequaquam tentare debet, sed juxta Philonis sapientis elogium: "Ubi deficit humanum omnino "tam ingenium quam consilium, ibi nimirum tanquam "ad unicum et ultimum remedium, ad divinum ex "toto recurrendum est auxilium."

Proinde quod minus discrete, minusque consulte, nimioque rigore statutum ab initio fuit, dispensative maturiorum atque majorum consilio processu temporis est temperatum. Unde tam aratra modernis diebus quam armenta, pecudes etiam et pecora, terras amplas et pascua quot perquirere possunt, more Cisterciensium licite possidere permittuntur. Ecclesiastica quoque beneficia sibi largitione fidelium caritative collata, absque animarum tam cura, quam propter annexa pericula renuunt et recusant, gratanter accipiunt; in quo et Cluniacensibus ex parte conveniunt et Cartusiensibus, sicut et in dicta possessionum, tam mobilium scilicet quam immobilium, numerositate nimia, more Cisterciensium longe dissentiunt. Ad ecclesias quoque resumendas, quos olim devotione majori necnon et religionis perfectione respuerat prorsus ac caverat, tanquam ad vomitum denuo reverti cupiens, modernis diebus, non absque scandalo gravi, quatinus tam Cluniacensibus quam Grandimontanis in hoc conveniat ordo Cisterciensis, nec verecundantur nec verentur. Mirum igitur quæ juxta opinionem veram aut verisimilem dici so . . . .
imis mun . . . .
munem . . . .
tionem et tan . . . .
in ordine præsu . . . .
subsunt ver . . . .
severationem de cætero prosequi. Abbas quidem quem Sanctum Stephanum vocant, cum fratribus suis heremiticam cum ipso et sub ipso vitam ducentibus instanter orabant, ut Deus certum illi locum demonstraret, quo ei ad placitum suum plenius ac propensius servire valerent. Abbati vero die quodam missam celebranti

cæterisque devotioni incumbentibus, circa fractionem hostiæ sacræ vox tertio missa est: "In Grandimonte." Hoc idem duobus de fratribus tantum revelatum est. De visitatione ergo Domini et de ejus voluntate certiores effecti, abbas et quidam de fratribus suis iter arripiunt, totamque provinciam longe lateque peragrant, locum inquirentes et perlustrantes. Quo tandem in Burgundiæ finibus non procul a Lemovicensi provincia, indicantibus viris veridicis invento, locum eundem licet horridum nimis et incultum, et ab hominum conversione longe remotum, ...
. . . . untur
. . . . que tribus . .
. . . . diem lo-
. . . . colere et inha-
. . . . n desistunt. Inde or-
. . . . itanus per multas
est dilatatus. Ordo iste prior tempore, sicut aiunt, Cisterciensi, par vero prope Cartusiensi; ubi et hoc quoque adjicere curavimus, quod ordo uterque, tam Cartusiensis quam Grandimontanensis, ne a Cisterciensi ortum initialem habere c[r]edatur, quod tempore præcess[er]int, contestari videtur. Servitium istorum nec Cisterciensibus concordat neque Cartusiensibus, neque Cluniacensibus; sed magis ordini canonico seu clericali, tam in psalmis quam lectionibus et responsoriis et antiphoniis, convenire videtur. Hymnis autem omnino carent. Item capis clausis et scapulariis, more Cisterciensium, omnes utuntur; tunicis pelliciis, camiseis quoque, sed valde grossis, de stuppis ex lino seu canapo confectis, suppliciis etiam in ecclesia et processionibus, festivis diebus, et in celebratione missæ utuntur. Femoralibus vero carent, nisi in equitando, si voluerint; sotularibus cum corrigiis utuntur itinerantes, et domi botis. Item terras et prædia, tam rusticana quam urbana, calumniis carentia, ecclesias quoque sibi caritative collatas, dum

tamen cura animarum aliis committatur, grata manu suscipiunt, et quantum juste possunt extendunt, terrasque suas et possessiones ecclesiæ etiam et decimas contra sibi injuriantes coram judicibus defendere licet et causas movere, in quo Cisterciensibus concordant, et a Cartusiensibus longe distant.

Item nusquam ad aliquid petendum mittuntur, nisi fame et inedia cogente forte ostiatim incedant et mendicent, ostensa tamen primum episcopo diœcesiano necessitate et penuria sua. Quocumque mittuntur bini et bini incedunt, juxta doctrinam scilicet evangelicam, non consolandi vero gratia. Nisi visendi amicos causa, non ad vicina monasteria nec etiam ad domum fundi, nisi vocati exeunt, vel necessitate compulsi, postquam domum suam semel intraverint, et septis clausi fuerint. Item in qualibet villa principali manerioque patroni sui et advocati unum hominem de dono ipsius cum domo sua et familia tota habere solent, apud quem, cum illuc urgente necessitate quacunque venerint, hospitari debent, nec ad aliquem alium divertere. Huic homini solent negotia sua quæ in partibus illis habuerint committere, et ipse tenetur eis ministrare.

Armenta, pecudes, et pecora omnis generis habere possunt quantum Deus donaverit, intra metas tamen suas et terminos assignatos, in quo Cisterciensibus ex parte conveniunt, et a Cartusiensibus longe dissentiunt. Neminem ad sepulturam domus præter solum advocatum suum, nisi forte habitum ipsorum ante susceperit, admittere solent, nec etiam proprios suos servientes. Item duo in ordine sunt constituti, prior et unus laicus qui curiosus vocatur, quique respondet priori suo cæterisque reddendo compotum suum singulis mensibus de cunctis actis et receptis suis. Prior capitulum tenet et errata clericorum emendat, laicus vero laicorum, sed in eodem capitulo. Laici vero præesse solent in ordine usque ad tempus

Honorii papæ, qui nostris diebus sedens, et Innocentio tertio immediate succedens, hoc correxit, et ut clerici præcellant ordinemque regant constituit. Item celebrant, et omnes tam clerici quam laici intersunt, nisi propter negotia domus absentes fuerint; et ad matutinas nocte media cuncti conveniunt, et omnes in uno refectorio simul comedunt, et in uno dormitorio simul jacent. Item nunquam sani vel infirmi carnibus vescuntur aut sagimine reficiuntur . . . bus cibis et potibus commu . . . . marive quæsitis passi . . . . tandus parcissime. Nunquam . . emere quicquam aut vendere solent.

In principali domo sua, Grandimontana scilicet, intra habitum illorum et curiæ septa, nullam bestiam omnino fœminei sexus habent, sed in aliis per orbem domibus ab illa derivatis, propter paupertatem et dispensationem haberi permittuntur. Hospites autem et supervenientes, tam equites quam pedites, passim omnes pro posse suscipiunt, et hospitali charitate reficiunt, in quo etiam Cisterciensibus conveniunt et a Cartusiensibus ex parte dissentiunt. Ordini nulli vel monastico vel canonico sunt addicti; quia nec Benedicti nec Augustini regulam servant; sed tantum heremiticam vitam ducentes, sub clericalibus obsequiis, cujusmodi fuerant, congregationes religiose degentium antequam cœnobia sive monastica seu canonica sub regula et norma constructa fuissent, quæ Deo sanctissime, more Johannis Baptistæ, cum cœtu suo modeste et modico degentis, in eremo militabant. Perfectus igitur originaliter ordo videbatur Cisterciensis, perfectior autem quoad aliquid Grandimontanus, perfectissimus autem omnium quantum ad humanum spectat examen Car[tusiensi]s. Non itaque miretur . . . . m si variis obsequiis . . . . is ordinibusque diversis [ecclesi]asticis [vel] canonicis, quam eremiticis quoque, Christus in ecclesia sua, quam sibi sanguine suo pretiosissimo comparavit, deserviri decreverit

Scriptum est enim a rege propheta David et psallendo decantatum: "Astitit regina a dextris tuis in "vestitu deaurato circumdata varietate." In cunctis autem ordinibus et religionibus tam minoribus et mitioribus, quam arduis magis et arctioribus vel austerioribus, dum tamen in Christo firma soliditate fundatis, ubi cor hominis ex toto Deo datum fuerit et inconvulse radicatum, juxta merita majora sive minora, præmiaque subsecutura juxta proportione[m] compensata, absque scrupulo dubietatis ullo, salus adquiri poterit, et porta paradisi januaque cœlestis aperiri.

Explicit Distinctio Tertia.

DISTINCTIO IV.

Incipit Procemium Quartæ Distinctionis.

Quoniam autem infelix operis summa est quæ apponere finem nescit; et quoniam omnis vox in fine subsistit, et omne ædificium ex finali conclusione probari meretur aut improbari, semperque felicem laudat sapientia finem; absolutis membris ecclesiæ nonnullis maximeque monasticis, caput et verticem, fontem et fomitem, matrem et matricem atque nutricem ordinis omnis et totius orthodoxæ religionis, sacrosanctam ecclesiam Romanam, finalis pars operis hujus, cum residuis membris ejusdem ecclesiasticis, felici, Deo opitulante, consummatione comprehendet. Similis ergo pictori forte videbor egregiam imaginem protracturo, qui partibus ab imis primum incipiens, et se diligenter in illis exercens, ab inferioribus ad superiora, seriatim in singulis atque gradatim, ascendit. Qui sicut alios artifices cunctos, artis illius et professionis, industria vincere, membris in cæteris visus est, et longe præcellere, sic tandem in capitis ipsius expolitione conspicua se ipsum vincere quodammodo videri potuit et superare. Periculosum igitur opus et onus assumpsi, qui tantis lucubrationibus ad hoc elaboravi, noctesque diebus tanta vigilantia continuavi, ut odium atque livorem præsentibus in me subticeam, studium autem et lectionem posteris adjiciam et augmentem, illis quippe dilectionem plurimam et delectationem, istis autem

Introduction to the 4th Book.

derisionem malignam et detractionem. Nostra tamen hæc studia, quibus tanta modernorum nobis absque dubio perquirimus odia, seu potius tam amara livoris suscitamus in nos et indignationis seminaria, non absque labore complentur plurimo sed jucundo; difficilis namque est tam certa rerum singularum indagatio. Difficilis inquisitæ simul et exquisitæ veritatis ordinata dispositio, et ab initiali puncto finalem ad usque, non discrepante materia, recta per medium funis extensio. Difficilis quoque quatinus tam verbis quam sententiis oratio, ornati sermonis elocutio. Quippe cum ad explicandam memorandorum seriem non minus interdum elegantium verborum torqueat electio quam vexat inventio.

Tanto namque propensiore opus est opera, tantoque singula prius elimanda videntur quam eliminanda, quanto scripto commendata se multorum oculis sub . . . . dant, nec solum præsentibus sed futuris argutorum simul subitura judicium et offensorum. Verba nimirum emissa, quia statim evolant et evanescunt, nec laudis eorum memoria nec vituperii diuturna. Scripta vero, quoniam edita semel et publicata non prætereunt, ad auctoris sui permanentem vel gloriam extant vel ignominiam. Quoniam, ut ait Seneca, "Lividi lectoris malitia dictionem sanam et "insanam pari revolvit appetitu, non amplius concu-"piscens electa quæ laudet quam despecta quæ rideat." Unde poeta:

"Discit enim citius meminitque libentius illud,
"Quod quis deridet quam quod probat et veneratur."

Tanto denique labor hic delectabilior quanto dignius quam aliena recitare recitanda proferre, quanto appetibilius ab aliis eligi quam bonus aliorum delector videri, quanto laudabilius digne ab aliis in laudem efferri, quam dignus aliorum laudator haberi. His itaque pascor deliciis et reficior, Jeronimo malens

similis esse quam Crœso, longeque plus opibus cunctis opum approbans contemptorem. His gratulor deliciis et delec[t]. . . mperantiæ modes . . . [ho]nestam superfluitati præferens sufficientiam; quoniam illa pereunt ista perire non possunt; illa transeunt ista cum æternitate contendunt, semper lucro laudem semper gazis gloriam anteponens. Habeat igitur in studiis nostris et præsens tempus quod laceret, et si literatura quandoque resur[get] posteritas tota quod laudet. Habeat hæc quod lædat, illa quod legat. Habeat hæc quod damnet, illa quod amet. Habeat hæc quod reprobet, illa quod probet.

Explicit Procemium. Incipiunt capitula.

CAPITULA DISTINCTIONIS IV.

I. De sacrosancta Romana ecclesia ortuque ejusdem et processu, per quam et ex qua tanquam ex fonte irriguo derivata manat et manet animarum salus atque religio tota.

II. De quinque patriarchalibus ecclesiis in urbe Romana statutis, et quod Sancti Salvatoris ecclesia Lateranensis cæteris cunctis principalior existat.

III. De Veteris Testamenti reliquiis et sanctuariis in Lateranensi basilica reconditis.

IV. De Novi Testamenti sanctuariis et reliquiis in eadem basilica reonditis.

V. De ecclesia beati Petri a Constantino, rogatu Silvestri papæ Romæ, constructa, et in eadem apostoli ejusdem corpore honorifice recondito, necnon et basilica beati Pauli apostoli [et] corpore ipsius, sicut decuit, in eadem gloriose reposito.

VI. De tribus patriarchalibus ecclesiis, inter dictas quinque principalibus, quædam memoratu digna non incompetenter apposita.

VII. De aliis præter dictas in urbe quinque patriarchalibus per orbem ecclesiis, et ecclesia Jerosolimitana patriarchalem demum honorem et sedem adepta.

VIII. De numero basilicarum in urbe Romana, tam intra muros quam extra constructarum, quæ sunt quadringenta quinque minus.

IX. De numero basilicarum novæ Romæ, scilicet urbis Constantinopolitanæ, et aliis quibusdam de urbe eadem scitu memoratuque non indignis.

X. De veteri denuo Roma et quibusdam cæteris præmissis non incompetenter adjectis.
XI. De sublimitate et excellentia Romanæ ecclesiæ largitione Constantini magnifice collata et prophetali vaticinio a longis retro sæculis declarata.
XII. Qualiter post divisum in orbe dominium, maximeque post translatum ad Teutonicos imperium, eadem iterum ecclesia in summam paupertatem est redacta.
XIII. Qualiter et quam ob causam ecclesia Romana pauper et inops effecta, per clerum et populum illuc confluentem sit sustentata, ideoque delatorum linguis maledicis diffamata.
XIV. Qualiter etiam et quibus exemplis tempore quoque gentilitatis Romanæ celsitudini nota avaritiæ et aviditatis objecta fuit.
XV. Qualiter etiam sicut olim ducibus Romanis et principalibus viris, sic et nunc summis pontificibus majori temeritate simul objecta est infamiæ nota.
XVI. Quod propter impunitatem et ecclesiasticam mansuetudinem ac patientiam tanta presumptio fatuis hominibus oblatrandi, tanta temeritas est inolita.
XVII. De prælatis superciliosis, qualiter per exempla plurima et doctrinalia præcepta suggillantur.
XVII. Quod sicut cuncta prædialia cunctaque temporalia summi principis esse dicuntur, sic ecclesiastica et spiritualia in terra cuncta summi pontificis intelliguntur.
XIX. De Romani principis Henrici nostris diebus imperantis proposito nobili, per quod et inopiam sedis Romanæ sublevare et cupiditatis notam purgare parabat.
XX. De metropolitanis cæterisque subditis eisdem inferioris gradus episcopis, necnon et simplicibus sacerdotibus a prælatis suis non opprimendis, sed venerandis potius, et quasi communiter lucris animarum indulgere paratis.

XXI. Quod episcopi sicut pro rebus ecclesiæ non propriis sic et nomine pontificali extolli non debent.

XXII. De vitiis episcoporum damnabilibus pastorali ex negligentia provenientibus.

XXIII. De sacerdotibus antiquis et legis Mosaicæ ministris, quantam venerationem et honestatem suis sacrificiis impendebant.

XXIV. Quod sacerdotes evangelici qui gravius delinquunt, minus tamen et mitius temporaliter puniuntur, et ratio quare.

XXV. De rationibus multis et terribilibus exemplis contra eos qui corpus Christi indebite sumunt, maximeque contra sacerdotes indigne sumentes et conficientes.

XXVI. De Levitis et diaconibus quod mundi esse tenentur et impolluti.

XXVII. De Levitis indignis et presbyteris Christi corpus indigne conficientibus exempla terribilia.

XXVIII. De cæteris prælatorum excessibus circa cultus ecclesiarum ex pastorali negligentia provenientibus.

XXIX. De iis quæ ad cultum et ornatum ecclesiarum necessaria fore noscuntur.

XXX. Quod omnia præscripta ecclesiis necessaria facile essent clericis invenire, nisi propriis tam suis quam familiæ suæ cultibus inhonestis et superfluis nimis indulgerent.

XXXI. Quod, sicut in libro Numeri legitur, homo secundum ordinem suum incedere debet.

XXXII. De gravibus episcoporum et abbatum periculis, qui in insulis et tyrannorum regnis ad principum nutus promoveri solent.

XXXIII. De clausulis quibusdam a libro de Gestis Giraldi sumptis, materiæque præsenti non incompetenter adjectis.

XXXIV. Quod fautores principum tyrannorum errores ipsorum per exempla tueri nituntur.

XXXV. De solutionibus ad objecta singula non incongrue subjectis.
XXXVI. De duobus episcopis nostris diebus in Anglia principis procuratione promotis, et tamen ambobus vita et conversatione conspicuis.
XXXVII. Quod nisi potestas ecclesiastica vitiis mundanis cum effectu manum apponat, vix in ecclesiis hodie propter schismata varia canonicas fieri contingit electiones.
XXXVIII. De prælatis canonice legitimeque promotis et non tanquam Chore sibi honorem sumentibus, sed tanquam Aaron a Domino vocatis.
XXXIX. De statu episcopalis officii valde periculoso, et quodam metropolitano nostri temporis episcopo, victoriose coronam adepto.
XL. De finalis capituli clausula quasi sub epilogo brevi necnon et devota sub oratione comprehensa.

DISTINCTIO IV.

Cap. I.

De sacrosancta Romana ecclesia ortuque ejusdem et processu, per quam et ex qua tanquam ex fonte irriguo derivata manat et manet animarum salus atque religio tota.

Causes of the ecclesiastical supremacy of Rome.

Plasmator igitur humani generis et Salvator massæ misertus perditæ, postquam terram promissionis incarnatione sua et conversatione sancta, passione quoque et pretiosissimi sanguinis effusione consecravit, fundamentum ecclesiæ suæ quam Ipse pòsuit, fundator simul et fundamentum existens, apud urbem Romuleam principalium apostolorum suorum Petri et Pauli fuso cruore cementavit, quatinus ubi caput fuerat superstitionis, ibidem mutatione felici et vere dexteræ Excelsi ac miseratione cœlesti caput existeret religionis. Sicut igitur apostoli Christique discipuli fere cuncti magistri vestigia sequi cupientes, martyrio fuere consumpti, sic et apostolici Romæ postea viri usque ad xxx. vel plures, numero pen euniversi, per martyrii gloriam sunt consummati. Proinde et post Sixti papæ, Laurentiique diaconi sui, sanctique Ypoliti martyria cruenta, diu ecclesia Romana tam propter rerum inopiam nimiam, quam etiam persecutorum rabiem et sævitiam, sicut dictum est supra, vacavit; donec tandem tempore beati Silvestri papæ Dominus ecclesiam suam tanto oculo benigniore respexit, et imperatorem Constantinum ad fidem miraculose conversum, et a papa Silvestro baptizatum, humilem erexit, et tunc primo ditatam in terris ac dotatam, in

cumulum terrenæ opulentiæ et divitiarum gloriæ, sicut in prima Distinctione plenius est declaratum, eandem exaltavit.

Ab episcopatu namque principis apostolorum usque ad Silvestri tempora felicia, sæviente præter modum persecutorum rabie, certa non erat episcopalis statio, sed ubicunque impulerat necessitas, sive in cryptis, sive in cœmiteriis, sive in domibus religiosorum virorum vel mulierum, seu in fabricis fidelium occulte Deo dicatis, missam papa celebrabat, super altare ligneum scilicet in modum arcæ concavum, habens in quatuor angulos circulos in quibus vectes immittebantur, quibus, more quondam arcæ fœderis per desertum portatæ, a sacerdotibus tantum deferrebatur ubicumque Romanus pontifex latitabat, vel ubi sacra mysteria celebrare disposuerat. Quod quidem ob reverentiam apostolorum principis, qui super altare hoc dominicum celebravit sacramentum, hoc in dominicum et patriarchale Sancti Johannis Lateranensis stabilitum est altare, ut nullus super illud nisi Romanus pontifex missam audeat celebrare, quatinus tamen decreto firmatum postmodum ut nullum deinceps altare per universam ecclesiam nisi lapideum foret.

CAP. II.

De quinque patriarchalibus ecclesiis in urbe Romana statutis, et quod Sancti Salvatoris ecclesia Lateranensis cæteris cunctis principalior existat.

SICUT igitur ex scriptis authenticis studiose collegi et ex Romanis historiis diligenter excerpsi, a tempore summi pontificis Sylvestri summique principis Constantini, post ecclesiasticam plenius ordinatam in urbe Romulea dispositionem, fuerunt et sunt in eadem urbe quinque principales et patriarchales ecclesiæ, quæ et patriarchiæ dicuntur; prima scilicet ecclesia beati

Principal churches in Rome.

Johannis Lateranensis, quæ habet priorem regularis et canonicæ religionis; ecclesia Sancti Petri, quæ habet archipresbyterum cardinalem clericis singulariter ibidem deservientibus præpositum et præstitutum; ecclesia Sancti Pauli, quæ habet abbatem monachis habitus Cluniacensis præstitum; ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris, quæ habet archipresbyterum clericis singularibus præstitutum; ecclesia Sancti Laurentii foris murum, quæ habet abbatem monasticæ religionis sicut apud Sanctum Paulum distincte et discrete prærogatum. Primæ vero patriarchiæ vi. assignati sunt episcopi, videlicet dominus papa Hostiensis, Albanensis, Portuensis, Sabinensis, Tusculanensis, Prænestinensis; singulis autem aliis assignati vii. presbyteri cardinales, qui sunt in summa xxviii. Harum autem v. principalium et patriarchalium ecclesiarum primam et præcipuam principaliusque fundatam ecclesiam esse constat Sancti Salvatoris Christi Jesu, Sanctique Johannis Baptistæ, necnon et Sancti Johannis Evangelistæ Lateranensem, quæ rationibus astrui potest et auctoritatibus multis; quamvis tamen altercationibus variis et assertionibus, probabilibus quidem et verisimilibus, clerus ecclesiæ Sancti Petri constanter obloqui videatur et oblatrare, suam præponere basilicam moliendo modis omnibus et enitendo. Tum scilicet quoniam in majori Litania clerus Sancti Petri, tanquam navis prora et aliorum vexillifera omnis, de navi tota, hoc est de processione generaliter collecta præcedit, domino papa, tanquam principali et præcipuo gubernatore, velut ex puppe sequente.

Hinc est etiam quod crux dominica quadragesimali tempore sumitur de sanctissimo beati Petri altari quæ præcedit populum pœnitentem per quadragesimam totam ad stationes euntem; tum etiam beati quoniam Petri basilica cæteras ecclesias omnes urbis et orbis transcendit lumine lampadarum. Cujus nimirum ad decorem pariter et honorem accenduntur lampades in ea cotidie centum sexaginta v., tum etiam singulari

prærogativa in hac basilica fiunt pallia, et vigiliis sanctorum sacris vigilanter elaborantur, quæ pontifex Romanus mittit patriarchis et archiepiscopis per universum fidelium orbem constitutis. Proinde et legatus ecclesiæ Romanæ pallium offerens dicit: "Accipe pallium " beati Petri sumptum in plenitudinem officii tui :" necnon et hoc quoque, quia specialiter dictum est Petro : " Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo eccle- " siam meam." Quare videtur ejus basilica cæterarum omnium esse non immerito fundamentum.

Ut igitur ab ipsis hujus sacrosanctæ basilicæ fundatoribus sumamus exordium, in vita vel actibus beati Silvestri prædicti patriarchii Lateranensis præsulis legimus, quod Constantinus post undam baptismatis et sui corporis sanitatem, ut omnibus evidenter ostenderet quod veri Dei adhæsisset culturæ, in[tra] palatium suum templum hujus nominis construxit, sicut ipsemet confitetur dicens: " Sit omnibus notum nos ita Christi " cultores effectos ut intra palatium nostrum templum " hujus nominis construamus, in quo populus Chris- " tianus una nobiscum conveniens Deitati ejus gratiam " referamus." Et paulo post : " Ut autem notum sit " universo orbi vero Deo Christo nos inclinasse cervices, " intra palatium meum ecclesiam construxi, ut univer- " sitas hominum comprobet nulla dubietatis in corde " meo vel erroris remansisse vestigia." Item in privilegio, quod Romanæ ecclesiæ fecit, ita legitur : " Interea " nosse volumus omnem populum universarum gentium " ac nationum, per totum orbem terrarum, construxisse " nos intra palatium nostrum Lateranense, ibidem " Salvatori Domino nostro Jesu Christo, ecclesiam a " fundamentis cum baptismo, et xii. nos de ejus fun- " damentis cophinos, secundum numerum xii. aposto- " lorum, terræ onustos, propriis asportasse humeris. " Quam sacrosanctam ecclesiam caput, matrem, ac " verticem, omnium ecclesiarum universo orbi terrarum " dici, coli, venerari, ac prædicari, una cum beato

"Silvestro sanximus, sicut per alta nostra imperialia "decreta statuimus." Et quoniam Salvator universæ caput ecclesiæ consistit, debito hæc, quæ ejus nomini proprie dedicata est, caput et vertex omnium ecclesiarum constituta dinoscitur, quippe prius ædificata ac dedicata est; cujus dedicationis solemnitatem, v. idus Novembris universo orbi venerandam, apostolica sanxivit auctoritas.

Hæc est septima inter præcipuas ecclesiæ festivitates, quæ a Salomone præ cæteris cunctis festivitatibus celebrata cum universo Israele vii. diebus legitur, et octavo die omnibus ejus postulationibus annuit Dominus. Inde est quod in supradicta die, scilicet v. idus Novembris, omnis ecclesia in toto orbe Salvatori specialiter dedicata devotius cæteris festa percelebrat; cujus solemnitatis gaudio quod specialiter per octo dies solemnissime celebratur, ut universitas hominum studiosissime interesse contendat, apostolica sanxivit auctoritas.

Cap. III.

De Veteris Testamenti reliquiis et sanctuariis in Lateranensi basilica reconditis.

Relics in the church of the Lateran.

In hac igitur prima Lateranensi basilica beatus Constantinus monarchiam imperii tenens, una cum beatissimo Silvestro, hæc Veteris Testamenti sanctuaria recondidit; videlicet, arcam fœderis, tabulas Testamenti continentem, et urnam auream habentem manna, quod habuit secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum. Unde beatus Paulus: "Tabernaculum "sanctum est primum," et cætera; et "virgam Aaron "quæ fronduerat;" et illa omnia donaria quæ Philistini cum arca remiserunt, anos aureos et mures aureos. Est et ibi virga Aaron, cum qua fecit signa, decorticata; qua, ut ait Josephus, in secundo libro Antiquitatum, faciens Moyses incisionem longam, quam schismam

per medium[1] in modum crucis, projecit in Marhat et sanatæ sunt aquæ; qua etiam percussit bis silicem et fluxerunt aquæ; et turribula aurea et altare incensi; Cherubin aurei et propitiatorium; hæc quidem in secundo. In priori vero tabernaculo, [quod] factum est primum, VII. candelabra fuerunt et mensa et propositio panum, quæ dicitur sancta. Hæc omnia inferius sub principali et patriarchali altari in cripta laminis æreis munita, cum ipso toto tabernaculo, quod [ad] baptismum beati Constantini beata Helena Romam devexit, recondita manent.

Verumtamen emergit hic contrarietas magna super arca fœderis a Jeremia in petra reclusa, quæ ante diem judicii non exibit, juxta assertionem Epiphanii, viri religiosi qui Paulam et Eustochium Romam adduxit et multa contra hæreticos scripsit. Sicut enim in libro Historiæ Scolasticæ legitur de Jeremia, capitulo secundo introducitur Epiphanius loquens in hunc modum: "Audivimus a viris senioribus, qui ex servorum "Antigoni et Ptolomæi stirpe descenderant, quod "Alexander Macedo veniens ad sepulchrum prophetæ "et cognoscens loci mysterium, transtulit ipsum "Alexandriam et sepelivit gloriose, et ex tunc a terra "illa prohibiti sunt cocodrilli et aspides penitus. Nam "et idem Alexander prius introduxerat illuc serpentes "quosdam, qui vice marsorum aspides fugabant. Sed "non poterant penitus eas extirpare; quos quia ab "Argis Peloponii adduxerant *argones* nominavit. "Hic est Jeremias qui regibus Ægypti signum dedit, "quod eorum idola everti oporteret, cum pareret virgo. "Legitur enim quod Salvator noster in Ægyptum "descendit cum Herodes quærebat animam ipsius; "quo intrante omnia idola Ægypti collisa in terram

[1] *quam scismam per medium*] So in the MS. *Διαιρεῖ μέσῃ, καὶ κατὰ μῆκος τὴν τομὴν ποιησάμενος.* Joseph. Antiq. iii. 1. *Scismam* is a regular form, like *chronicam*.

"corruerunt. Unde et sacerdotes in secreto templi "loco imaginem Virginis et pueri statuentes adorabant. Dum vero Ptolomæus rex interrogaret eos "qua hæc agerent ratione, dixerunt, paternæ traditionis esse mysterium, quod a sancto propheta acceperant majores, et credebant in veritate ita fore "futurum. Hic est Jeremias, qui templum evertendum "prænoscens, arcam testamenti cum iis quæ erant in "ea tulit, et precibus suis absorberi eam fecit in petra, "petram vero digito designans Dei nomine impressit, "et factum est sigillum in similitudinem sculpturæ, "quæ ferro cavatur, et ipsum Domini nomen nubis "operimento ita celatum est, ut ex tunc nec locum "quis recognoscere queat, nec ipsum legere nomen, "usque in hodiernum diem, et usque in finem, et "pristinæ figuræ instar illic sæpe nubes, ut ignis, fit "nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab ejus "lege non desinat. Est autem petra illa in heremi "terra inter duos montes in quibus jacent Moyses et "Aaron." Dixitque Jeremias præsentibus: "Dominus "ex Sion recessit ad cœlos, inde rursus in virtute "venturus; et erit signum presentiæ ejus quando "universæ gentes adoraverint lignum." Dixitque quod hanc arcam nemo præter Aaron . . . poterit, et tabulas quæ in ea sunt nullus aperit sacerdotum, nullusque prophetarum nisi electus Domini Moyses; et in prima resurrexione resurget hæc arca, et exibit de petra, et ponetur in monte Sina, et omnes sancti congregabuntur ante eam, regressum Domini sustinentes, et adversarium qui eos quæsiturus est interimere fugientes. Contrarietas vero de arca sic solvi potest, ut aliqua scilicet ipsius pars cum contentis ejusdem tabulis, scilicet, urna aurea, et virga Aaron quæ fronduerat, ad honorem ecclesiæ suæ Romam postea nutu divino sit translata.

CAP. IV.

De Novi Testamenti sanctuariis et reliquiis in eadem basilica reconditis.

Other relics preserved in the same basilica.

In principali vero altari ligneo, argento cooperto, hujusmodi Novi Testamenti sanctuaria manent: tunica inconsutilis quam fecit Virgo Maria filio suo Domino nostro Jesu Christo; purpureum vestimentum ejusdem Salvatoris et Redemptoris nostri; de sanguine et aqua lateris Domini ampullæ duæ, et arundo. Item sunt ibi reliquiæ de incunabilis Domini. De v. panibus hordeaceis et duobus piscibus. De mensa Domini. Lintheum unde extersit pedes discipulorum suorum. Sudarium quod fuit super caput ejus, quod est unum de v. lintheaminibus quibus corpus Domini fuit involutum. Est ibi de loco ascensionis in cœlum. De sanguine Johannis Baptistæ. De pulvere et cinere combusti corporis ejusdem præcursoris Domini. Cilicium ejus de pilis camelorum. De magna sepultura sancti Johannis Evangelistæ ampulla plena. Tunica vel vestis ejusdem sancti apostoli et Evangelistæ Johannis, quæ superposita corporibus juvenum surrexerunt, qui propter venenum quod biberant mortui fuerant. Item capita etiam apostolorum Petri et Pauli, quorum partem post longa tempora Leo tertius papa in ecclesia Sancti Laurentii in palatio, cum multis aliis reliquiis, recondidit. Sciendum quoque quod imago Salvatoris, quæ super altare prædictæ ecclesiæ Sancti Laurentii est, quam Lucas Evangelista designavit sed virtus Domini angelico perfecit officio, cum multis aliis reliquiis, de supradicta basilica Salvatoris delata est in ecclesiam Sancti Laurentii; cujus etiam imaginis locus in dextera parte basilicæ idem patriarchium ingredientibus est collocatus. Postquam vero Constantinus, qui monarchiam tenebat imperii, a beato Sylvestro baptismi meruit purificari sacramento, tunc primum

lege ab ipso promulgata concessum est omnibus, sub Romano imperio degentibus, licite ecclesias fabrica . . . . id faciendum, suo alios ut hortaretur exemplo, in proprio Lateranensi palatio ecclesiam in honore Salvatoris mundi fabricavit, et basilicam appendiciam juxta in honorem Sancti Johannis Baptistæ, in loco in quo baptizatus a lepra meruit mundari. Quam etiam supra dictam ecclesiam Salvatoris præfatus Sylvester publice consecravit v. idus Novembris, et illa usque hodie celeberrima festivitas Romæ in qua prima ecclesia publice consecrata. Et imago Salvatoris depicta parietibus primum visibilis omni populo Romano apparuit. Dedicata est etiam ad honorem et laudem Sancti Johannis Evangelistæ, qui præ cæteris dilectus Domino fuit, qui supra pectus ejus in cœna recubuit, qui virgo mente et corpore permansit; cui matrem etiam a cruce virgini virginem commendavit. His itaque tribus Lateranensis ecclesia fulta patronis, Salvatore scilicet, præcursore, præcipueque dilecto, qui de ipso dominici pectoris salutifera fluenta fonte potavit, veritatis evangelicæ post alios conscriptore, et cœlestium arcanorum sublimius et subtilius scrutatore, cæteris ecclesiis per urbem et orbem universis digne præferri debet et præponi.

Cap. V.

De ecclesia beati Petri apostoli a Constantino, rogatu Sylvestri papæ, Romæ constructa, et in eadem apostoli ejusdem corpore honorifice recondito, necnon et basilica beati Pauli apostoli, corpore ipsius, sicut decuit, in eadem gloriose reposito.

The basilica of St. Peter, and that of St Paul,

Fabricata igitur et magnifice, ut dictum est, consecrata et dedicata sanctissimi Salvatoris et sanctorum Sancti Lateranensis ecclesia, paulo post tempore Christianissimus imperator Constantinus, rogatu Sancti

Sylvestri papæ, cum magna devotione et diligentia, ut res ipsa docet, fecit ecclesiam beato Petro apostolorum principi, ante templum Apollinis in Vaticano et Neronis palatio. Cujus fundamentum ipse imperator prius fodit et asportavit inde, xii. . . . . apostolorum.[1] Cujus venerabile corpus una cum beato Sylvestro papa ita recondidit; loculum argenteum continentem sanctissimum corpus omni parte ex ære et cupro conclusit, quod est immobile; ad caput pedes v., ad pedes v.,[2] ad sinistrum pedes v., subtus pedes v., supra pedes v. Sic inclusit corpus beati Petri, et exornavit serius altare ejus et arcam ex auro fulvo, et fecit cyburium[3] ex columnis porphyreticis et auro mundissimo; posuitque ibi ante venerabile altare ejus, ad ornatum ejusdem basilicæ, xii. columnas mirificas, quas de Græcia portari fecit, quæ fuerunt de templo Apollinis Troiæ; posuitque super corpus beati Petri crucem ex auro puro habentem cl. libras, in qua scriptum est:

built by Constantine.

CONSTANTINUS AUGUSTINUS ET HELENA AGGIIS.[4]

Fecit et basilicam beato Paulo apostolo via Hostiensi, et recondidit corpus ejus, sicut corpus beati Petri, in ære et cupro fortiter et profunde locatum, quoniam a Græcis eadem corpora furto antiquitus fuerant quandoque sublata, sed antequam longius exportari possent per Dei gratiam recuperata. Has itaque basilicas duas beatus Sylvester papa una die, qua una die coronati sunt, ad honorem Jesu Christi filii Dei vivi, et ejus genitricis, et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli solemniter consecravit, convocatis episcopis et sacerdotibus et turbis fidelium multis.

---

[1] *apostolorum*] The scribe has omitted certain words. See p. 271.

[2] *ad pedes v.*] So in the MS.

[3] *cyburium*] *i.e.* ciborium.

[4] *aggiis*] agg°, MS.

Cap. VI.

De tribus patriarchalibus ecclesiis, inter dictas quinque principalioribus, quædam memorata digna non incompetenter apposita.

The Uronica and Veronica.

Quoniam autem de quinque patriarchalibus ecclesiis Romæ tres istas principaliores esse constat, Sancti Salvatoris scilicet Lateranensem, Sanctique Petri, et Sancti Pauli, super his tribus quædam adjicere non incongrua nec incompetentia ex chronicis et libris historicis studioso labore congesta curavi. De duabus igitur iconiis Salvatoris, Uronica scilicet et Veronica, quarum una apud Lateranum, altera vero apud Sanctum Petrum inter reliquias pretiosiores habetur, primo dicetur.

Lucas vero Evangelista medicus erat, tam corporum egregius quam animarum eximius, et pictor quoque mirabilis; qui cum matri Jesu post ascensionem adhæsisset, inquit ei Maria: "Luca, quare non depingis "Filium meum?" Cum ergo ipsa indicante prius singula membra pinxisset, et post multarum deletionum correctiones tandem in unam imaginem conjuncta matri obtulisset, ipsa imaginem diligentius intuita subjunxit: "Hic est Filius meus." Tales fecit duas vel tres, quarum una Romæ habetur apud Lateranensem, scilicet in sancta sanctorum. Quam cum papa quidam, ut fertur, inspicere præsumpsisset, statim lumen oculorum amisit, et deinde cooperta fuit auro et argento tota præter genu dextrum, a quo oleum indesinenter emanat. Hæc autem imago dicitur *Uronica,* quasi essentialis. Alia autem imago Romæ habetur, quæ dicitur *Veronica,* a Veronica matrona quæ tamdiu desideraverat et orationibus Dominum impetraverat videre; quæ semel exiens a templo Dominum obvium habuit dicentem: "Verona, ecce quem desiderasti." Quem cum intuita fuisset, ipse peplum ejus accipiens

impressit vultu suo, et reliquit in eo expressam imaginem suam. Hæc in magna similiter reverentia, et a nemine, nisi per velorum quæ ante dependent interpositionem inspicitur; et hæc est apud Sanctum Petrum. Hæc autem illa, ut legitur, mulier fuit, quæ tangens fimbriam vestimenti Jesu a sanguinis profluvio curata fuit. Legitur etiam quod eadem mulier post Christi passionem Romam de Hierosolimis venire coacta, eamque secum portare quam relinquere voluit compulsa, statim ut Tiberio Cæsari allata fuit curatus est a morbo incurabili quo laboraverat. Dicunt autem quidam vocabulo alludentes, Veronicam dici, quasi *veram iconiam*, id est, imaginem veram.

De vultu quoque Domini Lucano, non depicto sed ligno magis insculpto, et a Nicodemo sicut legitur devote multum et artificiose composito, ordine competenti nunc dicetur. Quatuor igitur episcopi Lucanensis, Lunensis, Mantuanensis, et Parmensis, missi a quodam Romano imperatore Constantinopolim, propter reliquias perquirendas, detulerunt imaginem Salvatoris, quæ vultus Lucanus appellatur; et sanguinem, qui de iconia a Judæo crucifixa manavit a latere lanceato, in una ampulla, et aliam ampullam de aqua de eodem latere manante; et clavum quo pes Christi vel manus clavata fuit. Hi vero episcopi cum reversi in portu Lunensi applicuerunt, quia imperatorem mortuum invenerunt, dictas reliquias inter se diviserunt; Lucaniæ episcopus imaginem Lunensem; ampullam sanguinis, quæ nunc est apud Sanctam Mariam de Sarazina, quasi per quatuor miliaria a Luna distantem; Mantuanensis ampullam aquæ; et clavum habuit Parmensis.

Romam autem et ad patriarchales urbis ecclesias nunc revertamur. Habet autem papa collaterales et cardinales episcopos vii.: Hostiensem, Portuensem, Albanensem, Tusculanensem, Sabinensem, Prænestinensem, et Sanctæ Ruffinæ, qui ad sacrosanctum altare basilicæ Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, per hebdo-

modas suas missarum solemnia celebrare debent. Singulis autem aliis patriarchalibus ecclesiis iiij. assignati sunt vii. presbyteri cardinales, qui sunt in summa xxviii.; sicut supra dictum est.

Diaconi vero cardinales habentur ibidem xviii. præter subdiaconos et acolytos in capella domini papæ quam plurimos.

CAP. VII.

De aliis præter dictas in urbe quinque patriarchalibus per orbem ecclesiis, et ecclesia Jerosolimitana patriachalem demum honorem et sedem adepta.

The see of Jerusalem erected into a patriarchate.

PRÆTER dictas autem patriarchales urbis ecclesias v. sunt aliæ per orbem fidelium plurimæ patriarchales, seu primatiales ecclesiæ, quod idem est, institutæ; veluti Constantinopolitana, Antiochena, Alexandrina, et aliæ multæ tam cismarinæ quoque quam transmarinæ. Patriarchæ vero seu primatiæ sedes necesse est ut duos metropolitanos ad minus subditos habeat, aut saltem unum. Notandum hic autem quod Hierosolimitana ecclesia, usque ad tempora Justiniani imperatoris et Augusti, tantum simplicem episcopum habuit, nulla vel modica dignitatis prærogativa gaudentem. Tempore vero dicti principis egregii congregata est synodus apud Constantinopolim, sedente Romæ Julio papa, ubi post alias ecclesiæ Dei institutiones varias præscriptam Deo amabilem honorare decentius ecclesiam, et ejus episcopo locum inter patriarchas dare, sacra synodalis sanxit auctoritas, consideratione piissima, sanctæ resurrectionis dominicæ dignam ut decuit reverentiam exhibendo. Sed quoniam prædicta Dei cultrix civitas, id est, Jerusalem, quasi in limite Alexandrini et Antiocheni patriarchatuum erat, nec haberent unde illius urbis ordinarent suffraganeos nisi utrique patriarchiæ aliquid detraherent, visum est expedire ab

utroque aliquid decerpere, ut eidem juxta formam aliorum patriarchatuum ordinarent subjectos. Subtraxerunt ergo tam Antiocheno quam Alexandrino simplices episcopos plurimos et metropolitanos quoque nonnullos, et sanctæ sedis Jerosolimitanæ patriarchiali antistiti ordinatione felici substituerunt.

Cap. VIII.

De numero vero basilicarum in urbe Romana, tam intra muros quam extra constructarum, quæ sunt quadringenta quinque minus.

A list of the *basilicæ* in Rome.

De numero vero basilicarum in urbe Romana nunc dicatur. Sunt enim Sancti Salvatoris xxxiii. Sunt enim Sanctæ Mariæ lxxii. Ecclesiæ vero Sancti Angeli vii. Sancti Petri vi. Sancti Pauli duæ. Sancti Andreæ xx. Sancti Laurentii xxi. Sancti Nicholai xxiii. Sancti Johannis xv. Sancti Martini vi. Sancti Stephani xvi. Sancti Gregorii viii. Sanctæ Ceciliæ vi. Sancti Blasii xii. Sancti Cosmæ v. Sancti Anastasii vi. Sancti Thomæ vii. Sancti Benedicti v. Sancti Sylvestri vi. Sancti Cæsarii iv. Sancti Saturini duæ. Sancti Bartholomæi duæ. Sancti Adriani duæ. Sancti Viti duæ. Sancti Sergii tres. Sancti Valentini tres. Sancti Ciriaci duæ. Sancti . . . xl. tres. Sancti Sebastiani tres. Sancti Pantaleonis tres. Sancti Georgii duæ. Sancti Agati[1] una. Sanctorum Abdon et Senesii una. Sanctæ Luciæ vi. Sanctæ Agnetis duæ. Sanctæ Mariæ duæ. Sancti Apostoli una. Sancti Apollinaris duæ. Et præter has sanctorum variorum et sanctarum ecclesiæ, quasi numero lxiiij. Summa vero omnium ecclesiarum Romæ tam intra muros quam extra, tam in urbe scilicet quam suburbio, quadringentæ quinque minus.

---

[1] *Agati*] Agabi ?

Cap. IX.

De numero basilicarum novæ Romæ, scilicet urbis Constantinopolitanæ, et aliis quibusdam de urbe eadem scitu memoratuque non indignis.

Their number at Constantinople.

Adjiciendum hic autem esse videtur de urbe Constantinopolitana, quæ Roma nova vocatur, ad evidentiam urbis utriusque majorem, quod facta computatione de ecclesiis extra urbem, per districtum maris angusti quod *Stayno* dicitur, vulgariter vero brachium Sancti Gregorii vocatum, ab utraque parte littoris usque ad mare majus de Bustia, quod est spatium xxx. miliariorum, sicut possunt ecclesiæ videri a navigantibus per ipsum *Stayno*, inventa sunt monasteria lxiiij. et aliæ ecclesiæ trecentæ sex minus. Item enumeratis barcis, per idem spatium, inventa sunt ii. milia quingenta liii. barcarum, præter illas, quæ computari non potuerunt quia transierunt de nocte, quæ æstimatæ sunt plures quam quingentæ. Item naves, tam magnæ quam parvæ, quæ velis feruntur, trecentæ lxi. Item galeæ et vicerii centum lvii. Urbs etenim illa, quæ nova Roma vocata est, et a Constantino constructa et ejus a nomine nuncupata, quantum ad temporalia commoda meliori dicitur omine condita, totam enim veteris Romæ nobilitatem et gazas infinitas ad construendam novam Romam secum imperator Constantinus adduxit. Unde sicut illa tam ædificiis quam opulentiis semper postea crevit, sic et in eisdem vetus Roma decrevit. Proinde sicut dici solet, quantum spatii terrarum intra muros veteris Romæ continetur, cujus ambitus circa miliaria vii. æstimari solet, quod etiam spatium plusquam ex parte media ruinis nunc patet inædificatum, tantumdem nova Roma tectis egregiis et palatiis ædificatum, ante destructionem urbis ejusdem et expugnationem nostris diebus, per Latinos factam, continere solet. Vetus autem Roma quantum in sæcularibus

opulentiis et temporalibus pompis postea decrevit, tantum in virtutibus et spiritualibus salutiferisque bonis ampliora de die in diem incrementa, felici mutatione, suscepit.

Cap. X.

De veteri denuo Roma et quibusdam cæteris præmissis non incompetenter adjectis.

Ut autem ad patriarchales ecclesias veteris Romæ nostræ præcipueque tres principales revertamur, et ut cuncta evidentius pateant, aliqua non incompetenter adjiciamus. Sciendum quod longitudo ecclesiæ sexies xx. passus [et] ix. continet; longitudo vero crucis ecclesiæ octies xx. passus et duos; latitudo navis ecclesiæ circiter lxxx. passus; longitudo paradisi extra ad atrium et ecclesiæ introitum lxxii. Item longitudo ecclesiæ Sancti Pauli novies xx. passuum et v.; latitudo vero corporis ecclesiæ quantum xx. passuum et x.; longitudo paradisi quantum xx. passuum. Ecclesia vero Lateranensis parum distare videtur ab alterutra duarum illarum in quantitate. Notandum hic autem quod Lateranum a latentibus ranis vel latrantibus, quia in loco illo antiquitus, ut dicitur, palus erat ranis abundans, vocabulum accepit. Alii dicunt ut dictum est a latere leonis, quoniam urbs formam leonis prætendit, et palatium Constantini situm fuit in latere leonis, sicut et Capitolium a capite fertur denominatum esse, quasi in capite leonis situm. Notandum et hoc quoque, quod in ecclesia beati Petri sunt trabes longissimæ in latitudinem ecclesiæ inter pilas et columnas porrectæ. Scinduntur autem in sylva quadam quasi per vi. miliaria ab urbe distante ex parte boreali, quæ dicitur *Missa beati Petri;* quia tota terra illa et provincia propria beati Petri est, et homines provinciæ illius servitium tale beato Petro debent, quod trabes illas

Measurement of certain churches in Rome.

scindunt, quæ abietinæ sunt, et usque in Tiberim, quæ non procul inde currit, attrahunt; quæ sic impositæ Romam per se rapidi fluminis vehiculo transferuntur. Est autem longitudo trabium quasi passuum xxxiiii.

Cap. XI.

De sublimitate et excellentia Romanæ ecclesiæ largitione Constantini magnifice collata, et prophetali vaticinio a longis retro sæculis declarata.

The Church of Rome prospers by the liberality of Constantine.

Expeditis his igitur quæ expedienda videbantur, et quasi digressionibus quibusdam majoris evidentiæ causa non inutiliter factis, ad felicia beati Sylvestri magnique Constantini tempora revertamur; a quorum nempe temporum curriculis, postquam per imperialem munificentiam tantam, et incomparabilem in terris largifluæ caritatis excellentiam, una cum imperiali diademate urbem ipsam urbium omnium et orbis caput et dominam feliciter obtinuit, provinciasque peramplas, Campaniam totam vallemque Spoletæ, cum oppidis et munitionibus multis, eadem largitione suscepit, floruit in terris ecclesia rerum opulentiis et gloria. Sicut enim plenius dictum est supra in Distinctione prima; si tabernaculi Moysaici templique Salomonici, quæ velut in figura ecclesiæ præcesserant, tanta fuit opulentia tantaque divinitus indulta gloria, sicut in Exodo legitur et Levitico, necnon et Regum libro, quanto magis res ipsa figurata, scilicet ecclesia, præsertim tam impretiabili pretio, quia Christi sanguine, comparata, gloriam in terris magnam, ubi diutius oppressa fuerat, digne debuit obtinere? Quod etiam eximius prophetarum Isaias aperte declaravit, capitulo sc. lx. 15, dicens, tanquam primitivam ecclesiam alloquendo: "Pro "eo quod fuisti derelicta et odio habita, et erat qui "per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum,

" gaudium in generationem et generationem. Et suges " lac gentium et mammilla regum lactaberis, et scias " quia ego Dominus salvans te et redemptor tuus fortis " Jacob. Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam " argentum, et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum," et cætera. Ubi notandum quod super superbiam, Glossa interlinearis apponitur, scilicet, dominationem et potestatem ; et ita superbia in bono, quod raro in Scripturis reperitur, nisi hic et in Parabolis, capitulo xxii. Ait enim Sapientia quasi loquens introducta : " Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ et jus- " titia ;" cum enim superbia vitium sit, et detestabile vitium, dicuntur hic opes superbæ, ab effectu scilicet ; quia plerosque superbos efficere solent et vitiosos."

Cum itaque magni principes et magnifici universæque monarchiæ moderatores inclyti potentissime rempublicam regere satagerunt patrimoniumque beati Petri, tam laudabili Constantiniana ut dictum est largitione collatum, integrum et illibatum omni ex parte, religione nimirum ac devotione præditi, conservarunt, floruit ecclesia Romana gloria et honore sicut decuit undique decorata, divitiisque terrenis et opulentiis copiosis summe sublimata.

Cap. XII.

Qualiter post divisum in orbe dominium, maximeque post translatum ad Teutonicos imperium, eadem iterum ecclesia in summam paupertatem est redacta.

Falls into poverty at the invasion of the barbarians.

Porro post divisum in orbe dominium, præcipueque post translatum ad Theutonicos et Boicarios, omine infausto, Romanum imperium, quoniam regnum quodlibet in se separatum desolationi semper obnoxium, diminuta jam plurimum regendi potentia, crevit statim in subditis aviditas et avaritia, crevitque consequenter audendi temeritas et arrogantia, maximeque in rebus

ecclesiasticis, defensore carentibus, pace consueta qua gaudere solent quasi sopita sive sepulta, prorupit in publicum turbans omnia sibique usurpans, tranquillis animis et sedatis semper exosa, cupiditatis immensæ comes atque sequela rapina; rivulis quippe successorum ab irriguis largitorum fontibus longe derivatis, nativoque nimirum multum ob hoc sapore mutato, sicut nobilitate pariter et potestate sic puritate mentis et caritate ex toto fere degeneres effecti, qui principales eorum quæ Dei sunt defensores esse deberent et protectores, quæ sua sunt quærentes non quæ Jesu Christi, destructores rerum ecclesiasticarum effecti sunt et directores, quoniam, ut ait poeta:

"Sic omnia fato
"In pejus ruere et retro sublapsa referri."

Propter principes igitur hujusmodi de die in diem deteriores effectos, debilesque magis et degeneres, qui non solum ecclesiam Romanam non protegunt, verum etiam ipsi palam et publice bona ecclesiastica diripiunt, et diripientibus undique cæteris non subsistunt, beati Petri cathedra non mediocriter bonis sæcularibus est apporiata et mundanis opibus ac rerum affluentibus destituta. Romanorum enim generatio prava, et antiquæ nobilitatis a Constantino veteri Romæ tanquam fæx sola relicta, sicut Italici exemplo illorum cæteri, quoniam imitatrix est semper natura vitiorum, papæ dominium neque verentes nec reverentes, neque canonicam in aliquo censuram nec præscisionis elogium formidantes, totum apostolorum patrimonium sibi præripiunt, solum dominationis nomen inane summo pontifici relinquentes.

Cap. XIII.

Qualiter et quam ob causam ecclesia Romana pauper et inops effecta, per clerum et populum illuc confluentem sit sustentata, ideoque delatorum linguis maledicis diffamata.

Accidit hic igitur quoniam defensoribus primis et præcipuis eorumque successoribus viribus virtute similibus caruit, nec ipsi se dictas ob causas, quoniam armatis viribus non utitur ecclesia, defendere valent, tam membra principalia quam et caput, cardinales scilicet et papa, summam ad inopiam redacti forent, nec per clerum et populum orbis universi, fidelium Apostolorum limina devote visitantem, copiosius ut decet ac plenius largifluæ caritatis obtentu fulcirentur. Quid enim æquitati competentius, quid rationi convenientius, quam ut summum in terris pastorem suum et animarum rectorem, cum assessoribus suis assiduis, totus fidelium grex relevet et recreet, caputque suum membrorum universitas ingruente inopia gratuita liberalitate sustentet? Nonne coluber, ut caput incolume conservet et illæsum, ad tuitionem capitis ipsius corpus totum imminente periculo circumvolvit et exponit? Quid autem apes, quid aves, quid animantia bruta, quantumque conferant honoris suis principalibus singula satis evidenter philosophica scripta declarant. Non itaque mirandum si ratione prædita et ad imaginem Dei plasmata rectori suo sub cœlo supremo Christique vicario debitam in omnibus venerationem impendant et honorem. Unjustly defamed.

Hinc igitur tam declamata per orbem urbis illius et tam divulgata cupiditas, quia sicut olim summis principibus et monarchis subdita mundi regna cuncta fuerunt et tributaria, sic et ecclesiæ fidelium universæ Romano pontifici, Deo disponente, subjectæ beati Petri cathedræ non immerito colla submittunt, eique non

ingrate quicquid honoris in terris sunt assecutæ, tanquam matri et dominæ, debito detentique jure totum ascribunt. Proinde, sicut imperio Romano temporali, dum integra stetit monarchia, mundus universus serviebat, sic et imperio Romano spirituali, scilicet ecclesiæ principali namque Petri, quæ Christo gubernante naufragium pati non potest, ecclesiæ per orbem cunctæ per omnia, tanquam capiti, ministrare necessariaque suppeditare tenentur. Unde quemadmodum sacerdotes atque Levitæ decimas et oblationes Deo et ecclesiæ debitas exigentes, ne detentores earum lethali delicto condemnentur, palam ob hoc a populis ineptis et indiscretis immoderatæ cupidinis arguuntur et ambitionis, sic et eadem malitia curia Romana, quoniam bonis ecclesiasticis sibi cunctis ex mundi partibus congestis et collatis, tanquam propriis utitur, sibique per Dei donum et gratiam appropriatis, a plebibus imperitis, maledicisque delatorum linguis, atram aviditatis et avaritiæ notam incurrit. Verumtamen velut in imperio quondam materiali, ne per hostiles incursus respublica gladiis regum comparata pristinæ dignitatis a statu nobili decideret ullatenus aut deperiret, universa mundi regna subjecta urgente necessitatis articulo suffragia statim, quasi capiti membra, pro viribus totis et virtute ministrabant, alioquin infidelitatis evidenter argui possent; haud aliter in imperio Romano spirituali, ne decor et decus gloriaque terrena, in opibus et rerum affluentiis, principali ecclesiæ, Deo disponente, concessa, per penuriam aut inopiam ullis, quod absit, eventibus evanescere queat, cunctæ per orbem ecclesiæ, tanquam matri filiæ, debita decentiaque suffragia ministrare non cessant quatinus . . . . in prædiis amplis et prædialibus possessionibus olim, ut dictum est, ecclesiæ collata fuerant, cum subditorum pravitas propemodum prorsus ademit, remediabili subsidio dato divinitus et clementer indulto, gloria et honore digno quidem ac debito, rebus etiam in temporalibus fraudari nullatenus ecclesiæ dignitas est permissa.

Cap. XIV.

Qualiter etiam et quibus exemplis temporum quoque gentilitatis Romanæ celsitudini nota avaritiæ et aviditas objecta fuit.

Qualiter autem præscriptis ex causis, quoniam ad capitis sustentationem tanquam jure naturali semper membra concurrunt, tam Romana potestas primo temporalis, postea vero felici mutatione simul et successione spiritualis, per maledicas oblatrantium detractiones undique diffamatur, dum et avaritiæ pariter et aviditatis immensæ fuco falsitatis et nævo nigritudinis notam incurrit, hic explicare non supervacuum reputavi. Sicut enim antiquæ et authenticæ referunt historiæ, Jugurta, vir probus et subdolus, qui Romanas legiones et duces validos multum vexaverat, et quosdam etiam eorum, prout alea belli vices plerumque variare solet, in signum victoriæ subhastaverat; demum quia Romani, licet præliis interdum sinistram experti fortunam fuerint, bello nequaquam vinci solent, victus tamen et ad deditionem vi coactus, Romam ad triumphalem gloriam est adductus. Qui tandem, multis tam promissis quam præmissis, ad pristinas dignitates integre restitutus, et cum honore remissus, dum a vertice montis cujusdam in decessu Romam respiciens et tanquam ultimum urbi vale proponens, quod potuit fecit, vindicis animi vitio cupidinis ei bilem intorsit: "O "urbem, si inveneris emptorem venalem!"

Rome unjustly exposed to the charge of avarice in classical equally as in ecclesiastical times.

Item cum rex quidam potentissimus allectus a Jugurta, quatinus auxilium ei contra Romanos et suffragium ferret, exercitum illi magnum et immensum regni sui totius coadunatum ostenderet, dicens, "Putasne hæc omnia Romanis[1] sufficere posse?" respondit Jugurta, "Puto, etsi avari sint." Captiosa quidem et arguta responsio, tam regis illius insuffi-

[1] *Romanis*] Romanos, MS.

cientiam quam Romanorum quoque suggillans avaritiam; quippe cum iste de æquiparandis viribus quæreret, ille vero de præda respondit. Item Marcus Crassus, vir magnus et magnificus, senator atque dictator Romanus, expeditionem multarum legionum in Parthos ducens, prout bellica sors varios vicissitudinum eventus versat et mutat, post multos et graves belli conflictus cum gente Romanis plus cæteris cunctis invisa; orbis quippe dominium orientalis, totiens et tam viriliter tanquam viribus et armis de paritate contendens, dividere cum ipsis est ausa; tandem interceptus, aurum igne liquefactum, hostibus urgentibus, letale revera poculum, ore suscepit; qui et conclamando vocibus altis et insultando dixerunt: "Aurum sitisti, "aurum bibe;" duplicato quidem incommodo, letali scilicet damno tam diræ mortis illato, dedecore simul hostilis irrisionis et subsannationis adjecto. Quoniam autem improperium istud tantæ personæ quamquam unicæ fuit addictum, sed tanquam in proverbium exinde versum, in totam tum Romani nominis universitatem pariter et posteritatem, perpetua tenacitate redundavit.

Ut autem Romanis utcunque cupidinis et rapacitatis notam intorqueant, subtiliter ad hoc et oblique nonnulli moventur. Grammaticæ namque doctrina docet quod ablativo Latini utuntur quo Græci carent. Unde Virgilius in Georgicis:

"Et crurum tenus a mento palearia pendent;"

Græcismum in hoc sequens, quia more Græcorum qui genitivum pro ablativo ponunt, "crurum tenus" pro "crure tenus" posuit. Unde quoniam, ut liber artis grammaticæ docet et dicit, ablativus proprie Romanorum est, in sensum alium atque sinistrum quidam hoc retorquentes dicunt, vere ablativum proprie Romanorum esse, quia Romanorum est proprium aliis quæcumque possunt auferre, et aliena quoque modis quibuslibet sua facere.

Cap. XV.

Qualiter etiam sicut olim ducibus Romanis et principalioribus, sicut et nunc summis pontificibus majori temeritate similiter objecta est infamiæ nota.

Ad hæc etiam non solum antiquis diebus et tenebrosis temporibus, verum etiam tempore gratiæ fideique, Christi lampade mundum illuminante lucidius et irradiante, quædam sicut in cæteros sic et in viros etiam apostolicos et Apostolorum successores in præscripti criminis suggillationem, ora maledica metricis etiam carminibus in hunc modum confinxerunt generaliter; scilicet hoc versiculo:

The successors of the Apostles calumniated, as great men before them had been.

"Roma manus rodit; quos rodere non valet odit."

Item in papam nostri temporis egregium, scilicet Alexandrum III., qui propter schisma diutinum urgens et ingruens per . . . . Roma relicta apud Beneventum perendinavit, quidam specialius sub hoc tenore scribere præsumpsit:

"Ni ferat argentum bene non venit hic Beneventum.
"Y. badat[1] in ventum nisi proferat ante talentum."

Item et in Lucium tertium, qui primo loco post Alexandrum sedit, alius invehebatur acerbius in hunc modum:

"Lucius est piscis, rex atque tyrannus aquarum,
"A quo discordat Lucius iste parum.
"Devorat hic homines, hic piscibus insidiatur.
"Esurit hic semper, hic aliquando satur.
"Amborum vitam si lanx æquata levaret
"Plus rationis habet qui ratione caret."

Item parasitus quidam, Golias nomine, nostris diebus gulositate pariter et lecacitate famosissimus, qui Golias melius quia gulæ et crapulæ per omnia deditus dici

[1] *Y. badat*] The MS. is mutilated here, but these parts of the word are quite distinct. The word following is *inventum* in MS.

potuit, literatus tamen affatim sed nec bene morigeratus nec bonis disciplinis informatus, in papam et curiam Romanam carmina famosa pluries et plurima, tam metrica quam ridicula, non minus impudenter quam imprudenter evomuit. De quibus invectionem ridiculam temere nimis et indiscrete compositam casualiter incideas clausulas aliquot inde, ad detestandum quidem et condemnandum, non approbandum aut imitandum, has scilicet hic apposui:

"Roma mundi caput est sed nil capit mundum;
"Quod pendet a capite totum est inmundum.
"Trahit enim vitium primum in secundum,
"Et de fundo redolet quod est juxta fundum.
"Roma capit singulos et res singulorum.
"Romanorum curia non est nisi forum.
"Ibi sunt venalia jura senatorum,
"Et solvit contraria copia nummorum.
"In hoc consistorio siquis causam regat
"Suam vel alterius, hoc in primis legat;
"Nisi det pecuniam Roma totum negat,
"Qui plus dat pecuniæ melius allegat.
"Romani capitulum habent in secretis
"Ut petentes audiant manibus repletis;
"Dabis aut non dabitur; petunt quando petis;
"Qua mensura seminas et eadem metis.
"Cum ad papam veneris habe pro constanti
"Non est locus pauperi, soli favet danti;
"Et si munus præstitum non sit aliquanti
"Respondet hæc tibia non est mihi tanti.
"Papa, si rem tangimus, nomen habet a re,
"Quicquid habent alii solus vult papare.
"Vel si verbum Gallicum vis apocopare,
"*Paez, paez, dit li mot*; si vis impetrare.

Porta quærit; bulla quærit; papa quærit; cardinalis quærit; omnis quærit;

"Et si des, si quid uni deerit,
"Totum mare salsum est, tota causa perit.

"Des istis, des aliis, addas dona datis,
"Et [si] satis dederis quærunt ultra satis.
"O vos bursæ turgidæ Romam veniatis;
"Romæ viget physica bursis constipatis."

Porro quid feret hic tanto dignum delator hiatu, si curia Romana corporalem delinquentibus pœnam infligeret? Dignus iste non suspendio solum verum etiam incendio foret. Sed aliis quomodo male scribendo literisque suis mordaciter abutendo deferre valeret, qui sibi ipsi in tractatu quodam rhythmico, quem ipse de moribus suis et vita miserrima finalique tanquam epitaphio proprio conscripsit, minime deferre dignum duxit. Ibi quidem ex cordis abundantia loquens ait:

"Tertio capitulo memoro tabernam;
"Illam nullo tempore sprevi neque spernam,
"Donec sanctos angelos venientes cernam
"Cantantes pro mortuo requiem æternam.
"Meum est propositum in taberna mori;
"Vinum sit appositum morientis ori;
"Ut dicant cum venerint angelorum chori,
"Deus sit propitius huic potatori."

Versus itaque magistri Marbodi duo qui colores rhetoricos et tam verborum quam sententiarum exornationes versibus egregiis exornando declaravit, ii scilicet hic adaptandi non incompetenter occurrerunt:

"Qui sibi non parcit, mihi vel tibi quomodo parcet?
"Qui sua divulgat probra, credis quod tua celet?"

Mira ergo temeritas miraque impudentia pariter et imprudentia, mentem hominis succedaneo Petri, vicario Christo, summoque in terris animarum rectori, contumeliam irrogare dictis aut factis, ore vel opere, tantam fuisse ullatenus ausam. Et quidem etsi ultionem declinare utcunque valeat humanam, tamen indignationem illam, quæ nihil erroneum relinquit inultum, nisi pœnitentia plena secuta, nequaquam peterit evitare divinam.

Cap. XVI.

Quod propter impunitatem et ecclesiasticam mansuetudinem ac patientiam tanta præsumptio fatuis hominibus oblatrandi tanta temeritas est inolita.

Men encouraged in such slanders by the humility and meekness of the popes.

Tantam igitur audaciam tantis et tam arduis et tam authenticis obloquendi personis et oblatrandi, ipsa proculdubio delinquendi in terris præstat impunitas, papa nimirum et pater patrum summique Patris Filii vices in terra gerens, et pro modulo vestigia sequens et saltem a longe semper adorans, terrigenis cunctis humilitatis et patientiæ præbet exemplum. Quis enim humilior quis Christo patientior unquam, qui percussori suo in facie solum hoc simpliciter et sine commotione respondit: "Si male locutus sum, perhibe testimonium "de malo; sin autem bene, quid me cædis?" Cum tamen igne cœlitus emisso protinus illum inflammare potens fuisset et incinerasse, aut etiam corpus ejusdem simul et animam in gehennalem statim abyssum præcipitasse. Item, sicut factis sic et dictis ac verbis sæpius ad iram provocatus . . . . vindictam patientissimum se semper exhibuit et humillimum, sicut Judæis improperantibus eidem et insultantibus, quod in Belzebuch principe dæmoniorum ejiceret dæmonia, tantam suscipiens contumeliam, solum hoc absque ulla cordis amaritudine respondit: "Si ego in "Belzebuc ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?" per exorcismos enim Salomoniacos dæmonia interdum ab illis ejiciebantur. Et quod in evangelio consequenter adjicitur de regno quod in se dividitur desolationi dando.

Quod ergo fecit hoc et docuit, et quod docuit hoc quoque fecit, juxta illud Lucæ: "Quæ cœpit Jesus "facere et docere," dicens scilicet et docens quia, "Si "quis te percusserit in una maxilla præbe ei et "alteram;" hoc est, paratus esto, si te percusserit in altera, cum patientia sustinere. Idem quoque ad hu-

militatem invitans ait: "Discite a me, quia mitis sum "et humilis corde." Quantum itaque diligentius qui tanto suos dilexit affectu pro quibus denique sputa, flagella, minas, probra, vincula, vulnera, mortemque demum pro nostra salute sustinuit. Majorem enim dilectionem nemo habet, quam Salvator noster eximius et pastor egregius in sua persona docuit et evidenter ostendit, animam suam ponens et exponens hostibus pro ovibus suis. Pontifices itaque summi tanti magistri tantique dominatoris et domini vestigia pro posse secuti, non solum verbis venenosis et contumeliis injuriosis frequenter affecti, verum etiam plerique ipsorum tyrannicis impiorum gladiis interfecti, diversisque cruciatibus et tormentis afflicti crudeliter et interempti, patientissime cuncta pro Christi nomine sustinuerunt. Quorum etiam quidam tempore Karoli regis, nondum tamen imperatoris, a perfidis Romanis et perniciosis ac scelerosissimis pius pater a filiis impiis afflictus atrociter fuit et exoculatus. Modernioribus quoque diebus et nostris fere temporibus alius pontifex summus, post irrogatas injurias multas, captus demum Teutonico furore fuit, et donec furibundis beati Petri patrimonia resignaret incarceratus. Ideoque papæ rubris semper induti, quoniam et caritate fervidi igneque salutiferæ dilectionis medullitus accensi, necnon et omnibus horis ad martyrium prompti, et ad sanguinis effusionem pro Christo præparati. Non ergo mirandum qui cædes atroces et occisiones, exoculationes et incarcerationes patientissime pro Christo sufferunt, si contumelias imperitorum hominum et convitia, seque contemni penitus contemnendo, mundanas adversitates omnes, tam in dictis quam etiam factis, de sola sinceræ conscientiæ suæ serenitate confisi, quasi pro nihilo ducunt. Dictum est enim a quodam et metricis his versibus compendiose satis et commode comprehensum:

"Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese,
"Spernere se, sperni; quatuor hæc bona sunt."

Proinde pontifices summi tanquam magistri illius discipuli, dominique illius servi atque ministri qui ministrare potius in mundum venit quam ministrari, in signum humilitatis assumptæ se servos servorum Dei in literis suis non incongrue vocant. Et sicut ipsi Christum, tanquam caput et dominum, in humilitatis et patentiæ bonis totis imitari viribus enituntur, sic et eosdem tanquam vertices suos in terris et capita, virtutibus eisdem Deique donis et dotibus, membra ecclesiastica nonnulla felici æmulatione sequuntur. Martinus enim, sicut in vita ipsius legitur, licet archipræsul tam eximius et tam excelsus extiterit, tantæ humilitatis et patientiæ fuit quod etiam a minimo clericorum suorum lædi se impune permiserit.

Cap. XVII.

De prælatis superciliosis qualiter per exempla plurima et doctrinalia præcepta suggillantur.

Against the pride of prelates.

Porro contra prælatos superciliosos atque superbos, qui tyrannice desævire non cessant in subditos, audiatur illud Jeronymi ad Nepotianum, et menti fideliter imprimatur: "Esto subjectus pontifici tuo, et quasi "animæ parentem ama. Sed et episcopi sacerdotes se "sciant esse, non dominos. Honorificent clericos quasi "clericos, ut ipsis episcopis a clericis quasi episcopis "honor deferatur." Scitum est illud oratoris Domitii: "Cur ego, inquit, te habeam ut principem, si tu me "non habes ut senatorem?" Item et illud Gregorii: "Admonendi sunt subditi ne plus quam expedit sint "subjecti, ne dum student plusquam necesse est ho"minibus subjici, compellantur eorum vitia venerari." Et non tantum vitia non venerari, verum etiam vitiosos prælatos, nisi resipuerint et se canonicis correptionibus emendaverint, publice reos deferre, plurimis ab eodem clausulis invitantur. Item advertatur et

illud Petri in epistola canonica: "Episcopi non debent "esse dominantes in clero, sed forma facti gregi ex "animo." Et illud Pauli ad Ephesios: "Subjecti in-"vicem in timore Domini." Super quod Ambrosius: "Non solum minores prælatis sed etiam prælati sub-"ditis in caritate ejus serviendo et humiliter curam "gerendo." Nam etsi dignitas major est, administratoria tamen est. Unde apostolus: "Omnium me servum feci." Est ergo majorum salva tamen dignitate servire, sicut et minorum est obedire. Proinde et summus pontifex se servum vocat, sicut dictum est supra, scilicet servorum Dei. Unde et quidam tanquam ad urbem urbium apostrophando metricos hos versus emisit:

"Servierant tibi, Roma, diu domini dominorum.
"Servi servorum nunc tibi sunt domini."

Sciant ergo prælati se magis servos esse quam dominos, magisque ministros quam magistros, verbi illius dominici non immemores: "Filius hominis non venit "ministrari sed ministrare." Unde Augustinus super hunc locum epistolæ ad Philippenses: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem*, etc.: "Ecce "habemus humilitatis exemplum superbiæ medica-"mentum. Quid ergo intumescas, O homo? O pellis "morticina, quid tenderis? O sanies fœtida, corruptio "fœda, quid insanis? Anhelo spiritu vix flatum emit-"tis et inflaris? Princeps tuus humilis est, et tu "superbus? Caput humillimum, et membrum elatum?" Dic ergo, fremebunde spiritus, dic, furibunde, dic, miserrime nec miserande, qua fronte quave fiducia tibi dimitti quicquam a Deo petis, cum nihil omnino dimittere proximo tuo propter Deum aut remittere velis? Sic tu qui spernis, nonne et sperneris? Putasne tibi miserandum qui non misereris? Tibique dimittendum qui non dimisisti qua ratione præsumis? Nonne, miser, ad mentem revocas quia judicium sine misericordia fiet illi qui non fecerit misericordiam? Item et me-

trice quoque satis eleganter in hunc modum humana superbia suggillatur:

"Cum fæx, cum limus, cum res vilissima simus,
"Unde superbimus? ad terram terra redimus."

Item et exquisitius adhuc pentametris versibus in hunc modis:

"Unde superbit homo, cujus conceptio culpa,
"Nasci pœna, labor vita, necesse mori."

Proinde et philosophi responsum tyranno factum hic apponere præter rem non putavi. Quæsivit enim, "Quid "sum, quid fui, quid ero?" Cui responsum sic ad singula fuit: "Vile sperma, vas stercorum, esca vermium;" congrue quidem tam initium hominis quam et medium necnon et exitum promens. Si cogitaret ergo tumor humanus qualis in brevi sit caro futura, solo spiritu exaltato[1] vermium esca cadaver efficietur, ex ipsa forte memoria detumesceret. Item, si qualis hinc spiritus in quantas miserias et quam miser si non mitescat exibit, forsan mitescere poterit si mente revolvat. Unde Gregorius: "Prælati qui in suos tyrannice de-"sæviendum ducunt inferiores, sciant se superiores "habere quibus in ipsos totum licet, quicquid sibi in "subditos suos licere videtur." Unde Tullius: "Ita "cum inferiore vivas quemadmodum superiorem tecum "vivere velis." Item Fabricius in historia Romana fere in principio de se loquens introducitur in hunc modum: "Talem me volo esse prælatum quales præ-"latos esse volui privatus." De hoc quoque Fabricio senatore simul et consule Romano scriptum invenitur: "Facilius est solem a cursu suo discedere quam "Fabricium ab honesto."

Timeant ergo majores suos qui se tantopere a suis minoribus timeri cupiunt. Et si non alium vel illum timeant supremum Judicem, qui cuncta cernit acute,

---

[1] *exaltato*] So MS.

et discernit, qui personas hominum non accipit, qui districte examinat, et recte judicat, dicens et docens quia; "Qua mensura mensi fueritis, remetietur et vobis." Unde apostolus ad Thessalonicenses: "Qui enim in-"juriam facit recipit et id quod inique gessit, et "non est acceptio personarum apud Deum. Domini, "quod justum est et æquum servis præstate, scientes "quod et vos Dominum habetis in cœlo." Unde illud de jure civili: "Patere legem quam ipse tuleris." Et illud quoque de jure naturali:

"Hoc facias alii, quod tibi vis fieri."

Et quasi per contrarium:

"Quod tibi non fieri vis, hoc ne feceris ulli."

Unica sit igitur quæ nos pascat et confoveat, spiritumque nostrum refocillet, humilitas et patientia.

Sed quorsum hæc? "Quantus sum ego," ut verbis adhuc authenticis utar, "qui respondeam ei, et loquar "verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam "justum non respondebo, sed judicem meum depre-"cabor. Nam si fortitudo quæreretur, robustissimus "est, si æquitas judicii, nemo pro me audet testimo-"nium dicere, si justificare," etc. Omnes enim nobis temporaliter adversantes coadjutores nostros existimare debemus; et omnia mundanæ prosperitatis impedimenta, nostra quasi ad æternam felicitatem adjumenta, sperare.

Cap. XVIII.

Quod sicut cuncta prædialia cunctaque temporalia summi principis esse dicuntur, sic ecclesiastica spiritualia cuncta summi pontificis intelliguntur.

Ut autem de prælatis tam superbis quam humilibus quasi digressione facta tandem ad rem revertamur; sciendum quia sicut omnia imperatoris esse in jure cautum est, prædialia videlicet et temporalia

As the secular property of their subjects is vested in

Kings and emperors, so the spiritual is vested in the pope.

summi principis auctoritate possessa, sic omnia quoque sunt summi pontificis ecclesiastica, scilicet et spiritualia ipsius auctoritate possessa. Et sicut princeps prædictis temporalibus cunctis, ad nutum juxta quorundam expositionem literalem tantum uti potest, sic et summus pontifex rebus ecclesiasticis cunctis undecunque collatis, non extortis quidem, ut maledica lingua contingit, aut rapaciter usurpatis, sed tanquam suis et non alienis uti de jure potest. Alii vero verbum illud legale, omnia sunt imperatoris, mitius atque modestius sic exponunt; non ut omnia sint ejus propria, sed potius ut de omnibus præscriptis, scilicet in ejus ditione positis, dicere jus habeat; habet igitur imperator temporalia universa seu prædialia in potestate, non autem in proprietate. Sic et summus pontifex ecclesiastica cuncta. Verumtamen sive intelligi debeat ut res ecclesiasticæ papæ per omnia sint propriæ, sive in ejus potestate cunctæ sint positæ eique subjectæ, puta de quibus omnibus jus habeat dicere, quoniam a cunctis mundi partibus pecunia Romam allata, et ad pedes papæ posita, tanquam per emendicata suffragia, sive propter effectui mancipanda negotia data curiæ Romanæ, quod dolentes dicimus, tantæ tamque declamatæ per orbem avidæ cupiditatis nævus[1] adhæsit. Unde non solum a sæcularibus personis aut privatis, verum etiam a prælatis ecclesiasticis et in dignitate constitutis in curiæ suggillationem scripta reperiuntur et leguntur emissa. Unde Jeronymus: "Nunc autem, "ex quo in ecclesia, sicut in imperio Romano, crevit "avaritia, periit lex a sacerdote et visio de propheta," et cætera. Sicut in Gratiano, xciiij. Distinctione, capitulo *Diaconi*, legi potest. Beatus quoque Bernardus ad Eugenium papam in libro De Consideratione: "Legati vestri ad vos redeant fatigati itinere, non "suffarcinati ære." Item in eodem et ad eundem:

---

[1] *nævus*] nimis, MS.

"Legati a latere vestro diversas ad provincias destinati lucrum animarum petant et appetant non pecuniarum." Item: "Legati vestri redeant ad vos non pecunia divites sed conscientia;" tanquam ex sensu contrario subtiliter in singulis clausulis aliud et aliud innuendo.

Ad hæc etiam Hildebertus Cenomannensis episcopus, vir copiose literatus et in sacris Scripturis affatim eruditus, in libro suo epistolari inter cætera scripsit in hunc modum: "Nobis," inquit, "Romam profecturis tempus hyeme suspectum, nivibus Alpes, incrementis aquæ, vinculis imperator, seditionibus civitas, exactione palatium. Sane omnia hæc orationibus evacuari posse credimus, solam vero exactionem nec oratione nec jejunio temperari." Ut salva tamen venia tam cleri quam populi non minus provide quam inconsulte tanquam summum in cœlum os ponentis aliquid dicamus, ex multa malitia pariter et invidia tumor hic pravus atque perversus indubitata veritate procedit; juxta poeticum illud:

"Summa petit livor; perflant altissima venti,"

et cætera.

Cap. XIX.

De Romani principis Henrici nostris diebus imperantis proposito nobili, per quod et inopiam sedis Romanæ sublevare et cupiditatis notam purgare parabat.

Propter has igitur et similes suggillationes et insultationes curiæ sacræ, tam verbis quam scriptis minus discretis minusque circumspectis, salva tamen pace majorum irrogatas, Henricus Fretherici filius, qui Siciliæ regnum et Apuliæ Romano nostris diebus imperio potenter adjecit, et ad pristinam subjectionem, mediante nimirum matrimoniali vinculo et plurimum ad hoc opitulante, revocavit, filiali pietate pariter et Munificent intentions of Henry VI. to the Holy See.

dilectione, maternæ satis laudabiliter in hoc compassus ærumnæ, nisibus totis ac studiis in hunc modum delere curavit. Videns enim et animadvertens propter patrimonium beati Petri, tam a principibus qui id tueri deberent, quam a cæteris, undique direptum et penitus indefensum, dictam aviditatis et avaritiæ notam ex summa penuria et rerum usualium inopia provenire; quia terras et oppida prædiaque perampla, a Constantino ecclesiæ collata, et a decessoribus suis injuriose sublata restituere nec voluit, nec alios per Italiam modernis diebus ad restituendum ablata universa propter ignaviam aut impotentiam compellere valuit, saltem in ecclesiasticis et spiritualibus remediabile subsidium adhibere curavit. Considerans enim et mente revolvens indecens valde et incongruum esse filias longe lateque [per] orbem fid . . ium terrenis opulentiis abundare, matremque . . . m inopem et egenam existere, membraque divitiis affluere deliciisque florere, caput autem utriusque carens tanquam aridum et marcidum penitusque fere desolationi datum, animo disposuit statuendumque firma ratione decrevit, quatinus per imperii sui totius amplitudinem, cunctis metropolitanis ecclesiis et singulis meliorem canonicam papa de cætero propriam haberet, et jure perpetuo possideret, necnon et in aliis ecclesiis pontificalibus, majoribus scilicet et opulentioribus, singulis singulas, ad rerum temporalium copiam eidem honorifice ministrandam. Ad hæc etiam, ut in singulis ecclesiis simplicibus episcopalibus singulis cardinalibus, juxta gradus et ordinis dignitatem, necnon et capellanis ac clericis in capella domini papæ ministrantibus, ejusque obsequiis jugiter assistentibus, tot prebendæ tantique redditus annui specialiter assignarentur, quot quantique ad decus et decorem domus Domini basilicæque principalis et beati Petri cathedralis, quam Christus ipse gloriosam in terris tanquam sponsam suam pretioso sanguine suo redemptam, et honorabilem in oculis

hominum, ac venerabilem esse volebat, ad plenum, ut decuit, sufficere possent.

Ad instar autem imperii cætera per orbem regna catholica, convocatis ad hoc consiliis universalibus, et persuasibilibus magnorum virorum eloquiis, ad generalem dicto beneficio consensum applicandum firmoque munimine roborandum, citra difficultatis omnis aut dilationis obstaculum, Domino desuper inspirante favorem, indici possent quam nobile, sanctum, quamque subtiliter atque salubriter excogitatum, si tamen felici fuisset effectui mancipatum, membris nimirum minime gravatis aut nullum prorsus ob hoc in detrimentum datis, verum ex sociali tantæ celsitudinis solatio multum honoratis et emendatis, capite vero principali summoque membrorum omnium vertice propter mundanæ opulentiæ pariter et excellentiæ gloriam tantæ majestati, Deo disponente, dignam ac debitam decorato decenter et exornato. Porro dum princeps ad hoc propositum operis exhibitione complendum totis nisibus anhelaret, ad urbem matrem urbium omnium atque magistram maturius ob hoc accelerando, infecto negotio tam utili quidem et tam honesto, omine sinistro quidem et infausto, in ipsis viridis juventæ diebus et annis immaturis mortis intempestivæ morsu crudeli, rebus, proh dolor! humanis exemptus est. Mirum autem mentibus humanis forte videri posset, quod ecclesiæ Romanæ cui gloriam in terris quandoque contulit tam immensam, tantum decus eidem imminens et tanquam in januis jam existens, pius et misericors Deus Deique Filius sponsæ suæ, quam ex mera gratia et incomparabili clementia redemit, sibique proprio pretiosoque sanguine fuso comparavit, tanquam minus in hoc articulo misericors, hujuscemodi subitis casibus et inopinatis deperire permisit; nisi quoniam nihil in terris stabile nihil unquam perdurabile divina potentia stabilivit. Verum res humanas omnes nunc ab imis ad summa, nunc a summis ad ima quasi juxta rotæ volubilitatem vicissim aut scandere videas aut descendere, sursumque

rapi subito seu demitti. Nec dissimiliter, quia sors hominis varia firmoque gradu stare nescia semper adversis pervertit prospera, semper amaris miscet et mutat dulcia. Unde etsi diuturni . . . . . valle lacrim . . . . licitas, juxta sapienti[s eloqui]-um, "semper extrema gaudii luctus occupat." Circumspecte nimirum ille qui conspicit omnia, quique suaviter et sapienter disponit universa, manuum suarum ordinavit opera, sicque a supernis civibus cœlestique militia distinxit et discrevit; hic infi[r]ma, ut ibi cuncta stabilia, cuncta jocunda, cunctaque perpetua et fine carentia. Hic e diverso cuncta labilia, cuncta lugubria, cunctaque transitoria, et exitum amarum finemque lethalem et lamentabilem expectantia. Quatinus a mundanis istis momentaneis, et amaritudine plenis, ad æterna bona et gaudio plena, ubi nihil amarum, nihil adversum, nihil varium, sed immutabile, sed delectabile, sed perdurabile totum, totis viribus et nisibus mens humana consurgat. Et, juxta salutiferam Pauli doctrinam, quia non habemus hic manentem civitatem neque mansionem diuturnam, futuram inquiramus et permanentem. Unde et metricos sapientis cujusdam versus hos, similem sententiam exprimentes, hic apponere præter rem non putavimus:

"Semper adest homini quo pectoris ima gemiscant;
"Ne possit plena pros[peritate frui].
"[Gaudia] nunc [luctu, nunc mutat amara secun]dis,
"Versans [humanas sors] inopina vices.
"[Sola ve]nire solent, et vix, et sero secunda,
"Et simul et subito semper amara fluunt.
"Ergo ubi nil varium, nil vanum, nilve nocivum,
"Sint ibi fixa tibi spes, amor, atque fides."[1]

Notandum hic quoque quod his ultimis diebus nostris in concilio Lateranensi a papa Innocentio III., magnifice celebrato, ab universis nempe fidelium orbis

[1] The omissions have been supplied from vol. i., 354.

finibus undique tam remotis quam propinquis, cum diligentia multa convocato, et prælatorum ecclesiæ majorum, tam abbatum scilicet quam episcoporum, præ cæteris cunctis a tempore beati Petri consiliis, fœcundissimo, dictus papa ad relevandam Romanæ sedis inopiam vigilantem, ut fertur, curam adhibuit; adeo ut de cunctis et singulis cathedralibus per orbem ecclesiis redditibus largitione fidelium ample locupletatis, decimam partem ecclesia Romana perciperet, sibique imposterum irrefragabiliter appropriaret, totis nisibus elaboravit. Sed cleri universi conciliique parte majori et magis authentica consensum ad hæc nullatenus præstare volente, minus in hoc profecit, nec desiderium suum juxta propositum et animi conceptum effectui mancipare prævaluit.

Cap. XX.

De metropolitanis cæterisque subditis eisdem inferioris gradus episcopis necnon et simplicibus sacerdotibus a prælatis suis non opprimendis, sed venerandis potius et quasi communiter lucris animarum indulgere paratis.

Of the regard which bishops and spiritual superiors ought to show to their inferiors.

Expeditis igitur hactenus in hoc tractatu finali illis quæ de capitali principalique Romanæ sedis ecclesia dicenda videbantur, necnon et de membris ejusdem principalioribus, patriarchalibus scilicet ecclesiis, nonnullis quidem ad majorem evidentiam succincte satis adjunctis, nunc de membris inferioribus, metropoliticis videlicet et episcopalibus ecclesiis, necnon et clero utrisque subdito, quædam nec supervacua quidem nec inutilia in calce opusculi istius, juxta capacitatem, immo verius exilitatem ingenioli nostri ac tenuitatem, juxtaque mensuram et modicitatem a Deo datam, adjicere curavimus et explanare. Sciendum autem in primis, quod tamen scitum est satis et non ignotum,

quia, sicut a primatibus et patriarchis ad summum pontificem appellatur, et a metropolitanis ad primates suos, et a simplicibus episcopis ad metropolitanos, sic et ab omnibus istis in singulis gradibus ad legatos, a latere domini papæ destinatos, a quibus etiam, quia licet in partem sollicitudinis missi sint magnam, non tamen in potestatis plenitudinem totam, ad summum pontificem appellatur. Episcopi vero, tam simplices et minores, quam dignitate quoque majores, quia quodammodo vices apostolorum tenent, et speciales sunt vicarii Christi, et ab ipso sicut apostoli missi, qui et a missione nomen sortiti, dicente Domino: "Ecce mitto "vos tanquam oves in medio luporum;" et alibi: "Mitto vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus "vester maneat;" sic et episcopi ab eodem in ministerio pariter et ministerio missi, quatinus et constanter evangelizent, fidemque catholicam indubitanter et incessanter annuntient, vocemque suam ad hoc tanquam tubam exaltent, et sic multo cum fœnore fructum afferant, præcipueque lucrum animarum grande, pro quibus lucrandis animam suam posuit, Christo faciant; sic, inquam, et ob hoc a tali quoque tantoque mittente missi, magni revera et magnifici, quinetiam et immaculati per omnia et in omnibus esse tenentur et impolluti; nec mirum, qui in sacris ministeriis et sacramentis sacramentorum omnium maximis et dignissimis, Christum ipsum Christique passionem repræsentantes, et Christi salutationem, qua discipulos suos post passionem et resurrectionem salutavit pronuntia . . . . . . populo sibi commisso precibus . . . . devotis exoptant. Sicut et simplices sacerdotes eisdem ministeriis et sacramentis assistentes, salutationem Booz ad messores suos divinis eruditionibus assumentes, præsentialem Dominicæ protectionis gratiam populo fideli vocibus et votis desideranter affectant. Quid igitur inter sacerdotes majores et minores distare videtur, nisi dignitatis solius, ex eccle-

siastica dispensatione data tantum et indulta, præminentia quædam et excellentia? Sciant enim episcopi se rerum ecclesiasticarum non dominos esse sed ministros, nec ipsis tanquam propriis sed tanquam commendatis uti debere, sicut in canonibus Gratiano digestis evidenter exprimitur. Unde Leo papa, ca. xii., quæstione secunda, cap. *Sine exceptione*, ubi subjungit: "Episcopus rebus ecclesiæ tanquam commen-
" datis non tanquam propriis utatur." Unde nec etiam testimonium episcopi de rebus ecclesiæ condere possunt, sed tantum de his quæ patrimonialiter eos forte, vel aliunde quam de ecclesia sua jure contingunt; ut in canonibus apostolorum legitur, c. xii., q. i.: "Sint
" manifestæ propriæ res episcopi, si tamen habeat
" proprias, et manifestæ dominicæ et ecclesiasticæ, ut
" potesta[tem] habeat de [propriis] moriens episcopus
" [sicut voluerit] et quibus voluerit dere[linquere, nec]
" sub occasione rerum eccle[siasticarum] ea quæ episcopi
" probantur esse interdicantur. Fortassis enim uxorem
" habet, aut filios, aut propinquos, aut servos; et justum
" est hoc apud Deum et homines ut nec ecclesia
" patiatur detrimentum ignorantia rerum pontificis, nec
" episcopus vel ejus propinqui sub obtentu ecclesiæ
" proscribantur." Similiter et ex concilio Hispalensi, eadem c., q. v.: "Fixum abhinc et perpetuo mansurum
" esse decrevimus, ut episcopus res sui juris, quas aut
" ante episcopatum aut certe in episcopatu sed hære-
" ditaria successione adquisivit, secundum auctoritatem
" canonicam cui vult conferat, et quicquid de eis vult
" faciat. Postquam autem episcopus factus est, quas-
" cunque res de facultatibus ecclesiæ, aut suo aut
" alterius nomine comparaverit, decernimus ut non in
" propinquorum suorum, sed ecclesiæ cui præest jura
" deveniant."

Cap. XXI.

Quod sicut episcopi pro rebus ecclesiæ non propriis, sic et nomine pontificali extolli non debent.

Bishops ought not to be puffed up.

Præterea, sicut pro rebus ecclesiæ, puta non propriis, episcopi merito extolli non possunt, sic et nomine episcopali, immo longe minus, gloriari deberent, quo etiam presbyteros communiter noverint insigniri; ut xciii. Dis., cap. *Legimus in Isaia;* ubi multis exemplis docet Jeronimus presbyteros communiter ab apostolo episcopos vocari. Quid enim, excepta ordinatione, facit episcopus quod presbyter non facit? Et quoniam omnia sacramenta omnibus presbyteris communia fuerant, quæ non pauca quædam presbyteris subtracta episcopis sunt attributa, ad hoc tantum ut aliqua essent episcopi specialia factum est. Quid tamen in hoc nisi numerositas exonerata, paucitas vero onerata videtur? Nihil habet episcopus in se presbyterio majus, nihil [non] æquale. In maximo sacramentorum et præcipuo pares sunt. Sed numquid episcopos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit, quia omne quod rarum est plus appetitur? Unde pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Sententiæ sunt Jeronimi et verba capituli. Item Jeronimus, xcv. Di.: "Olim "idem presbyter erat qui et episcopus, et antequam "diaboli instinctu scismata in religione fierent, et "diceretur in populis, *Ego sum Pauli, Ego sum "Apollo, Ego sum Cephæ,* communi presbyterorum "consilio ecclesiæ gubernabantur. Postquam autem "unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putabat, "non Christi, in toto orbe terrarum decretum est, ut "unus de presbyteris superponeretur, et scismatum "semina tollerentur." Et paulo post: "Sicut ergo "presbyteri sciunt se ex ecclesiæ consuetudine ei, qui "sibi præpositus fuerit, esse subjectos, ita episcopi "noverint se magis consuetudine quam dispensationis

" Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in " commune debere ecclesiam regere."

Cum ergo tanta sit inter episcopos et simplices sacerdotes per omnia fere, excepta sola dignitate, parilitas, unde supercilium episcopis tantum? Unde dominandi tanta libido? Cur tantum præesse cupiunt et non prodesse? Cur potius tyrannidem exercent in clero quam assumpti regiminis rationem? Item et illud Jeronimi, xciii. Di., cap. *Diaconi*[1] *quasi studio quodam adimplere curaverint*, ait " Nunc autem ex quo " in ecclesiis, sicut in Romano [imperio], crevit ava-" ritia, periit lex a sacerdote et visio de propheta. " Singuli quique, per potentiam episcopalis nominis, " totum quod Levitarum est in suos usus redigunt, " nec solum hoc quod sibi ascriptum est vindicant, " sed cunctis auferunt universa. Mendicat infelix in " plateis clerus, et servili operi mancipatus publicam " de quolibet poscit eleemosynam. Solus episcopus " incubat donis. Solus utitur ministeriis. Solus sibi " vindicat universa. Solus partes invadit alienas. " Solus occidit universos. Hinc propter avaritiam " episcoporum sæpe odia consurgunt. Hinc episcopi " accusantur a clericis. Hinc principium litis. Hinc " detractionis causa. Hinc origo fit criminis." Si ergo ignorent quam proportionale, quam connexum, immo, ut expressius dicam, quam reciprocum sit inter fideles et dominos fidei vinculum et fidelitatis debitum, legant epistolam Philiberti episcopi, ca. xxii., q. v., scilicet hanc: " De forma [fideli]tatis aliquid scribere monitus, " hæc vobis quæ [sequu]ntur, breviter ex librorum " auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat " ista vi. in memoria semper habere debet; incolume, " tutum, honestum, utile, facile, possibile." Quibus vi. per ordinem expositis et prosecutis in fine subjungit: " Dominus quoque fideli suo in his omnibus vicem

[1] *cap. Diaconi*] See cap. xxiii.

"reddere debet. Quod si non fecerit merito censebitur "malefidus. Sicut ille qui in eorum prævaricatione "deprehensus fuerit perfidus et perjurus." Non aliam enim in his reperient diversitatem, nisi quod hic expressum est, ibi annexum fore. Verum si tanta invenitur obnoxitatis parilitas, ubi junctis manibus humana fuerit, ita ut subjecta quodam modo videatur prælatio et prælata subjectio, quid in iis dicetur ubi nec dominia nec hominia nec etiam sacramenta interveniunt, nisi forte extorta, sed tantum administratio quædam et nuda prælatio? Cum itaque sacerdotibus et clericis ad hoc episcopi præsint ut eisdem prodesse possint, cum ad hoc præficiantur ut subditis suis verbo et exemplo proficiant, mirum unde supercilium plerique comprehendent tam hirsutum. Caveant enim episcopi ne nimis superciliosi nimisque fiant elati, quoniam cæteris dignitate [præcellunt]. Illud quoque Jeronimi legant: "Episcopus humilitate "decrescat non intumescat . . . . . Necnon et "illud sapientis . . . . . uerunt noli extolli sed ". . . illis, tanquam unus ex illis." Caveant etiam quatinus sicut non oculos intuentium operibus incongruis, sic neque turpiloquiis ullis audientium aures, offendant. Illudque Jeronimi legant: "Nugæ in ore "aliorum nugæ sunt, in ore sacerdotum blasphemiæ." Caveant et hoc quoque quatinus nec facto cæteros lædant, nec pravo seu perverso proximos ullatenus exemplo corrumpant. Illudque Jeronimi legant: "Scire "prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, "tot mortibus digni sunt, quot perditionis ad sub-"ditos suos exempla prava transmittunt."

Cum itaque majores sacerdotes ad hoc minoribus totique clero subdito præficiantur ut ipsis proficiant, potiusque ut prosint eisdem quam ut præsint, verbisque doctrinalibus et vitæ meritis, exemplis salubribus et salutaribus semper erudiant et informent, velutique pastores electi et non mercenarii greges sibi commissas pascuis uberibus pascant, pro quibus etiam urgente necessitatis

articulo animas quoque ponere non postponant; non dignitas hæc absque periculo gravi, non honor hic absque onere grandi. Unde Jeronimus: "Episcopus, "nisi verbo et exemplo subditos ædificet, canis pudicus "dicendus est, non episcopus." Et alibi: "Vilissimus "reputandus est episcopus, nisi præcellat scientia et "sanctitate qui est honore præstantior." Item: "Tales "esse debent sacerdotes quorum respectu cæteri grex "dicantur." Item Jeronimus super Ezechielem: "Grandis dignitas sacerdotum, sed si peccant grandis "ruina." Lætemur ad ascensum, timeamus ad lapsum. Non est tanti gaudii excelsa tenuisse quam mœroris de excelsis corruisse. Non enim solum de nostris delictis rationem reddemus, sed pro delictis omnium quorum donis abutimur.

Cap. XXI.

De vitiis episcoporum damnabilibus pastorali ex negligentia provenientibus.[1]

Ut autem de cæteris prælatorum excessibus taceamus, ad præsens super iis præcipue quæ ex pastorali negligentia proveniunt nonnulla, correptione quidem et correctione digna, dicemus. De minoribus itaque sacerdotibus, qui propter majorum incuriam et damnabilem animi remissi negligentiam, in regionibus quibusdam, publicæ fornicationis vitiis involvuntur, quatinus illud propheticum, "qualis populis talis et sacerdos," in iis videatur evidenter impletum, vehementiorem animis discretis incutere potest admirationem, necnon et propter pœnas tam delinquentium enormiter, quam et dissimilantium evidentissimas gravem animis eisdem exortam compassionem. Quid enim miserius, quid enim miserabilius quam pastores et oves gregis, digniores etiam et majores in grege lupinis morsibus atrociter laniari aperte

Against their neglect of discipline.

[1] This rubric has been omitted, but a space is left for it.

conspiciunt, et nec baculis pastoralibus nec etiam vocibus clamosis occurrunt, nec ulla prorsus debitæ defensionis adjumenta prætendunt? Nomine vere mercenarii sunt prælati hujuscemodi, et non pastores veri. Mirum hoc igitur et dupliciter immo multipliciter admirandum, quia et suam propriam in his salutem et suorum quoque, pro quibus salvandis animam suam posuit Christus, contemptui penitus dare videntur.

Sed dicent forsan episcopi, seu palpones eorum, quod ubi delinquunt multi temperandus est rigor judiciarius; dispensandum est cum multitudine, sicut cum iis qui sociam aut subditam habent multitudinem; illud Gelasii papæ proponentes: "Ubi non hujus aut illius hominis "sed totius populi strages jacet, detrahendum est "aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis cari- "tas sincera subveniat." Sed qualiter, quæso, malis majoribus caritas ulla subveniet, quam criminalibus et mortalibus fornicatorum malis ac maculis, maximeque sacerdotum Christi, quorum excessus enormes non mediocriter aggravant ordinis tanti circumstantiæ, quæ gehennalia quidem incendia æternaque supplicia pariunt et præparant indubitanter per pœnitentiam non purgatis? Haud aliter idem, ad excusandas excusationes in peccatis, et hæc quoque dicere forte valebunt: "Quodcunque a multis peccatur inultum "est." Sed si inultum est apud homines non quidem inultum est apud Deum, ubi vindicta pœnaque inflicta omni temporali longe gravior et animadversio, quia fine carens, impenitentibus permanentior. Non enim, ut ait Augustinus: "Ideo minus ardebunt quia cum multis "ardebunt."

Est igitur divina casibus in istis ultio duplex; prima quidem in sacerdotes ipsos publice fornicantes, et ecclesiam Christi scandalo tam gravi contaminantes et maculantes; secunda vero in prælatos tepidos ac remissos peccamina dissimulantes et dignum debitumque justitiæ rigorem non exercentes. Ubi namque

multi delinquunt et damnabiliter exorbitant, quoniam ibi jactura animarum multa, et magna cura pastoralis ibidem vigilantissima, manusque medicinalis efficacissima, modis esset omnibus adhibenda. Quanto nimirum jactura major et evidentior, tanto opera applicanda longe propensior, et cum animæ quoque periculo, si necessitas ingrueret. Propter animas tot salvandas, tam suorum quoque quam suas, ac prælatis totis suis viribus audacter et fortiter occurrendum. "Bonus "enim pastor animam suam," et cætera. Non igitur excusationi, non dolosæ deceptioni, neque versutæ tergiversationi locus hic ullus; divina namque sophia, cui tam intus quam extra cuncta sunt pervia, non irridetur. Tecta sacerdotum parochialium sive tuguria concubinis dominantibus, cunabilis crepitantibus, partubusque recentibus, et pueris vagientibus, palam et publice, non sine scandalo gravi, dormitantibus prælatis, aut tanquam res bene gestas absque quærela sustinentibus, cuncta repleta. Quid igitur restat præterquam ut in rectores hujusmodi tepidos ac remissos irremissæ justitiæ rigor exerceatur, gladiusque gulam dividens animamque condemnans, et in tartarea tenebrosi carceris, ubi vestigia nulla retrorsum, claustra calaginosa retrudens acriter exeratur?

Cap. XXIII.

De sacerdotibus antiquis et legis Mosaicæ ministris, quantam venerationem et honestatem suis sacrificiis impendebant.

Adjiciendum hic etiam animisque discretis advertendum, quanta et quam honesta veneratione sacerdotes legis Mosaicæ, quæ tantum umbra fuit legis evangelicæ, sacramenta sua legalia et figuralia complere curabant; qui tempore vicis suæ nec etiam sponsas suas proprias, quas tunc lege permittente tenebant sibique legitima

Against the carelessness and presumption of priests in celebrating mass.

copulaverant, ad cohabitationem interim, nedum ad carnalem commixtionem, ullatenus admittebant. Quanto accuratius igitur honestatem suam munditiamque corporis simul et spiritus servare tenentur sacerdotes evangelici, qui non umbræ deserviunt sed veritati, quique corpus dominicum in ara consecrando non vitulæ rufæ cineres spargunt, non tauri vel hœdi carnes comedunt, sed Dominum ipsum agnumque Paschalem verum, non umbratilem illum et figuralem, sed realem potius et in veritate salutarem, in sacramento sacramentorum omnium dignissimo, manibus bajulant et digitis tractant; et, quod majus est omnibus, carnem et sanguinem ejusdem, qui mundanam hanc machinam fabricavit totam, suaque virtute sustentat atque gubernat, ore communicant, sibique dentibus atterendo, faucibus masticando, gutture trajiciendo, ad animarum vegetationem sacramentaliter associant, non autem sibi incorporant, sed potius, ut ita dicatur, antanimant aut inflammant. Quid igitur turpius aut inhonestius, quid indecentius aut damnabilius, quam a turpi cotidie thoro meretriciisque complexibus mane consurgere, plectibilique perpetuo præsumptione, tanquam a fornice tristi avulsos [1] accedere, nec corde compunctos nec pœnitentiali confessione purgatos, ad mensam sacram et fercula Christi, quæ sibi servientes atque sumentes absque dubio vel sanctificant vel condemnant? Mirum et quod tam præsumptores hi miseri quam pastores eorum mercenarii, sicut Chore et complices sui, vindicis iræ divinæ flamma non incenduntur, aut ad instar Dathan et Abiron, majori nempe quam ii flagitio digni, vivi terra absorbente non deglutiuntur.

---

[1] *avulsos*] ausos, MS.

Cap. XXIV.

Quod sacerdotes evangelici qui gravius delinquunt minus tamen et mitius temporaliter puniuntur, et ratio quare.

Why such conduct is not followed by open marks of divine vengeance.

Porro, quod qui minus delinquunt pœnaque plerumque temporali plus puniuntur, quodque mitius interdum cum illis agi videtur qui longe gravius et enormius excedunt, nemo miretur. In instrumento namque veteri legis Mosaicæ rigor et inclementia fere cuncta complebant; tempore vero pietatis et gratiæ, dulcisque et suavis legis evangelicæ, amor et modestia mulcent et mitigant universa. Proinde ex solo timore, duritie legis Mosaicæ animadvertente graviter et ulciscente, cuncta propemodum tunc temporis proveniebant; evangelio vero nunc coruscante, gratiæque revelatæ per Dei gratiam luce micante, ex amore solum et devotione Christo Jesu tam genua flectuntur quam et colla submittuntur.

Ut igitur brevi eloquio multa concludam, tanquam servili tunc cuncta pene proveniebant ex timore, nunc autem quasi filiali fere cuncta procedunt ex amore. Clamat enim Moyses legem quæ promulgat et ad talionem invitat, dicens et statuens oculum pro oculo dandum, dentem pro dente, animam pro anima, pellemque pro pelle vir homicida persolvat. Christus autem in sua doctrina pietate plena docuit et dixit: "Si quis "te percusserit in una maxilla, præbe ei et alteram. "Item, si quis tibi pallium abstulerit relinque ei et "tunicam." Idem etiam et ad inimicos suos diligendum proque persecutoribus suis exorandum dogmatizavit; et quæ docuit ipse quoque in passione sua complevit, dicens: "Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid "faciunt." Quem et protomartyr suus Stephanus, tantique magistri discipulus egregius, in hoc imitatus

inter cruentos, et crepitantes, ossaque frangentes lapidantium ictus, cum spiritum . . . quem Deo commisit, hoc quoque verbum caritate plenum emisit: "Domine Jesu, ne statuas illis hoc peccatum."

Notandum hic autem quod quoniam Ozas arcam fœderis, quamquam figuralem tantum, tangere præsumpsit indigne, statim vindicta divinitus data lethaliter occubuit. Ideoque juxta Hebraicam traditionem indigne, quoniam uxorem suam sibi legitime copulatam carnaliter nocte præcedente cognoverat. Quanto magis percuti timeat a Domino qui indigne veram arcam, scilicet corpus Christi, conficit vel sumit. Ille tamen ex debito officio, quia de tribu Levi erat et sacerdos, accessit ad sublevandam arcam cum bobus recalcitrantibus declinaret. Sed si propter dictam causam indigne, quanto magis punientur, accedentes ad corpus Christi concubinarum vel meretricum, seu detestabiles quoque masculorum, concubitores! En, Deus omnipotens, quot in locis, quotque in ecclèsiis et altaribus sacris, hodie, quinimmo cotidie corpus Dominicum, mundi pretium, totùmque salutis humanæ remedium, tangitur, tractatur, conficitur, atque sumitur a presbyteris fornicatoribus publicisque concubinariis indignissime, et tamen quoad temporalem pœnam prorsus impune! Verum, quoniam nullum unquam malum transire potest inultum, nec horum delictum transire ullatenus poterit impunitum, Tartareas namque pœnas . . . [nisi] resipuerint et plene pœnituerint, non evadent. Mitius autem multoque misericordius cum illis agitur, qui temporaliter hic puniuntur, quam cum ipsis qui ad æterna supplicia reservantur.

Cap. XXV.

De rationibus multis et terribilibus exemplis contra eos qui corpus Christi indebite sumunt, maximeque contra sacerdotes indigne sumentes et conficientes.

Sane quoniam quasi nani sumus super humeros gigantum appositi, et quoniam non ut transfugæ, sed tanquam exploratoris officio licet interdum ad aliena castra transire, ex magnorum virorum et authenticorum studiis nonnulla competentia, nec omnibus audita vel cognita, nostris laboribus utiliter adjicere præter rem non putavimus. Ad terrorem itaque temerariis mentibus et indevotis incutiendum audiat hæc lector et mente reponat, maximeque præsumptuosus et indignus corporis Christi confector. Marcus Evangelista sibi pollicem abscidit ut reprobus esset sacerdotio, timens ne raperetur in sacerdotem; adeo enim reverebatur conficere corpus Christi, quod sæpius tamen aliter sumpserat. Nunc autem ordinandi non auferunt sibi naturalia, sed licita et illicita afferunt ut ordinentur, et potius causa quæstus quam devotionis Domini et obsequii divini. Item, quidam senior inter heremitas, cum ab illis eligeretur in sacerdotem et vi quadam ordinatus ab episcopo Ægypti, ait: "Ego, licet sacerdos "in vita mea non conficiam;" indignum se reputans conficere corpus Christi, etsi illud non conficiens ab alio quandoque sumeret. Nunc autem quidam nimis frequenter tanquam epulum cotidianum corpus Christi conficiunt propter cupiditatem et avaritiam; quidam vero nimis raro propter accidiam. Item, cum iret Josue in agro Jericontino quippiam meditans, vidit angelum cum evaginato gladio, cui ait: "Quis es? noster es "an adversariorum?" Qui respondens, ait: "Princeps "sum exercitus cœli: tolle calceamenta de pedibus

The same subject continued.

"tuis, locus enim in quo stas terra sancta est." Cogites ergo, qui accedis ad altare confecturus vel suscepturus eucharistiam, quia loco in quo stas terra sancta est; locus terribilis est, domus Dei et porta cœli; timeas angelos ascendentes et descendentes ibi per scalam, ne gladio evaginato demetant posteriora tua; timeas ne securis ad radicem arboris jam posita sit, ex eo quod indigne accedis; timeas chorum angelorum assistentium et contra te ferentium testimonium, injuriamque suam et iram Dei vindicare paratorum, si indigne accesseris, vel sacrificium laudis et orationum tuarum ante conspectum Dei in sublime deferentium, si digne obtuleris. Unde Cenomannensis episcopus Hildebertus:

"Tempore quo supplex assistit presbyter
"Macturusque Patri Filius ipse manens,
"Æthra patent, cœlestis adest chorus, ima supernis
"Junguntur, fiunt actus et auctor idem."

Simile legitur in Exodo esse dictum Moysi; "cum "enim minasset Moyses oves Jetro ad interiora deserti, "et venisset ad montem Dei Oreb, apparuit ei Dominus "in flamma ignis de medio rubi; et vidit quod rubus "arderet et non combureretur." Cui, eunti ad cernendum visionem illam magnam, ait Dominus: "Non "appropinques," inquit, "huc, sed solve calceamentum "de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta "est." Si ergo Moysi prohibitum est accedere ad rubum ardentem et figuralem, quanto magis et tibi ad verum corpus Christi, nisi prius abjiceris omnia mortua et carnalia opera a te et affectibus tuis.

Item, cum Dominus prohibuit ne advena, peregrinus, vel immundus, commederet de agno paschali, quanto magis ne peccator, nondum civis et domesticus Dei factus, de vero Agno, maculatus de immaculato. Item David: "Quis ascendet in montem Domini? vel quis "stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et "mundo corde." Item: "Vide ergo ne supra unum

"gomor," sobrietatis scilicet, hoc cœleste manna colligas et sumas, ne vermescere faciat conscientiam tuam peccatis. Vide ut in sindone munda et pura conscientia involvas corpus dominicum. Vide ut illud reponas in sepulchro ubi nondum quisquam positus fuerat; vel si diabolus ibi collocatus fuerit, non nisi eo ejecto sepelias Dominum in immundo sepulchro tuo. Vide ne ponas vinum novum in utres veteres peccati. Vide ut super novum plaustrum portas arcam cœlestem Domini, cui si adjunxeris vaccas, tales adjungas, te scilicet et alios, qui non noverunt retro flectere colla post vitulos, affectus videlicet post carnalia desideria; sed recto itinere procedentes, licet mugientes, arcam Domini deferant in terram promissionis, in domum Aminadab cœlestem.

Tempus est autem quatinus ad indigne corpus Christi sumentes sicut et conficientes, stylum vertamus. Audiatur igitur apostolus in epistola ad Corinthios dicens: "Probet autem se ipsum homo;" id est, multipliciter examinet, si sine mortali est; "et sic," id est, non aliter, "de pane illo edat et de calice bibat. Qui enim "manducat et bibit indigne;" id est, sine devotione, vel aliter quam a Domino vel ab ecclesia mysterium hoc traditum est celebrando, vel in voluntate peccandi manendo, "judicium sibi manducat et bibit;" id est, unde judicetur, "non dijudicans corpus Christi Domini;" hoc est debita veneratione a cibis aliis non discernens. Item Gregorius de quolibet indigne conficiente vel sumente corpus Christi: "Sicut et de Juda dicit Deus: "*Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est* "*in mensa;* exemplo enim Judæ Filium hominis tradit, "qui illud inviolabile dominici corporis sacramentum "violare præsumpsit. Vendit, qui ejus timore et "amore neglecto caduca amare convincitur et crimi"nosa." Item Augustinus: "Magis peccant qui tra"dunt Christum scienter peccatoribus membris quam "qui illum tradidit crucifixoribus Judæis." Item idem

super Psalmum lxviii: *Et dederunt in escam meam fel, etc.*, quibus sunt similes indigne conficientes et sumentes; gravius enim peccant contemnentes Christum regnantem in cœlis, quam qui illum crucifixerunt ambulantem in terris. Illi enim, veritate jam posita in meridie, et manifesto, inexcusabiles sunt. "Si "non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non "haberent," dicit Dominus; "nunc autem," etc. Ii vero, quidam, non omnes, per ignorantiam Dominum crucifixerunt. Unde et pro eis oravit dicens: "Pater "ignosce" et cætera. Item, si Johannes in eremo a pueritia conversatus, in utero matris sanctificatus, etiam a Domino invitatus, non ausus est illum tremendum angelis et reverendum Domini verticem tangere, quomodo tu, peccator et pollutus, non dico verticem sed totum Christum, Deum et hominem, non tantum tangere sed in ergastulo corporis polluti quasi includere et incarcerare præsumis? Unde si ille timuit Christum baptizare a quo debuit baptizari, quomodo peccatrix anima a quo debes tota inhabitari illum totum in vili hospitiolo corporis tui non vereris habitare? "Tolerabilius enim esset," ut ait Augustinus, "corpus Domini in lutum projicere quam in "os pollutum illud ponere.". Item, si Mariæ in tanto fervore Dominum diligenti, eique tam devote vivo et mortuo obsequenti, dictum est: "Noli me tangere; "nondum enim ascendi ad Patrem," scilicet in corde tuo; si, inquam, ei non est permissum tangere scabellum pedum ejus exteriorum, quia non credidit eum æqualem Patri, quod a summo cœlo egressio ejus; quomodo tibi peccatori licitum esse credis et permissum totum Dominum, non tantum tangere sed in corpore tuo immundo ponere? Time ne non tantum dicatur, "Noli "me tangere," sed etiam, "Amice, quomodo huc," scilicet ad cœleste convivium, ad cœleste epulum "intrasti, non habens vestem nuptialem," scilicet caritatem? Item, si Ozias, quia præsumpsit offerre incen-

sum Domino contra officium sacerdotum a Domino lepra percussus est, quanto magis lepra, immo morte æterna percutietur a Domino qui indigne hostiam cœlestem Domino præsumpserit immolare? Item, ex institutione primitivæ ecclesiæ lecto evangelio dicebatur catecuminis: "Exite, exite." Si ergo membris Christi caritatem habentibus non licuit interesse confectioni corporis Domini, maxime timendum est membris diaboli et non habentibus caritatem tantum sacrificium conficere vel sumere. Item, si mundi esse jubentur qui ferunt vasa Domini, juxta illud, "Mundamini qui "fertis vasa Domini;" quanto magis ipsi, qui in vasa corporis sui cœli et terræ Dominum ausi sunt suscipere, mundissimi fore tenentur. Utrum vero peccent mortaliter, qui sunt in suburbio et choro ecclesiæ, qui tantum cum ministris altaris per devotionem et consensum debent corpus Christi conficere, et spiritualiter etsi non sacramentaliter sumere, non diffinio; multum tamen eis timendum est, cum adhuc sint membra diaboli, quod intersunt confectioni corporis Christi Domini, cum catecuminis etiam sanctis non liceat interesse. Item, si Deus præcepit agnum paschalem et figuralem comedi assum igni et cum lactucis agrestibus, et hoc a succinctis renes, tenentibus baculos in manibus; quanto magis præcepit, ne ad esum veri agni Paschalis quis accedat, nisi cum amaritudine cordis et igne pœnitentiæ decoctus, et in clibano Spiritus Sancti castus, nihil sibi conscius, fortis, tutus, virtutibus indutus, ut nec in pedibus sit discalceatus; sed in fide, virtutibus et affectibus, operibus bonis solidus. Item, ad terrorem incutiendum accedentibus ad eucharistiam valet exemplum illius sanctæ peccatricis Ægiptiacæ, quæ in deserto pœnitentiam agens, semel in hoc sacramento per xl. annos visitata est a Domino, per Zozimam abbatem heremitarum illius deserti; cui primo confessa est; secundo accedens ad eam ut ei eucharistiam daret, in adventu corporis Domini,

ei tota effusa est in lachrymas; licet enim singulis diebus lachrymata fuerit, tunc amplius, et fere usque ad effusionem oculorum. Unde dictus Cenomannensis episcopus:

"His ea patratis, venit ad calicem pietatis,
"Se totam mactat lachrymis, calicique coaptat."

Item, de indigne accedentibus ad hoc altare conqueritur Dominus dicens: "Et dederunt in escam meam "fel," id est, amaritudine peccati sui; "et in siti "mea qua eos sitivi," ut biberem, mihique incorporarem, "potaverunt me aceto," id est, acritudine pravitatis suæ. Sed intuendum est quod Dominus cum gustasset acetum, noluit bibere; ita nec tales sibi incorporat, etsi sacramentaliter eucharistiam sumant, qui de ecclesia sunt nomine, et non numine. Item ait Augustinus: "Qui non prius crucifixus cum Christo "fuerit carni, mundo, et concupiscentiæ ejus, antequam "ad corpus Christi accedat conficiendum vel percipi-"endum, quantum in se est rursus crucifigit Christum, "illisque annumerandus est, de quibus apostolus ait: "'Rursum in se crucifigentes Dominum et ostentui et "'in derisum habentes.'"

Ad hæc etiam exemplum illud sanctæ peccatricis illius, quæ semel tantum in xl. annorum spatio, quibus in deserto pœnitentiam egit totamque se Christo maceravit et mactavit, corpus dominicum cum timore grandi et devotione necnon et lachrymarum incessanter, ut dictum est, effusione, sumere vix ausa fuit, peccatores temerarios fatue et indevote passimque et sine delectu corpus Christi sumentes terrere procul dubio plurimum potest. Notandum hic enim quod in primitiva ecclesia omnes omni die communicabant; sed quia nonnulli interdum accedebant indigni osculum pacis postmodum fuit pro eucharistia institutum. Ideoque in omni missa pax debet in ecclesia dari, excepta missa mortuorum. Cum enim duplex sit pax in tempore, a

leone et dracone, vel ab hominibus et immundis spiritibus, nos utraque indigemus, mortui neutra; requiescunt enim laboribus suis, et in illa die pereunt omnes cogitationes eorum. Vel cum nos sumus in sexta, ipsi vero in septima ætate, non est nobis communicatio cum eis. Verum crescentibus fidelium turmis tantum diebus Dominicis communicabant. Postmodum autem, adaucto per Dei gratiam fidelium numero, statutum fuit ut tantum ter in anno, Natali scilicet, Pascha, et Pentecoste populus fidelis communicaret. Processu vero temporis, dilata per orbem ecclesia Catholica, multitudine fidelium de die in diem amplius crescente, fideique fervore decrescente ac refrigente, arctatum fuit ut tantum die Paschali, post abstinentiam scilicet quadragesimalem et purgationem pœnitentialem, semel in anno solum fidelibus eucharistia sacra daretur. Cum itaque dicta peccatrix sancta semel annis xl., quibus per pœnitentiam in heremo se purgaverat, ad corpus Christi sumendum accedere vix ausa fuit; cumque fidelium populus ad paschale convivium salubreque animarum epulum vix semel in anno sit ausus accedere; mirum quo doctrinæ canonicæ neglectu, quanto salutis propriæ despectu, quantoque fidei salutiferæ defectu, dicti sacerdotes concubinarum et fornicatores publici, in tota vita sua tali, ausi sunt ad eucharistiam accedere vel semel; ad sacramentum scilicet vere sacrilegi et execrati, ad puram et impollutam impuri penitus et polluti, quin etiam ad impretiabile mundi pretium immundissimi et mundanis ineptiis variis et vanis ex toto dati ac dediti. Quodque stupore dignum non minore, quia non solum semel in vita, vel etiam semel in anno, verum etiam omni die scilicet paschale convivium, in veri Agni, non typici non figuralis, immolatione et communione, non mutati, non mundati vel emendati, sibi parare non formidant. Certum est itaque quia præsumptores hujusmodi, sicut et ipsorum pastores ignavi, quia nec corrigunt hi nec

x 2

corriguntur illi, par procul dubio pœna constringit, aut forsan etiam illos major, de quorum manibus commissi gregis sanguinem districti Judicis censura requiret; prælati namque non pro suis solum, testante Jeronimo, sed pro delictis omnium illorum quorum donis abutuntur, aut quibus etiam inutiliter et indigne præficiuntur, rationem sunt reddituri.

Cap. XXVI.

De Levitis et diaconibus quod mundi esse tenentur et impolluti.

Purity required in the priesthood.

Nunc autem de Levitis et diaconibus, ministris scilicet altaris inferioribus, quam mundi esse teneantur et immaculati, quantumque morum honestate venustati valde decenter et ornati, paulo remotius et altius inchoando dicemus. Notandum hoc itaque, quod legislator tribus diebus ante promulgationem legis dandæ in monte Sinai populis Israel continentiam indixit, et ab uxorum etiam suarum amplexibus abstinentiam, quatinus leges Domini sancte et pure atque pudice suscipere possent et audire. Si ergo reverentia tanta præcepto dominico legi Mosaicæ fuit exhibita, quanto major est exhibenda legi evangelicæ, cujus umbra solum et tanquam figura fuit lex Mosaica? Nihil enim aliud lex evangelica nisi spiritualis intellectus legis Mosaicæ. Quod igitur nucleus dulcis in nucis amaro cortice, quod electuarium in pyxide, quod medullæ sapor in osse, quod vinum purissimum in calice, quod mel in favo, quod medullitium in ovo, hoc Novum Testamentum in vetusto. Unde si quæratur ubi Novum Testamentum fuerit datum, cum in tanta solemnitate tamque notabili loco fuisset vetus collatum, dicimus quod sicut cum matre prægnante datus est fœtus, sic et in monte Sinai simul cum veteri et in veteri latens, Novum Instrumentum fuerat datum, et post-

modum in monte Sion Spiritu sancto die Pentecostes, dato simul et dante, totumque postmodum evidenter per apostolorum et discipulorum ora revelante declaratum. Verum si tam puri et pudici esse tenebantur legem Mosaicam suscipientes, ut dictum est, et audientes, quanto puriores esse tenentur Levitæ Christi ad evangelium sanctum in ecclesia pronuntiandum, et sacris altaribus ministrandum specialiter assignati, et ad hoc ex officio deputati. Quod si mundi esse jubentur qui ferunt vasa Domini, quanto magis qui verba ipsius sancta pronunciant atque ministrant. Item et, si ministri altaris diaconi tam puri esse tenentur verba Domini bajulantes et pronunciantes, quanto magis et presbyteri, quatinus ad priora respiciamus, corpus dominicum conficientes et sumentes sanctissimi esse tenentur et mundissimi; de quorum utrisque verissima vobis exempla incontinenti subjicere curavimus; et primo de diaconis evangelicisque ministris indignis, et postea de presbyteris et Christi corpus indigne conficientibus.

Cap. XXVII.

De Levitis et diaconibus indignis et presbyteris Christi corpus indigne conficientibus exempla terribilia.

Fuit his nostris temporibus in Wintoniensi ecclesia quidam per surreptionem a sanctæ memoriæ Henrico episcopo ordines celebrante in diaconum ordinatus, qui se inter alios, non vocatus nec intitulatus, contra sententiam quoque in surreptores ordinum tales ibidem datam, ad ordinis Levitici gradum se non minus impudenter quam imprudenter ingessit. Qui paulo post Gildefordiam veniens et die quodam festo primum ibidem evangelium suum, convocato ad hoc populo, pronunciare paratus, statim obmutuit. Et majori miraculo, cum verba communia more solito proferre promptissime posset, solum a lectione evangelica et

Examples of divine vengeance against priests who act unworthily.

executione officii male comparati et fraudulenter obtenti et usurpati, ultione divina, suspensionem incurrit. Cui cum die secundo et tertio, ad hoc constituto, idem accidisset, properans Wintoniam die Pentecostes, in processione ad pedes episcopi sancti coram omnibus lamentans et lachrymans se provolvit, et rem gestam culpamque suam pœnamque sibi divinitus inflictam evidentissime revelavit; quem post processionem episcopus secum ad publicum ducens et palam eundem cunctis ostendens, ex hoc facto thema sermonis assumpsit, deque obedientiæ bono et inobedientiæ malo, pravoque cupiditatis vitio cunctis evitando, verbum exhortationis populo fecit; pœnitentiaque diacono injuncta diem illi legendi evangelium, coram ipso, in eadem ecclesia statuit. Ad quem veniens, pœnitentia pure ac plene completa, lectionem evangelicam in publica audientia dieque solemni, cunctis admirantibus Deumque laudantibus, distincte et aperte pronunciavit, linguamque digne punitam, pœnitentia secuta, virtus eadem quæ ligavit absolvit.

Item, contigit et modernis diebus in Francia, nobis Parisius tunc temporis studio datis, et Christianissimo Francorum rege Lodovico tempore eodem ibi principante, res cujus fama celebris, tam civium quam scholarum auribus indubitata veritate personuit, quod presbyter quidam in villa quasi per quatuor miliaria ab urbe Carnotensi distante, cui nomen Buxetun, parochialem ecclesiam regens, in puellam quandam vici ejusdem vitiosos oculos, petulantes scilicet et impudicos, injecit; qui quod appetiit cum propter curam et custodiam patris et matris puellæ alias effectui mancipare non posset, per familiaria domus ipsius auxilia, quæ sibi comparaverat, procuravit ut nocte Natalis Domini, cunctis ad ecclesiam confluentibus, ad domum veniens et thalamum intrans pravo desiderio potiretur. Quo facto et, sicut prolocutum perpetratum fuerat, male perpetrato, reversus ad ecclesiam, a qua post matutinas

exierat, ad celebrandam missam nocturnam, tanquam re bene gesta, se præparavit; qui cum corpus Domini consecrasset hostiamque sacram ad utendum levare parasset, illa disparuit, et in calice nil prorsus ad sumendum presbyter invenit; quo casu perterritus, stupidus et animo consternatus, rei tamen eventum propter scandalum dissimulans, et corpus Domini se more solito sumere simulans, primam noctis missam sub hoc tenore complevit; quod cum ei in secunda, sub aurora scilicet, missa, sicut et in prima, necnon et in tertia similiter et tertiana luce clarissima jam evenisset, statim in crastino ad Senonensem archiepiscopum Willhelmum, qui et paulo post promotus est in Remensem, cum lachrymis et lamentis accessit, rem gestam humiliter confitens et pœnitendo veniam petens. Qui cum ab executione sacerdotalis officii, per annos aliquot suspensus ob hoc, existeret, donec pœnitentiam injunctam plene peregisset, demum ea completa et executione officii sibi restituta, in prima postmodum missa quam celebravit, post unicæ consecrationem hostiæ cum ad sumendum accederet et utendum, quatuor in fundo calicis hostias invenit. Quo viso, et cum horrore pariter et stupore gaviso, unam illarum humiliter sumens, tres alias quæ peccatis ejusdem urgentibus miraculose disparuerant, pœnitentia peracta restitutas, dicto archiepiscopo rem confitendo per ordinem totam præsentavit; quas ipse debita cum reverentia devote suscipiens, inter pretiosiores reliquiarum suarum thesauros summo, ut decuit, cum honore reposuit.

Patet ex his igitur in quam periculoso degant statu presbyteri nostri temporis fornicatores, sive manifesti sive occulti; longe gravius tamen propter scandalum et exemplum pravum, peccant manifesti et publici, licet criminaliter et mortaliter tam hi, quam illi, qui cotidie corpus Christi consecrare præsumunt, et animæ cibum, digne revera salubre viaticum, indignis vero evidentissimum damnationis indicium, sumere cotidie non formi-

dant. Utinam ergo præscripti tam prælati quam subditi, sacerdotes scilicet concubinarii et fornicatores publici, necnon et rectores eorum tepidi nimis atque remissi, tandem per Dei gratiam pœnitentiam agere valeant, vel finalem. Alioquin in die districti examinis dulcis et recti Judicis, misericordiam quæ superexaltat judicio, potius invenire queant et sentire, quam justitiam, multoque magis juxta misericordiæ Domini qua plena est terra multitudinem, quam juxta judicialis sententiæ rigorem, ab illo qui semper citra merita punit et longe præmiat ultra, cum ipsis agatur. Ideoque finalem diximus pœnitentiam, quia si morbum recidivum frequenter incurrerit, quod multis minus in fide firmatis accidere consuevit, misereque vitæ temporalis cursum felici denique fine non concluderit, medicinalis efficaciæ vim atque virtutem absque dubio non obtinebit. Unde et planctum peccatoris cujusdam sæpe pœnitentis, semperque recidiventis, et velut ad vomitum suum revertentis, miseriamque suam et mentis inconstantiam, tanquam oloris, ubi fata vocant, funebre carmen et cantum emittentis, hic apponere dignum duximus.

"Me miserum! quid agam? porto sub pectore plagam,
"Plagam peccati fœtentis et inveterati:
"Ha quotiens lavi, quotiens emplastra ligavi,
"Mille ligaturas admovi, nil valituras.
"Semper rupta cutis, semper via nulla salutis,
"A corruptela totiens violata medela.
"Hinc totis horis est mens mea plena timoris,
"Nam formidat ita subito discedere vita."

Item et aliud mentem humanam circa corporis quam animæ curam longe plus sollicitam conquerentis, in hunc modum.

"Ah! quam sollicito quisque timore
"Occursat medico carnis amore:
"De morbis animæ nulla querela
"Egressam sequitur tarda medela."

Cap. XXVIII.

De cæteris prelatorum excessibus circa cultus ecclesiarum ex pastorali negligentia provenientibus.

Negligence of archdeacons and others in correcting priestly abuses.

Sunt et alia in clero vitia, quæ ex pastorali negligentia similiter et incuria sunt inolita, quæ etsi præscriptis sint minora, debita tamen animadversione non indigna. Clerici namque ecclesiastici viri debitum cultum et ornatum ecclesiis, quibus præsunt et de quarum fructibus et obventionibus vivunt, dormitantibus episcopis et eorum officialibus, aut clausis oculis prætereuntibus et omnino dissimulantibus, maximeque archidiaconis, quibus hæc cura visitandi, scilicet ob hoc, ecclesias, specialius est assignata, non impendunt. Singulis tamen annis semel aut sæpius ecclesias visitant, sed magis quidem ut sumptuosis procurationibus in clericis cum hospitiis exhibeantur, quam ut honestatis alicujus aut emendationis, quamquam correptione dignis et correctione, quicquam exhibeant; magis etiam ut modis omnibus, tam hospitando quam spoliando, bona clericorum emungant aut extorqueant, quam ut defectus in ecclesiis intolerabiles suppleri compellant, aut etiam enormes concubinarum excessus, in hospitiis tam inhonestos et scandalo plenos, exstirpare contendant, et ab utriusque maculas ac mendas tam atras et indecentes abstergant. Et ut totum plenius evidentiusque complectamur, ad hoc prælati tam majores hodie quam minores, quasi sub prætextu visitationis clericorum totiens tecta subintrant, quatinus aviditati simul et avaritiæ suæ consulant, gulæque et crapulæ, quod dolentes dicimus, satisfacere queant, quam vel vitia viriliter et pastoraliter explantando, aut virtutes eis virtutis amore subrogando, debita cum diligentia pastoralis officii curam exerceant.

Porro si lauta et splendida fuerit episcopi vel archidiaconi mensa et ferculis ac pigmentis plene referta,

præcipueque si munera sibi in decessu pulchra toti fere familiæ more cardinalium et transmissorum a sede apostolica legatorum fuerint donaria data; si hæc, inquam, hoc ordine provenerint, tunc nulla prorsus macula vel menda, tunc nec in ecclesiis nec in hospitiis disconvenientia notabitur ulla. Tunc enim tanquam re bene gesta per omnia, ultraque ritum et ordinem canonicum, necnon et clericalis honestatis dignitatem, erunt provenientia cuncta.

Cap. XXIX.

De iis quæ ad cultum et ornatum ecclesiarum necessaria fore noscuntur.

Of the furniture necessary for the altar.

Cæterum ea quæ cultui et ornatui ecclesiastico pernecessaria fore noscuntur, sicut jam dudum *Gemma Ecclesiastica* laboriosa studii nostri lucubratione dilucidavit, sic tamen illa quam alia, sed non aliena, præsentis operis et operæ nostræ diligentia, tam ad minorum mentes erudiendum, quam majorum quoque memoriam excitandam, præsentibus et posteris labore non inutili, *Speculum Ecclesiæ* per Dei gratiam declarabit. Ab hinc ergo de ornamentis ecclesiasticis, primoque altari sacro necessariis Deo dante dicemus.[1] Altaris autem ornamenta ubi eucharistia sacra conficitur, hæc esse debere sciatis; lintheamina pulchra quatuor quibus tegatur in superiori, sicut in decretis De Consecrationibus, Dist. ii. ex decreto Pii papæ et capitulo: "Si per negligentiam aliquid de sanguine "sacrato stillaverit in terram, lingua lambetur, tabula "radetur, et cetera. Si super altare stillaverit calix, "stillam sorbeat minister, et tribus diebus pœniteat. "Si super lintheum altaris et ad aliud stilla per- "venerit, quatuor diebus pœniteat. Si usque ad ter-

[1] See Gemma Eccles. i. 10.

" tium, ix. diebus pœniteat. Si usque ad quartum, xx. " diebus pœniteat ; et lintheamina quæ tetigerit stilla, " tribus vicibus minister abluat, calice supposito, et " aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur." Quatuor igitur esse debent vel ad minus tria, et tabula præfixa decens, vel saltem loco tabulæ pallium honestum, altare portatile cui lapis firmiter infixus, tantæ quantitatis, ut pedem calicis et patenam ample contineat. Corporalia vero de sindone munda et delicata, quæ nemini ad abluendum nisi diaconis vel subdiaconis, et intra sacraria tradantur, sicut De Consecrationibus, Distinctione i. "Vestimenta ecclesiæ qui- " bus Domino ministratur et sacrata debent esse et " honesta. Quibus in aliis usibus non debent frui, " quam ecclesiasticis et Deo dignis officiis ; quæ neque " ab aliis debent contingi aut offerri, nisi a sacratis " hominibus, ne ultio quæ Baltasar regem percussit super " hæc transgredientes veniat, et corruere faciat eos ad " ima." Item Distinctione eadem, ex decreto Clementis, Cap. *Nemo :* "Pallas ecclesiæ et vela quæ in sanc- " tuario sunt, si sordidata fuerint, ac ministeria, diaconi " cum humilibus ministris intra sacrarium, et velamina " dominicæ mensæ, abluant, ne forte pulvis dominici " corporis male decidat. Sindonem vero non foris " abluant, et erit hoc non operanti peccatum." Corporalia igitur tantum ministris vel saltem monialibus et sacris atque honestis mulieribus ecclesiæ limina devote terentibus, lintheamina vero et pallæ saltem honestis mulieribus hujuscemodi, et non inter vestes communes, abluenda tradantur. Vas etiam in quo lavantur sicut et baptisterii nullis aliis usibus deputetur. Sicut eadem Dist. c. *Nemo :* in hunc modum ; " Sane pelvis nova comparetur et præter hoc nihil " aliud tangat. Sed nec ipsa pelvis velis apponatur la- " vandis nisi quæ ad altaris dominici cultum pertinent. " Pallæ in alia pelvi laventur, et in alia vela januarum." Item capitulo Clementis præcedente ; "Altaris palla,

"cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate "consumpta, incendio dentur; quoniam non licet ea "quæ in sacrario fuerint male tractari, sed incendio "universo tradantur. Cineres vero eorum in baptisterio "inferantur, ubi nullus transitum habeat, aut in pariete "aut in fossis pavimentorum jactentur, ne introeun-"tium pedibus coinquinentur."

Multo fortius ergo de cruce antiquata et imaginibus hoc faciendum.

Calix autem aureus sit vel argenteus, vel si pauperrima sit ecclesia, saltem stagneus, et integer et purus. In pixide vero pulchra et honesta, ubi vasa magis pretiosa non suppetunt, hostiæ sacræ reponantur. Piscina quoque decenter secus dextrum altaris cornu ad recentationes vel recinserationes demittendas inseratur.

Cap. XXX.

Quod omnia præscripta ecclesiis necessaria facile essent clericis invenire, nisi propriis tam suis quam familiæ suæ cultibus inhonestis et superfluis nimis indulgerent.[1]

Easily provided even in poorer churches.

Hæc autem omnia in pauperioribus ecclesiis facile foret clericis invenire, si solum a superfluitatibus in cibis et potibus, equitaturis, et tam propriis quam familiæ suæ vestibus, temperare voluerint. Porro, sicut ait beatus Bernardus: "Hodie magis nitent clericorum "calcaria, quam altaria. Pluris emuntur concubina-"rium pallia, quam ecclesiarum palla." Et in libro ejusdem De Consideratione, ubi in clericos hujusmodi similiter invehitur, dicens: "Milites habitu, clerici "quæstu, actu neutri, quia nec evangelizant ut isti, "nec militant ut illi. In quo igitur ordine resurgent? "timeo ne in ordine ubi nullus est ordo."

---

[1] Omitted rubric.

Congruum igitur et condecens foret, nec minus animarum saluti quam corporum honestati consentaneum, quatinus actu, sic et habitu, clerus a populo longe distant; et quoniam qualis populus, talis hodie sicut et olim est sacerdos, in sortem Christi electi, sicut gestis ac gestibus, sic velamentis ac vestibus, a viris sæcularibus aperte differrent et discreparent, et sicut virtutibus interius et vitæ meritis, sic exteriori quoque cultu et habitu suæ professioni et ordini per omnia competenti, cæteris præminentes et differentes, bona moralitatis et honestatis, coram Deo et hominibus, exempla præferrent.

Morum etenim assertores et linguæ Latinæ moderatores, tam Gentiles quam fideles, ad moderandum corporis cultum, persuasorie scribere solent, unde de nostris agiographis ait: "Nec affectatæ sordes, nec "exquisitæ deliciæ, laudem pariunt." Sed si hæc cæteris competunt, quanto magis et clericis. Item et ille, qui juxta moralis philosophi testimonium nunquam in bene dicendo destitit, ut etiam in cultu corporum mentibus humanis modum et modestiam imprimeret, poeta sic clamat:

"Fine coli modico forma virilis amat."

Cap. XXXI.

Quod, sicut in libro Numeri legitur, homo secundum ordinem suum incedere debet.[1]

Continuation of the same subject.

PRÆSCRIPTÆ quoque doctrinæ illud in libro Numerorum consonare videtur; "*Homo secundum ordinem* "*suum incedat,*" et cetera. Super quod Origenes audiatur: "Hæc lectio docet, qualiter ab iis qui Deo "sunt mancipati, nec implicant se sæcularibus nego- "tiis, ordo incedentium in castris componatur. Paulus

[1] Omitted rubric.

" quoque dicit: 'Omnia ornate fiant et secundum ordi-
" 'nem.' Unus ergo est Dei Spiritus, qui et in Moyse
" et in Paulo loquitur. Secundum ordinem Moyses
" incedi jubet in castris, et Paulus in ecclesia secundum
" ordinem omnia fieri; et Moyses, qui legi ministrabat, in
" castris custodiri ordinem jubet. Paulus vero evangelii
" minister, non solum in actibus sed etiam in habitu
" ordinatum vult esse Christianum, dicens ad Hebreos:
" '*Mulieres similiter in habitu ordinato.*' Unde arbi-
" tror quod non solum in arbitris et in habitu servari
" ordinem voluit, sed significavit etiam aliquem ordi-
" nem majorem, de quo dicitur, quod unusquisque se-
" cundum ordinem suum incedere debeat, qui præcipue
" ex operum fructibus judicatur, nec minus ex magnifi-
" centia sensuum. Sæpe enim accidit, ut qui humilem
" sensum gerit, et terrena sapit, excelsum sacerdotii
" gradum vel cathedram doctoris obsideat, et qui vere
" spiritualis est et a terrenis tam liber ut omnia
" examinare possit, et a nemine judicari, inferioris
" ministerii ordinem teneat, et in plebis multitudine
" relinquatur; sed hoc est legis et evangelii statuta
" contemnere, nihil secundum ordinem gerere."

Item Origenes super illud Numeri:[1] "*Homo secun-
" dum ordinem suum,*" et cetera. "Unusquisque nos-
" trum de cibo et potu sollicitus et omnem curam
" gerens in sæcularibus, unam aut duas horas Deo
" deputans, ad orationem in ecclesia veniens, vel in
" transitu verbum Dei audiens, non incedit secundum
" ordinem nec audit præceptum quod dicit, ut secun-
" dum ordinem omnia fiant. Ordo est enim primum
" quærere regnum Dei, et justitias ejus, et credere
" quod secundo loco hæc vobis a Deo apponantur;
" omnis ergo homo habet incedere secundum ordinem
" suum, sacerdos et diaconus, virgo, et quicunque in
" religionis professione videtur. Si enim petulans vel
" protervum quid gesserint, continue arguet eos Moises

[1] *Numeri*] Not *ad verbum.*

" dicens: 'Homo secundum ordinem suum incedat,' " et quid dignum sit suo ordine intelligat, et ita " libret actus et sermones suos, incessum quoque et " habitum, ut cum ordine conveniat, ne propter eum " ullatenus nomen Dei blasphemetur."

Debemus igitur si fidem Trinitatis et resurrectionis firmiter tenemus, quoniam per sacramentum altaris spiritum pascimus, et animæ pabulum comparamus, resecatis vel ex parte superfluis illis corporis et temporis, per ornamenta priora et alimenta decenter et digne sumpta et exhibita, ad æternitatis gloriam aspirare. Vel etiam si ex toto corporei, quod absit, essemus et terreni, nullam prorsus de spiritibus curam habentes, tamen ecclesias et altaria de quibus tanto tempore viximus et vivimus, totosque corporis ac temporis usus sustentamus, nisi ingratissimi esse velimus, debito teneremur cum honore venerari.

Libris etiam qui ad obsequia divina necessarii sunt, quibus et quot satis est notum, ecclesiæ singulæ munitæ sint; qui et post clericorum discessum non filiis aut filiabus, non nepotibus aut neptibus, sed ecclesiis de quarum bonis vel facti vel comparati sunt, relinquantur. Sed tamen duo forte vel tria librorum paria in una ecclesia reperta fuerint, meliores libri penes ecclesiam resideant, de aliis vero clericus decedens liberam habeat disponendi facultatem. Illud autem, quoniam in synodis episcoporum provincialibus statutum est satis et rationi valde consonum, officiales et decani, in capitulis ut observetur, publice præcipiant, et postmodum quod teneatur districte procurent. Sacerdotibus etiam quos testamentis aliorum interesse contigerit, ut ipsos super his sæpe præmoneant, nec aliter fieri consentiant, in virtute obedientiæ firmiter injungendum. Illud etiam adjiciendum, quod si libri forte vel nulli vel pauci, et non idonei reperti fuerint, vel si ecclesia discooperta, et præcipuum presbyterium inventum fuerit, de bonis clerici discedentis, vel potius ecclesiæ bonis primum, unde hæc parari et

reparari congrue possint, provideatur. Indignum est enim ut ecclesias illas, de quibus cuncta vitæ necessaria tanto usque ad luxum etiam tempore suscepimus, nudas in obitu, non ornatas, non opertas, tanquam filii ingrati debito matrem honore non dignantes, nec venerantes, cum ordinis nostri scandalo gravi, et animarum quoque periculo grandi, relinquamus. Quod autem de libris diximus, hoc et de aliis ornatibus qui sacramentis ecclesiasticis necessariis fore noscuntur, intelligatur.

In dictis autem omnibus quæ circiter ecclesias et altaria, necnon et ad cultum clericorum et honestatem sunt necessaria, si qui defectus et enormes excessus inventi fuerint, in prælatorum capita negligentium absque dubio redundare noveritis. Verum quia necessitas sub lege claudi non solet, quidam in clero constituti, non solum clerici sed etiam monachi, Romipetæ scilicet, quatinus apostolorum limina securius adire possint, tanquam urgente necessitatis articulo cultum clericalem seu monachalem abjicientes, laicalem et sæcularem ad tempus assumunt, ubi capis alatis et manicatis, cæterisque tam vestituris quam tonsuris inordinatis, passim et irreverenter abutuntur. Unde quidam:

"Tutius ut peterem laïci sub imagine Romam,
"Fas erat ut sinerem luxuriare comam."

Utinam autem sicut habitu diverso et variato, sic et actu perverso et prævaricato, obiter interim aberrantes et enormiter exorbitantes; sæcularitatem quippe tam actualem quam imaginariam nimis expresse repræsentantes, honorem ordinis seu clericalis seu monachalis, et honestatem, nullatenus offendant.

Notandum hic autem quod licet dictum abusum, propter securitatem adventantium et indempnitatem, ecclesia Romana quasi dissimulando sustinere videatur, Cisterciensis tamen ordinis monachi, sicut et Cartusienses, in cunctis agendis suis, ad curiam, longe potius fortunæ pericula viæque discrimina, sub habitu proprio

temptare, quam sub alieno, tutiores, existere, laudabili constantia præelegerunt.

Cap. XXXII.

De gravibus episcoporum et abbatum periculis qui in insulis et tyrannorum regnis ad principum nutus promoveri solent.

Ad hæc etiam sunt et alia præter prædicta, gravia quoque prælatorum pericula, quod in insulis et tyrannorum regnis, in quibus ecclesiæ premuntur, et violentis dominantibus affliguntur, ad nutum principum creantur episcopi. Vacante namque sede cathedrali, quatinus umbram saltem electionis imaginariam sequi videantur, tres vel quatuor de ecclesia sua vel aliunde nominare jubentur ii, quibus est pastor præficiendus, quibus unum de curialibus suis aut alias familiaribus princeps connumerari cogit et connominari, et tunc solum illum sibi acceptum, cui soli assensum præbet, recusatis aliis de ipso ecclesiæ gremio, longe dignioribus, assumi facit. Tales tamen electiones umbratiles tempestuosi temporis et tyrannici, quibusdam in regnis, ecclesiastica dignitate per Dei gratiam in libertatem prævalente, nostris his ultimis diebus, in papali cathedra Innocentio Tertio sedente, sunt abolitæ; quæ quidem longe verius tyrannicæ dici poterant intrusiones, et violentæ Choritarum impressiones, non in ecclesia scilicet, sed in camera, non in capitulo, sed in opidulo, non juxta chorum, sed ante thorum, non antea noti, sed prorsus incogniti, vel etiam in malo plerumque non ignoti. De quadam autem electione nimis curialiter quoniam de curiali facta, non simplex quidem, sed duplex et mirabiliter duplicata ac reiterata, exemplum ponere præter rem non putavi.

Bishops elected solely at the caprice of the sovereign.

Clericus quidam nostris diebus, Ecclesia Anglicana libertatis honorem nondum assecuta, quinimo jugo

pristinæ servitutis graviter oppressa, in capitulo Nordwicensi, sede vacante, regio urgente mandato, consona magis quam canonica monachorum voce fuit electus. Qui statim cum litteris electionis suæ in Normanniam transfretans, et inde usque Andegaviam ad regem Johannem accelerans,—nondum enim terra transmarina regibus Anglorum fuit adempta,—tanquam re bene gesta, regi promotionis suæ modum exposuit, et litteras prætendit. Rex autem super electione tali non exhilaratus, revocatis ad se monachis Nortwicensibus quatuor, cum litteris de rato, de tribus nominatis aut quatuor, quorum dictus clericus unus extiterat, cui et rex assensum præbuit, illum denuo eligi fecit, electionem in ecclesia factam, et de unica persona expresse nominata, quantum in se, reprobans et condempnans, factam autem in camera sua, juxta pravæ paternæque consuetudinis abusum, et ex turba nominata, unaque de pluribus persona ad nutum ejus assumpta, more tyrannico, roborans et confirmans.

Quendam autem virum bonum et authenticum et in sacris scripturis affatim eruditum, ecclesiasticis oppressionibus condolentem quandoque dicentem audivimus, quia vocales erant tantum et non reales electiones ejusmodi; vocibus quidem et non votis emissæ; sed quia regis ad nutum factæ, regales dici poterant non reales. Non enim capitulum aut conventus quatuor nominans et principi offerens eligit, sed ille potius qui de nominatis et oblatis quem vult assumit. Sicut qui quatuor aureos ut unus eligatur exponit et offert, non ille quidem qui offert et optionem alii confert, sed ille verius eligit, qui ex optione data quem vult assumit. In fraudem itaque divinæ legis, cujus auctor non irridetur, hæc et similia fieri constat. Unde timendum est illis et valde timendum, qui Christi ecclesiam jure suo tanto conamine defraudare nituntur in terris, ne et ipsi vindice dextra, cui non resistitur, suo quoque terreno jure quandoque fraudentur, et honore.

De clerico vero gemina sicut dictum est electione promoto, et de prima quasi canonica ad non canonicam, quia tyrannicam, inepte translato, miraculose quidem accidisse videtur, quod sicut instabilis fuit in electione, sic et in omni statu suo stabilis esse nequivit. De episcopatu namque ad episcopatum inhianter anhelans, et iterum ab episcopatu ad archiepiscopatum incassum, et cum scandalo gravi, proterviter nimis et immoderanter aspirans, tertio vero in utroque deficiens, et ab utraque spe turpiter cadens, tertiam cathedralem ecclesiam et episcopalem, duabus primis uberiorem et pinguiorem appetens et ambiens, et ob hoc etiam Romam adiens curiamque corrumpens, demum tamen inde reversus, inanis et vacuus, et ambitione plenus, obiter occubuit.

Ut autem a diverticulo res repetatur, qua conscientia et cauteriatissima, qua præsumptionis audacia, et qua temeraria, ausi miseri, ambitione cæcati, honores in hunc modum assumere, et non tanquam Aaron a Domino vocati, sed tanquam Chore violenter intrusi, ecclesias cathedrales et præsertim pontificales, per parietes irrumpere et non per ostium intrare? Horum quippe ingressus præsumptuosissimus, egressus vero, si finaliter in iis perstiterint, sub certa damnatione periculosissimus. Novit hoc noster Cantuariensis martyr insignis, qui dignitatem ecclesiasticam, per temporale obsequium ac principis favorem et impressionem adeptum, in manu domini papæ Alexandri III., divinitus edoctus et inspiratus, resignavit. Sic quoque venerabilis Eliensis ecclesiæ præsul Romam adiens Eustacius, sic quoque Roffensis per nuntium et archidiaconum suum Romam ob transmissum, Gillebertus.

Sic ergo eruditi, sic timorati; longe aliter autem imperiti, quoniam a male perquisitis, et quomodolibet usurpatis, male vivendo, pejusque moriendo, non recedunt. Verum est illud Jeronimi in libro epistolari:

"Imperitia audaciam, eruditio vero timorem creat." Et illud in Parabolis: "Qui apponit scientiam, apponit "laborem, et cor intelligens tinea est ossibus." Ubi suppleri congrue potest, quoniam si intelligentia tinea est ossibus, salutifera quidem est medicina spiritibus.

Cap. XXXIII.

De clausulis quibusdam a libro De Gestis Giraldi sumptis materiæque præsenti non incompetenter adjectis.

Reflections on the subject taken from the author's work, *De Gestis G.*

Facit ad hæc etiam id quod in libro *De gestis Giraldi* intitulato, et Tertia libri ejusdem Distinctione, legitur in hunc modum; præmissis etenim et præscriptis laboribus ejusdem laudabilibus, necnon et studiis ac gestis egregiis, hoc tenore subjunguntur:[1]

"Cucurrit itaque prælibatis modulis magister G., "dum potuit et tempus fuit, nec deses suis diebus "nec ignavus existens. Nunc autem aliis currentibus, "curiasque sequentibus, et curas inanes exaggerantibus, "ei quies detur, et de cætero vel in hospitiolis libris "et lectionibus indulgere, vel in ecclesiarum angulis "peccata deflere, delictaque salubriter et per pœniten-"tiam diluere penitus ac delere, permittatur. Proinde "et hanc poetæ sententiam deinceps vir ille, Deo dante, "sequetur:

" 'Sit mihi quod nunc est, etiam minus, ut mihi juvem.
" 'Quod superest ævi, si quid superesse volunt dii.
" 'Sit mihi librorum et provisæ frugis in annum
" 'Copia, ne dubiæ fluitem spe pendulus horæ.'

"Et illud Ovidii:

" 'Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et infra
'Fortunam debet quisque manere suam.'

[1] *subjunguntur*] See De Invectionibus, v. 23.

" Et illud ejusdem :

" 'Versibus edocto si quicquam credis amico,
" 'Vive tibi, et longe nomina magna fuge.'

" Et illud Flacci :

" 'Fuge magna, licet sub paupere tecto
" 'Reges et regum vita præcurrere amicos."

" Item et illud Jeronimi ad curiam invitati responsum : " 'Dormiam,' inquit, 'melius in cinere et sacco, ut " 'delicias delictorum recompenset austeritas pilorum, et " 'pristinas delectationes tollant pilorum punctiones.' " Ambiant igitur alii, cupiant et currant, et curiis ad- " hærendo cathedras scandant; magister G. simul cum " Jeronimo sentiet et dicet, quia minus est tenere sacer- " dotium quam mereri; præsertim etiam in finibus " Anglicanis, ubi ecclesia plus quam alibi suppeditata, et " electionis tantum umbra retenta, nec clerus eligit nec " conventus, sed de propositis quem vult princeps solus " assumit." Proinde et illud quoque Jeronimi comme- morandum ibidem adjicitur : " Satius est episcopalem " virum esse quam episcopum, longeque satius episcopo " dignum quam in cathedra collocatum. Illud enim " virtutis est, hoc fortunæ. Illud nempe bonorum " tantum, hoc commune." Unde cum rex Anglorum Henricus Secundus rationem quæreret ab episcopo quodam, cum olim sancti episcopi fuerint et boni, cur hodie tales, quia sancti fere nulli ; respondit ille in hunc modum, et vere satis facete : " Quamdiu Deus et Rex " cœlorum per canonicam electionem episcopos fecit, " boni nimirum et sancti fuerunt ; sed ex quo non " Deus sed homines et reges terrarum ad nutum suum " illos fecerunt, tales esse cœperunt, quales videri pos- " sunt, et qualia sunt opera manuum hominum."

Cap. XXXIV.

Quod fautores principum tyrannorum errores ipsorum per exempla tueri nituntur.

Answer to those who attempt to defend these abuses.

Verumtamen fautores principum tyrannicorum præscriptis sententiis objicere et obloqui posse videntur, exempla proponentes de Gregorio doctore magno, præcepto Mauritii imperatoris et Augusti quæsito, cum delitesceret et diffugeret, et tandem in papam assumpto. Item et de Ambrosio per Theodosium imperatorem magnum, et in Christi fide conspicuum, fugientem et renitentem, cum adhuc etiam neophitus esset seu cathecuminus, in archiepiscopum Mediolanensem sublimato. Quibus responderi potest, quod imperatores illi devotione præclari dictas personas non elegerunt, nec more tyrannico violenter ipsas intruserunt, sed vocibus ac votis cleri ac populi eos eligentium et petentium pium præbentes assensum, ut fugitivi quærerentur, et inventi, licet inviti, pastoralibus in cathedris collocarentur, laudabilem in principibus tantis curam et operam impenderunt.

Item et in libro Gratiani canones dati videntur, confirmantes imperatoribus, quod ad ipsorum voluntatem ac convenientiam summi pontifices assumi, et quia virga pastoralis ab eisdem peti debeat et donari. Sed sciant illi et sciant universi, quia sicut ibidem determinat Gratianus, temporalia tantum fuerunt illa statuta, et dispensative propter violentum dominatum ad horam indulta. Sicut enim cum multitudine dispensandum, sic et cum illis interdum qui sociam habent et subditam multitudinem. Et quod in hunc modum fuerit hoc statutum, subsequenter in eisdem distinctionibus determinatum est et declaratum, plurimaque decreta cum ecclesia per Dei gratiam respiraret, debitamque dignitatem et libertatem paulo post resumeret et re-

cuperaret, in contrarium promulgata, et talia ad tempus usurpata, de cætero fieri vel exigi, perpetuo sub anathematis interminatione, prohibita.

Item objici poterit et illud exemplum de sancto Wulstano, quanquam non exemplis tamen sed legibus sit judicandum, qui ad nutum regis Edwardi in Wigorniensem episcopum promotus fuit, cui etiam virgam pastoralem dedit, cum uterque tamen, et donans et donum accipiens, sanctus extiterit. In ejusdem etiam rei signum, et tanquam evidentissimum veritatis indicium, in feretro sancti ipsius quo nostris fuit diebus gloriose translatus, tam artificium fusile quam sculptura argentea et deaurata, episcopum a manu regis baculum pontificalem suscepisse manifeste declarat.

Legitur et hoc quoque, quia parum post obitum regis Edwardi, regno Anglicano a Normannis jam occupato, miles quidam minister regius et in partibus Wigorniæ potentissimus ea tempestate, et conquæstus ipsius novitate, multis episcopum injuriis multis et variis vexationibus indesinenter affecit, adeo ut terras eidem magnas et amplas ademerit, quas etiam usque in hodiernum diem ecclesia Wigorniensis amisit; in tantum quoque obstinata malitia ministri illius Belial invaluit, ut mandatum regis litterasque præcise præcipientes episcopo, quatinus ad ipsum cum festinatione veniret, eique baculum episcopalem resignaret, deferri procuraverit. Quibus auditis, vir ille bonus illico respondit, quod ad regem qui baculum ei dedit, scilicet Edwardum, eum reportaret, eique libenter ipsum et non alio restitueret; statimque progrediens et versus Londonias iter arripiens, apudque Westmonasterium accelerans, tumbæ regis Edwardi marmoreæ, multis astantibus et admirantibus, baculum suum firmiter infixit, dicens et alta voce proclamans; "Accipe, rex, quod "mihi dedisti," nondum enim in feretrum fuerat corpus viri sancti translatum. Cumque dictus minister Belial baculum arripere vellet regique deferre, nec ille nec

alius ipsum ullatenus extrahere prævaluit, aut a loco movere. Quo viso et ad regem Willelmum primum rumore delato, rex episcopum ad se vocatum cum honore suscepit, dicens veniamque petens quatinus baculum suum ipse resumeret, officioque suo pontificali, cum pace et bona voluntate sua, de cætero fungeretur. Episcopus autem his auditis, ad tumbam regis Edwardi revertens, baculum suum facillime resumpit, et a silice retraxit, secumque ad ecclesiam suum reportavit. Verum quoniam intellectum dare vexatio solet, et tribulatio merita bonorum augmentare, dictus miles ministerque malignus Wulstanum episcopum damnis et injuriis crebris afficere non cessavit. Unde vir bonus quandoque commotus, et tanquam ad iram provocatus, alludens vocabulo quo vocabatur ille, scilicet Urs, et adaptans atque subjungens lingua sua rythmice *curs*, juste quam meruit in caput ejus maledictionem intorsit; quæ proculdubio tam in ipsum quam in suos, propaginaliter ab ipso descendentes, usque in præsentem diem ultione divina non inefficaciter redundavit.

Cap. XXXV.

De solutionibus ad objecta singula non incongrue subjectis.

The same continued.

Ut autem ad objecta respondeatur, sciendum in primis quod privilegia singulorum communem legem non faciunt. Et quoniam ea quæ simpliciter proponuntur, simpliciter exponi et intelligi debent, non argute non argumentose discuti vel dissolvi, sicut ea quæ tropice seu figurative dicuntur extendi non debent, sed potius excusari, neque de miraculis disputari, aut ut ad consequentiam trahi possint, non præsumendum. Proinde verba viri simplicis et sancti quibus virgam pastoralem datam a rege fatetur, simpliciter et sane sunt intelligenda, et tanquam juxta vulgarem solum opinionem

esse prolata, quæ rem vel honorem ideo datum a principe putat et perhibet, quia propter assensum ejus adhibitum, et per electionem seu canonicam et veram, tantum umbratilem et imaginariam, dignitas obtenta videtur. Sic quoque morem eundem, sive loquendi simpliciter seu sentiendi, in prælibata feretri sculptura monachorum Wigorniensium simplicitas est imitata.

Cap. XXXVI.

De duobus episcopis nostris diebus in Anglia principis procuratione promotis, et tamen ambobus vita et conversatione conspicuus.

Two instances in favour of regal appointments.

Adjiciendum hic etiam, quod nonnullos posse movere videtur, de duobus episcopis nostra ætate in regno Anglicano, principe revera procurante, sublimatis; Baldewino, scilicet, monacho Cisterciensi, primum in cathedra Wigorniensi postmodum autem in Cantuariensi collato, necnon et Hugone monacho Cartusiensi in Lincolniensis ecclesiæ cathedra, eodem principe, efficacem adhibente curam, inthronizato. Quorum tamen uterque sancto vivendo, sancteque moriendo, coronam per Dei gratiam et misericordiam adeptus est immarcescibilem, sicut de primo probabiliter creditur, et a plerisque pia quoque præsumptione firmiter asseveratur; de secundo vero, Deo veritatem aperte per signa et prodigia multa declarante, hæsitari vel ambigi non permittitur. Ad hæc autem dici et ratione prævia responderi potest, quod ambas has personas dignitate dignissimas princeps, dictis ecclesiis vacantibus, laudabili devotione pariter et intentione, Deo cor ejus tunc visitante, qui in multis aberraverat, notificando consiliumque dando ut promoverentur, precesque forsan addendo, non violentas tamen sed monitorias tantum et affectuosas, non causam quidem electionibus illis, sed piam tantum et approbandam occasionem dedit.

Cap. XXXVII.

Quod nisi potestas ecclesiastica vitiis mundanis cum effectu manum apponat, vix in ecclesiis hodie propter schismata varia canonicas fieri contingit electiones.

Sometimes needful in consequence of the venality of spiritual men.

Verumtamen hoc diligens lector advertat, cum in hac mundi vespera, vespereque ipsius jam pene crepusculo, tepefacto plurimum fidei fervore, vel etiam propemodum infrigidato, cathedralium ecclesiarum vacantibus sedibus, inter electores ipsos schismata plerumque creantur, et cum tam in choro quam in capitulo unanimes ad pastorem eligendum esse deberent, in partes varias et ad invicem discordes disgregantur penitus et diffœderantur. Unde nisi potestas superior vel ecclesiastica vel mundana manum interdum apponat, carnali magis affectu moti quam spirituali, aut etiam Giezetica corrupti, quod longe pejus est, peste venali, dignis indignissimos eligendo præferre, ecclesiæque rectores animarumque pastores sibi præferre, nec verecundantur nec verentur.

Cap. XXXVIII.

De prælatis canonice legitimeque promotis, non tanquam Chore sibi honorem sumentibus, sed tanquam Aaron a Domino vocatis.

Other instances of the same.

Nunc autem ad prælatos justos et timoratos justeque promotos stylum vertamus, et a papa Gregorio doctore magno incipiamus, qui cum archidiaconi officio primum in urbe fungeretur, postea mundo renuncians et monachus effectus, adeo in utroque statu egregie se gessit et magnifice, quod defuncto papa Pelagio generaliter a cunctis in papam est electus. Sed cum tantæ celsi-

tudinis apicem conscendere formidaret, fugæ latibulum petiit et triduo delituit. Urbis vero præfectus populi consensum imperatori mandavit; qui illico jussit eum inthronizari, utpote qui virum bene noverat, et ipsius sanctitatis merita non ignorabat. Itaque tandem Dei omnipotentis famulus divina revelatione repertus capitur et inthronizatur. Ordinatus autem mox omnem sæcularem pompam ex palatio suo eliminavit, et clericorum quosque vel monachorum prudentissimos sociavit, cum quibus ita persistebat, ut propter curam monasticæ perfectionis nihil amitteret pontificalis institutionis. Quorum etiam mores tanta excolebat censura, ut nullus eorum barbarum quid vel religioni contrarium sermone vel habitu præferre præsumeret; sed qui forte sanctimonia ac sapientia caruisset, subsistendi coram eo fiduciam non haberet.

Hic etiam Augustinum, Melitum et Johannem, cum aliis pluribus monachis religiosis atque sanctissimis, misit, ut Anglorum gentem sua prædicatione ad fidem converterent Christi. Quam gentem præfatorum labore virorum Deo lucrifaciens, Londoniæ et Eboraci metropolitanos consecravit episcopos. Idem præterea doctor egregius multos edidit libros egregios ad utilitatem ecclesiæ sanctæ.

Similiter et Nicholaus quatinus voce cœlitus demissa divinitus electus, usque ad fugam et latibula renuit et recusavit. Sic et Marcus evangelista raptus in episcopum, ut episcopio pariter et sacerdotio reprobus inveniretur, damno pollicis ob hoc præcisi, onus et honorem evadere voluit, sed Deo disponente non prævaluit. Noverat enim non absque grandi et gravi periculo simul et onere honorem illum consistere; ideoque maluit privatus et membro mutilatus in statu securiore salvari. Nonne et de quibusdam episcopis legimus, veluti de beato Maurilio Cenomannensi, cæterisque nonnullis, qui relictis episcoporum curis, quoniam puerum unum absque sacramento confirma-

tionis decessisse compererant, quod tamen absque ipsorum tam negligentia quam culpa contigerat, vel eremum petiisse, vel monasterium intrasse? Et hodie quot milia, quæso, per episcopatus varios et fere cunctos, ut de cæteris taceam, negligenter omissis, absque prædicto necessitatis sacramento, decedunt; præcipue vero in Anglorum regno, ubi fiscalibus magis quam episcopalibus plerique negotiis intendunt, scaccarioque regis plusquam sanctuario legis, piscatores pecuniarum facti, non animarum? Qui sicut ad nutus principum absque electione, præter umbratilem solam, promoventur, sic et eorum obsequiis et non divinis, fere per omnia mancipantur.

Cap. XXXIX.

De statu episcopalis officii valde periculoso, et quodam metropolitano nostri temporis episcopo victoriose coronam adepto.

Reflections on the subject taken from the *Gemma Ecclesiastica.*

In fine vero libelli istius penultimum Gemmæ nostræ Ecclesiasticæ capitulum quod sic intitulatur: *De prælatorum eminentia et statu periculosissimo,* quoniam et huic materiæ valde congruit, et multorum forsan ad manus liber iste deveniet, ad quas non ille, hic apponere nec supervacuum nec inutile reputavimus. "Patet "enim quia magni esse tenentur prælati verbo, majores "autem consilio, maximi vero vitæ meritis et exemplo. "In eminenti nimirum specula sunt constituti; sedent "ut vel corrigant vel corrumpant." Unde Jeronymus: "'Episcopus nisi verbo et exemplo subditos ædificet, "'canis impudicus dicendus est, non episcopus.' Et "alibi: 'Vilissimus reputandus est episcopus, si non "'præcellat scientia et sanctitate, qui est honore præ"'stantior.' Item Augustinus super Epistolam ad "Thessalonicenses: 'Hæc est enim pax domestica, et "'cohabitantium ordinata a Deo concordia et clara

" 'justitia, ut, scilicet, qui excellunt ratione, excellant
" 'dominatione.' Item Esicius super Leviticum: 'Turpe
" 'est hominem in fide nutritum ab infantia, talium
" 'subire magisterium, qui repente magistri facti sunt.'
" Unde Jeronymus: 'Heri in foro, hodie in choro, vel
" 'etiam in altario. Heri socius histrionum, hodie
" 'consecrator virginum.' Item Jeronymus: 'Tales
" 'debent esse sacerdotes, quorum respectu cæteri grex
" 'dicantur.' Item Jeronymus: 'Scire prælati debent,
" 'quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus
" 'digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla
" 'transmittunt.' Item Augustinus super hunc locum
" in Epistola ad Titum: '*Te ipsum præbe exemplum*
" '*bonorum operum:* omnis qui male vivit in conspectu
" 'eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est,
" 'occidit eos. Non est igitur honor hic absque onere
" 'suo et onere gravi.' Item Jeronymus super Ezechi-
" elem: 'Grandis dignitas sacerdotum, sed si peccant
" 'grandis ruina. Lætemur ad ascensum, timeamus ad
" 'lapsum.' Non est tanti gaudii excelsa tenuisse, quanti
" mœroris de excelsis corruisse. Non enim solum de
" nostris delictis rationem reddemus, sed pro delictis
" omnium quorum donis abutimur.

" Quis autem gravius corruit, quam qui neglectu
" officii, vel arrogantiæ tumore et supercilio nutans, et
" ab alto titubans, se in inferni profunda detrudit?
" Propter onera periculosissima dicebat beatus Martinus
" se longe minoris meriti fuisse, postquam episcopus fuit,
" quam antea. Item quidam monachus, et abbas domus
" suæ, vir sanctissimus, electus in episcopum, constantis-
" sime renuit, qui postmodum mortuus cuidam monas-
" terii ejusdem monacho apparuit dicens, quod in beata
" requie Salvatoris adventum expectabat; si tamen
" episcopus fuisset, se requie, qua tunc fruebatur, et Dei
" visione cariturum fuisse in perpetuum, asserebat. Quid
" ergo? Damnandi sunt episcopi cuncti? Absit. Quid
" enim Nicholaus? Quid Martinus? Quid Germanus?

" Quid Basilius magnus, et alii temporis multi? Quid " etiam, ut propius exempla sumamus, Thomas noster " Cantuariensis? [Non] dicimus episcopos non salvari, " dicimus autem eos difficilius his nostris diebus quam " alios salvari. Da mihi hodie inter antistites Nicholai " vel caritatem, vel abstinentiam; da Basilii vel Ger- " mani cinerem et saccum, aquam et hordeum; da " militantem jugiter in sublime Martinum, cujus nun- " quam vel ori Deus vel oculis cœlum defuit. Non " illi inter regnum divisi et sacerdotium, puri quippe " sacerdotes erant; non principales, non curiales, non " regales. Illi in ecclesiis assidui, nostri in curiis fere " continui. Illi cœlum meditantes solum cœli Domino " militabant; nostri terrenis inhiantes, inter spem et " metum anxii, dum et timent et ambiunt, terrarum " ex toto principibus obsequuntur.

" Sed dicunt episcopi vel fautores episcoporum, et " illud Pelagii papæ, Distinctione xxxiv., capitulo " *Fraternitatis* objicient: 'Defectus nostri temporis, " 'quo non solum merita sed etiam corpora hominum " 'defecerunt, districtionis illius non patitur manere " 'censuram.' Item et illud poetæ:

" 'Nunc aliud tempus, alii pro tempore mores.'

" Sciant autem quodam loquendi tropo, quo continenti " attribuitur quod contentorum est, hæc et hujusmodi " dici solere; sicut cum dicitur, dies mali sunt, vel " terra mala. Non enim terræ vel temporum, sed potius " malitia hominum designatur. Quid ergo? Hominibus " solum serviunt et non Deo? Absit. Sed plus homi- " nibus quam Deo, cum tamen scriptum sit, 'Dominum " 'Deum tuum adorabis, et illi soli servies.' Propter " regalia nimirum ecclesiis data, ad fas omne nefasque " pontifices a regibus provocantur. Unde cum beato " Sylvestro et successoribus ejus Constantinus, a lepra " curatus, Romam et Occidentale imperium contulisset, " ut supra Distinctione prima dictum est, antiquus

" hostis humani generis in publica audientia alta voce
" clamavit: 'Hodie ecclesiæ venenum infudi;' et vere
" venenum, quia fermentum illud venenosum, quo totam
" ecclesiæ massam male corrupit. Porro beatus Thomas,
" de quo mentionem fecimus, quanquam temporis hujus
" quo regnant tyranni, et quo caritas pene tota refrixit,
" divisus esse renuit, quia se totum Deo dicaverat, nec
" propter regalia, nec propter exilia, tam suorum quo-
" que quam sua, quia sicut senum et decrepitorum, sic
" et infantium in cunabilis vagientium, qui tyrannica
" nihilo minus senserunt edicta, nec propter gladios
" demum mortem minantes et intendentes, Dei justitiam
" et ecclesiæ libertatem, vir Deo plenus, deserere susti-
" nuit indefensam; sciens quippe quia si proconsul ali-
" quid præceperit et aliud imperator, imperatori potius
" obtemperandum; sin autem aliquid imperator et aliud
" Deus, Deo quam homini potius atque propensius obe-
" diendum. Illud enim Petri in Epistola secunda non
" ignorabat: 'Deum timete, regem honorificate;' unde
" et in divinis ac spiritualibus Deum solum timebat, in
" mundanis autem et transitoriis regem honorificabat.
" Et illud in Actibus Apostolorum: 'Oportet Deo magis
" 'obedire quam hominibus.' Ille nimirum timendus,
" ille tremendus, non qui corpus occidere sed qui corpus
" et animam mittere prævaleat in Gehennam. Unde
" Jeronymus, in prologo super Hester: 'Deo placere
" 'curantes, minas hominum penitus non timemus;
" 'quoniam dissipat Deus ossa eorum qui hominibus
" 'placere desiderant.' Et secundum Apostolum, 'qui
" 'hujusmodi sunt, servi Christi esse non possunt.'
" Juxta illud ad Galatas, Epistola prima: 'Si adhuc
" 'hominibus placerem, Christi servus non essem.' Et
" in Psalmo: 'Qui hominibus placent confusi sunt, quia
" 'Dominus sprevit eos;' ut supra. Item Paulus in
" Epistola ad Romanos: 'Vis non timere potestatem?
" 'bonum fac et habebis laudem ex illa.' Super quod
" expositor: 'Non dicit ab illa, sed ex illa; quia si te

" 'mundana potestas non laudat, immo si etiam perse-
" 'quitur, si occidit gladio ut Paulum, si crucifigit ut
" 'Petrum, habebis ex illa laudem; dum ex eo quod
" 'illa malefecit injuste justo et innoxio, tuæ virtus
" 'patientiæ coronam laudis meretur.' Item apostolus
" ad Timotheum, Epistola secunda: 'Non enim dedit
" 'nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilec-
" 'tionis et sobrietatis.' Unde Deuteron.: 'Quis est
" 'homo formidolosus et corde pavido, vadat et rever-
" 'tatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum
" 'suorum, sicut ille timore perterritus est.' Item
" Cyprianus episcopus: 'Si timet, actum est de eo.'
" Et in Apocalypsi, 'timidis pars eorum in stagno
" 'ardenti igne et sulphure.' "

Utinam igitur episcopi nostri temporis, prædicti saltem exemplo pontificis, contemporanei scilicet sui, beati Thomæ vestigia sequi velint, et exemplo ipsius, quo toto promotionis suæ tempore, nec unum sibi sanguine junctum promovere curavit, et ita Simoniacam hæresim abhorruit, ut cancellarium suum et sigillarium cunctosque notarios curiæ suæ sacramento constrinxerit, quod nec valens cnipulum Anglicum pro carta, vel litteris quibuslibet, a quomodocunque acciperent, tam carnales in hunc modum erga nepotes et cognatos affectus nimios, quam Simoniacam labem et Gieziticam, quæ enormitates ambæ nimis in prælatis hodie regnant, a se constanter abjiciant. Itemque ejusdem exemplo pontificis, qui a Deo visitatus fuit, et gratia perfusus, "in iis quæ principum sunt, eis
" obtemperent, in iis autem quæ Dei, solum Dei quæ-
" rentes, non quæ sua sunt, sed quæ Christi Jesu; non
" quod sibi utile, juxta apostolum, sed quod multis, ut
" salvi fiant; et sic reddentes 'quæ sunt Cæsaris Cæsari
" 'et quæ sunt Dei Deo.' Non curiæ sequelæ dati, sed
" ecclesiæ tutelæ. Non tonsores ovium, sed tutores.
" Non tendentes, inquam, sed tuentes. Non uncinis
" piscantes et fuscinis, sed potius pascuis pinguibus

"verbi Dei, gregem pascentes. Non piscatores pecuni-"arum, sed pastores animarum, pro quibus etiam, in-"stante procella, more boni pastoris et non mercenarii, "animas dare, et ejusdem exemplo pro ecclesiæ liber-"tate, quam sibi Christus fuso sanguine comparavit, "caput exponere sint parati. Et si pauci sunt hodie "tales, de numero paucorum esse contendant et non "plurimorum, dicente Domino ad Moysen: 'Non seque-"'ris turbam ad faciendum malum. Nec in vitio "'adquiesces plurimorum sententiæ, ne a vero devies.' "Et sic propensius elaborent, ut juxta comicum illud, "'viri virorum inveniantur perpaucorum.' Pauci nimi-"rum salvati in arca Noæ; pauci de iis qui educti sunt "de Ægypto terram promissionis intrarunt, quia tantum "duo, Josue scilicet et Caleph, præter Levitas per-"paucos. Pauci de Sodomis cum Loth salvati, quoniam "uxor ejus tantum et filiæ duæ. In uno concubito "consummata est arca; unus sanabatur in piscina. "'Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.' "'Multi vocati, pauci electi.' 'Grana rarissima, paleæ "'multæ.'"

Cap. XL.

De finalis capituli clausula quasi sub epilogo brevi necnon et devota sub oratione comprehensa.

Sed[1] igitur omnipotens et misericors Deus, ut in die districti examinis, area potenter angelico ministerio ventilata, et granis præelectis a palearum acervo segregatis, malisque de medio justorum, hædis scilicet ab agnis longe separatis, summi Romanæ sedis antistites qui cunctis antestant aliis et longe præcellunt, quos nimirum Petri cathedra sanctos aut respicit aut facit, cæterique subditi per orbem universum ecclesiæ præ- Conclusion.

[1] *Sed*] · et, MS.

lati, summo creditori pariter et conditori patrique familias cuncta patranti cunctaque patrata potentissime gubernanti, talenta sibi commissa cum fœnore multo restituant, fructumque centesimum cum aurea simul et aureola pro lucro gemino, communi scilicet et proprio, felici fine reportent; quatinus Salvatoris ad dexteram in tanta majestate sedentis et potestate, infallibili prudentia singulorum opera discutientis, de meritorum exigentia gloriose locati, completoque judicio ad empyrea cœli palatia, Christo vocante, sublimati, regnum ad regnum victoriose deductum Filium Patri tradere, eique tamen conregnare perenniter et æquipotenter, quia consubstantialiter totaque pariter et coæquali potestate, cui non resistitur, gubernare videntes, in perpetuas cum sanctis cumque beatis ac benedictis militiæ cœlestis agminibus, et cœtibus electis charactere crucis thauque figura salutis, et fine litterarum ac legis Mosaicæ, feliciter atque salubriter in fronte signatis, gaudio ineffabili et interminabili cum Christo lætentur et exultent æternitates; ideoque ineffabili nimirum et inæstimabili, penitusque mentibus humanis incomprehensibili, quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus Se.

GIRALDUS CAMBRENSIS

DE VITA GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS:

SIVE

CERTAMINA GALFRIDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI.

GIRALDUS CAMBRENSIS

DE VITA GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS:

SIVE

CERTAMINA GALFRIDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI.

Introitus Primus.

Belief in the moral government of the world is shaken by the unequal conditions of men.

Varias rerum humanarum vices, motus incertos et mutationes dum oculo mentis diligentius inspicio, illa mihi, quæ plerosque movere solet, in mentem obrepit ambiguitas; utrum, scilicet, res hominum cæca vagis volitans pennis fortuna regat, an pro meritis cuique reddente providentia potius et ratione gubernentur. Cum enim malos et male meritos subito in altum extolli video, dignitate et honore sublimari, et e diverso viros egregios ac virtute conspicuos crebris adversitatibus angi, tribulationibus atque doloribus excruciari, fortunæ libramine multa moveri non possum penitus non arbitrari.

Porro quotiens mundani cursus ordinem intueor, solis lunæque labores continuos, mensis et anni terminos, oceani metas, fluxus ejusdem atque refluxus indesi-

nentes, æstus et brumæ, lucis et umbræ tempora invariabili varietate distincta; qualiter id solum, cujus hæc omnia constat causa patrata, in incertum agi, sorte et non arte regi, credere quis præsumet?

Sed justo Dei judicio, quanquam occulto, prædictas accidere varietates non sit ambiguum. Mali namque et reprobi, si quid boni in hac vita gesserunt, hic remunerantur; boni vero et electi, in quibus deliquerunt, hic puniuntur; ut in futuro, ubi incomparabiliter et illa gravior et istud gratius invenitur, nec illis pœna nec istis præmium minuatur. Illi quoque, ut qui in sordibus sunt sordescant amplius, florere in tempore et extolli permittuntur; istis vero, quia flagellat Deus omnem filium quem recipit, ne vel cor apponant vel intellectum mutent, bona temporalia subtrahuntur.

In horum autem consideratione se aliquando motum esse Psalmista testatur dicens: "Pene moti sunt pedes "mei: vidi impium superexaltatum et elevatum sicut "cedros Libani; et transivi, et ecce non erat, et non "est inventus locus ejus." Unde et Augustinus: "Nihil "est infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutri"tur impunitas, et mala voluntas velut interior hostis "roboratur." Gregorius autem super utroque plenius et brevius disserens ait: "Tauri mactandi largioribus "pastibus relinquuntur; reservandi vero jugo sup"ponuntur." Idem in Moralibus: "Cum occulta sint "Dei judicia in eo, quod malis hic dantur bona et "bonis mala, multo occultiora sunt et ab humano "intellectu remotiora, cum bonis hic dantur bona et "malis mala."

De quodam igitur nostri temporis viro, Gaufrido scilicet Eboracensi archiepiscopo, in quo pro meritorum exigentia retributionis honor non respondit, præsens tractatus exemplificat. Unde et quemadmodum a barbarico Scotorum impetu boreales regni fines Lincolniensis adhuc electus strenua virtute liberavit; qualiter

contra Francos, contraque fratres, pro patre, circa extrema quæ ei imminebant incommoda, jam cancellarius egregie militavit; quantam, patre extincto, difficultatem in electione et circa electionem indebite sustinuit; quantam in ordinatione et circiter eandem; quantam in consecratione, et paulo post in Angliam navigatione, liber de promotionibus ejusdem et persecutionibus, quem præ manibus habemus, explicabit. In quo et rerum vicissitudines, et rotæ volubilitates; et nec in tempore ad plenum vel vitiosa retundi vel virtutes remunerari, lector poterit experiri.

Sed quoniam historiæ cursus quosdam magnos in oculis hominum viros tangere videtur et notare, rarique sunt hodie scriptorum remuneratores, et promptissimi ubique injuriarum ultores, inter apocrypha potius annumerari, et sub incerti autoris titulo latere, noster ex industria libellus elegit. Satius enimvero et longe securius esse videbatur præmium omittere laboris incertum, quam periculum incurrere de professione certissimum.

Explicit Prologus.

Incipiunt Capitula.

I. Primus liber continet de ortu Gaufridi Eboracensis archiepiscopi, educatione et promotione.

II. Qualiter Lincolniensis jam electus, insulæ castellum expugnando, et Lincolniæ partes pacificando, patri egregie militavit.

III. Qualiter castellum de Malesharth suppeditando, et Scotorum regem ab Eboraci finibus profugando, boreales regni partes pacificavit.

IV. Qualiter ecclesiam Lincolniensem sponte resignando, et patris cancellariam suscipiendo, eidem circa extrema strenue militavit.

V. Qualiter patri afflicto et in ægritudine posito in-

separabiliter affuit, eumque usque ad obitum non dereliquit.

VI. Qualiter, patre extincto, fratri adhæsit; eumque in Angliam secutus, multas circa electionem adversitates sustinuit.

VII. De ordinatione ejusdem.

VIII. De adversitatibus, quas Scotorum regem ad curiam ducendo, Cantuariæ et Dovoriæ, in fratris transfretatione suscepit.

IX. Qualiter ad fratrem transfretando, eumque de loco ad locum sequendo, gravem ejusdem indignationem, quia vacuus venerat, incurrit.

X. Qualiter Turonis demum fratris gratiam et pacem recuperavit.

XI. Qualiter nunciis de curia Romana reversis, contra tantos adversarios electionis suæ confirmationem et pallium impetravit.

XII. Qualiter nunciis iterum ad curiam transmissis, cum aliis privilegiis magnis Dunolmensis exemptionem evacuavit.

XIII. De consecratione ipsius; et qualiter Turonis ab archiepiscopo loci ejusdem cum multa solemnitate est sublimatus.

§

I. Secundus liber continet de transfretatione Gaufridi Eboracensis archiepiscopi in Angliam, obsessione ejusdem, captione, et in castello Dovorensi retrusione.

II. De fama eventus hujus, et totius Angliæ in cancellarium commotione.

III. De persuasione Covetrensis episcopi Hugonis, et comitis Moritoniæ per ipsum ad vindictam animatione. De titulis Covetrensis.

IV. De liberatione archiepiscopi.

V. De conventu procerum et pontificum apud Radinges.

VI. De colloquio inter Windesoram et Radinges.

VII. De solemni apud Radinges sententiæ prolatione.
VIII. De fuga cancellarii et confectione.
IX. De obsessione ejusdem, depositione et dejectione.
X. De archiepiscopi Rothomagensis Galterii in justiciarium electione.
XI. De Eboracensis completa victoria, celebri atque solemni inthronizatione.
XII. De Eliensis episcopi apud Dovoriam in habitu muliebri captione, vapulatione et incarceratione.
XIII. De liberatione ejusdem et transfretatione.[1]
XIV. Qualiter iterum apud Dovoriam sub prætextu legationis applicuit.
XV. De concilio contra ipsum Londoniis convocato, et secunda ejusdem expulsione.
XVI. De mora ipsius et insidiosa transmarinis in partibus expectatione.[2]
XVII. Descriptio beluæ multiformis.

Introitus secundus.

Mos erat antiquis majorum imagines et picturas, quibus eorundem memoria in ævum efferretur, honore quamplurimo venerari. Quanto magis autem vel modernis cura propensior esse tenetur, inditas suorum historias scripto commendatas tanto desiderantius amplexari, quanto eosdem evidentius et diligentius perpetuo constat literarum munimine declarari. Introduction.

Veruntamen si majorum memoria laudabilis tantopere delectare solet, quanto sua cujusque historia digne recitata, cum propriis insonat auribus, plus longe delectat. Vitæ igitur anteactæ, et quasi lustra

[1] Added in the margin: "Qualiter comes Moritoniæ et omnes "fere Angliæ majores contra ipsum summo pontifici scripserunt."

[2] Added in the margin: "De "tertia ejusdem ab Anglia plena "ærumnis discessione.
"De innata ejusdem malitia et "originali natura."

per octo ab ætatis humanæ perfectione jam dimidiatæ, cuncta fere magis inclyta, memoratuque magis accommoda, hoc opusculo, quasi speculo quodam dilucido, cui propinavimus, utinam persuasum esse valeat, ut residuum vitæ ab historia non discrepet exarata, populique per ora manusque jam celebrata.

Quinimmo proficiat potius, et meritis crescst, seseque virtutum studiis quotidie vincat, et hac solum victoria glorietur. Illud itaque Jeronimi ad Nepotianum et ad hujus instructionem cum effectu dirigi possit: "Crescat in te cum annis gratia; crescat cum ætate "justitia, et fides quo antiquior eo perfectior esse "videatur."

Sicut enim maximus laudis profectus est, quotiens sequentibus bonis priora vincuntur, sic indolis egregiæ merita depereunt, si laudem forte maturioris ætatis enormia demerentur. Infelix etenim, in quem illud poetæ meritorum exigentia refundi poterit:

"Cœpisti melius quam desinis: ultima primis
"Cedunt: dissimiles hic vir et ille puer."

Maturans igitur providæ mentis industria mores induere maturiores, maturans, inquam, ipsius jam nunc imminentis fructum assequi maturitatis, canos de cætero non canes attendat; avos quoque plus quam aves respiciat. Sed quoniam virtute decet non sanguine niti, plus animi tamen quam atavi nobilitate lætetur. Et sicut in dignitatum honores, ab archidiacono in electum, ab electo in cancellarium, a cancellario in archiepiscopum, non longis ab invicem temporum intervallis gradatim ascendit, sic per ætatum gradus singulos virtutum suscipiat incrementa, justitia, prudentia, largitate laudabilis et liberalitate.

Explicit.

INCIPIT LIBER DE PROMOTIONIBUS ET PERSECUTIONIBUS GAUFRIDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI.

Cap. I.

De ortu Gaufridi Eboracensis archiepiscopi, educatione et promotione.

Galfridus itaque Anglorum regis Henrici secundi filius, et ab avo nobili Andegavorum comite nomen adeptus, inter fratres legitimos, Henricum tertium, Pictavensum quoque et Britonum comites, naturalis ipse, natuque major, non minori diligentia est et dilectione nutritus. Literarum vero studiis et liberalibus disciplinis a pueritia datus, et in sortem Christi electus, per ordinum dignitatumque gradus seriatim ascendens, in clero statim, ut regium decebat sanguinem, non indebite est sublimatus.

Birth and education of Geffrey, archbishop of York.

Inter varios igitur, ad quos juvenilibus annis rapiebatur honores, archidiaconus Lincolniensis existens, quoniam Cæsaribus virtus competit ante diem, cum adhuc quartum ætatis suæ vix lustrum implesset, patris assensu unanimique fratrum concordia, vacante sede Lincolniensi, in ejusdem loci episcopatum est electus.

Revolutis itaque perpaucis annorum curriculis, fortuna variante vices et semper lætis tristia miscente, cum prænotati tres filii pravorum consilio in patrem arma sumentes eum capitaliter persequerentur, primævi socerum Ludovicum Francorum regem, necnon et Guillelmum Scotorum principem, comites quoque tam Cestriæ quam Leicestriæ, et Hugonem Bigod, cum aliis

baronibus multis, tam Anglicanis quam transmarinis, complices habentes et fautores, hic solus paternas injurias atque molestias tanquam proprias anxie ferens, ad tuendum ejus honorem, a filii natura non degenerans, omnimodas erigit intentiones.

Statuens igitur imprimis ad monita Eliensis cancellarii, qui et postea episcopus Londoniensis extiterat, patri in pecunia subvenire, per totam diocesis Lincolniensis amplitudinem collectam fieri fecit immoderatam. Postmodum autem colligens secum deliberansque propensius, quia non habet eventus sordida præda bonos; et quoniam populi favore potius, benedictione pariter et benevolentia, opus hic erat quam exactione; revocatis denuo capitulis, quamquam ad summam excreverit immensam, animo excelso restitui fecit universa.

Cap. II.

Qualiter Lincolniensis jam electus insulæ castellum expugnavit.

His warlike exploits when bishop elect of Lincoln.

Sed quoniam facilius est ardentes favillas ore comprimere, quam innatæ strenuitatis audaciam imminente necessitatis articulo dissimulare; vacillantibus jam fere cunctis, et a fidelitate vel clam vel palam recedentibus; contra suorum omnium monita ad armatam militiam se proripiens, pro patre simul et patria dimicare, seque pro populo clipeum opponere, laudabili animositate, decrevit.

Convocatis itaque militibus multis, et stipendiariis undique confluentibus, ad castellum Rogeri de Mumbrai, qui inter boreales regni barones non modicus extiterat, et inter primos filiis contra patrem adhæserat, circa viginti millia ab urbe Lincolniensi distans, totamque provinciam cædibus, incendiis et deprædationibus vastans, primo vexilla convertit. Erat autem oppido nomen

Insula,[1] eo quod aquis ex omni latere complecteretur, et valde inexpugnabile hactenus haberetur. Veruntamen quia subito nimis et inopinatus advenerat; castrenses, qui præ nimia securitate et negligentia nil tale timentes sibi in alimoniis non providerant, statim ad deditionem sunt compulsi. Unde patet, quia incauta est semper nimia præsumptio et sui negligens. Timor autem prospicere futuris admonet, et diligentiam docet in prosperis et providentiam. Destructa igitur et deleta penitus prædonum spelunca, provincia egregie pacificata, victor ad propria remeavit.

Cap. III.

Qualiter castellum de Malesharth suppeditavit; et Scotorum regem ab Eboraci finibus profugavit.

Compels the king of Scotland to withdraw his army from the borders.

Nec mora, ecce Ranulphus de Glanvilla, qui tunc vicecomes Eboracensis existens, nec longe post Angliæ totius justiciarius erat, ex parte Eboracensis archiepiscopi Rogeri, necnon et cunctorum partium illarum regis et regni fidelium transmissus, devote postulans, et ad electi genua provolutus humiliter deplorans, quatinus eis contra Scotorum regem Guillelmum, qui boreales Angliæ fines cum barbarorum multitudine jam hostiliter invaserat, in manu forti subveniret. Ipse vero licet priore plurimum labore fatigatus, puta cujus a gravamine vix respiraverat, tamen animo invicto,

[1] Insula scilicet de Axholm; in qua castellum Rogeri de Munbrai a Lincolniensibus anno 1174, 3 Non. Maii, expugnatum esse Radulphus de Diceto memorat, in *Imag. Hist.* p. 574. Idem castrum Malesart eodem anno ab Eboracensibus duce Gaufrido ad deditionem coactum refert, p. 577. Gaufridum ad episcopatum Lincolniensem antea fuisse electum uterque historicus confirmat. Electio autem confirmata est demum anno 1175, in octavis S. Johannis Baptistæ, in concilio apud Wodestok; quando et Galfridus Turones a patre missus fuit, "ut ibi scholas exerceret et disce-"ret." Ex fide Benedicti in Historia MS. *De Gestis Henrici II.*—W.

quamquam Ranulpho sine spe certa jam reverso, plenius prosequens quam promittens, validam armatorum manum in brevi conjunxit.

Iter igitur incunctanter arripiens, et cum exercitu pulchro ad Eboraci fines accelerans, cum per decem adhuc millia ab urbe distaret, nuncios archipræsulis ei obviam missos suscepit, ex parte domini sui obnixe postulantes, quatinus pro caritate Dei loco beneficii magni ac remunerationis ad ipsum ea nocte, hospitandi gratia, declinaret. Archiepiscopus autem quasi quatuor ab urbe passuum millibus ei in propria persona obviam venit, rogans attentius et efflagitans, ut quod nunciis impetrare non poterat per se saltem impetrare valeret.

Quod tandem electus, importunitate victus et instantia, de suorum quoque consilio, ut per hoc ipsum patris sui servitio fortius atque fidelius insereret, ei concessit. Maturans itaque reditum archiepiscopus, voti compos et hilaris, cum processione ecclesiæ suæ pulcherrima, ei usque ad urbis medium obviam venit. Plebs autem clipeum ejus, tanquam patriæ liberationem, populique salutem et pacis signaculum, passim deosculari contendebant; clamantes alii, "Beati pedes pacem "portantes;" alii vero dicentes, "Benedictus qui venit "in nomine Domini." Et sic cum hymnis et canticis usque in ecclesiam cathedralem perductus est, et a toto communiter tam clero quam populo cum gaudio magno atque tripudio susceptus.

In crastino vero rumoribus susceptis, quod rex Scotiæ audito electi eventu statim ad sua remeasset, quamquam multorum consilium fuisset ut hoc ad præsens honore contentus reverteretur; tamen vir magnanimus, fortunam urgens et semper successibus instans, nil credens actum cum quid superesset agendum, ad castellum Rogeri de Mumbrai, cui nomen Malesharth, ab Eboraco quasi per viginti millia distans, per quod provincia tota in prædam data fuerat et deprædationem, per novum castellum non procul inde nuper extructum,

victricis palmæ vexilla convertit.[1] Cum igitur ad oppidum jam pervenisset, et tentoriis undique circumpositis id obsedisset, castrenses eadem nocte cingulum exterius, quo claudebantur, fossatis altis et forti sepe munitum, igne apposito combusserunt, et se protinus intra muros ex diffidentia retraxerunt. Electus autem, positis circa exercitum vigiliis et excubiis armatis, propter nocturnos Scotorum impetus quos formidabant, per machinas bellicas, quas attrahi fecerat, tam subterraneas quam balistas, acriter insultus continuando, non absque labore plurimo atque periculo, eos infra dies paucos ad deditionem coarctavit, castrumque delevit, captis in eo militibus xxx. et sagittariis armatis lx. Episcopum quoque Dunolmensem, Hugonem de Pusatio, qui a fide jam vacillare et fidelitate regis in partem adversam declinare videbatur, quamquam invitum, ad se venire, fideique pariter ac fidelitati stare, coegit.

Quibus ad vota completis, accepto quoque rumore quod rex Albaniæ castrum quoddam, quasi per millia duodecim a Richemunt distans, cui nomen *Beoves*, jam obsederat, statim ad ipsum inde removendum invictus labore vexilla direxit. Sed cum aliquantulum versus partes illas processisset, audito iterum regem adventum ejus non expectando reversum fuisse, Eboracensi provincia tam a proditorum et prædonum infestatione quam a barbarorum irruptione liberata, cum duplici immo multiplici victoria remeavit.

Quinimmo ut brevi eloquio laudis ad cumulum multa concludam, nullum in regno grave periculum, nullum urgens instabat incommodum, in quo viri virtus innata strenuitate non eniteret. Ubique nimirum, sicut in

[1] *convertit*] "Prius tamen quam "ab urbe discederet archiepiscopus "ei aulam suam ostendit nuper "extructam, regiam scilicet, insig- "nem miro lapideo tabulatu, et "columnis sublimibus erectam, "Pariisque structuris et marmore "distinctam, dicens: 'Respice, fili, "'quoniam ad opus vestrum hæc "'omnia feci;' sicut postmodum "rei eventus, quocumque tamen "hoc spiritu dixerit, adimplevit." Add. in marg.

regis Scotorum apud Anwicense castrum non longe post interceptione, et in aliis multis, per se et per suos, fideliter ut decebat et naturaliter patri filius assistebat; adeo quidem ut apud Huntendunnense municipium, quod paulo post deletum fuit, cum patri septies xx. militum agmine septus præter alios armatos quamplurimos occurrisset, rex gavisus in multorum audientia dixisse memoratur: "Alii filii mei se revera "bastardos, iste vero solus se legitimum et verum esse "probavit."

Cap. IV.

Qualiter ecclesiam Lincolniensem sponte resignando, et patris cancellariam suscipiendo, eidem circa extrema strenue militavit.

Resigns the see of Lincoln, and is made chancellor by Henry II.

His ita peractis, quoniam adolescentem se novit, et animo excelso ad majora spiravit, nec ordines adhuc majores vel consecrationem suscipere voluit, nec his sine episcopatum amplius detinere sustinuit, electioni, qua promotus fuerat, ultronea voluntate renunciavit, et episcopatum resignavit; patre ipsius, quoniam ipsum in guerris, quæ ei tam a filiis quam rege Francorum circa extrema crebrius imminebant, sibi pernecessarium fore sciebat, assensum præbente, eique cancellariam suam cum castellis duobus, Beaugi scilicet in Andegavia et Langeis in Turonia, necnon et castellis aliis terrisque quamplurimis, tam in Anglia quam transmarinis, et præter hoc archidiaconatum Lincolniensem et archidiaconatum Rothomagensem, thesaurariam quoque Eboracensem, et tam ecclesias quam præbendas variis in locis varias, conferente.

Cum igitur in omnibus guerris, tam contra fratres quam regem Franciæ se ubique pro patre fideliter opposuisset, tandem in guerra illa ultima patri, per comitem Pictavensem a rege Franciæ facta, ubi non solum ab aliis verum etiam a juniore filio Johanne, quem præ omnibus adeo dilexerat ut et aliorum iram

ob hoc et indignationem sibi comparaverit,[1] in fine relicto, qui ubique se verum antea probaverat, in hoc extremo negotio et quasi mortis articulo se per omnia verissimum comprobavit.

In urbis igitur Cenomannensis incendio, quamdiu locum habebat defensio, inter primos et præcipuos animositate conspicuus, igni et hostibus resistebat. Demum vero rege jam ob ignis instantiam exire compulso, et comite Ricardo cum Francis patrem e vestigio persequente, hic ei in cunctis periculis, ubi multi in via versus Frenellas præ calore nimio et festinatione extincti passim occubuerunt, individuus assistebat. Et cum in villa quadam modica extra castrum ea nocte quasi inter hostes et patrem hospitari voluisset, et se periculis in omnibus exponere, patre non permittente, intra municipium adductus est; ubi et rex ei, quoniam Cenomannis sua fere cuncta perdiderat, interulam propriam et vestimenta donavit. Et cum, cœna sumpta, rex in strato decumbens præ confusione et ira nequaquam vestibus exui voluisset, vix tandem filii sui pallio se sustinuit operiri.

In crastino vero, contra suorum fere omnium consilia, cum comitatu perpauco versus Andegaviam rege properante, fidei tamen sacramentique vinculis senescallo Normanniæ, Guillelmo Radulphi filio, et comite Guillelmo de Mandevilla ante constrictis, de munitionibus Normanniæ cunctis, siquid de ipso sinistrum forte contigerit, filio suo juniori Johanni reddendis, quamquam tamen et ipse ab eodem, proh dolor! paulo post discesserit, cancellarius cum exercitu fere toto versus Aleconam divertit. Unde statim cum centum militibus bene paratis et electis patrem non absque periculo sequens, cunctis nimirum interjacentibus viis jam propemodum ab hoste occupatis, rebus in afflictis cum gaudio magno a patre susceptus, se ei apud Savingni fideliter adjunxit.

[1] *comparaverit*] Over this word *vel suscitavit* is written in a smaller hand.

Cap. V.

Qualiter patri afflicto et in ægritudine posito inseparabiliter affuit, eumque usque ad obitum non dereliquit.

Attends his father's death-bed and funeral.

Capta vero urbe Turonensi, post colloquium de Azai accedens ad patrem in via cum lacrimis rogare cœpit et efflagitare, ut crastino colloquio, ubi se misericordiæ regis Francorum supponere omnino deberet, ei non interesse liceret. Dicebat enim se nullatenus sufferre posse, ut dominum et patrem suum tam ærumnosam pacem facere videret. Et sic ab invicem ea vice cum singultibus magnis et largis lacrimarum fontibus discesserunt. Pace vero in crastino facta, cum ibidem rex gravi morbo decubuisset, ira videlicet et indignatione tantæ confusionis suæ morbo materiam ministrante, cancellarius quoniam eidem ab Azai lectica delato pro pietate pariter atque dolore assistere non potuit, apud Chinonem jam constituto inseparabiliter adhæsit; et quem sanum dilexerat et in prosperis, adversis afflictum et in ægritudinis lecto positum non reliquit. Sedens igitur aliquando, patrisque caput et humeros sinu fulciendo, milite quodam pedes ejusdem gremio sustinente, dum flabello muscas a facie patris abigeret, oculos quos diu clausos præ morbi anxietate tenuerat tandem rex aperiens, filiumque respiciens, cum gravi suspirio in hæc verba prorupit: "Fili," inquit, "carissime, quia quicquid patri filius fidelitatis et gratitudinis in vita conferre potuit, mihi semper conferre studuisti; si ab hac ægritudine Deo propitiante convaluero, tibi patris optimi proculdubio vices rependam, et inter maximos potentesque meæ ditionis viros te constituam. Quod si forte nunc occumbendo tibi retribuere non potuero, Deus qui bonorum omnium retributor est et auctor tibi retribuat, quod in omni fortuna mea te mihi tam

"naturalem patri filium exhibuisti." Cui statim ille respondit: "Sufficit mihi sanitas, pater, et prosperitas tua; "quam si Deus et fortuna secunda conferre et conservare "voluerit, nihil mihi ad desiderii cumulum deesse fate- "bor." Eoque dicto surgens, et abinde cum magno ululatu fletuque recedens, ibi moram amplius facere præ nimio dolore non sustinuit.[1] Demum vero die critico, septimo scilicet a quo decubuerat, febre jam vincente, audiens patrem in extremis agentem, luctuosus et lamentabilis accessit. Ad cujus lamenta lumina jamdiu clausa rex aperiens, eumque recognoscens, in hæc verba tenui voce prorupit: "Desiderium meum, fili carissime, foret ut "Wintoniensis ecclesiæ vel potius Eboracensis cathe- "dralem honorem per Dei gratiam obtineres." Et accipiens annulum aureum optimum cum pantera,[2] quem valde carum habebat, quem et regi Hispaniæ genero suo mittere proposuerat, ei cum benedictione sua porrexit. Alium quoque annulum suum insignem, saphiro præditum preciosissimo ac virtuosissimo, quem pro magno diu thesauro habuerat, eidem dari præcepit. Sed quanquam testamenti favorabilis sit antiquitas, et irrefragabilis de jure auctoritas, sicut in aliis multis, liberum in hoc nequaquam fuit quod iterum non redit arbitrium.

Quo facto, quoniam

"Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
"Regumque turres;"

rex denique morbo succumbens spiritum exhalavit.

Qualiter autem inter tot tantasque divitias egenus extiterit; qualiter annulo, sceptro, corona, cunctisque fere quæ regias decebant exequias, in fine caruerit; aliaque plurima, quæ cunctis ad exemplum induci poterunt; liber *de Principis Instructione*, quem ad pos-

---

[1] *non sustinuit*] "Rex etiam plu- "ries ut abinde discederet lacry- "mando rogavit. Dicebat enim "pietate, qua intrinsecus ipsum in- "tuendo movebatur, se non medio- "criter una cum morbo gravari." Add. in marg.

[2] *pantera*] The word is doubtful.

terorum doctrinam pariter et cautelam studiosus animus edere proposuit, diligentius exequetur.

Corpus autem regis apud Fontem Evraldi delatum, filio funus in via pedite tam procurante quam prosequente, cum in ecclesia jam positum fuisset, ecce comes Pictavensis Ricardus, legitimorum extantium primævus et hæres, quantocius advenit. Qui cum ecclesiam intraret et ad corpus accederet, facies patris in ejus adventu sudario quo cooperta fuerat nudata comparuit. Quæ tanquam colorata et solita feritate non exuta cum omnibus appareret, comes non absque fremitu carnis et horrore coram corpore genua ponens in oratione modicum et tanquam orationis Dominicæ per horam vix remansit. Sed statim cum ecclesiam intrasset, sicut perhibent qui præsentes fuerunt, regis utraque naris sanguineas guttas emisit; adeo ut assidentes et funus servantes os et faciem sudario detergere et purgare aliquotiens oportuerit.

Cujus autem rei signum sive portentum hoc esse potuerit, quoniam expressa nocent, diligens per se lector advertat.

His ita peractis cum claustrum et capitulum jam comes intrasset, turba, ut assolet, plus prædam quam hominem sequente, cancellarius in ecclesia cum monialibus fere solus funeri paterno individuus assidebat. In crastino vero cum exequiis et sepulturæ paternæ filius uterque devote satis et reverenter interfuisset, cancellarius comitem, reddito eidem patris sigillo, quod in ejusdem statim obitu sub sigillis baronum qui tunc aderant fideliter signaverat, per aliquot dies secutus est, ab eo ut videbatur fraterna dilectione susceptus. Comes autem cum in Normanniam ire properasset, cancellario post ipsum aliquantulum in Turoniæ et Andegaviæ partibus moram faciente, cum ad ipsum postea in Normannia venisset, vultum ejusdem a se per invidorum malitiam valde aversum invenit.

Cap. VI.

Qualiter patre extincto fratri adhæsit, cumque in Angliam secutus, multas circa electionem adversitates sustinuit.

Tempore vero parum procedente, paucis post fratris transfretationem diebus, cum ipse quoque in Angliam transfretasset, ecce personæ et canonici Eboracensis ecclesiæ, abbates quoque et priores provinciæ illius, ei in partibus Londoniæ occurrerunt, obnixe supplicantes et efflagitantes, ut electioni ipsorum, quam in ejus absentia de ipso fecerant, efficaciter assentiret. Statim enim ex quo tam regis voluntas extrema quam et comitis assensus eis innotuit, ipsum unanimiter elegerunt. Ipse vero renuens omnino et refutans, honorem oblatum tam verbo quam voluntate recusavit. Certum est enim quod nunquam ei dignitas illa, inter hæc initialia, vel animo sedit vel placere potuit; nisi quod paternæ voluntati solum prima fronte resistere nolens, quoquo modo renitens et invitus acquievit. Prædictæ namque personæ, quoniam alias assensum ab ipso extorquere non poterant, canum et avium cursu volatuque, quibus tam natura quam nutritura delectabatur, uti posse interdum ex industria consenserunt; dum tamen alias episcopali officio propensius indulgendo, justitiam et æquitatem observaret. Quo facto, vix tandem assensum præbens, et ad fratrem apud Windesoram veniens, totum iterum tam animum ipsius quam vultum a se alienatum invenit. Decanus enim Eboracensis ecclesiæ, cui nomen Hubertus Walterus, qui et paulo post Salesburiensis episcopus effectus est, se ejusdem Eboracensis ecclesiæ tunc electum gerens, reginam matrem comitis novercali forte natura ad malum pro more proniorem sibi jam allexerat, et per ipsam Ranulphumque de Glanvilla similiter et comitem Ricardum, qui omnes una tanquam ex condicto parati fuerant cancellarii promotionem impedire.

Espouses the cause of Richard I.

Sed quoniam vexatio dabit intellectum, et virtus plerumque in infirmitate et adversitate perficitur, tandem multis altercationibus et appellationibus hinc inde factis, post comitis coronationem, apud Peppewelle, ubi electiones episcoporum et abbatum factæ fuerunt, ejus electio communi omnium assensu renovata fuit, et per os etiam Hugonis Dunolmensis episcopi, suffraganei sui, et provinciæ totius sub ipso personæ dignioris, solemniter est pronunciata.

Cap. VII.

De ordinatione ejusdem.

Is ordained. His ita completis ecce nuncii semel et secundo, primo milites, deinde clerici et episcopi, a rege transmissi, nunciantes ei, et ex parte regis firmiter præcipientes, quatinus ad sacerdotii gradum sine cunctatione promoveretur; alioquin acriter interminantes totius archiepiscopatus regalia in fiscales abusus quantocius convertenda. Ipsi vero mandatum ob hoc valde displicuit; sperabat enim[1] si de rege fratre suo in peregrinatione tam periculosa quicquam forte sinistre contigerit, se regnum universum vel regni partem non modicam assecuturum. Dum autem super hoc cum clericis et personis ecclesiæ suæ diutius et diligentius deliberasset; demum ad instantiam et supplicationem omnium quamplurimam, quamquam invitus et dolens, se ordinari velle consensit; propositum enim et animo fixum habuerat, se non ab alio quam summo pontifice vel ordinari velle vel consecrari. Victus tamen suorum instantia, per manus impositionem suffraganei sui Johannis Galwediensis episcopi sacerdotii gradum suscepit; a principali suffraganeo suo et fere singulari, Hugone

[1] *enim*] "Et animositate innata quasi certum habebat." Marg.

videlicet Dunolmensi episcopo, quoniam promotionem suam pro posse impedierat, eique in cunctis fere agendis adversarius hactenus extiterat, illud fieri omnino recusans. Qua occasione magna inter eos postmodum orta contentio fuit; sicut in sequentibus palam erit. Rex autem audita fratris sui ordinatione, et quod in sacerdotem jam promotus fuisset, respondisse memoratur: "Ex hac parte jam securi sumus, et hinc de "cætero nobis cura sopita est et cogitatio." Senserat enim in multis conflictibus, quibus ipse contra patrem, hic vero pro patre dimicaverat, viri virtutem et innatæ strenuitatis animositatem; ideoque ex abundantia cordis os pronuncians, conceptum animi coram privatis denudavit.

Contigit autem ut, hoc facto, rex injustas ei petitiones per litteras suas et nuncios persæpe fecisset, quibus contra jus et æquitatem obtemperare confidenter abnegabat. Unde nonnunquam regiis in hunc modum crebrescentibus exactionibus, verbum animosum et memoratu dignum emisit: "In regalibus," inquit, "et his "quæ ad regem spectant, regiis mandatis justum est ut "acquiescam; super ecclesiasticis autem rebus, et his "quæ ad ordinem ac dignitatem meam pertinent, duos "apostolicos non habebo; sufficit enim unum habere, "cui utinam in justis ac necessariis digne valeam obe-"dire." Quod verbum ad regem sinistre delatum et prave interpretatum, quia nihil adeo bene dictum quod non possit malignitas depravare, animum ejus erga electum non mediocriter exasperavit.

CAP. VIII.

De adversitatibus, quas Cantuariæ et Dovoriæ in fratris transfretatione suscepit.

INTEREA cum rex Angliæ regem Scotiæ propter dissentionum causas non modicas, quæ super regnorum finibus Suffers persecution.

olim emerserant, literis et nunciis ad curiam vocasset, ipse, nisi Eboracensem electum prævium haberet et deductorem, omnino venire recusavit. Cum itaque de mandato regis electus eum, non absque labore sumptuoso primo Londonias dein Cantuariam, deduxisset; rex interim frater ejus ipsum de duobus castellis prænominatis in partibus transmarinis, Beaugi scilicet et Langeis, aliisque terris quas in finibus illis ex patris donatione habuerat, subito destitui fecit et privari. Quo audito, electus regi Scotiæ significavit, ut quoniam in hoc quem sibi fecerat conductu illud ei damnum accidit et dispendium, a fratre suo ut ejus gratia restitueretur modis omnibus impetraret. Ipse vero, licet se prius hæc quam sua facturum firmiter pollicitus, propriis ad vota peractis, quoniam altius descendunt injuriæ quam beneficia, pristinas forsan alta mente repostas recolens atque revolvens confusiones, super electi negotio nullam prorsus faciens mentionem, a Cantuaria quantocius versùs Scotiam repatriavit.

Sed quoniam nunquam sola veniunt scandala, et quoniam varias versat fortuna vices, et semper lætis tristia miscet, malis tanquam agmine facto mala cumulando; cum legatus curiæ Romanæ Johannes Anagninus, qui apud Dovoriam pridie applicuerat, Cantuariam jam venisset; et omnes fere episcopi Angliæ et personæ majores illuc confluxissent, tum propter regis transfretationem, tum etiam ut una cum rege Cantuariensem archiepiscopum Baldewinum et monachos suos, scilicet Sanctæ Trinitatis, qui diu abinvicem gravi discordia dissenserant, ad concordiam et pacem revocarent: rex missis episcopis, Dunolmensi scilicet et Covetrensi, electis quoque, Eliensi scilicet Guillelmo qui et tunc cancellarius erat, et tam Wintoniensi Godefrido quam Salesburiensi Huberto, cum aliis personis quamplurimis, nunciavit electo nostro fratri suo, Covetrensi episcopo Hugone de Nunant verbi duce et quasi Mercurio, sive Ulixe secundo, sermonem profe-

rente, quatinus electioni citra juris ordinem factæ renunciaret; quam et penitus injustam fuisse, nec stare aliquatenus posse, multis ex causis quanquam non convenientibus assignare, contendebant, Quarum una et quasi præcipua esse videbatur, quod voce Eboracensis tunc decani, scilicet Huberti Galteri, quam primam esse constabat, pronuntiata non fuit; quinimmo contradicente potius et reclamante et contra eandem appellante. Electus vero se his, quæ ab ipsis ei objiciebantur, non respondere teneri constanti animo proponebat; quoniam suffraganei ecclesiæ Cantuariensis sibi et ecclesiæ suæ semper adversantes extiterant; nequaquam de electione sua ad ipsos pertinebat, sed ad dominum papam solum vel ejus legatum; et sic in protectione summi pontificis se et electionem suam, statum et dignitatem ecclesiæ suæ et personæ ponens, ad ipsum appellavit.

Rex autem his auditis, instinctu Hugonis Dunolmensis episcopi, qui justiciarius per Angliam nuper creatus fuerat, et qui pecuniæ interventu, quæ nimis copiose scaturiebat, vel obsequiorum gratia, Buchardum nepotem suum in Eboracensis ecclesiæ thesaurariam paulo ante intrusum, etsi non recte, quocunque modo in archiepiscopum, ut ferebatur, promoveri satagebat, cunctis regalibus electum illico privavit, et in manu Dunolmensis ea constituit. Unde et episcopus ille tunc temporis scribendo dicere consuevit: "Hugo Dei "gratia Dunolmensis episcopus, comes Northumbriæ, "et Eboracensis ecclesiæ custos." Coram suis etiam in thalamis et conclavi quasi in opprobrium et improperium dicere solebat: "Galfridus presbyter hoc fecit;" vel "hoc dixit;" simplicem eum presbyterum jam notans et nullo dignitatis honore subnixum.

Sed hæc ejus insultatio et præconiorum exaggeratio vix per triduum ei duravit. Electus enim eadem nocte ad legatum accedens, ratam electionis suæ confirma-

tionem impetravit, et cum eodem regem in crastino Dovoriam usque secutus est.

Rex autem audito horum adventu, continuo misit ad eos Gualterum Rothomagensem archiepiscopum et prædictos episcopos duos, Dunolmensem scilicet et Covetrensem, electos quoque Eliensem et Salesburiensem, in prioratum in quem hospitandi gratia declinaverant. Qui primo legatum ex parte regis convenientes, interrogare cœperunt acriter et inquirere, utrum electionem Eboracensis electi contra dignitatem regis et honorem regnique coronam, sicut ferebatur, confirmasset. Quibus constanter ille respondit, quia "Confirmavi et adhuc "confirmo, non contra regis tamen vel dignitatem "vel honorem, sed ad petitiones ipsius, quas ut pro-"motioni fratris sui intenderem jam pluries suscepi." Ipsi vero e contra asserebant nullatenus regi placere, ut archiepiscopus fiat, causas assignando varias, appellantes quoque et reclamantes. Inter quos surgens Salesburiensis electus Hubertus Gualterus, se prius ad eandem ecclesiam, in qua decanus fuerat, communi fratrum assensu electum fuisse proponebat; ideoque electionem hujus secundam, priori adhuc pendente, quasi pro nulla habendam. Cui legatus: "Tace frater, "quia ad aliam ecclesiam vocatus es; cui si digne "præesse potueris, satis abundeque tibi sufficere debet." Quo dicto Covetrensis episcopus et Eliensis electus Eboracensem seorsum ducentes, ex parte regis ei secreto proposuerunt, quod nullo modo permissurus erat eum archiepiscopum fore, quia prius Romæ ad ejus electionem cassandam viginti millia marcarum expenderet. Veruntamen in terris et honoribus sæcularibus, tam in Anglia quam partibus transmarinis, quoniam in militia strenuum eum et noverat et senserat, tam ampla manu ei conferret, unde honorifice et copiosissime sustentari posset. Quibus incontinenti ipse respondit, quod honorem, quem per Dei gratiam et postremam

patris sui voluntatem adeptus fuerat, se nulli hominum cedere velle, neque personæ suæ generique toti tantum dedecus ut sua voluntate fieri permitteret, ab ullo persuaderi posse. Quibus auditis, iterum proposuerunt ei, quia rex moram ipsius in Anglia in ejus absentia suspectam habebat; et proinde volebat, ut tempore peregrinationis suæ, per triennium scilicet, in partibus transmarinis perhendinaret. Cui ipse statim de suorum consilio acquievit. Proposuerunt etiam quod rex, tantam peregrinationem aggressurus, auxilio ipsius sicut et aliorum magnorum de regno suo indigebat. Unde et post varias altercationes et consilia multa, demum inter eos ita convenit; quod rex Eboracensi ecclesiæ libertatem de silvestri exactione, quam curiales Forestam vocant, per provinciam de Notingeham evacuanda penitus atque delenda concessit; eandemque ecclesiam ad statum libertatis, quo tempore regis Henrici primi aliquando fuerat, qui eam quoque ab hac servitute liberaverat, redigendam firmiter pepigit, et carta sua confirmavit, et per annulum investivit. Electus vero fratri suo ob tanti tamque sumptuosi conaminis aggressum se duo millia marcarum in auxilium terminis idoneis daturum spospondit.

Quibus in hunc modum concessis, et in scripta sigillis corroborata utrinque redactis, ad regem electus in castellum usque vocatus accessit. Cui rex post varia colloquia demum inter cætera hoc ei coram paucis et in privato proposuit; quod solebat electus coram suis et secreto cooperculum crateris aurei capiti suo imponere, dicens: "Nonne caput hoc aptum esset regiæ "coronæ portandæ?" Et quod regis imaginem in membrana depictam sub pedes projicere et calcare solebat, inquiens: "Sic suppeditari et sic subjici debet rex "pessimus." De quibus cum regi indubitata veritate cautum et constans esse cœpisset quod per invidiam sibi et falso relata fuissent, cœpit fratrem in osculo et quasi in gratiam recipere. Cum autem in crastino

accepta licentia, et tanquam re bene gesta, cum toto comitatu suo lætus et alacer reverteretur; ecce vicecancellarius, cui nomen Johannes de Alescun, ipsum e vestigio sequens, ei ex parte regis acriter exposuit, ut super duobus millibus librarum, in quibus ei tenebatur, sine cunctatione reddendis cum effectu cogitaret; cum tamen duo tantum marcarum millia pepigisset. Ad quod iterum non absque ira et indignatione plurima reversus, post multas altercationes et graves tam dissentiones quam absque amicitia fere et pace abinvicem discessiones, demum compulsus a suis regis voluntatem fieri vix concessit.

Cap. IX.

Qualiter ad fratrem transfretando, cumque de loco ad locum sequendo, gravem ejusdem indignationem, quia vacuus venerat, incurrit.

Incurs the displeasure of Richard; Post tot itaque procellas et fortunæ insultus aversæ plurimum et perversæ, reversus Eboracum, nec ibidem adhuc tranquillitatis portum potuit obtinere. Cum enim ad præscriptam pecuniam reddendam per totam archiepiscopatus provinciam auxilium ei non modicum promissum fuisset, adversarius ejus Dunolmensis episcopus, qui et ea tempestate justiciarius extiterat, quo minus redderetur penitus impedivit. Electus autem, his auditis et visis, ad regem illico transfretare curavit; et inveniens eum apud Liuns in Normannia, primum ab ipso, dum sperabatur solvendo fuisse, satis honorifice ut decuit susceptus est. In crastino vero cognoscens rex quia vacuus venisset, quamquam tamen causas prætenderet, et culpas in Dunolmensem non injuste refunderet, statim versa est in nebulam præmissa serenitas, regisque rancorem magnum incurrit et indignationem; adeo ut totius archiepiscopatus bona regio mandato confiscata, et possessiones in damnum et dispendium non mediocre statim fuerint dissipatæ.

Cap. X.

Qualiter nunciis de curia reversis, contra tantos adversarios electionis suæ confirmationem et pallium impetravit.

Ut autem eidem longe gravius incommodaret, ad cassandam ejusdem electionem misit ad curiam Romanam Bathoniensem episcopum Reginaldum, et decanum Cenomannensem et Buchardum Dunolmensis nepotem. **who endeavours to hinder his election.**

Sed hi clericos electi nostri, quos ex industria præmiserat et cautela, a curia redeuntes obvios habuerunt cum pallio quod impetraverant et electionis a summo pontifice indulta confirmatione. Obtulerat autem electus fratri suo universos totius archiepiscopatus sui redditus, ut annuatim susciperet donec debitum foret persolutum; ipso tantum cum clericis paucis tenuiter exhibitionem habente, et moram interim alicubi satis singulariter faciente. Quod tamen totum rex animo obstinato recusavit.

Cap. XI.

Qualiter Turonis demum fratris gratiam et pacem recuperavit.

Cum itaque regem de loco in locum tædiose nimis et sumptuose diu secutus fuisset, nec gratiam ullam penitus invenire potuisset; quoniam multa ex tempore remedia provenire solent, juxta illud sapientis: **Recovers the king's favour.**

"Tempore mitescunt posita feritate leones;
"Tempore leniri tigris et ursa solent;"

tandem Turonis, ubi rex in signum peregrinationis statim arripiendæ baculum et peram suscepit, bonorum virorum interventu sub hoc tenore principis ira resedit; quod electus ei mille libras præ manibus perquirere

debuit, aliis mille libris, quæ in debito fuerant, regali munificentia condonatis. Secutus itaque regem usque Vergiliacum, ubi ipse et rex Franciæ convenerant, tam laboriosum peregrinationis iter abinde pariter arrepturi, super octingentis ibidem marcis pacem fecit, de residuo debiti usque ad scacarium in Anglia respectum habens. Quibus ita completis, cum iter duorum dierum ultra Vergiliacum regem fraterno affectu jam conviasset, sumpta tandem revertendi licentia et osculo dato, hæc ultima tunc a rege verba suscepit: "Frater, quod ego "diligo illud et diligas; et quod odio habuero id si-"militer exosum habeas; et sic unum cor erimus et "anima una."

Cum his itaque verbis et quasi cum summa fratris gratia reversus est; litteris quoque a rege impetratis de revertendo in Angliam quando voluerit cum ejus licentia pariter et benevolentia, et in majoribus regni negotiis cum justiciariis suis et his, quibus rerum gerendarum cura principaliter commissa fuerat, ut interesset ubique, quamdiu fratri suo regi fidelis, ut decebat, inventus fuerit. Reversus igitur ad urbem Turonensem, cum ibidem ab archiepiscopo loci ejusdem Bartholomæo se consecrandum illico speraret, rex frater suus tam illi quam cæteris cunctis terræ suæ archiepiscopis litteris et nunciis secretis ne manum ei consecrationis imponerent jam districte prohibuerat; quamquam tamen generale mandatum domini papæ electus habuerit, quod a quocunque archiepiscopo consecrari elegerit, manum ei licite consecrationis imponeret.

Cap. XII.

Qualiter nunciis iterum ad curiam transmissis, cum aliis privilegiis magnis Dunolmensis exemptionem evacuavit.

Accidit et aliud incommodum longe gravius. Sæpedictus enimvero Dunolmensis episcopus, quamquam unicus fere suffraganeus ejus existeret, quoniam ordinari ab eo ut dictum est renuerat, ex superbia nimia, quam et gazarum copia et generis prosapia gignit, Romam mittens, et magnam, ut ibi mos est, negotia magna gerentibus pecuniam profundens, privilegium exemptionis impetravit. Quibus auditis, electus quendam clericum suum, virum bonum et liberalem, copiose litteratum et jurisperitum, magistrum Simonem scilicet Calabriæ [1] oriundum, qui pluribus jam annis ei in omni fortuna sua fideliter astiterat, et regi quoque patri suo valde carus et familiaris extiterat, ad curiam Romanam transmisit, et una cum ipso Hamonem cantorem Eboracensem, et archidiaconum de Notingeham Guillelmum Testardum et Radulfum de Wigetot canonicum de Rippunt; qui demum ibidem non inutili labore Dunolmensis exemptionem, quia secreto in camera, et non de fratrum consensu neque debita solemnitate facta fuerat, prorsus in irritum revocarunt, privilegio solitæ et per omnia debitæ subjectionis impetrato. Aliud quoque privilegium Eboracensi ecclesiæ valde accommodum impetrarunt, super eximenda ecclesia eadem cum provincia sua tota ab omni jurisdictione legati cujuslibet, nisi forte cardinalis in curia residentis et a latere summi pontificis in Angliam transmissi. Præterea litteras domini papæ attulerunt Turonensi archiepiscopo districte injungentes, quatinus Eboracensi, omni contradictione et appellatione cessante, munus consecrationis impenderet.

Opposed by the bishop of Durham.

---

[1] *Calabriæ*] So in MS.

Cap. XIII.

De consecratione ipsius, et qualiter Turonis ab archiepiscopo loci ejusdem cum multa solemnitate est sublimatus.

Is consecrated by the archbishop of Tours.

Quibus in hunc modum egregie completis, Turonensis archiepiscopus, convocatis episcopis octo et abbatibus aliisque personis ecclesiasticis quamplurimis, in urbe Turonensi et ecclesia S. Mauricii circa kal. Septembris Eboracensem cum multa solemnitate et debita celebritate consecravit. Qua peracta oblatum est ei pallium a Majoris Monasterii abbate, cui transmissum est a domino papa illi tradendum, quamcito fuisset consecratus.

Hoc autem rarissime contingit, quod die consecrationis suæ metropolitanus pallium obtineat, nisi forte a summo pontifice vel in ejus præsentia consecratus.

His ita completis, celebraverunt duo archiepiscopi simul in eodem altari, consecrator scilicet et consecratus; consecrator alta voce, et consecratus demissa, eadem verba proferentes, et simul signacula facientes, uno existente calice, et illo coram Turonensi, et duabus oblatis; illo solo levante calicem et hostiam usque ad perceptionem; et tunc ipse percepit unam hostiam cum sanguine, et consecratus alteram cum vino communi, quia totum in utroque percipitur.

Facta est autem hæc consecratio anno ætatis consecrati quasi quadragesimo; anno ab obitu patris ejusdem, regis scilicet Henrici secundi, secundo; anno a desolatione terræ Jerosolimitanæ per Saladinum facta quarto; anno postquam Philippus rex Franciæ et Ricardus rex Angliæ versus Jerosolimam iter arripuere primo; anno ab incarnatione Domini MCXCII.

Tunc impleta est visio, quam vidit archidiaconus quidam de eo, priusquam ad ecclesiam alterutram vo-

catus fuisset. Videbatur enim videre ipsum unum pedem tenere super ecclesiam Lincolniensem et alterum extendere super Eboracensem, et sic unum post alterum ad se retrahendo in Eboracensi ecclesia residere.

Impleta est et illa, quam vidit presbyter quidam vitæ bonæ et conversationis apud Norhamptuniam, ipso ibidem pueriles annos agente et liberalibus studiis indulgente. Videbatur enim ei clericaliter et albis induto et tonsorato in coronam amplam et nuper rasam tres guttas olei magnas quasi de cœlo descendere, totumque caput ejus irrigare.

Explicit liber primus de promotionibus; incipit secundus de persecutionibus.

INCIPIT LIBER SECUNDUS DE PERSECUTIONIBUS GALFRIDI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS.

PROLOGUS.

Prologue. SED quidem ut metricis cujusdam versibus sapientis ad hæc utamur;

"Semper adest homini quo pectoris ima gemiscant,
"Ne possit plena prosperitate frui.
"Gaudia nunc luctu, nunc mutat amara secundis,
"Versans humanas sors inopina vices.
"Sola venire solent et vix et sero secunda:
"Et simul et subito semper amara fluunt:"

quas adversitates post adeptæ dignitatis honorem in adeundo ecclesiam suam illico sustinuit; qualiter ille qui cornu Christi sui occulto judicio aliquatenus humiliari permisit, protinus idem egregio per orbem exemplo voluit exaltari; suamque et ecclesiæ suæ injuriam is, qui sibi vindictam clamitat, incontinenti terribili cunctis animadversione vindicandam esse decrevit, sequens operis partitio declarabit. Ubi et frangi superbum omne, proclivique ab alto ruina descendere, neque prosperitatem stabilem nec ærumnam in tempore pertinacem esse comperietur.

Sic etenim nihil hic stabile, nihil hic permanens plasmavit Conditor ille; ut vel eo vanitatis indicio mentes hominum, quoniam varium et mutabile quicquid cernimus, ad vera perpetuaque bona efficacius provocet et invitet.

Explicit.

Cap. I.

De transfretatione Gaufridi in Angliam, obsessione ejusdem, captione, et in castello Dovorensi retrusione.[1]

On his return to England the archbishop is made prisoner and confined in Dover castle, through the instrumentality of the chancellor.

Præmissis itaque rite peractis, versus Angliam archiepiscopus iter arripiens, et apud Witsondiam in Bolonia transfretare proponens, quoniam promotiones magnas majores plerumque sequuntur persecutiones, difficilem ex inopinato transitum et aditum ad propria gravem invenit. Eliensis enim episcopus, Willelmus de Longo-campo, qui cancellarius ante, justiciarius autem Angliæ nuper creatus fuerat, a comitissa Flandriæ necnon et Boloniæ fraudulenter et falso impetraverat, ut ei transitus ibi non pateret, mentiens eum contra regis honorem et regni pacem advenire. Hoc autem ex invidia pariter fecerat et timore. Audierat enim ipsum multis privilegiis munitum accedere, exemptumque penitus a legati jurisdictione, qua per Angliam paulo ante fungebatur, et se in brevi iterum functurum sperabat. Verebatur etiam adventus ejus; quoniam terras suas per archiepiscopatum fere omnes funditus destruxerat, et possessiones universas diripuerat. Et ut plenius immo penitus in fiscales abusus cuncta consumeret, per tres menses vel quatuor, postquam literas regis de restituendis omnibus acceperat, in manu sua occupata retinuit.

Propter hos igitur et alios hujusmodi, quibus in illum graviter deliquerat, excessus, animositatem ejusdem ei non incognitam plurimum reformidans, ipsum a regno modis omnibus excludere satagebat. Et tamen Willelmus iste, clericus ejusdem de mensa sua diu ante juratus quoque ipsius, ne dicam perjurus, extiterat; qui et homagii pariter et fidelitatis vinculo

---

[1] This rubric is supplied from the contents of the chapters.

eidem astrictus fuerat. Præfecerat enim eum officialem per archidiaconatum suum Rothomagensem; unde et regis Henrici patris sui nonnunquam indignationem et iram fere incurrit. Improperabat enim eidem pluries, quod proditorem suum, et proditionis hæredem ex utroque parente, familiarem habebat. Cæterum ipse apud castrum de Ginnes existens, et audiens per partes illas et portus se transfretare non posse, ad comitissam Flandriæ nuncios dirigens, diligentius inquirere cœpit, utrum ejus mandato factum fuisset, et facti causam. Quæ respondit, quod ad instantiam cancellarii Angliæ, et justiciarii hoc fecerat; cujus mandatis tanquam unius ipsorum ex utriusque præcepto, tam regis Angliæ scilicet quam comitis Flandriæ mariti sui, obtemperare tenebatur. Veruntamen licentiam dedit, ut omnes de comitatu suo, tam clerici quam laici, cum equis saginariis et clitellis, cunctisque rebus præter corpus suum, licite transfretarent, dum tamen non alibi quam apud Dovoriam applicarent.

Præmissis itaque clericis suis et magistro Simone, qui sexta feria apud Dovoriam applicuerunt, et statim fide astricti fuerunt, quod ab eo castro sine licentia non discederent, ipse in crastino die Sabbati scilicet, in navicula quadam, non Bolonica sed Anglica, paucis comitatus atque privatus, in eodem Dovoriæ portu applicuit.

Hic autem mihi notabile videtur, quod sicut Thomas Cantuariensis patriam fugiendo exiliumque petendo, eodem maris littore nec procul abinde, nave modica insularem tyrannidem vix evasit, sic e diverso Eboracensis iste, patriam petendo ecclesiamque suam devotus adeundo, simili tyrannide vexabatur.

Cum itaque mane parum ante tertiam applicuisset, statim occurrerunt ei castellani, qui adventum ejus in littore observaverant, præcipientes acriter ut ad dominam suam castellanam, scilicet sororem cancellarii, cui nomen Richeut, in castellum veniret. Ipse vero verba eorum respuens, versus prioratum equitabat.

Et cum unus ex castrensibus in equo forti scelus accelerans, ut eum fræno retineret manum extenderet, ipse solita nondum exutus audacia, et militaris disciplinæ quam frequentaverat exercitium, quamque innatam habebat animositatem dissimulare non prævalens, glutonis illius equum adeo in latere a se propellendo dextro pede percussit, ut utrumque fere ad terram prostratum reddidisset; et sic amplius intactus et illæsus ecclesiam intravit. Cancellarius enimvero, quoniam

"Asperius nihil est humili cum surgit in altum,"

nec bellua tetrior ulla est, etc., audito ejusdem versus Angliam adventu per omnes orientales Angliæ portus literas præmiserat in hunc tenorem:

"Willelmus Dei gratia Eliensis episcopus, apostolicæ "sedis legatus, et domini regis cancellarius, vicecomiti "Sutsexe salutem. Præcipimus tibi quod si Eboracensis electus applicuerit in aliquem portum in balliva tua, aut aliquis nunciorum ejus, eum retineri "facias, donec mandatum nostrum inde receperis. Et "similiter præcipimus, quod literas domini papæ, aut "alicujus magni viri, quæ illuc venerint, retineri "facias. Teste meipso apud Preston xxx. die Julii."

Missa igitur audita, cum se obsessum undique jam archiepiscopus audisset, rei eventum castellanæ nunciavit; quærens et scire volens, utrum huic facinori auctoritatem adhibuisset. Ipsa vero incontinenti cancellarium fratrem suum laudavit auctorem; dicens et asserens, quoniam si castrum illud totum, vel etiam urbem Londoniensem comburi jussisset, indubitanter obtemperaret. Venerunt itaque imprimis milites de provincia, Willelmus scilicet de Aubevilla et alii, cum castellanis, monentes et ex parte cancellarii præcipientes, quatinus fidelitatem domino regi et cancellario sub cautione juratoria statim præstaret. Quibus illico respondit, quod regi fratri suo fidelitatem antea fecerat, et quod aliam propter illos non faceret; cancellario vero se

nihil aliud facturum, nisi quod proditori regis et regni et suo faciendum erat. Quibus auditis, cum indignatione reversi, statim armata manu obsederunt eum, et posuerunt ubique custodes ad ostia cuncta et exitus omnes; nec eum etiam permiserunt cibos in villa habere venales. Cumque intrasset cameram quandam a latere claustri, intra ecclesiam et cameram illam protinus armatos posuerunt. Sed mane, dominica scilicet, exiens a camera coram ipsis ecclesiam intravit intactus ab ipsis et illæsus; ejus vestigia sequens, qui "transiens per medium ipsorum ibat, quia nondum "venit hora ejus."

Cum itaque missæ solemnia ipso celebrante peracta fuissent, publice candelis accensis excommunicavit castellanam nominatim, et omnes alios generaliter, tam armatos quam inermes, quicumque violentiam illam vel faciebant, vel per quos fiebat. Quo facto adeo aggravari cœpit obsessio, quod extra ecclesiam eum ire non permiserunt, sed intra ipsam ecclesiam custodes suos posuerunt. Cumque ibidem fuisset usque ad vesperam jejunus, tandem advenit constabularius, cui nomen Matheus de Clara, cancellarii sororius, rogans et monens præcipiensque, ut regi et cancellario fidelitatem exhiberet. Qui statim responsum accepit simile priori; hoc addito tamen, quod quando coram episcopis et baronibus regni regisque fratris sui fidelibus veniret, se consilio eorundem, si regi plus quam fecerat facere deberet, libenter obtemperaturum, salvo in omnibus ordine suo et dignitate.

Constabularius autem, his auditis, permisit eum ab ecclesia exire in cameram, ubi prius extiterat, et cibos habere venales; custodia tamen circa ecclesia habita et in nullo prorsus diminuta. Cum itaque sic ibi mansisset usque ad feriam quintam, nunciatum est ei contra vesperam milites armatos, a cancellario transmissos, ut eum caperent jam venisse. Et cum sui vix compulissent eum ecclesiam intrare, ecce armati sub

capis quindecim vel plures, tam milites quam servientes, ad ostium ecclesiæ jam pulsabant, clamantes acriter et comminantes, nisi eis ocius ostia paterent, se statim eadem confracturos. Asserentes igitur et affirmantes, se cum archiepiscopo locuturos cum pace, et pro pace intrare velle, apertis januis intraverunt capati circa decem super loricas; et hi Bragmanni erant et coterelli Flandrenses conducti. Cumque ipsum in cathedra juxta altare sedentem invenirent, stola alba indutum, orariumque habentem in collo, et crucem bajulam in manibus auro et ebore distinctam, eum in hæc verba convenerunt: "Mandat tibi cancellarius, quoniam "contra prohibitionem regis et suam hanc terram "intrasti, navem ut intres, et retro transfretare "festines." Quibus cum responsum dedisset se nihil pro cancellario facturum, sed se pacifice in regnum venisse; quod inde apparuit, quia neque Bragmannos neque Flandrenses, quorum copiam habere potuerat, secum adduxit; sed cum licentia et bono amore regis fratris sui in regnum venerat, sicut ex literis ipsius, quas etiam cancellario super hoc transmiserat, palam fuit. Cui illi: "Si nihil aliud dicere volueris, oportet "quod impleamus quod nobis injunctum est." Et sic, ipso eis amplius non respondente, exeuntes, abjectis capis armati reversi sunt.

Sed quoniam "omnia quæcunque fecisti nobis, Do-"mine, in vero judicio fecisti; quia peccavimus tibi, "et mandatis tuis non obedivimus;" ut uno eodemque facto et intolerabilem illius arrogantiam, qui frangis omne superbum, evacuares, et generosam hujus celsitudinem, quia vexatio dabit intellectum, per tribulationes humiliares; venientes ministri nequitiæ, ad nefas omne parati, et invenientes sedentem adhuc intrepidum et immotum, iterum monuerunt et præceperunt, ut mandato cancellarii obtemperaret, vel aliud jam videret. Et cum nullum aliud responsum habere potuissent, primo ponentes genua coram altari et percutientes

pectora sua, postea surgentes, ipsumque per humeros et brachia tenentes, extraxerunt. Sed cum ad ostium venissent, et jam exire voluissent, ille renitens retro cecidit; sed ipsi renitentem et reluctantem per pedes et brachia portantes extraxerunt, ita quod caput ejus super pavimentum ecclesiæ graviter illideretur. Et cum extra ecclesiam ei equum adducerent, in quo equitaret, ascendere noluit, sed pedes ibat, crucem semper in manu portans; et sic per aquas et loca limosa usque in castellum perductus est, et constabulario traditus; qui statim genibus positis coram ipso cum lacrimis, et dolens ut videbatur, eum suscepit, et in turre principali retrudi fecit.

Hoc autem mihi notabile nec sub silentio prætereundum videtur; quod cum dies illa serena fuisset, tanta facta est eadem nocte, in mari et in terra, et tam importuna procella, tantaque ventorum rabies et violentia, quanta multis ante temporibus nec visa in partibus illis nec audita fuisset; adeo ut pro miro a multis vel potius pro miraculo duceretur, tanquam elementa, tanti facinoris conscia, novi et exquisiti sceleris horrorem nova præter solitum concussione pronunciarent. Clausus igitur ibidem atque retentus octo diebus, duobus primis in turre, et aliis sex in castro inferius, cum tribus clericis tantum et servientibus quatuor, quos secum habere vix permissus fuerat, in nullo castellanis communicare volebat, nec etiam in aqua vel igne; sed quotidie in villa inferius cibos suos ministri sui faciebant, et usque ad eum in castrum deferebant, cum aqua et igne; et tantum ad vesperam quotidie manducabat; nec unquam ibi super culcitram jacere volebat. Tertio vero captionis suæ die equi sui omnes ad cancellarium adducti sunt; in quorum adventu, quasi re bene gesta, et tanquam victor, exultare cœpit capta præda, quando dividit spolia. Interim autem quotidie fere venerunt nuncii de cancellario, nunc ei nunciantes quod si reverti vellet et

transfretare, naves ei invenirentur ; nunc ut fidelitatem domino regi et cancellario cautione præstita exhiberet : quorum ipse verba omnia atque mandata animo constanti respuebat. Constabularius autem prænominatus, saniori fretus consilio, et pœnitentia ductus, quamquam tamen ab initio invitus ei et non ex animo molestus fuisset, ad pedes ipsius se provolvens, semel et sæpius cum lacrimis et humilitate veniam imploravit ; eique, sicut in tali loco potuit, talique casu, quantum valuit honorem exhibuit. Unde et tantam in oculis archiepiscopi gratiam invenit, quod ipsum inter excommunicatos et obstinatos, pœnitentiam attendens et compunctionem, clementer absolvit ; illius vestigia secutus, qui pro persecutoribus suis exoravit.

Cap. II.

De fama eventus hujus, et totius Angliæ in cancellarium commotione.

Fama vero tam horrendi facinoris cunctos per regni amplitudinem, tam in populo quam clero constitutos, adeo in cancellarium jam concitaverat, ut vix unum de tot modo millibus invenire valeas, qui hanc injuriam quasi propriam omni conamine vindicandam non judicaret. Episcopi quoque per regnum fratris et coepiscopi sui ærumnis anxie condolentes, in tali casu et tam inopinato, nihil ex contingentibus omiserunt. Lincolniensis enim episcopus Hugo, statim audito rumore, in prædictum castellanum et castellanam nominatim, in cunctos autem autores sceleris hujus et fautores generaliter, candelis accensis, apud Oxoniam palam et publice sententiam dedit. Londoniensis vero Ricardus, qui et suffraganeorum Cantuariensis ecclesiæ decanus extiterat, et ad quem specialius pertinebat, ob administrationis regiæ qua fungebatur reverentiam, mitius in eum ne dicam remissius agens, in partibus de Norwic ad ipsum accessit, monens attentius, et sub interdicti demum

Popular indignation at his restraint.

interminatione firmiter injungens, quatinus archiepiscopum cum suis universis absque dilatione liberaret. Norwicensis quoque Johannes, quamquam valetudinarius, non invalide tamen apud Norwic ad ipsum accedens, non tepide, non trepide, sed acriter et acute super eodem ipsum casu convenit.

Cap. III.

De persuasione Covetrensis episcopi Hugonis, et comitis Moritoniæ per ipsum ad vindictam animatione.

Efforts made, especially by Hugh bishop of Coventry, for his release.

Covetrensis autem episcopus Hugo, vir eloquentiæ singularis, vir prudentia pariter et animositate conspicuus, non solum spirituali, verum etiam materiali in tanta cunctorum offensa gladio utendum putans, comitem Moritoniæ Johannem apud Lencastrum incunctanter adivit; casumque fratris sui et capturam in injuriam suam suorumque maxime redundantem evidenter aperiens, tam animum ejusdem ad ulciscendum viriliter exacuit, quam aggressionis audaciam efficaciter incussit.

De titulis Covetrensis.[1]

Covetrensis iste de Normannia oriundus, cui nobilis de Nonant cognatio nomen adauxit, nobilis illius, et tam literatura quam largitate ac liberalitate suo in tempore conspicui, Arnulphi Lixoviensis episcopi, nepos extiterat. Hic literatæ vir eloquentiæ fuerat atque facundiæ miræ, comitate admixta sibi fideli, sine qua potius officere quam proficere solet sapientia. Quibus decenter adornatus adeo Anglorum regi Henrico secundo carus fuerat et familiaris, ut ipsum ad curiam Romanam, ad reges terrarum et imperatores, in cunctis majoribus quæ tunc urgebant negotiis, sæpe mittendo, efficaci ejusdem opera valde libenter uteretur.

---

[1] This paragraph is taken from the margin. The writing is almost effaced by stains.

Hic Covetrensis ecclesiæ pastor et præsul effectus, injuria suorum et inobedientia provocatus, monachis irreverenter in ipsum manus violentas injicientibus, primo cucullas removens et clerum inducens, felici mutatione canonicam in eadem ecclesia plantavit disciplinam.

Cap. IV.

De liberatione archiepiscopi.

The archbishop is set at liberty.

Videns autem cancellarius totum fere regnum, et tam clerum quam populum, in ipsum nec immerito commoveri, susceptis jam nunciis tam a comite Moritoniæ quam a majoribus regni cunctis, tam episcopis quam baronibus, super archiepiscopi liberatione, et hoc sub acri a plerisque despicatæ inimicitiæ comminatione, misso Hamelino comite de Warrenna, archiepiscopi patruo, ut Eboracensis libertati suæ restituatur, nunciavit. Ita tamen quod in verbo Domini promitteret, sicut episcopus et sacerdos, se Londonias venturum, ibique coram episcopis regni atque baronibus, super cautione quam exigebat regi facienda, et iis quæ ibidem ei proponerentur, eorum consiliis obtemperaturum. Quo concesso, salvo tamen in omnibus ordine suo et dignitate, equis adductis ei in quibus equitaret, respondit se eodem modo exire velle quo intravit. Et ita pedes, stola alba indutus et orario, et crucem in manu bajulans, in prioratum descendit, populo ei obviam currente, et præ gaudio liberationis suæ ei cum lacrimis, quas exultatio gignit, applaudente; sicut et antea, cum captus in castrum duceretur, e contra fleverant præ dolore. Prius tamen duo milites a comite Moritoniæ venerant, cum festinatione transmissi, rogantes et ex parte comitis acriter præcipientes, ut frater suus archiepiscopus absque omni dilatione liberaretur; vel si in aliquo deliquit, saltem ei plegiaretur. Quo non impetrato, cum magna indignatione et comminatione

recesserunt. Archiepiscopus autem liberatus demum, et libertati suæ plene restitutus, Cantuariam venit; et cum ecclesiam Sanctæ Trinitatis intrando ad tumbam martyris egregii profusius orasset, apud Sanctum Augustinum, ubi hospitatus fuerat, inde divertens, a monachis loci ejusdem cum processione pulcherrima susceptus est. Venerunt autem ibidem ad eum, a cancellario transmissi, comes de Arundell, Willelmus scilicet de Aubingni filius Willelmi, et Henricus de Cornhull, nunciantes se ex parte cancellarii venisse, ut eum Londonias salve et honorifice conducerent; sub cautione tamen et promissione simili priori. Quo facto, ad nobilem Londoniarum urbem profectus est.

Interim autem comes Moritoniæ Johannes, instinctu Covetrensis et efficaci persuasione, a borealibus regni partibus Merlebergiam accelerans, quoscunque sibi necessarios ad hujus ultionis aggressum consilio episcopi esse putabat, ad se vocando vivaciter allexit. Et primo militem egregium Willelmum Marescallum, qui partibus Gloverniæ præerat, deinde Willelmum Briware qui partibus Oxoniæ, et Galfridum filium Petri qui partibus Norhamptuniæ; Rothomagensem quoque archiepiscopum Walterum, quem rex a Sicilia ad regni regimen parem cancellario vel etiam majorem remiserat, et episcopum Wintoniensem Godefridum. Quos omnes aliosque plurimos regni magnates, ipsum injuriæ genus, tantique excessus enormitas, de facili ad vindictam provocarunt. Bathoniensis autem episcopus Reginaldus cum aliis vocatus accedens, et comitem forte in sylva venantem inveniens, ab eo salutatus, quasi cum ira et indignatione respondit: "Quid hic venaris, o miser, et "in ferarum persecutione delectaris? Si quam in corde "scintillam animositatis haberes, solam illam bestiam "venari deberes, quæ regi fratri tuo, et tibi totique "stirpi regiæ, et quod plus est, Deo pariter ecclesiæ"que suæ sanctæ, in Eboracensis captione, tantum "dedecus irrogavit."

Cap. V.

De conventu procerum et pontificum apud Radinges.

His ita completis, de Merlebergia recedentes cuncti Oxoniam convenerunt, ubi et Lincolniensem episcopum Hugonem obvium et ex animo consortem habuerunt. Et inde Radingam, propter colloquium quod inter ipsos et cancellarium, super præscripto facinore, inter Radingam et Windesoram nominatum jam fuerat, accesserunt. Præmiserant enim nuncios singuli ad cancellarium versus Norwic, ubi tunc erat, super Eboracensis liberatione, et ut tanto super excessu in loco prædicto ad diem nominatum regni judicio veniret stare paratus. Quibus ipse imprimis cum tanto fastu et comminatione respondit, citans proceres super baronias suas, episcopos vero super regalia, ut comitem Moritoniæ, qui regnum sibi usurpare parabat, relinquerent, et sibi qui ad regni regimen eis a rege præfectus fuerat adhærerent; proditores vocans et factiosos; adeo ut in se cunctorum animos eo ipso longe gravius atque molestius exasperaret. Quoniam, ut ait Solomon in Proverbiis, "Responsio mollis frangit iram, sermo durus "suscitat furorem."

Conference of the clergy and nobility at Reading on the subject.

Eboracensis autem, cum per aliquot dies Londoniæ moram fecisset, et cancellarius quoque jam illuc venisset; ecce duo milites nunciantes Eboracensi ex parte comitis Moritoniæ fratris sui, quatinus ad eum apud Radingam, ubi episcoporum atque baronum conventus extiterat, incontinenti venire non postponeret. Ipse vero statim a cancellario impetrata licentia, propter prædictas de Londoniis non exeundo sponsiones, apud Radingam profectus est; sub eo tamen conventionis tenore, quod se Londonias reversurum die tertia post colloquium, quod futurum erat ut sperabatur in Sabbato proximo sequente, firmiter promisit.

Cum itaque Radingam pervenisset, comes frater ejus ad ipsum statim accessit; ubi et inter oscula cum multis lacrimis et singultibus convenerunt. In crastino vero mane post missam coadunati sunt omnes, tam archiepiscopi et episcopi, quam comites et barones. Et cum intrassent cameram quandam solum viri majores et honoratiores, surgens ad eos Eboracensis causam suam et casum eis exposuit; et tandem coram eis genua ponens, cum lacrimis humiliter imploravit, ut Christi et ecclesiæ suæ injuriam in ipso factam vindicarent. At ipsi statim e contra genua ponentes, nec absque lacrimis, se illud prompta voluntate facturos omnes unanimiter protestantur.

Cap. VI.

De colloquio inter Windesoram et Radingam.

They resolve to depose the chancellor.

Post hæc autem properantes statim ad colloquium versus pontem de Lodena, qui quasi per milia quinque a Radinges versus Windesoram distat, convenerunt. Cancellarius autem de Windesora, quando eis apud pontem illum obviare debuerat, cum per quatuor miliaria jam venisset, ulterius procedere præ timore non ausus, præmissis qui cum ipso venerant, Londoniensi videlicet episcopo Ricardo, et comitibus de Arundel scilicet Willelmo, de Warenna Hamelino, et Rogero Bigod, cum aliis non paucis, ipse sub infirmitatis obtentu metum pallians, se ibi præstolari velle professus est. Convenientibus igitur apud pontem prædictum omnibus in prato quodam, archiepiscopis duobus, Rothomagensi scilicet et Eboracensi, episcopis quinque, Londoniensi, Lincolniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Covetrensi, necnon et comite Moritoniæ, cum aliis tam comitibus et baronibus, quam regni fere majoribus cunctis, turbis in coronam consertis, Eboracensis in medio consistens legi fecit in publica audientia literas

regis; quarum testimonio cum licentia ipsius gratiaque et bona amicitia in regnum advenerat, et in cunctis majoribus regni negotiis cum justiciariis suis tanquam frater et fidelis suus assisteret. Rothomagensis quoque varia literarum transcripta, quas a rege reportavit, et quarum testimonio ad regni regimen remissus est, et ut nihil de regni negotiis ipso inconsulto tractetur, super electione quoque Cantuariensis archiepiscopi, quod præcipuam ei curam injunxerat, utpote cui totum super hoc cordis sui secretum denudaverat, Covetrensi ad proceres cuncta fideliter interpretante, in publica audientia legi fecit. Ostendit etiam coram omnibus, qualiter super hæc omnia Londoniam veniens, et Cantuariam peregre proficisci volens, a cancellario ne ulterius procederet, neve Tamisiæ pontem transiret, mandatum suscepit. Continebatur etiam in literis, quas ei super hoc misit, hujusmodi comminatio: "Quia si transire præsumpseritis, indignationem et "animi rancorem, quem erga vos habemus, dissimulare "non poterimus." Erant autem literæ in hæc verba transmissæ.

"Venerabili et dilecto in Christo patri et amico, "Waltero Dei gratia Rothomagensi archiepiscopo, "Willelmus eadem gratia Eliensis episcopus et domini "regis cancellarius, salutem et debitam cum omni "devotione reverentiam. Convenimus vos apud Lon-"doniam, qua occasione Cantuariam adire velletis; "et id a vobis in responsis accepisse meminimus, "quod quoniam monachos Cantuarienses audieratis "vobis offensos, ut scilicet de causis offensionsis si "quæ essent inquireretis, et de prioris depositione "certitudinem haberetis. Verum datum est nobis "intelligi vos alia consideratione Cantuariam festinare, "videlicet ut cum monachis illis de archiepiscopo "eligendo tractetis. Et valde, nec mirum, admirati "sumus, quod quasi captata absentia nostra velitis "id facere; cum sine nobis fieri nec possit nec

"debeat, qui et toti regno vice regia præsidemus, "et jure cancellariæ nostræ archiepiscopatum illum "in manu nostra cum omnibus ecclesiæ pertinentiis "habemus. Cum igitur super tam magno et arduo "negotio, a quo summopere totius regni pendet dis-"positio, sine domini regis aut nostra nunc temporis "præsentia tractari non debeat, discretioni et honori "vestro consulimus, et mandamus, ex parte domini "regis districtius inhibentes, ne propter hanc aut "propter aliam quamcunque causam Cantuariensem "ecclesiam adeatis, donec vobiscum loqui possimus. "Non enim cum patientia vel rancoris dissimulatione "hoc perferremus. Teste meipso apud Releiam xxv. "die Augusti."

Præterea publice professus est archiepiscopus, quia postquam in regnum advenit, nunquam cancellarius ejus consilium in aliquo vel expetiit vel expectavit. Similiter et alii justiciarii, quos ei socios et coadjutores a principio rex adjunxerat, publice proclamarunt, quia nihil omnino eorum consiliis actum est; Willelmus scilicet Marescallus, Willelmus Briware, Galfridus filius Petri. Comes autem de Arundel, quia solus cum cancellario propter affinitatem inter eos nuper contractam claudicare videbatur, sub silentio præterivit.

His itaque propalatis, præcepit Rothomagensis omnibus, tam comiti Mortoniæ quam aliis, ex parte regis, ut in cancellarium unanimiter insurgerent, et eum tanquam inutilem regi et regno a potestate dejicerent, aliumque magis accommodum communi consilio instituerent. Literas quoque domini regis, quarum autoritate hoc præcepit, coram cunctis ostendit et legi fecit, in hæc verba.

"Ricardus Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ "et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, caro et fideli suo "Willelmo Marescallo salutem. Mittimus ad te vene-"rabilem patrem nostrum Walterum Rothomagensem "archiepiscopum, virum prudentem et discretum, de

" cujus fidelitate et prudentia plene confidimus, sicut " et ad cancellarium nostrum et Willelmum Briware, " et Hugonem Bardulf, et Galfridum filium Petri, " quibus negotia regni nostri commisimus tractanda; " præcipientes ut absque prædicti archiepiscopi assensu " et consilio nihil facere præsumas. Et si forte can- " cellarius noster negotia regni nostri juxta consilium " prædicti archiepiscopi et tuum et aliorum prædicto- " rum, quibus curam regni nostri commisimus, fideliter " non tractaverit, præcipimus ut secundum prædicti " archiepiscopi dispositionem, tu et prænominati socii " tui de omnibus agendis regni nostri, tam de castellis " quam de eschaetis, absque omni occasione faciatis. " Nos enim ei cor nostrum aperuimus, et secreta " nostra ei commisimus. Teste meipso apud Messa- " nam, xx. die Februarii."

In eadem quoque forma scripsit rex singulis justiciariis et quibusdam aliis comitibus, baronibus, et fidelibus suis. Quibus in audientia propositis, miserunt ad cancellarium incontinenti episcopos Lincolniensem, Wintoniensem, Covetrensem, cum baronibus quibusdam, ut ipsum secure procedere facerent et ad colloquium venire. Sed cum aliquantulum processissent, obvios habuerunt nuncios, qui cancellarium sub ægritudinis obtentu Windesoram jam reversum asserebant.

Cap. VII.

De solemni apud Radinge sententiæ prolatione.

In crastino vero, dominica scilicet post, convenerunt omnes apud Radinge in ecclesia majore; et Bathoniensi episcopo missam celebrante, aliisque tam archiepiscopis quam episcopis ad altare astantibus cum mitris et baculis, candelis accensis, omnes præscripti sceleris tam factores quam fautores anathematis sen-

Sentence is pronounced against the chancellor;

tentia perculerunt, Covetrensi episcopo verbum proferente et palam ad populum exponente. Eodem autem die summo mane missi sunt a cancellario Radinges milites de familia sua, Petrus scilicet de Campis, Cardo, aliique nonnulli de Francia et Flandria viri stipendiarii. Missus est et Willelmus de Breusa junior, qui affinitatis quoque gratia cancellario nuper adhæserat, jus suum quanquam inaniter protestari. Missi sunt et alii a latere et in occulto comiti Moritoniæ supplicantes, et multis munera multa licet in vacuum offerentes. Cum quibus versus Windesoram contra vesperam reversis venerunt milites duo ad cancellarium a comite Moritoniæ et baronibus transmissi, nunciantes quatinus eis in crastino ad colloquium modis omnibus obviam veniret, super his quæ ibidem ei objecta fuerint regni judicio stare paratus; alioquin nullam in ipsis de cætero fiduciam habere posset. Instabant autem milites, ipso dubitante, quatinus si ad colloquium venire vellet, illud ore suo palam profiteretur. Quod tandem post multas altercationes variaque consilia se facturum admisit.

Cap. VIII.

De fuga Cancellari et confectione.

who retires to London, and shuts himself up in the Tower.

Mane vero feria secunda episcopi et barones de Radinge exeuntes, cum pontem de Lodena jam transissent, missis saginariis et clitellariis, cum rhedis et impedimentis omnibus, via per sylvam a dextris versus Stanes, non absque tamen tutela militari, ipsi publica ad colloquium versus Windesoram strata venerunt.

Profecti sunt autem hoc ordine: episcopi cum clero, populoque imbelli et pacifico, quasi per passuum millia præcesserunt, ad pacem cuncta redigere atque concordiam, justitia cum misericordia mediante, parati. Sed quoniam arma tenenti omnia dat qui justa negat,

barones in armis et manu forti eodemque comitatu archiepiscopi duo temperato incessu subsequuntur. Cancellarius autem cum suis vix tandem ab oppido exeuntes, versus colloquium armati venerunt.

Sed quoniam visa verius quam audita narrantur, non minus ad risum atque derisum casus hujus eventum contemplantes, et beluam istam stipendiariis stipatam militibus qualiter arma decerent considerantes, rei ipsius tam deformitas quam enormitas movit universos, quam si simia ibidem equitare armata communiter ab omnibus inspiceretur. Cum autem parum a castro, et quasi per duo passuum millia versus colloquium processisset, nuncios suscepit et exploratores, quod ordine præscripto tam pontifices quam regni proceres advenirent, rectoque tramite ad urbem Londoniæ accedere proposuissent. Quo audito, consternatus animo, festinato consilio lora regirans, ad castrum de Windesora unde exierat, nec equo parcens nec calcaribus, concito cursu reversus est; et munitionem intrando, breviter satis et trepide magis quam provide super ejusdem castri custodiam disponendo, quoniam parum ibidem, in tam nobili scilicet castro, se tutum esse putabat, meticulosæ nimirum menti timor est etiam ipsa securitas, pontem illico sub castello Tamisiæque fluvium transiens, præproperam valde cum suis et confusione plenam versus Londoniam fugam arripuit. Qui clitellas inordinate præ nimia festinatione saginariis impositas, qui saginarios ipsos cum oneribus ob turbam condensam a ponte passim præcipitari videret, miræ confectionis et confusionis de cætero non immemor esse valeret. Pontifices autem et proceres ad colloquium venientes, rei eventum et cancellarii reversionem non statim audierunt; sed episcopi qui processerant, susceptis inde demum nunciis certis et fide dignis, primum in admirationem versi sunt, deinde ad consilium conversi. Statim autem audito rumore, inquit Bathoniensis, "Et nos quid faciemus? Nonne revertemur?" Cui Covetrensis in publica audientia solita verbi facetia

respondit: "Non utique, sed incontinenti Londoniam "ibimus, contra imminentem hyemis algorem vestium "remedia comparare." Et statim reversi ad proceres, communicato consilio, Covetrensi quoque persuadente, Londonias omnes per viam de Stanes incunctanter profecti sunt.

Sed vide quantam, peccatis exigentibus nutuque divino superbiam frangente, datus sit in confusionem. Quoniam si ad colloquium eo die venisset, tantam proculdubio in oculis eorum gratiam invenisset, quod ob regis reverentiam regiæque dispositionis honorem, ipsum emendatum procerumque consiliis et pontificum, quibus assignatus fuerat et associatus, deditum magis et devotum in potestate dimisissent. Sed "fugit impius nemine "persequente;" et juxta illud aliud authenticum, "Tumultus susurri semper in auribus impii; et cum "pax sit, ille insidias suspicatur."

Multis igitur in direptionem datis tam profugorum sarcinis quam vecturis, non procul a suburbio Londoniensi factus est militum conflictus et equorum strages; ubi et captis hinc inde nonnullis et vulneratis, miles egregius de familia comitis Moritoniæ, cui nomen Rogerus de Planis, fugitivos inter primos acriter persequendo, ictu lanceæ letali confossus est. Convocata vero civium multitudine in aula publica, quæ a potorum conventu nomen accepit, per Henricum de Cornhull, qui et unus eorum extiterat, et ad hoc a cancellario mane præmissus, statim ut urbem cancellarius intravit, ad illos ibidem accessit; eosque coram ipsis publice prostratus, super fide regi debita conveniens, ut secum firmiter starent, et urbis ingressum comiti Moritoniæ, regnum, ut aiebat, occupare volenti, viriliter defenderent, verbis suasoriis nec persuasoriis admonebat. Ipso vero responsum præ timore non expectante, sed ad castrum et turrim illico cum suis accelerante, magna cives inter se altercatione dissidebant. Duo namque tunc principales, Ricardus scilicet filius Reinerii et prædictus Henricus, quorum

alter comiti, alter vero cancellario favere videbatur, ad contraria contendebant. Henricus enim, ut comiti januæ, nisi patefacto prius veniendi animo, non paterent, modis omnibus suadere nitebatur. Ricardus vero injuriosum hoc esse, et in damnum urbis et detrimentum vergi posse, si regis filio regisque fratri et hæredi sine causa januæ claudantur; allegans ei potius extra urbem obviam eundum, et animum ejus prætentandum, cum universitatis assensu persuasit. Quo facto, quoniam se pacifice venire, et ad urbis regnique totius honorem et commodum profitebatur, honorifice ut decuit intra murorum ambitum cum universo comitatu susceptus est.

Cap. IX.

De obsessione ejusdem, depositione et defectione.

In crastino vero convocatis in unum civibus, communione, vel ut Latine minus vulgariter magis loquamur, communa seu communia eis concessa et communiter jurata, propositis in publicum excessibus atque injuriis multis, in regni dedecus et detrimentum intolerabiliter redundantibus, publice in cancellarium tanquam hostem regis et regni, Covetrensi persuadente, ab urbis civibus regnique proceribus conclamatum est; et statim turris, in quam se susceperat, armata manu obsessa est. Quarta vero feria ad petitiones cancellarii multas accesserunt ad eum intra munitionem episcopi Londoniensis, Lincolniensis, Wintoniensis, et Covetrensis; quibus ipse humiliter et cum lacrimis supplicando, demum quoque ad pedes eorum bis ut videbatur syncopica passione prostratus, ne tanto dedecori sui et dejectioni assensum præberent, multis suasit verbis nec persuasit. Et cum inter alia proposuisset, si municipia regni alii quam regi traderet, se non immerito proditionis argui posse, nec unquam genus suum ulla proditione fuisse notatum; respondit Covetrensis: "De genere tuo nobiscum non

Holds a parley with his enemies, and consents to submit to his judges.

"disseras neque discutias; sed quod fieri oportet, id "facias; quodque vitari non potest, id non differas; "generis namque tui proditio a te nunc inchoare non "potest;" in genus ipsius, qua prius ipse verbis exui volebat, caute et facete notam proditionis intorquens. Eodem autem die, per intercessores multa promittendo, et non pauca præmittendo, comitem Moritoniæ adeo ab incœpto fere cancellarius avertit, ut etiam ab urbe discedere, infecto negotio, nisi Covetrensis suasio et Eboracensis iterum supplicatio eum ad propositum revocassent, jam parasset. Tandem itaque, circa vesperam, Osbertum fratrem suum germanum et Matthæum camerarium, quod regni judicio pariturus in publicum mane prodiret, cancellarius obsides dedit.

In crastino vero egressis tam pontificum quam procerum turbis, in campo orientali ex parte ab urbis et castri muralibus non remoto, exiens quoque, tanquam vulpes a fovea, cancellarius a castro ad eos, tandem judiciale subiturus examen, vix et valde invitus accessit. Meticulosa nimirum res est, quoniam ambigua sunt semper fata causarum, judicem adire, nedum judices tot et tantos, in turpi causa, et offensos.

Post varias igitur altercationes et consilia multa, tandem communi omnium censura sententia prodiit diffinitiva; ut ab utraque potestate, cancellarii scilicet et justiciarii, qua nimis enormiter abusus fuerat, exueretur: et municipiis omnibus, quæ post regis transfretationem sibi usurpaverat, privaretur; tantum tribus, de Dovoria videlicet, Cauntebrugia et Herefordia, quorum custodiam ante habuerat, ei relictis; dum tamen hæc eadem fidelibus domini regis, et per assensum justiciariorum ejusdem, committerentur.

Super hac autem ultima, castrorum scilicet privatione, vehementius dolebat. Proposuerat enim per munitiones, quas possederat, et affinitates, quas cum multis et magnis regni viris ex industria contraxerat, usurpatam sibi potestatem inconvulse radicare. Quo facto et in

publicum propalato, fide pro cancellario data firmatum est et cautum, se nihil unquam contra dispositionem istam machinaturum, nec absque licentia transfretaturum. Sexta vero feria castrum relinquens, et Tamisiam navigio transiens, apud Burmundeseiam se suscepit. Sabbato vero cum iter apud Dovoriam arripuisset, et per quinque vel sex milliaria versus urbem Roffensem, quasi completa persecutione et in sua libertate susceptus jam properasset; ecce nunciis e vestigio sequentibus ipsum subito redire, et quia nunquam sola veniunt scandala, Henricum de Longo-campo fratrem suum uterinum, pro reddendis absque scrupulo regni municipiis quæ restabant, obsidem dare compulsus est. Qui et longo post tempore apud Kairdif in Wallia in vinculis et carcere tentus est, justo Dei judicio; ut qui fraternam tyrannidem, intolerabili sua arrogantia atque superbia, crudeliter in omnibus augmentasset, et ipse pœnam sua ex parte non immerito sustineret.

Notandum autem videtur pontificum nostrorum apud Radinge data quantæ efficaciæ sententia fuerit. Prima feria promulgata fuit; secunda, fugatus ille et confectus; tertia, obsessus; quarta, obsides dare compulsus; quinta, ab omni potestate depositus et dejectus; sexta, a castro et urbe quæ caput est regni expulsus; sabbato, a via vi revocatus et cautionem ampliorem dare compulsus. Et sic totius hebdomadæ dies, plene et non pene, ordine suo in cumulum pœnæ et confusionis suæ dati sunt.

Cap. X.

De archiepiscopi Rothomagensis in justiciarium electione.

His ita completis, et Eliensi episcopo solum cancellarii jam nomen inane portante, vix tandem Dovoriam dilapso et in castello suscepto, Rothomagensis archiepi- **Is stripped of all power, and his rival,**

Walter, archbishop of Rouen, appointed justiciary.

scopus Galterius communi omnium assensu et electione in justiciarium solemniter est sublimatus.

Galterius iste ab antiqua et authentica Britonum prosapia, Trojanæ nobilitatis apicem præferente, originem trahens, ab archidiacono Oxoniensi, thesaurario Rothomagensi, et Anglorum regis Henrici secundi archisigillario, in episcopum Lincolniensem, et inde in archiepiscopum Rothomagensem, meritorum exigentia, gradatim ascendit. Qui tamen, quanquam tanti nominis et ominis extiterit, adeo modestum et minus arrogantem se in omnibus exhibuit, ut nec proprio sigillo in regiis negotiis, verum regis ipsius apud scacarium residentis uti voluisset.

Adeo igitur accurate et circumspecte cuncta disposuit, adeo nihil omnino de regni negotiis absque fidelium domini regis, qui ei adjuncti fuerant, consiliis agere volebat; adeo, inquam, injuncti regiminis, citra rigidum longeque trans remissum, tanto moderamine strinxit habenas, ut Anglia aliquandiu vi tempestatis et turbinis graviter concussa, jam quasi e naufragio elapsa in gratissimum tranquillitatis portum se susceperit.

Turbatio namque, quæ inter ipsa regiminis hujus initia super archiepiscopi Cantuariensis electione se subito ingessit, per monachorum sedis ejusdem et Bathoniensis episcopi, ut videbatur, collusionem, contra regis honorem et authenticam episcoporum regni dignitatem hinc ambitu inde superbia factam, soluta in brevi per interemptionem quæstione, divina providentia conquievit.

Intestina vero illa et detestanda discordia, cui tandem ausu nefario contra jus et honestum, contra fidem et sacramenta, contra naturam et merita bona, prava regnandi cupido occasionem dedit, quem finem sortiri debeat ille viderit, qui iniquitates in virga visitare novit, et in verberibus sceleratorum excessus vindicare. Contigit autem feria quarta turbationis hujus, die vi-

delicet qua cancellarius publice Londoniis deponi meruit, quod archiepiscopus Rothomagensis cum multis et magnis, ut assolet, viris secum convivantibus, cum in mensa sederet, et cœna jam finita, hymnoque dicto, benedictionis eulogium dextra porrecta donaret; grus domestica stans coram mensa cunctis admirantibus genua posuerit, et quasi ad benedictionem cernuo capite se inclinaverit. Unde et quidam dicebant, quia gratias agit archiepiscopo super tyranni dejectione. Alii vero dicebant prognosticum esse jam imminentis et proximo futuræ potestatis.

Accidit eidem quoque de Sicilia redeunti apud Lugdunum super Rhodanum res haud dissimilis. Cum enim a digniore ecclesiæ metropolitanæ post archiepiscopum persona, quem senescallum vocant, die Pentecostes cerva domestica ei mitteretur, et clamarent omnes, ut mos est: "Ad coquinam, ad coquinam;" illa sola caput archiepiscopo semper inclinando, mortem, quam alii minabantur, muta persuasione deprecabatur. Unde et archiepiscopus, puta vir bonus et pius, eandem cum metricis his versibus a collo in scedula suspensis illæsam et indemnem illico remisit:

> "Cerva quasi faris vitam sine voce precari;
> "Ergo revertaris tribuenti retribuari."

Sed hæc hactenus. Ad Eboracensem autem, cujus hæc causa et vindictæ gratia gesta videntur, revertamur.

Vindicat enim Dominus interdum ob meriti gratiam, interdum ob sacramenti reverentiam. Non enim meritorum qualitatem sed potius sacramentalem delibutionem attendit, cum Sauli, regi nequissimo suoque persecutori pertinacissimo, David parcendum esse decrevit, dicens: "Absit a me ut manum mittam in christum Domini."

Cap. XI.

De Eboracensis, completa victoria, celebri atque solemni inthronizatione.

Enthronization of Geffrey, bishop of York.

Eboracensis igitur hoste fugato et confecto, deposito pariter et dejecto, versus propria victoriosus accedens, apud Northamptuniam, quoniam ibidem liberalibus olim disciplinis aliquandiu studuerat, clero et populo obviam ei veniente, cum processione pulcherrima susceptus est; et inde ad provinciam parochiamque propriam accelerans, ubique debito veneratus honore, tandem Eboracum perveniens, cum magno cleri populique concursu, processione rite celebrata, solemni Omnium Sanctorum die solemniter et magnifice sua in sede est collocatus.

Ubi et eundem, utinam pontificaliter in omnibus agentem, longa laudabilique vita degentem, gregi commisso verbo et exemplo proficientem, de cætero relinquentes, magnisque scriptoribus majora ejusdem et maturioris ætatis insignia materiam reservantes, ad cancellati nostri nondum finitam ærumnam, quia necdum extinctam nequitiam, revertamur.

Cap. XII.

De Eliensis episcopi apud Dovoriam in habitu muliebri captione, vapulatione et incarceratione.

The chancellor endeavours to escape in woman's disguise. The awkward consequences.

Eliensis igitur, cum aliquot diebus in castro Dovorensi, quo diverterat, moram fecisset, miram metaphoram et exquisitam fraudem excogitans, se fœminam simulavit et vestem sacerdotis in habitum convertit meretricis; fideique pariter immemor et honesti, vel potius contemptor, quoniam aperte non poterat, sub habitu fœmineo transfretare parabat vel occulte. Assumens itaque peplum in capite, et tunicam viridem enormiter longam, et capam ejusdem coloris manicatam, pedes ad littus a

castro descendit. Ut autem efficacius assumpto hujuscemodi sub fuco lateret, lineam telam in læva, virgam institoris dextra præferens, mulierem mercatricem, ne dicam meretricem, se simulavit. Tunicam itaque fœmineam indutus pro tunica sacerdotis hyacinthina, capam habens manicatam pro planeta, peplum in capite pro mitra, virgam mensoriam pro baculo pastorali, telam pro textu evangelico, seu potius manipulo, portans, talibus ornatus antistes ad mare descendit. Et cum in littore residens, Euro ad vota spirante, horam navigandi præstolaretur; ecce piscator, qui nudus forte de mari jam venerat, retiaque siccanda per littus exposuerat, videns eum vel eam solam sedentem, reputans scortum esse, calefieri cupiens, celerius accurrit; et statim læva collum ejus amplectens, dextra cœpit inferiora rimari. Sed protinus ministri ejusdem et servi, qui non procul astabant, dolum non ignorantes, accesserunt; et modesta quadam violentia eum repellentes, increpaverunt etiam ut taceret. Interim autem exiens a villa mulier quædam ad littus, et videns lineum pannum quem gestabat, propius accessit; et putans venalem esse, cœpit de pretio diligenter inquirere. Et cum ille non respondisset, quoniam Anglicæ linguæ peritiam non habebat, continuo supervenit et alia mulier, cum instantia magna illud idem inquirens. Cum autem nullum eis responsum dedisset, sed potius subrideret, sicut semper in dolo consueverat, cœperunt inter se mulieres admirari, et quærere quidnam esset; et tandem dolum suspicantes, extenderunt manus ad peplum quo facies tota usque in oculos velabatur, et submittentes a naso usque deorsum, viderunt faciem hominis nigram noviterque rasam; et conterritæ præ admiratione muliebriter vociferare et proclamare cœperunt: "Venite, videte monstrum, quod deformavit "utrumque sexum, virum scilicet sub muliere latentem." Et statim factus est concursus virorum ac mulierum magnus, avellentium peplum de capite, ipsumque pro-

stratum ad terram per caputium et manicas turpiter trahentium, corona simul et fraude detecta. Servientes autem sui bis aut ter impetum fecerunt in turbam, ut eum liberarent, sed prævalente populo non potuerunt. Ipse vero coronam, quam paulo ante tegebat, palam ostendens, alta voce clamabat se presbyterum esse et episcopum, rogans et supplicans ut cum ipso ordinis et dignitatis intuitu mitius ageretur. Illi vero nihilominus ipsum verbis dehonestantes, sputis, alapis et verberibus afflictum, lapidatum, perque plateas omnes tractum turpiter, et sic tractatum tandem eum in cellario tenebroso quasi sub carcerali custodia concluserunt.

Tractus est igitur qui traxerat, captus qui ceperat, ligatus qui ligaverat, incarceratus qui incarceraverat, digna Dei compensatione eandem quam mensus est mensuram suscipiens, et irrogatas aliis injurias in seipso recognoscens.

Mirum igitur et inauditum hactenus vindictæ genus. Quamquam etenim fugatus fuisset et confectus, depositus viliter et dejectus, parum hoc ad vindictam esse videbatur, nisi eodem in littore, et eodem die, per aliquot hebdomadarum revolutionem, quo christo Domini injuriam irrogare præsumpsit, et ipse in veste muliebri, quam ante abhorruerat, a mulieribus quarum semper sexum exosum habuerat, exquisita divinitus ultione confunderetur.

Cap. XIII.

De liberatione ejusdem et transfretatione.

At last is allowed to cross the sea.

Cum itaque diebus aliquot clausus in hunc modum teneretur, nunciato Rothomagensi archiepiscopo, qui tunc regiminis lora tenebat, rei eventu, provido præcepto statim est absolutus et transfretare permissus. Nulla nimirum indignatione, nullius iracundiæ motu

ad talionem provocatus, ordini deferendum duxit et dignitati. Verebatur etiam, quia providæ mentis est futuris prospicere, si comes Moritoniæ in eundem sic captum manus injiceret, ne castella quædam, quæ spretis obsidum et sacramentorum cautionibus nondum reddiderat, sibi ab ipso ea occasione extorqueret.

Elapso igitur hyemali tempore, et cancellato nostro clam mare transmenso, advenerunt nuncii ejusdem de curia Romana, legatione sibi, per literas episcoporum Angliæ, qui pro ipso dum adhuc in potestate fuerat summo pontifici scripserant, cum aliis illis quæ condimentum in curia facere et gratiam comparare solent copiose præmissis, jam renovata; quamquam tamen, post præmissam quæ Clemente extincto expiraverat legationem, se nihilominus legatum gerens in præjucium ecclesiæ Romanæ et detrimentum Anglicanæ non modicum, per dimidium fere anni spatium crucem sibi indebite præferri, ex nimia tam præsumptione quam superbia, non formidasset.

Cap. XIV.

Qualiter iterum apud Dovoriam sub prætextu legationis applicuit.

Endeavours in vain to return to England and exercise legatine authority.

Circa kalendas igitur Aprilis, ubi tanto cum dedecore circa præmissas kalendas Octobris expelli meruerat, comparato sibi, ut fertur, reginæ, quæ circa id ipsum temporis in Angliam venit, filiique sui comitis Moritoniæ favore, cum magno apparatu in portu Dovorico ausus est applicare, in Anglorum gentem solitam tyrannidem, vel etiam causa vindictæ longe graviorem, exercere paratus. Præmiserat etiam quibusdam familiaribus suis transcripta literarum domini papæ, quibus quosdam de majoribus, tam episcopis Angliæ quam baronibus, ob illatas sibi injurias excommuni-

caverat, alios etiam excommunicatos jam denunciaverat; præfixerat quoque diem et locum, citationibus emissis, quo sibi majores Angliæ præsentari præcepit. Sed quoniam præses, priusquam provinciam intraverit, jurisdictionem non habet; tam ipse, quam sententiæ ipsius, omnes comminationes pariter et mandata, contempta sunt.

Cap. XV.

De concilio contra ipsum Londoniis convocato, et secunda ejusdem expulsione.

Is appealed against.

Audito tamen adventu ejusdem, convocato Londoniis concilio, præsentibus regina et comite Moritoniæ cum regni primoribus cunctis, contra legationem ipsius communiter a clero est appellatum; a populo vero et clero pariter; præmissis ad hoc majorum nunciis, tam episcoporum quam baronum, quo minus accederet. Repulsam passus, versus Normanniam, quam natione fœdaverat et conversatione, confusione plenam et ignominia navigio fugam attemptavit.

Verumtamen ne nil penitus in Anglia egisse, neve potestate vacans ab omni sine vindicta qualibet reverti videretur, episcopatum suum Eliensem, ordinario saltem fungens rigore, sub interdicto conclusit. Justiciarii namque proventibus ejusdem, in compensationem fiscalis ærarii, quod per biennium illud quo præerat in proprios abusus evacuaverat, nihil in scriniis illis præter claves relinquens, ipsum post primam statim expulsionem spoliaverant. Quos tamen proventus vix tandem interventu reginæ, quæ sola miserias ejus, casus et calamitates misereri videbatur, recuperavit.

Cap. XVI.

De mora ipsius et insidiosa transmarinis in partibus expectatione.

In transmarinis itaque partibus et Aquitannicæ Galliæ finibus in insidiis expectans, et Anglorum regno regiisque ministris et terris adjacentibus pro posse ingratus, viriumque modulo molestus existens, Francorum regi Philippo, necnon et curiæ Romanæ, ejusdemque legatis ab illa transmissis, sinistra suggerendo, tanquam vipera latebris excussa, totum in vindictam virus evomuit.

Retires to France.

Cap. XVII.

De tertia ejusdem ab Anglia plena ærumnis discessione.

Demum autem audiens Anglorum regem Ricardum in Alemanniæ partibus, ut satis notum est, inique nimis et injuriose detentum, ad ipsum occulte transiens et operas suas ingerens, ut erat immoderatæ vir ambitionis et arrogantiæ, semper audens et aggrediens aliquid novum giaris et carcere dignum, se ad obsidum exactionem in Angliam a rege remitti toto conamine procuravit.

Returns to England to arrange for the ransom of Richard I., but without success.

Veniens igitur in Angliam, et apud Sanctum Albanum, ubi regina, Rothomagensis archiepiscopus et alii quidam regis regnique fideles convenerant, quoniam Londonienses urbem nobilem ejus amplius adventu fœdari non permiserant, coram eis constitutus, quanto magis ibi gloriam appetiit, victoriam pariter atque vindictam, tanto minus eam assequi potuit. Quinimmo, spe fraudatus et desiderio, multis ibidem confusionibus tabescere meruit. Quoniam, ut ait Jeronymus, "Gloria virtutes quasi umbra sequitur; et appetitores "sui deserens, diligit contemptores."

Prima namque confusio fuit, quod archiepiscopus ad ipsum in osculo suscipiendum nulla potuit reginæ nulla procerum vel pontificum instantia flecti. Dicebat tamen regia quæ per ipsum proponerentur negotia nullum in hoc penitus vel impedimentum habitura vel defectum. Secunda vero, quia cum domos Covetrensis episcopi, quas in urbe Londoniæ habebat, ei auferri aliique dari damno perjurii in publica audientia præcepisset, adeo in se omnium indignationem adauxit et provocavit, ut sibi ipsi statim contradicere, nullumque præceptum se vel fecisse vel facturum esse, palam pronunciare oportuerit. Juraverat enim coram episcopis magnisque viris, ei cum applicuit ad hoc præmissis, se nihil in regno novum, nihil imperiosum, nihil prorsus nisi quod ad liberationem domini regis pertineret, propositurum. Tertia vero, quod cum obsides instanter efflagitaret ad exemplum reginæ, cui præcipue tamen inniti videbatur, quia nepotem suum, ex filia Willelmi scilicet ducis Saxoniæ filium, statim ei dare recusavit, et omnes alii suos tam filios quam nepotes se nullatenus ei committere velle proclamarunt. Dicebant autem quidam: "Filios quidem nequaquam, filias "autem ejus custodiæ, si voluerit, secure committemus;" vitium illud detestabile, quo tam infamis extiterat, facetis ei sermonibus improperantes.

In ipso vero conventus hujus discessu, monachus quidam loci ejusdem, audito quod ille sic vacuus et confusus recederet, subjecit: "Abeat igitur, abeat, et "non reversurus abscedat. In hoc enim scacario, in "quo jam tertio succubuit, de cætero locum non habet;" aut tres istas, quas hic descripsimus, notans confusiones, aut trimam potius ejusdem ab Anglia ancipiti verborum ænigmate designans expulsionem. Rex etenim saniori fretus consilio, timens ob Eliensis adventum regni proceres, quibus exosus fuerat, potius offendi quam ad obsequia provocari, directis illico post ipsum nunciis ac literis, eundem ad se cum festina-

tione revocavit. Quoniam, ut ait Ambrosius: "Cum "is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati "animus proculdubio ad deteriora provocatur."

CAP. XVIII.

De innata ejusdem malitia et originali natura.

LICET autem expulsus a regno totiens et exul effectus, penitiores tamen tam Alemanniæ quam Franciæ partes, sub prætextu obsequii, intus et in circuitu impie perlustrando, in Anglorum regnum et nobiles regni viros, tanquam Parthicis utens a tergo sagittis, innatam malitiam et vindicis animi nequitiam, occasione sigilli regii, cujus iterum officium ut magis officere posset sibi usurpaverat, exercere non cessavit. His innate viciousness.

Inter quos Hugonem Covetrensem episcopum, virum magnificum et disertum, in Cantiæ partibus, per nocturnas suorum irruptiones, qui in castello Dovoriæ in insidiis adhuc latitabant, equis et thesauris, quos versus Alemanniam regi deducebat, ausu sacrilego spoliavit. Stephanum quoque Ridellum, comitis Moritoniæ cancellarium, virum liberalitate et ingenuitate conspicuum, ecclesiasticis beneficiis quibus in Eliensi episcopatu abundabat, citra omnem juris ordinem, non citatum, non convictum vel confessum, non criminibus ullis irretitum, spoliavit. Nec beneficio solum, quinimmo et officio, ordinisque canonice adepti executione, quia de jure non potuit, de facto tamen privare præsumpsit; nullam in literis suis aliam rationem assignans, nisi quod de assensu domini regis se id fecisse dicebat. Quem tamen assensum, si quis fuerat, non de proprio regis arbitrio elicuit, sed pravis potius suggestionibus extorsit. In fine vero mandati, tanquam pro validiori ratione subjunxit, quia nepotibus suis redditus eosdem assignaverat.

Præterea, quatuor municipia validissima, et inter electiora Normannicæ et Aquitannicæ Galliæ munitissima, in perditionem perpetuam, ut creditur, totiusque terræ transmarinæ quæ Anglorum reges contingere solet periculum grave, Francorum regi suo consilio et machinatione tradi fecit. Nec mirum; sic enim natus ut hic haud aliter agere potuit quam hic. Primus etenim abavorum hujus, qui Normanniam intravit rusticus, obscuri nominis et servilis conditionis, a Francia propter proditionem expulsus et profugus, circa Longi Campi fines in Normannia se suscepit. Ubi et processu temporis comperta viri natura, ut in sylvestribus exactionibus nequitiam animi liberius exercere posset, in partibus illis forestæ præfectus est. Cui originali ejusdem nativitati bene concordat illud, de scripto,[1] quod *Clericus sine nomine* intitulatur, de eodem emisso, his verbis, cum de aculeo [agitur] quo pueros nobiles ad mensam pungere consueverat, "memor "piæ recordationis avi sui, qui servilis conditionis in "pago Belvacensi et aratrum ducere et boves aculeo "castigare solebat. Qui tandem ob remedium liber- "tatis ad fines Normannorum transvolavit."

Subitam igitur ejus electionem et inopinatam et ab exili origine in altum provectam consecrationis ejus prognosticum satis aperte declaravit in hunc modum: "Videntibus illis elevatus est." Et quoniam,

"O faciles dare summa Deos, eademque tueri
"Difficiles."

---

[1] Verba reperiuntur in epistola Hugonis Nonant episcopi Coventrensis de ejectione Willelmi episcopi Eliensis; ex qua Giraldus nonnulla etiam superius acceperat. Habetur illa apud Hovedenum, fol. 400, et in *Memoriali* MS. Henrici Spencer episcopi Norwicensis. Illam author dissimulato nomine evulgasse videtur. Scriptam autem fuisse a magnate quodam, qui rei gestæ interfuit, ipsius epistolæ verba edocent. W.

Et iterum:

"Tolluntur in altum,
"Ut lapsu graviore ruant;"

subitam quoque ruinam ipsius finis prognostici ejusdem non minus aperte propalavit. "Et nubes suscepit "eum ab oculis eorum." Unde et a quodam sapiente dictum est:

"Plus gravitatis habent res quæ cum tempore
"crescunt;
"Rara solet subitis rebus inesse fides."

Quotiens autem præter præscripta tam legationis quam prælationis officia, ambitionis pariter et vindicis animi vitio frustra perquisierit, paginæ nostræ compendium singula revolvere recusavit.

Porro quoniam non principaliter sed quasi per excursum et accidentaliter in hominis hujus ineptias incidimus, ad posterorum doctrinam pariter et exemplum collectam quasi sub epilogo earundem hic summam lector reperiat.

Et quoniam legitur,

"O faciles dare summa Deos, eademque tueri
"Difficiles,"

"summisque negatum stare diu;" et, "Qui stat videat "ne cadat;" et "Qui se exaltat humiliabitur; et quia "Ante ruinam cor exaltatur:" in hoc exemplari semper invenire valeat et humilitas quod speret, et superbia quod formidet; quoniam, ut ait Jeronimus: "Lætemur "ad ascensum, timeamus ad lapsum; non est tanti "gaudii excelsa tenuisse, quanti mœroris de excelsis "corruisse."

Cap. XIX.

Descriptio beluæ multiformis.[1]

His physical and moral deformities.

Ejus autem, cujus insolentiam et intolerabilem arrogantiam atque tyrannidem Anglia aliquandiu lugubris et gemebunda sustinuit, sicut in superiori tractatu tanta diligentia prosecuti sumus, tam interioris hominis quam exterioris proprietatem in calce libelli literis exprimere, subitosque ejusdem tam ascensus quam descensus, et inauditos enormitatis accessus, summatim perstringere, calamique officio compilare, et tanquam in fasciculum connectere, non inutile reputavi; ut quamquam fieri nequeat de præterito medela, fiat tamen hæc audientibus pagina præsens vel de futuro cautela. Quoniam, ut ait Enodius, "Ruina præcedentium posteros docet, et cautio est semper in reliquum lapsus anterior."

Erat itaque statura exigua despectaque, et clune claudus utroque; capite grosso, et tanquam simiam simulans usque ad cilia fere fronte pilosa; colore nigerrimus, nigris ocellis et confossis, naribus simis, facie canina, barba comaque infra supraque lumine tenus hispida tota; mento reflexo, simulatoque risui et ficto continuoque fere oris rictui, quem in dolo præferebat, valde accommodo; collo contracto, pectore gibboso, ventre præambulo, renibus retrogradis, tibiis tortis, et in modico corpore pes immensus. Quid plura? Tanquam toto nisu experiendo probans, quantum semel in turpitudine posset, deformiorem in humana figura beluam edere natura non prævaluit.

Præterea proditore parente prodiit ex utroque. Unde et Anglorum regi Henrico secundo, fidelibusque suis ac familiaribus cunctis, adeo infestus fuerat et

[1] Viz. Willelmi episc. Eliens. W.

exosus, ut tanquam a regno profugus, et comparere non ausus, ad Pictavensium comitem Ricardum, circa extremas quæ inter ipsum et patrem peccatis urgentibus emersere discordias, pauper inopsque se transferre curaret. Ubi malorum incentor effectus, malitiæque totius pro posse machinator, quoniam meritorum exigentia directe non poterat, per rerum vicissitudines et casus varios, qui inopinatis eventibus in regum mutationibus accidere solent, revolutis interea perverseque reversis fortunæ curriculis, tentare disposuit ambitiosis ascendere gradibus vel indirecte; similis illi qui, quoniam virtutum titulis extolli non potuit, Dianæ templum incendit, ut vel sic agnitus quocunque modo nominis sui memoriam protelaret. Juxta illud Augustini, super hunc versum Psalterii [ix. 6]: *Dixit enim in corde suo n. mo. a. gna. in gnm. sn. ma.* "Animus enim perditus "et expers bonarum artium atque a justitiæ lumine "alienus, malis artibus sibi aditum molitur ad famam "tam diuturnam, ut apud proceros[1] etiam celebretur; "et ejus complices, et qui non possunt bene innotescere "cupiunt vel male de se homines loqui, dummodo "nomen eorum latissime pervagetur."

Extincto autem Henrico secundo, et filio ejusdem comite Ricardo in regni solium sublimato, primum a rege cancellarius est constitutus; demum eodem procurante in episcopum Eliensem electus; postmodum autem in regni totius justiciarium est creatus. Sed quoniam semper successus augent aviditatem: "Facit "enim avidos," ut ait Seneca, "nimia felicitas; nec "tam temperatæ cupiditates unquam sunt, ut in eo "quod contingit desinant; gradus a magnis ad majora "fit, et spes improbissimas amplectuntur insperata "assecuti:" nunciis ad curiam Romanam cum festinatione transmissis, non absque multa, ut mos est,

---

[1] *proceros*] posteros in St. Augustine, who omits the words, "et ejus "complices."

impensa, totius Angliæ, Gualliæ, Scotiæ, et Hiberniæ legationem impetravit. Singulis autem qualiter statim abusus est officiis, quantoque fastu omnia cœpit opprimere, qui diligentius prosequi vellet, nulla narranti dies, nulla scribenti pagina sufficere posset. Veruntamen ut plurima paucis absolvam; quos in regni totius amplitudine sua præteriit immunes malitia? Quos a tanta tam multiformi tyrannide sua nequitia reliquit indemnes? De persona namque in personam, de potestate in potestatem, tanquam Protheus alter, tam varie versuteque se transferre et transformare curavit, ut quod una forte potentia non poterat altera nihilominus adimpleret, effectuique quod volebat modis omnibus manciparet. Unde et quasi pro miraculo per orbem personare potest, quod inter tam multas et tam egregias Angliæ personas, nostris diebus, in personam nullissimam tot personæ convenerant. Sub persona quippe cancellarii, literis et cartis ad contraria prostitutis; sub persona justiciarii, talliis crebris et scutagiis indebite tempore pacis extortis, et justitia nulla nisi venali; sub persona legati, hospitiorum per cœnobia et sedes cathedrales enormi gravamine, magnorumque munerum et obsequiorum exactionibus immoderatis; adeo in brevi totam fere regni gloriam extinxit, pecuniæque puteum hactenus inexhaustum Angliam pene funditus exhausit, ut ad pristinum vix unquam dignitatis statum regio redire, vix ullo valeat ab hujus cladis exitio longi temporis beneficio respirare.

Et quoniam,

"Non habet unde suum paupertas pascat amorem;
"Divitiis alitur luxuriosus amor;"

inter varias delicias, ne nihil illi quod collibuisset deesse valeret, tanto luxu rerum atque libidine cœpit involvi, ut quicquid turpius, quicquid enormius, quicquid inhonestius in usu venereo excogitari possit, id ei jocundius, id acceptius, id appetibilius esse videretur.

Nefandum igitur illud et enorme nimis Normannorum crimen, quod olim a Francis mutuati nunc sibi velut proprium vendicant et speciale, adeo in hoc Normanno, et aliorum omnium illo in abusu quasi signifero, jam invaluit; ut detestanda ejus in curia solus ille pro vili haberetur, cui naturalis copula non vilesceret. Adeo quidem in pejores petulans libido proclivior usus in tantam excreverat impudicitiam pariter et impudentiam, ut ad invicem hac in curia dicere consueverint: "Si ea quæ sunt curiæ non agis, "quid in curia quæris?" In Anglia quoque ab ea tempestate usque in hodiernum, quasi in proverbium versum videtur, ut de familia cancellarii ille dicatur, quisquis præscripti criminis, et utinam proscripti, culpam notabilem incurrisse putatur.

Sed taceo quod ruminare solet, nunc clamitat Anglia tota, qualiter puella, matris industria, tam coma quam cultu puerum professa, simulansque virum verbis et vultu, ad cubiculum beluæ istius est perducta. Sed statim ut exosi illius est sexus inventa, quanquam in se pulcherrima, thalamique thorique deliciis valde idonea, repudiata tamen est et abjecta. Unde et in crastino matri filia, tam flagitiosi facinoris conscia, cum petitionis effectu, terrisque non modicis eandem jure hæreditario contingentibus, virgo ut venerat est restituta.

Tantæ nimirum intemperantiæ, et petulantiæ fuerat tam immoderatæ, quod quotidie in prandio, circa finem, preciosis tam potionibus quam cibariis ventre distento, virga aliquantulum longa, in capite aculeum præferente, pueros nobiles ad mensam ministrantes, eique propter multimodam qua fungebatur potestatem in omnibus ad nutum obsequentes, pungere vicissim consueverit; ut eo indicio, quasi signo quodam secretiore, quem fortius inter alios atque frequentius sic quasi ludicro pungebat, alio a se, nocte eadem sive meridie, pungendum aculeo denotaret.

Ad hæc etiam nullum ei jusjurandum, nulla fides,

nulla religio: puta cui falsitatibus atque fallaciis funditus addicto, nihil minus menti quam non mentiri, nihil fas nisi nefas, nihil æquum præter iniquum videbatur.

Anglos autem, cum tota curia sua, tanto et tam inexorabili est odio persecutus, ut usuali verbo in eorum opprobrium et improperium dicere consueverint: "Anglicus fiam, si hoc fecero. Pejor sim Anglico, si illud admisero." Ad injuriarum quoque cumulum et dedecoris augmentum, cum ad exquisita naturæ pergere parabant, dicere solebant: "Eamus facere Anglicum." Ipse vero quotiens ad populum sermonem faciebat, quod præ arrogantia pariter et Normannicæ verbositatis jactantia frequentius facere solebat, in Anglorum populum, cui sermo fiebat, insolenter invehi consueverat; dicens Anglos aliquando tam militia quam literatura laudabiles fuisse, nunc vero propter luxuriam et ebriositatem in neutra præstantes existere. Allegabat etiam decretum ad hoc Gregorii, quod Anglis nuper ad fidem conversis in quarto vel quinto gradu copulandis dispensative datum fuerat, ubi inter cætera subjungitur: "Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere." Dicebat etiam, quod et auribus ipse aliquoties audivi, et me vix continui, in prædicto casu palam et publice loquens:[1] "Ubi," inquit, "evanuit, ubi migravit utraque gloria?" ubi *quo* ponere deberet *ubi* adverbium ponens; et inter adverbia loci motum et statum designantia male distinguens, et optimos grammaticos literatosque viros non minus impudenter quam imprudenter male grammatizando condemnans, et damnabilis ipse latrando quidem sed non mordendo molestans.

Præterea quoniam

"Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
"Nec facile est æqua commoda mente pati;"

---

[1] Reperiuntur eadem i Giraldi *Gemma Ecclesiastica*, cap. ii. par. 36. W.

qui paulo ante cum duobus vel tribus vix circumrepserat equis, mox in potestate positus cum mille et quingentis per abbatias Angliæ sub prætextu legationis circuibat. Milites enimvero multos, tam Francigenas quam Flandrenses, ad cadaver suum custodiendum, et naturales regni proceres opprimendum, non tanquam minister, sed quasi propriis utens non alienis, præ timore pariter et præsumptione, regiis thesauris fiscalibusque stipendiis conducebat. Necesse est enim ut multos timeat quem multi timent, et qui multos offendit a multis exosus habeatur. Quoniam, ut ait Agellius: "Cunctorum meretur odium, qui omnium in commune "se approbat inimicum." Nobiles quoque regni viros, quos ei socios et coadjutores in regni regimine rex adjunxit, in nulla secum societate seu potestate nisi umbratili solum admisit. Quinimmo, cum potestatem sibi minus provide, soli quippe et sine teste primitus indultam, saniori consilio revocatam audisset et mutilatam, multis audientibus respondisse memoratur: "Parcius "agat rex, si sapiat; nec me invidorum meorum con"siliis ullatenus offendat. Animadvertat potius et deli"beret, quia in manu mea Angliæ regnum teneo; quod "sibi et hæredibus suis valde alienum fiet, si voluero."

Solebat etenim a privatis suis multoties inquirere, utrum unquam audissent de aliquo, qui simul rex fuerit et sacerdos; et tunc exemplum eis de presbytero Johanne, qui Orientalium rex erat atque sacerdos, proponere consueverat, arroganter in hunc modum innuens idem de se fore futurum. De Bretchebem quoque presbytero, qui nostris diebus Norwagiæ regnum et coronam viribus et armis viriliter obtinuit, loqui libenter et loquentes audire consueverat.

Proinde et super matrimoniis, super honoribus et dignitatibus, tam ecclesiasticis quam sæcularibus, pro animi sui motu, ad libitum et nutum cuncta disponebat; res amplas et excelsas, nobilitate et honore dignissimas, absque delectu non absque delicto suo extollendo, vilibus conferens et indignis.

Rothomagensem archiepiscopum Galterium, virum providum et prudentem, cum a Messana Siciliæ ad regni regimen parem ei vel potius majorem rex remisisset, adeo una cum regio mandato utroque sigillo, tam majore scilicet quam minore, munito contempsit; ut eundem etiam Cantuariam peregre proficisci volentem, cum Londonias itinerando jam pervenisset, ulterius ire Tamisæque pontem transire, horrido præconis imperio prohibuisset.

Demum vero, tanquam modis omnibus tentans, quantum transgredi et excedere impune valeret, in regis filium, regisque fratrem, Eboracensem archiepiscopum Galfridum, apud Dovoriam manus misit violentas, in ecclesia clausit et obsedit, ab ecclesia irreverenter extraxit, et in castello retrusit. Unde et effectum est, ut qui ad instar hostis antiqui in humanum genus tam inhumaniter hactenus desævire permissus fuisset, quam cito in christum Domini sacrilegas manus extendit, ea qua nimis enormiter præsumpsit abuti meruisset illico potestate privari.

Multa quippe et horribilia ejusdem peccata, quæ præcesserant, ut qui in sordibus fuerat sordesceret amplius, eum ad hoc perpetrandum tam horrendum,[1] facinus impulerunt. In hoc vero adeo gratiam omnem Dei pariter populique totius amisit, ut vix unum in regno reperias, qui eum in ausu tam nefario damnatione dignissimum non judicaret. Sicut enim in vita sancti cujusdam legitur, "Necesse enim erat ut quem "gratia perfuderat ab omnibus diligeretur," sic et de isto per contrarium sensum dici potest, Necesse enim erat ut quem gratia destituerat ab omnibus odio haberetur.

Adeo siquidem mira circa ipsum facta repente mutatio fuit, ut cum nullus alium in regno paulo ante

---

[1] *tam horrendum*] All that follows these words to the end of this volume is supplied from a MS. in Trinity College, Cambridge. See vol. i. 393.

advocare voluerit, jam e diverso neminem invenire valeas, qui palam nomen ejus ausus fuerit invocare. Et sicut joculatores de regno Francorum, et cantores rythmici ab ipso conducti, in laudem sui nominis epigrammata plurima et cantica præconiosa fingere consueverant, sic hodie, vice versa, viri magni et literati super casus hujus articulo, notabilique exemplo, ad posterorum doctrinam et cautelam, in ignominiam ipsius et confusionem redundantia scripta non pauca et carmina composuere. Unde et parum ante casum ipsius tam ærumnosum, quoniam ante ruinam exaltabitur cor, parasitum quendam et palponem ei coram multis astantem, et ipso non renuente, verum applaudante potius et assensum præbento, versus hos metricos publice proponentem audivi;

"Tam bene, tam facile, tam magna negotia tractas,
"Ut dubius reddar, si deus es vel homo."

Qui longe verius et adulatorie minus dixisse potuisset;

"Tam male, tam temere, tam turpiter omnia
"tractas,
"Ut dubius reddar, bellua sis vel homo."

Vel ita;

"Sic cum sis minimus tentas majoribus uti,
"Ut dubius reddar, simia sis vel homo."

Quoties autem hæc recolo, occurrit et illud mihi de Herode tertio, scilicet Aristoboli filio; de quo Lucas in Actibus Apostolorum scribit in hunc modum; "Statuto "autem die Herodes, vestitus veste regia, sedit pro "tribunali, et concionabatur ad eos. Populus autem "clamabat, Dei voces et non hominis. Confestim "autem percussit eum angelus Domini, eo quod non "dedisset honorem Deo; et consumptus a vermibus "expiravit."

De quo et Josephus[1] hæc; "Dum impietatem illicitæ "adulationis non exhorreret, respiciens paulo post, im-"minentem et assistentem capiti suo vidit angelum; "eumque sensit exitii sui ministrum, quem prius no-"verat provisorem bonorum." Idem continuis quinque diebus ventris dolore cruciatus vitam violenter eripuit.

Longe autem aliter Petrus; de quo scribitur in Actibus Apostolorum, quia cum Cornelius procidens ad pedes ejus adorasset, Petrus statim levavit eum, dicens. "Surge, et ego ipse homo sum." Sic et Barnabas et Paulus, cum gentilium turbæ, propter miracula quæ viderant, ipsis tanquam Diis sacrificare voluissent, dicentes, "Dii similes facti hominibus descenderunt ad "nos," vocantes Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi, conscissis tunicis suis exsilierunt in turbas, clamantes et dicentes, "Viri "quid hæc facitis? Et nos mortales sumus similes "vobis homines, annunciantes vobis ab his vitiis con-"verti ad Deum vivum qui fecit cœlum et terram "etc."

In tres personas magnas et reverendas manus impias mittere præsumpsit. In Dunolmensem scilicet episcopum apud Sudwell, et iterum Londoniis; in Rothomagensem archiepiscopum Londoniis similiter; in Eboracensem archiepiscopum apud Dovoriam. Sed quoniam eadem mensura quam mensi fueritis remetietur et vobis, haud dissimiliter et ipse, talium non immerito talionem suscipiens, ter et quater in brevi est interceptus.

Prima namque feria post fugam, in turre Londoniensi circumseptus et obsessus; secunda vero, coram episcopis ad eum transmissis, quoniam frangit Deus omne superbum, ad terram prostratus, præ nimia confusionis angustia sincopicam passionem bis incurrit; sexta vero post fugam feria, et septimana septima, jam depositus, cum apud Bermundeseiam transisset, et ver-

---

[1] *Josephus*] Antiq. I. xix. 8.

sus Cantuariam ita arripuisset, semel et secundo est vi revocatus, et tutiores iterum obsides dare compulsus. Demum vero apud Dovoriam a mulieribus, in veste muliebri quam semper abhorruerat, cum linea tela quasi venali, et institoris virga quam pro baculo pastorali assumpserat, captus, verberatus graviter, et incarceratus, et ad turpiora quam nostram decet paginam exprimere provocatus. Nec enim lex justior ulla est, ut ait poeta,

"Quam necis artifices arte perire sua."

Prima nempe feria, in sacrilegos sceleris hujus actores pariter et auctores, a duobus archiepiscopis, Rothomagensi et Eboracensi, et episcopis quatuor, Lincolniensi scilicet, et Wintoniensi, Bathonensi, et Covetrensi, necnon et abbatibus, aliisque personis ecclesiasticis multis, assistentibus quoque comite Moriton Johanne, et tam justitiariis quam majoribus regni fere proceribus cunctis, solemnis apud Rading in ecclesia majore data fuit sententia. In secunda, fugatus fuit et confectus: tertia, in turre Londonensi obsessus: quarta, obsides dare compulsus: quinta, communi omnium censura, ab omni potestate depositus et dejectus. Item quinta feria, captus fuit archiepiscopus, ab ecclesia violenter extractus, et in castello retrusus. Quinta feria, octava scilicet post captionem, liberatus: quinta feria, quintadecima post liberationem, et tribus hebdomadis post captionem, cancellarius Londoniis depositus fuerat. Quinta feria, et post depositionem cancellarii quintadecima, hebdomadis vero post captionem archiepiscopi quinque, Cancellarius apud Dovoriam, eodem in litore quo christo Domini injuria per ipsum fieri cœpit, ad vindictæ cumulum a mulieribus in habitu muliebri captus fuit, verberatus graviter, lapidatus, et incarceratus.

Hoc quoque notandum, quod eodem die, revoluto anni circulo, secunda scilicet feria, qua Londoniis legationis suæ concilium, convocato totius Angliæ clero, tam trimembre monstrum tam pompose celebraverat, cancellarius scilicet, justitiarius, atque legatus, inter tot

dignitatum præconia Eliensis episcopus dici dedignans, mira rotæ volubilitate, tam ignominiosam fugam ostendit et confectionem, et infra tertiam diem damnationem pariter et dejectionem.

Duo nostris diebus archiepiscopi, Cantuariensis scilicet in ecclesia propria, Eboracensis vero in unica ejusdem cella, injuriæ injuste irrogatæ repentinis et magnis mirandisque per orbem meruere miraculis ultionem. Mirum si ullo in posterum tempore, istorum manente memoria, ausus quispiam in tertium fuerit simili insania desævire.

Circa kalendas autem Aprilis, qui tanto cum dedecore paulo ante expelli meruerat, sub legationis iterum obtentu in portu Dovorico ausus est applicare; tanquam lupus in Anglorum ovili rapere denuo dispergere paratus et devorare. Sed convocato protinus, contra tantum tam imminens incommodum, Londoniis concilio, directis ad hoc singulorum nunciis, tam episcoporum scilicet quam baronum, necnon et Eboracensis archiepiscopi Galfridi, qui inter primos statim occasionem arripiens, et ex contingentibus nihil omittens, festinus pariter et festivus advenerat, et fratris ejusdem, comitis Moriton Johannis; cujus tamen ante favorem, ut fertur, bellua nostra multis tam præmissis quam promissis sibi comparavit, unde et veniendi quoque audaciam contraxerat; communi consilio unanimique omnium assensu pariter et acclamatione, reprobatus omnino est atque repulsus. Justo Dei judicio, ubi tam enormiter deliquit foro succumbens; ibique toties confusionem suscipiens, ubi confundere proximum tam irreverenter attemptavit.

Porro quoniam, juxta Solomonis proverbia, "Cum "defecerint ligna, extinguetur ignis; et susurrone sub-"tracto, jurgia conquiescent," adeo in ejus expulsione tempestuosa regni procella, continuis discordiæ atque invidiæ ventis agitata, sedari statim et conquiescere cœpit, ut cuncta quæ sub ipso turbata fuerant, et

exactione gravata, pacificum illico tranquillitatis absque omni gravamine statum inducrent, et quasi post diutinam suffocationem et oppressionem refocillata jam respirarent: felici rerum mutatione, ut post dies nubilos, quasi revelata demum solis facie, singula quæque grata novæ lucis serenitate gauderent.

Sic igitur, quoniam tanta tamque multiplici potestate collata tam insolenter abusus est, ad posterorum exemplum pariter et doctrinam, ut metum multis incutiat præsumptuosi unius pœnalis ærumna, quoniam frangit Deus omne superbum, et quia potentes potenter tormenta patientur, adeo in altum tendens, et quasi ad aquilonem sedem ponens, proclivi ab alto ruina digito Dei præcipitatus evanuit: adeo, tanquam statua in simulacrum erecta, et tanquam vitulus conflatus, veri Moysis nutu cecidit comminutus, ut qui paulo ante super hominum capita positus, populis in tyrannidem præfectus fuisset atque terrorem, tam subito vindice dextra datus sit omnibus in derisum, factus opprobrium hominum, et abjectio plebis.

END OF VOL. IV.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.

CATALOGUE

OF

RECORD PUBLICATIONS

ON SALE

BY

Messrs. Longman & Co., and Messrs. Trübner & Co., London;
Messrs. James Parker & Co., Oxford and London;
Messrs. Macmillan & Co., Cambridge and London;
Messrs. A. & C. Black, Edinburgh;
and Mr. A. Thom, Dublin.

CONTENTS.

	Page
Calendars of State Papers, &c. - - - - -	3
Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during the Middle Ages - - - - -	9
Publications of the Record Commissioners, &c. - -	26
Works Published in Photozincography - - -	30

CALENDARS OF STATE PAPERS, &c.

[IMPERIAL 8vo., cloth. *Price* 15*s.* each Volume or Part.]

As far back as the year 1800, a Committee of the House of Commons recommended that Indexes and Calendars should be made to the Public Records, and thirty-six years afterwards another Committee of the House of Commons reiterated that recommendation in more forcible words; but it was not until the incorporation of the State Paper Office with the Public Record Office that the Master of the Rolls found himself in a position to take the necessary steps for carrying out the wishes of the House of Commons.

On 7 December 1855, he stated to the Lords of the Treasury that although "the Records, State Papers, and Documents in his charge constitute the most "complete and perfect series of their kind in the civilized world," and although "they are of the greatest value in a historical and constitutional "point of view, yet they are comparatively useless to the public, from the "want of proper Calendars and Indexes."

Acting upon the recommendations of the Committees of the House of Commons above referred to, he suggested to the Lords of the Treasury that to effect the object he had in view it would be necessary for him to employ a few persons fully qualified to perform the work which he contemplated.

Their Lordships assented to the necessity of having Calendars prepared and printed, and empowered the Master of the Rolls to take such steps as might be necessary for this purpose.

The following Works have been already published under the direction of the Master of the Rolls:—

CALENDARIUM GENEALOGICUM; for the Reigns of Henry III. and Edward I. *Edited by* CHARLES ROBERTS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 2 Vols. 1865.

This is a work of great value for elucidating the early history of our nobility and landed gentry.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reigns of Edward VI., Mary, Elizabeth, and James I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Robert Lemon, Esq., F.S.A., (Vols. I. and II.), and Mary Anne Everett Green, (Vols. III.–XII.). 1856–1872.

Vol. I.—1547–1580.	Vol. VII.—Addenda, 1566–1579.
Vol. II.—1581–1590.	Vol. VIII.—1603–1610.
Vol. III.—1591–1594.	Vol. IX.—1611–1618.
Vol. IV.—1595–1597.	Vol. X.—1619–1623.
Vol. V.—1598–1601.	Vol. XI.—1623–1625, with Addenda, 1603–1625.
Vol. VI.—1601–1603, with Addenda, 1547–1565.	Vol. XII.—Addenda, 1580–1625.

These Calendars render accessible to investigation a large and important mass of historical materials. The Northern Rebellion of 1566–67; the plots of the Catholic fugitives in the Low Countries; the numerous designs against Queen Elizabeth and in favour of a Catholic succession; the Gunpowder-plot; the rise and fall of Somerset; the Overbury murder; the disgrace of Sir Edward Coke; the rise of the Duke of Buckingham, &c. Numerous other subjects are illustrated by Papers, few of which have been previously known.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* John Bruce, Esq., F.S.A. 1858–1869.

Vol. I.—1625–1626.	Vol. VII.—1634–1635.
Vol. II.—1627–1628.	Vol. VIII.—1635.
Vol. III.—1628–1629.	Vol. IX.—1635–1636.
Vol. IV.—1629–1631.	Vol. X.—1636–1637.
Vol. V.—1631–1633.	Vol. XI.—1637.
Vol. VI.—1633–1634.	Vol. XII.—1637–1638.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* John Bruce, Esq., F.S.A.; and William Douglas Hamilton, Esq., F.S.A. 1871.

Vol. XIII.—1638–1639.

This Calendar of the Domestic State Papers of the reign of Charles I. presents notices of a large number of original documents of great value to all inquirers relative to the history of the period to which it refers. Many of them have been hitherto unknown.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles II., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Mary Anne Everett Green. 1860–1866.

Vol. I.—1660–1661.	Vol. V.—1665–1666.
Vol. II.—1661–1662.	Vol. VI.—1666–1667.
Vol. III.—1663–1664.	Vol. VII.—1667.
Vol. IV.—1664–1665.	

Seven volumes, of the period between 1660 and 1667, have been published.

Calendar of State Papers relating to Scotland, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Markham John Thorpe, Esq., of St. Edmund Hall, Oxford. 1858.

Vol. I., the Scottish Series, of the Reigns of Henry VIII., Edward VI., Mary, and Elizabeth, 1509–1589.

Vol. II., the Scottish Series, of the Reign of Elizabeth, 1589–1603; an Appendix to the Scottish Series, 1543–1592; and the State

Papers relating to Mary Queen of Scots during her Detention in England, 1568–1587.

These two volumes of State Papers relate to Scotland, and embrace the period between 1509 and 1603. In the second volume are notices of the State Papers relating to Mary Queen of Scots.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGNS OF HENRY VIII., EDWARD VI., MARY, AND ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. 1860–1867.

Vol. I.—1509–1573. | Vol. II.—1574–1585.

The above have been published under the editorship of Mr. Hans Claude Hamilton; another volume is in the press.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. Vol. I.—1603–1606. 1872.

This series is in continuation of the Irish State Papers commencing with the reign of Henry VIII.; but, for the reign of James I., the Papers are not confined to those in the Public Record Office of England.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. 1860–1870.

Vol. I.—America and West Indies, 1574–1660.
Vol. II.—East Indies, China, and Japan, 1513–1616.
Vol. III.—East Indies, China, and Japan, 1617–1621.

These volumes include an analysis of early Colonial Papers in the Public Record Office, the India Office, and the British Museum.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1862–1872.

Vol. I.—1509–1514.
Vol. II. (in Two Parts)—1515–1518.
Vol. III. (in Two Parts)—1519–1523.
Vol. IV., Part 1.—1524–1526.
Vol. IV., Part 2.—1526–1528.

These volumes contain summaries of all State Papers and Correspondence relating to the reign of Henry VIII., in the Public Record Office, of those formerly in the State Paper Office, in the British Museum, the Libraries of Oxford and Cambridge, and other Public Libraries; and of all letters that have appeared in print in the works of Burnet, Strype, and others. Whatever authentic original material exists in England relative to the religious, political, parliamentary, or social history of the country during the reign of Henry VIII., whether despatches of ambassadors, or proceedings of the army, navy, treasury, or ordnance, or records of Parliament, appointments of officers, grants from the Crown, &c., will be found calendared in these volumes.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF EDWARD VI., preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1547–1553. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF MARY, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1553–1558. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law and

Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

The two preceding volumes exhibit the negotiations of the English ambassadors with the courts of the Emperor Charles V. of Germany, of Henry II. of France, and of Philip II. of Spain. The affairs of several of the minor continental states also find various incidental illustrations of much interest.

A valuable series of Papers descriptive of the circumstances which attended the loss of Calais merits a special notice; while the progress of the wars in the north of France, into which England was dragged by her union with Spain, is narrated at some length. The domestic affairs of England are of course passed over in these volumes, which treat only of its relations with foreign powers.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office, &c. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, (Vols. I.-VII.), and ALLAN JAMES CROSBY, Esq., B.A., Barrister-at-Law, (Vol. VIII.). 1863-1871.

Vol. I.—1558-1559.
Vol. II.—1559-1560.
Vol. III.—1560-1561.
Vol. IV.—1561-1562.
Vol. V.—1562.
Vol. VI.—1563.
Vol. VII.—1564-1565.
Vol. VIII.—1566-1568.

These volumes contain a Calendar of the Foreign Correspondence during the early portion of the reign of Queen Elizabeth, deposited in the Public Record Office, &c. They illustrate not only the external but also the domestic affairs of Foreign Countries during that period.

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. 1868-1871.

Vol. I.—1557-1696.
Vol. II.—1697-1702.

The above Papers connected with the affairs of the Treasury comprise petitions, reports, and other documents relating to services rendered to the State, grants of money and pensions, appointments to offices, remissions of fines and duties, &c. They illustrate civil and military events, finance, the administration in Ireland and the Colonies, &c., and afford information nowhere else recorded.

CALENDAR OF THE CAREW PAPERS, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and WILLIAM BULLEN, Esq. 1867-1871.

Vol. I.—1515-1574.
Vol. II.—1575-1588
Vol. III.—1589-1600.
Vol. IV.—1601-1603.
Vol. V.—Book of Howth; Miscellaneous.

The Carew Papers relating to Ireland, deposited in the Lambeth Library, are unique, and of great importance. The Calendar cannot fail to be welcome to all students of Irish history. Another volume is in the press.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* G. A. BERGENROTH. 1862-1868.

Vol. I.—Hen. VII.—1485-1509.
Vol. II.—Hen. VIII.—1509-1525
Supplement to Vol. I. and Vol. II.

Mr. Bergenroth was engaged in compiling a Calendar of the Papers relating to England preserved in the archives of Simancas in Spain, and the corresponding portion removed from Simancas to Paris. Mr. Bergenroth also visited Madrid, and examined the Papers there, bearing on the reign of Henry VIII. The first volume contains the Spanish Papers of the reign of Henry VII.; the

second volume, those of the first portion of the reign of Henry VIII. The Supplement contains new information relating to the private life of Queen Katharine of England; and to the projected marriage of Henry VII. with Queen Juana, widow of King Philip of Castile, and mother of the Emperor Charles V.

CALENDAR OF STATE PAPERS AND MANUSCRIPTS, relating to ENGLISH AFFAIRS, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* RAWDON BROWN, Esq. 1864-1871.

Vol. I.—1202-1509.
Vol. II.—1509-1519.
Vol. III.—1520-1526.
Vol. IV.—1527-1533.

Mr. Rawdon Brown has published four volumes of his Calendar, extending from 1202 to 1533, and has made considerable progress in the fifth volume. Mr. Brown's researches have brought to light a number of valuable documents relating to the various periods of English history, and his contributions to historical literature are of the most interesting and important character.

SYLLABUS, IN ENGLISH, OF RYMER'S FŒDERA. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. I.—Will. I.-Edw. III.; 1066-1377. Vol. II., Ric. II.-Chas. II.; 1377-1654. 1869-1873.

The "Fœdera," or "Rymer's Fœdera," is a collection of miscellaneous documents illustrative of the History of Great Britain and Ireland, from the Norman Conquest to the reign of Charles II. Several editions of the "Fœdera" have been published, and the present Syllabus was undertaken to make the contents of this great National Work more generally known.

REPORT OF THE DEPUTY KEEPER OF THE PUBLIC RECORDS AND THE REV. J. S. BREWER TO THE MASTER OF THE ROLLS, upon the Carte and Carew Papers in the Bodleian and Lambeth Libraries. 1864. *Price* 2*s.* 6*d.*

REPORT OF THE DEPUTY KEEPER OF THE PUBLIC RECORDS TO THE MASTER OF THE ROLLS, upon the Documents in the Archives and Public Libraries of Venice. 1866. *Price* 2*s.* 6*d.*

In the Press.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. Vol. III.—1586, &c.

CALENDAR OF THE CAREW PAPERS, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and WILLIAM BULLEN, Esq. Vol. VI.—1603-1624.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A. Vol. XIV.—1639.

CALENDAR OF STATE PAPERS AND MANUSCRIPTS relating to ENGLISH AFFAIRS, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* RAWDON BROWN, Esq. Vol. V.—1534-1554.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* DON PASCUAL DE GAYANGOS. Hen. VIII.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. Vol. II.—1606, &c.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. IV., Part 3.—1529, &c.

SYLLABUS, IN ENGLISH, OF RYMER'S FŒDERA. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. III.—Appendix and Index.

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. Vol. III.—1702–1706.

In Progress.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. Vol. IV.—East Indies, China, and Japan, 1622, &c. Vol. V.—America and West Indies, 1661, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ALLAN JAMES CROSBY, Esq., B.A., Barrister-at-Law. Vol. IX.—1569, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, DURING THE COMMONWEALTH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF GEORGE III., &c., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. (1760–1800), and JOHN RINGWOOD ATKINS, Esq. (1801–1829).

CALENDAR OF DOCUMENTS relating to IRELAND, excerpted from the Records preserved in Her Majesty's Public Record Office; to the end of the Reign of HENRY VII. *Edited by* HENRY SAVAGE SWEETMAN, Esq., A.B., Trinity College, Dublin, Barrister-at-Law (Ireland).

THE CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND DURING THE MIDDLE AGES.

[Royal 8vo., half-bound. *Price* 10*s*. each Volume or Part.]

On 25 July 1822, the House of Commons presented an address to the Crown, stating that the editions of the works of our ancient historians were inconvenient and defective; that many of their writings still remained in manuscript, and, in some cases, in a single copy only. They added, "that an "uniform and convenient edition of the whole, published under His Majesty's "royal sanction, would be an undertaking honourable to His Majesty's reign, "and conducive to the advancement of historical and constitutional know- "ledge; that the House therefore humbly besought His Majesty, that He "would be graciously pleased to give such directions as His Majesty, in His "wisdom, might think fit, for the publication of a complete edition of the "ancient historians of this realm, and assured His Majesty that whatever "expense might be necessary for this purpose would be made good."

The Master of the Rolls, being very desirous that effect should be given to the resolution of the House of Commons, submitted to Her Majesty's Treasury in 1857 a plan for the publication of the ancient chronicles and memorials of the United Kingdom, and it was adopted accordingly. In selecting these works, it was considered right, in the first instance, to give preference to those of which the manuscripts were unique, or the materials of which would help to fill up blanks in English history for which no satisfactory and authentic information hitherto existed in any accessible form. One great object the Master of the Rolls had in view was to form a *corpus historicum* within reasonable limits, and which should be as complete as possible. In a subject of so vast a range, it was important that the historical student should be able to select such volumes as conformed with his own peculiar tastes and studies, and not be put to the expense of purchasing the whole collection; an inconvenience inseparable from any other plan than that which has been in this instance adopted.

Of the Chronicles and Memorials, the following volumes have been published. They embrace the period from the earliest time of British history down to the end of the reign of Henry VII.

1. The Chronicle of England, by John Capgrave. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

Capgrave was prior of Lynn, in Norfolk, and provincial of the order of the Friars Hermits of England shortly before the year 1464. His Chronicle extends from the creation of the world to the year 1417. As a record of the language spoken in Norfolk (being written in English), it is of considerable value.

2. Chronicon Monasterii de Abingdon. Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1858.

This Chronicle traces the history of the great Benedictine monastery of Abingdon in Berkshire, from its foundation by King Ina of Wessex, to the reign of Richard I., shortly after which period the present narrative was drawn up by an inmate of the establishment. The author had access to the title-deeds of the house ; and incorporates into his history various charters of the Saxon kings, of great importance as illustrating not only the history of the locality but that of the kingdom. The work is printed for the first time.

3. Lives of Edward the Confessor. I.—La Estoire de Seint Aedward le Rei. II.—Vita Beati Edvardi Regis et Confessoris. III.—Vita Æduuardi Regis qui apud Westmonasterium requiescit. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1858.

The first is a poem in Norman French, containing 4,686 lines, addressed to Alianor, Queen of Henry III., and probably written in the year 1245, on the occasion of the restoration of the church of Westminster. Nothing is known of the author. The second is an anonymous poem, containing 536 lines, written between the years 1440 and 1450, by command of Henry VI., to whom it is dedicated. It does not throw any new light on the reign of Edward the Confessor, but is valuable as a specimen of the Latin poetry of the time. The third, also by an anonymous author, was apparently written for Queen Edith, between the years 1066 and 1074, during the pressure of the suffering brought on the Saxons by the Norman conquest. It notices many facts not found in other writers, and some which differ considerably from the usual accounts.

4. Monumenta Franciscana ; scilicet, I.—Thomas de Eccleston de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. II.—Adæ de Marisco Epistolæ. III.—Registrum Fratrum Minorum Londoniæ. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1858.

This volume contains original materials for the history of the settlement of the order of Saint Francis in England, the letters of Adam de Marisco, and other papers connected with the foundation and diffusion of this great body. It has been the aim of the editor to collect whatever historical information could be found in this country, towards illustrating a period of the national history for which only scanty materials exist. None of these have been before printed.

5. Fasciculi Zizaniorum Magistri Johannis Wyclif cum Tritico. Ascribed to Thomas Netter, of Walden, Provincial of the Carmelite Order in England, and Confessor to King Henry the Fifth. *Edited by* the Rev. W. W. Shirley, M.A., Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford. 1858.

This work derives its principal value from being the only contemporaneous account of the rise of the Lollards. When written, the disputes of the school-

men had been extended to the field of theology and they appear both in the writings of Wycliff and in those of his adversaries. Wycliff's little bundles of tares are not less metaphysical than theological, and the conflict between Nominalists and Realists rages side by side with the conflict between the different interpreters of Scripture. The work gives a good idea of the controversies at the end of the 14th and the beginning of the 15th centuries.

6. The Buik of the Croniclis of Scotland ; or, A Metrical Version of the History of Hector Boece ; by William Stewart. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. B. Turnbull, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law. 1858.

This is a metrical translation of a Latin Prose Chronicle, and was written in the first half of the 16th century. The narrative begins with the earliest legends, and ends with the death of James I. of Scotland, and the " evil ending of the traitors that slew him." Strict accuracy of statement is not to be looked for in such a work as this ; but the stories of the colonization of Spain, Ireland, and Scotland are interesting if not true ; and the chronicle is valuable as a reflection of the manners, sentiments, and character of the age in which it was composed. The peculiarities of the Scottish dialect are well illustrated in this metrical version, and the student of language will find ample materials for comparison with the English dialects of the same period, and with modern lowland Scotch.

7. Johannis Capgrave Liber de Illustribus Henricis. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

This work is dedicated to Henry VI. of England, who appears to have been, in the author's estimation, the greatest of all the Henries. It is divided into three distinct parts, each having its own separate dedication. The first part relates only to the history of the Empire, and extends from the election of Henry I., the Fowler, to the end of the reign of the Emperor Henry VI. The second part is devoted to English history, and extends from the accession of Henry I. in the year 1100, to the year 1446, which was the twenty-fourth year of the reign of King Henry VI. The third part contains the lives of illustrious men who have borne the name of Henry in various parts of the world.

Capgrave was born in 1393, in the reign of Richard II., and lived during the Wars of the Roses, for the history of which period his work is of some value.

8. Historia Monasterii S. Augustini Cantuariensis, by Thomas of Elmham, formerly Monk and Treasurer of that Foundation. *Edited by* Charles Hardwick, M.A., Fellow of St. Catharine's Hall, and Christian Advocate in the University of Cambridge. 1858.

This history extends from the arrival of St. Augustine in Kent until 1191. Prefixed is a chronology as far as 1418, which shows in outline what was to have been the character of the work when completed. The only copy known is in the possession of Trinity Hall, Cambridge. The author was connected with Norfolk, and most probably with Elmham, whence he derived his name.

9. Eulogium (Historiarum sive Temporis) : Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366 ; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum. Vols. I., II., and III. *Edited by* F. S. Haydon, Esq., B.A. 1858–1863.

This is a Latin Chronicle extending from the Creation to the latter part of the reign of Edward III., and written by a monk of the Abbey of Malmesbury, in Wiltshire, about the year 1367. A continuation, carrying the history of England down to the year 1413, was added in the former half of the fifteenth century by an author whose name is not known. The original Chronicle is divided into five books, and contains a history of the world generally, but more especially

of England to the year 1366. The continuation extends the history down to the coronation of Henry V. The Eulogium itself is chiefly valuable as containing a history, by a contemporary, of the period between 1356 and 1366. The notices of events appear to have been written very soon after their occurrence. Among other interesting matter, the Chronicle contains a diary of the Poitiers campaign, evidently furnished by some person who accompanied the army of the Black Prince. The continuation of the Chronicle is also the work of a contemporary, and gives a very interesting account of the reigns of Richard II. and Henry IV. It is believed to be the earliest authority for the statement that the latter monarch died in the Jerusalem Chamber at Westminster.

10. Memorials of Henry the Seventh : Bernardi Andreæ Tholosatis Vita Regis Henrici Septimi ; necnon alia quædam ad eundem Regem spectantia. *Edited by* James Gairdner, Esq. 1858.

The contents of this volume are—(1) a life of Henry VII., by his poet laureate and historiographer, Bernard André, of Toulouse, with some compositions in verse, of which he is supposed to have been the author ; (2) the journals of Roger Machado during certain embassies on which he was sent by Henry VII. to Spain and Brittany, the first of which had reference to the marriage of the King's son, Arthur, with Catharine of Arragon ; (3) two curious reports by envoys sent to Spain in the year 1505 touching the succession to the Crown of Castile, and a project of marriage between Henry VII. and the Queen of Naples ; and (4) an account of Philip of Castile's reception in England in 1506. Other documents of interest in connexion with the period are given in an appendix.

11. Memorials of Henry the Fifth. I.—Vita Henrici Quinti, Roberto Redmanno auctore. II.—Versus Rhythmici in laudem Regis Henrici Quinti. III.—Elmhami Liber Metricus de Henrico V. *Edited by* Charles A. Cole, Esq. 1858.

This volume contains three treatises which more or less illustrate the history of the reign of Henry V., viz.: A Life by Robert Redman ; a Metrical Chronicle by Thomas Elmham, prior of Lenton, a contemporary author ; Versus Rhythmici, written apparently by a monk of Westminster Abbey, who was also a contemporary of Henry V. These works are printed for the first time.

12. Munimenta Gildhallæ Londoniensis ; Liber Albus, Liber Custumarum, et Liber Horn, in archivis Gildhallæ asservati. Vol. I., Liber Albus. Vol. II. (in Two Parts), Liber Custumarum. Vol. III., Translation of the Anglo-Norman Passages in Liber Albus, Glossaries, Appendices, and Index. *Edited by* Henry Thomas Riley, Esq., M.A., Barrister-at-Law. 1859–1862.

The manuscript of the *Liber Albus*, compiled by John Carpenter, Common Clerk of the City of London in the year 1419, a large folio volume, is preserved in the Record Room of the City of London. It gives an account of the laws, regulations, and institutions of that City in the twelfth, thirteenth, fourteenth, and early part of the fifteenth centuries.

The *Liber Custumarum* was compiled probably by various hands in the early part of the fourteenth century during the reign of Edward II. The manuscript, a folio volume, is also preserved in the Record Room of the City of London, though some portion in its original state, borrowed from the City in the reign of Queen Elizabeth and never returned, forms part of the Cottonian MS. Claudius D. II. in the British Museum. It also gives an account of the laws, regulations, and institutions of the City of London in the twelfth, thirteenth, and early part of the fourteenth centuries.

13. Chronica Johannis de Oxenedes. *Edited by* Sir Henry Ellis, K.H. 1859.

Although this Chronicle tells of the arrival of Hengist and Horsa in England in the year 449, yet it substantially begins with the reign of King Alfred, and

comes down to the year 1292, where it ends abruptly. The history is particularly valuable for notices of events in the eastern portions of the kingdom, which are not to be elsewhere obtained, and some curious facts are mentioned relative to the floods in that part of England, which are confirmed in the Friesland Chronicle of Anthony Heinrich, pastor of the Island of Mohr.

14. A Collection of Political Poems and Songs relating to English History, from the Accession of Edward III. to the Reign of Henry VIII. Vols. I. and II. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1859–1861.

These Poems are perhaps the most interesting of all the historical writings of the period, though they cannot be relied on for accuracy of statement. They are various in character; some are upon religious subjects, some may be called satires, and some give no more than a court scandal; but as a whole they present a very fair picture of society, and of the relations of the different classes to one another. The period comprised is in itself interesting, and brings us, through the decline of the feudal system, to the beginning of our modern history. The songs in old English are of considerable value to the philologist.

15. The "Opus Tertium," "Opus Minus," &c., of Roger Bacon. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1859.

This is the celebrated treatise—never before printed—so frequently referred to by the great philosopher in his works. It contains the fullest details we possess of the life and labours of Roger Bacon: also a fragment by the same author, supposed to be unique, the "*Compendium Studii Theologiæ.*"

16. Bartholomæi de Cotton, Monachi Norwicensis, Historia Anglicana; 449–1298: necnon ejusdem Liber de Archiepiscopis et Episcopis Angliæ. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1859.

The author, a monk of Norwich, has here given us a Chronicle of England from the arrival of the Saxons in 449 to the year 1298, in or about which year it appears that he died. The latter portion of this history (the whole of the reign of Edward I. more especially) is of great value, as the writer was contemporary with the events which he records. An Appendix contains several illustrative documents connected with the previous narrative.

17. Brut y Tywysogion; or, The Chronicle of the Princes of Wales. *Edited by* the Rev. John Williams ab Ithel, M.A. 1860.

This work, also known as "The Chronicle of the Princes of Wales," has been attributed to Caradoc of Llancarvan, who flourished about the middle of the twelfth century. It is written in the ancient Welsh language, begins with the abdication and death of Caedwala at Rome, in the year 681, and continues the history down to the subjugation of Wales by Edward I., about the year 1282.

18. A Collection of Royal and Historical Letters during the Reign of Henry IV. 1399–1404. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1860.

This volume, like all the others in the series containing a miscellaneous selection of letters, is valuable on account of the light it throws upon biographical history, and the familiar view it presents of characters, manners, and events. The period requires much elucidation; to which it will materially contribute.

19. The Repressor of over much Blaming of the Clergy. By Reginald Pecock, sometime Bishop of Chichester. Vols. I. and II. *Edited by* Churchill Babington, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1860.

The "Repressor" may be considered the earliest piece of good theological disquisition of which our English prose literature can boast. The author was born

about the end of the fourteenth century, consecrated Bishop of St. Asaph in the year 1444, and translated to the see of Chichester in 1450. While Bishop of St. Asaph, he zealously defended his brother prelates from the attacks of those who censured the bishops for their neglect of duty. He maintained that it was no part of a bishop's functions to appear in the pulpit, and that his time might be more profitably spent, and his dignity better maintained, in the performance of works of a higher character. Among those who thought differently were the Lollards, and against their general doctrines the "Repressor" is directed. Pecock took up a position midway between that of the Roman Church and that of the modern Anglican Church; but his work is interesting chiefly because it gives a full account of the views of the Lollards and of the arguments by which they were supported, and because it assists us to ascertain the state of feeling which ultimately led to the Reformation. Apart from religious matters, the light thrown upon contemporaneous history is very small, but the "Repressor" has great value for the philologist, as it tells us what were the characteristics of the language in use among the cultivated Englishmen of the fifteenth century. Pecock, though an opponent of the Lollards, showed a certain spirit of toleration, for which he received, towards the end of his life, the usual mediæval reward—persecution.

20. ANNALES CAMBRIÆ. *Edited by* the Rev. JOHN WILLIAMS AB ITHEL, M.A. 1860.

These annals, which are in Latin, commence in the year 447, and come down to the year 1288. The earlier portion appears to be taken from an Irish Chronicle, which was also used by Tigernach, and by the compiler of the Annals of Ulster. During its first century it contains scarcely anything relating to Britain, the earliest direct concurrence with English history is relative to the mission of Augustine. Its notices throughout though brief, are valuable. The annals were probably written at St. Davids, by Blegewryd, Archdeacon of Llandaff, the most learned man in his day in all Cymru.

21. THE WORKS OF GIRALDUS CAMBRENSIS. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vols. V. and VI. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1861–1873.

These volumes contain the historical works of Gerald du Barry, who lived in the reigns of Henry II., Richard I., and John, and attempted to re-establish the independence of Wales by restoring the see of St. Davids to its ancient primacy. His works are of a very miscellaneous nature, both in prose and verse, and are remarkable chiefly for the racy and original anecdotes which they contain relating to contemporaries. He is the only Welsh writer of any importance who has contributed so much to the mediæval literature of this country, or assumed, in consequence of his nationality, so free and independent a tone. His frequent travels in Italy, in France, in Ireland, and in Wales, gave him opportunities for observation which did not generally fall to the lot of mediæval writers in the twelfth and thirteenth centuries, and of these observations Giraldus has made due use. Only extracts from these treatises have been printed before, and almost all of them are taken from unique manuscripts.

The Topographia Hibernica (in Vol. V.) is the result of Giraldus' two visits to Ireland. The first in the year 1183, the second in 1185–6, when he accompanied Prince John into that country. Curious as this treatise is, Mr. Dimock is of opinion that it ought not to be accepted as sober truthful history, for Giraldus himself states that truth was not his main object, and that he compiled the work for the purpose of sounding the praises of Henry the Second. Elsewhere, however, he declares that he had stated nothing in the Topographia of the truth of which he was not well assured, either by his own eyesight or by the testimony, with all diligence elicited, of the most trustworthy and authentic men in the country; that though he did not put just the same full faith in their reports as in what he had himself seen, yet, as they only related what they had themselves seen, he could not but believe such credible witnesses. A very interesting portion of this treatise is devoted to the animals of Ireland. It shows that he was a very accurate and acute observer, and his descriptions are given in a way that a scientific naturalist of the present day could hardly improve upon. The Expugnatio Hibernica was written about the year 1188, and may be regarded rather

as a great epic than a sober relation of acts occurring in his own days. No one can peruse it without coming to the conclusion that it is rather a poetical fiction than a prosaic truthful history.

Vol. VI. contains the Itinerarium Kambriæ et Descriptio Kambriæ.

22. Letters and Papers illustrative of the Wars of the English in France during the Reign of Henry the Sixth, King of England. Vol. I., and Vol. II. (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1861–1864.

The letters and papers contained in these volumes are derived chiefly from originals or contemporary copies extant in the Bibliothèque Impériale, and the Depôt des Archives, in Paris. They illustrate the line of policy adopted by John Duke of Bedford and his successors during their government of Normandy, and such other provinces of France as had been acquired by Henry V. We may here trace, step by step, the gradual declension of the English power, until we are prepared to read of its final overthrow.

23. The Anglo-Saxon Chronicle, according to the several Original Authorities. Vol. I., Original Texts. Vol. II., Translation. *Edited and translated by* Benjamin Thorpe, Esq., Member of the Royal Academy of Sciences at Munich, and of the Society of Netherlandish Literature at Leyden. 1861.

This Chronicle, extending from the earliest history of Britain to the year 1154, is justly the boast of England; for no other nation can produce any history, written in its own vernacular, at all approaching it, either in antiquity, truthfulness, or extent, the historical books of the Bible alone excepted. There are at present six independent manuscripts of the Saxon Chronicle, ending in different years, and written in different parts of the country. In this edition, the text of each manuscript is printed in columns on the same page, so that the student may see at a glance the various changes which occur in orthography, whether arising from locality or age.

24. Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III. and Henry VII. Vols. I. and II. *Edited by* James Gairdner, Esq. 1861–1863.

The Papers are derived from MSS. in the Public Record Office, the British Museum, and other repositories. The period to which they refer is unusually destitute of chronicles and other sources of historical information, so that the light obtained from these documents is of special importance. The principal contents of the volumes are some diplomatic Papers of Richard III.; correspondence between Henry VII. and Ferdinand and Isabella of Spain; documents relating to Edmund de la Pole, Earl of Suffolk; and a portion of the correspondence of James IV. of Scotland.

25. Letters of Bishop Grosseteste, illustrative of the Social Condition of his Time. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1861.

The Letters of Robert Grosseteste (131 in number) are here collected from various sources, and a large portion of them is printed for the first time. They range in date from about 1210 to 1253, and relate to various matters connected not only with the political history of England during the reign of Henry III., but with its ecclesiastical condition. They refer especially to the diocese of Lincoln, of which Grosseteste was bishop.

26. Descriptive Catalogue of Manuscripts relating to the History of Great Britain and Ireland. Vol. I. (in Two Parts); Anterior to the Norman Invasion. Vol. II.; 1066–1200. Vol. III.; 1200–1327. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1862–1871.

The object of this work is to publish notices of all known sources of British history, both printed and unprinted, in one continued sequence. The materials,

when historical (as distinguished from biographical), are arranged under the year in which the latest event is recorded in the chronicle or history, and not under the period in which its author, real or supposed, flourished. Biographies are enumerated under the year in which the person commemorated died, and not under the year in which the life was written. This arrangement has two advantages; the materials for any given period may be seen at a glance; and if the reader knows the time when an author wrote, and the number of years that had elapsed between the date of the events and the time the writer flourished, he will generally be enabled to form a fair estimate of the comparative value of the narrative itself. A brief analysis of each work has been added when deserving it, in which the original portions are distinguished from those which are mere compilations. When possible, the sources are indicated from which such compilations have been derived. A biographical sketch of the author of each piece has been added, and a brief notice has also been given of such British authors as have written on historical subjects.

27. Royal and other Historical Letters illustrative of the Reign of Henry III. Vol. I., 1216–1235. Vol. II., 1236–1272. *Selected and edited by* the Rev. W. W. Shirley, D.D., Regius Professor in Ecclesiastical History, and Canon of Christ Church, Oxford. 1862–1866.

The letters contained in these volumes are derived chiefly from the ancient correspondence formerly in the Tower of London, and now in the Public Record Office. They illustrate the political history of England during the growth of its liberties, and throw considerable light upon the personal history of Simon de Montfort. The affairs of France form the subject of many of them, especially in regard to the province of Gascony. The entire collection consists of nearly 700 documents, the greater portion of which is printed for the first time.

28. Chronica Monasterii S. Albani.—1. Thomæ Walsingham Historia Anglicana; Vol. I., 1272–1381: Vol. II., 1381–1422. 2. Willelmi Rishanger Chronica et Annales, 1259–1307. 3. Johannis de Trokelowe et Henrici de Blaneforde Chronica et Annales, 1259–1296; 1307–1324; 1392–1406. 4. Gesta Abbatum Monasterii S. Albani, a Thoma Walsingham, regnante Ricardo Secundo, ejusdem Ecclesiæ Præcentore, compilata; Vol. I., 793–1290: Vol. II., 1290–1349: Vol. III., 1349–1411. 5. Johannis Amundesham, Monachi Monasterii S. Albani, ut videtur, Annales; Vols. I. and II. 6. Registra quorundam Abbatum Monasterii S. Albani, qui sæculo xv^{mo} floruere; Vol. I., Registrum Abbatiæ Johannis Whethamstede, Abbatis Monasterii Sancti Albani, iterum susceptæ; Roberto Blakeney, Capellano, quondam adscriptum. *Edited by* Henry Thomas Riley, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law. 1863–1872.

In the first two volumes is a history of England, from the death of Henry III. to the death of Henry V., written by Thomas Walsingham, Precentor of St. Albans and prior of the cell of Wymundham, belonging to that abbey. It is printed from MS. VII. in the Arundel Collection in the College of Arms, London, a manuscript of the fifteenth century, collated with MS. 13 E. IX. in the King's Library in the British Museum, and MS. VII. in the Parker Collection of Manuscripts at Corpus Christi College, Cambridge.

In the third volume is a Chronicle of English History, attributed to William Rishanger, monk of Saint Albans, who lived in the reign of Edward I., printed from the Cottonian Manuscript, Faustina B. IX. (of the fourteenth century) in the British Museum, collated with MS. 14 C. VII. (fols. 219–231) in the King's Library, British Museum, and the Cottonian Manuscript, Claudius E. III., fols. 306–331: Also an account of transactions attending the award of the kingdom of Scotland to John Balliol by Edward I., 1291–1292, from MS. Cotton. Claudius D. VI., attributed to William Rishanger above mentioned, but on no sufficient ground: A short Chronicle of English History, from 1292 to 1300, by an unknown hand, from MS. Cotton. Claudius D. VI.:

A short Chronicle from 1297 to 1307, Willelmi Rishanger Gesta Edwardi Primi Regis Angliæ, from MS. 14 C. I. in the Royal Library, and MS. Cotton. Claudius D. VI., with an addition of Annales Regum Angliæ, probably by the same hand: A fragment of a Chronicle of English History, 1299, 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A fragment of a Chronicle of English History, 1295 to 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: and a fragment of a Chronicle of English History, 1285 to 1307, from MS. 14 C. I. in the Royal Library.

In the fourth volume is a Chronicle of English History, by an anonymous writer, 1259 to 1296, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: Annals of Edward II., 1307 to 1323, by John de Trokelowe a monk of St. Albans, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A continuation of Trokelowe's Annals, 1323, 1324, by Henricus de Blaneforde, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A full Chronicle of English History, by an anonymous writer of St. Albans, 1392 to 1406, from MS. VII. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge; and an account of the benefactors of St. Albans, written in the early part of the fifteenth century, from MS. VI. in the same Library.

The fifth, sixth, and seventh volumes contain a history of the Abbots of St. Albans, and of the fortunes and vicissitudes of the house, from 793 to 1411, mainly compiled by Thomas Walsingham, Precentor of the Abbey in the reign of Richard II.; from MS. Cotton. Claudius E. IV., in the British Museum; with a Continuation, from the closing pages of the Parker MS. No. VII., in the Library of Corpus Christi College, Cambridge.

The eighth and ninth volumes, in continuation of the Annals, contain a Chronicle, probably written by John Amundesham, a monk of St. Albans.

The tenth volume relates especially to the acts and proceedings of Abbot Whethamstede, and may be considered as a memorial of the chief historical and domestic events occurring during the first ten years of his second abbacy. The Register was in all probability compiled between 1465 and 1476.

29. Chronicon Abbatiæ Eveshamensis, Auctoribus Dominico Priore Eveshamiæ et Thoma de Marleberge Abbate, a Fundatione ad Annum 1213, una cum Continuatione ad Annum 1418. *Edited by* the Rev. W. D. Macray, M.A., Bodleian Library, Oxford. 1863.

The Chronicle of Evesham illustrates the history of that important monastery from its foundation by Egwin, about 690, to the year 1418. Its chief feature is an autobiography, which makes us acquainted with the inner daily life of a great abbey, such as but rarely has been recorded. Interspersed are many notices of general, personal, and local history which will be read with much interest. This work exists in a single MS., and is for the first time printed.

30. Ricardi de Cirencestria Speculum Historiale de Gestis Regum Angliæ. Vol. I., 447–871. Vol. II., 872–1066. *Edited by* John E. B. Mayor, M.A., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1863–1869.

The compiler, Richard of Cirencester, was a monk of Westminster, 1355–1400. In 1391 he obtained a licence to make a pilgrimage to Rome. His history, in four books, extends from 447 to 1066. He announces his intention of continuing it, but there is no evidence that he completed any more. This chronicle gives many charters in favour of Westminster Abbey, and a very full account of the lives and miracles of the saints, especially of Edward the Confessor, whose reign occupies the fourth book. A treatise on the Coronation, by William of Sudbury, a monk of Westminster, fills book iii. c. 3. It was on this author that C. J. Bertram fathered his forgery, *De Situ Brittaniæ*, in 1747.

31. Year Books of the Reign of Edward the First. Years 20–21, 30–31, and 32–33. *Edited and translated by* Alfred John Horwood, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law. 1863–1866.

The volumes known as the "Year Books" contain reports in Norman-French of cases argued and decided in the Courts of Common Law. They may be considered to a great extent as the "lex non scripta" of England, and have been held in the highest veneration by the ancient sages of the law, and were received by them as the repositories of the first recorded judgments and dicta of the great

legal luminaries of past ages. They are also worthy of the attention of the general reader on account of the historical information and the notices of public and private persons which they contain, as well as the light which they throw on ancient manners and customs.

32. Narratives of the Expulsion of the English from Normandy, 1449–1450.—Robertus Blondelli de Reductione Normanniæ: Le Recouvrement de Normendie, par Berry, Hérault du Roy: Conferences between the Ambassadors of France and England. *Edited, from MSS. in the Imperial Library at Paris, by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham. 1863.

This volume contains the narrative of an eye-witness who details with considerable power and minuteness the circumstances which attended the final expulsion of the English from Normandy in the year 1450. The history commences with the infringement of the truce by the capture of Fougères, and ends with the battle of Formigny and the embarkation of the Duke of Somerset. The whole period embraced is less than two years.

33. Historia et Cartularium Monasterii S. Petri Gloucestriæ. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. H. Hart, Esq., F.S.A., Membre correspondant de la Société des Antiquaires de Normandie. 1863–1867.

This work consists of two parts, the History and the Cartulary of the Monastery of St. Peter, Gloucester. The history furnishes an account of the monastery from its foundation, in the year 681, to the early part of the reign of Richard II., together with a calendar of donations and benefactions. It treats principally of the affairs of the monastery, but occasionally matters of general history are introduced. Its authorship has generally been assigned to Walter Froucester, the twentieth abbot, but without any foundation.

34. Alexandri Neckam de Naturis Rerum libri duo; with Neckam's Poem, De Laudibus Divinæ Sapientiæ. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1863.

Neckam was a man who devoted himself to science, such as it was in the twelfth century. In the "De Naturis Rerum" are to be found what may be called the rudiments of many sciences mixed up with much error and ignorance. Neckam was not thought infallible, even by his contemporaries, for Roger Bacon remarks of him, "this Alexander in many things wrote what was true and useful; "but he neither can nor ought by just title to be reckoned among authorities." Neckam, however, had sufficient independence of thought to differ from some of the schoolmen who in his time considered themselves the only judges of literature. He had his own views in morals, and in giving us a glimpse of them, as well as of his other opinions, he throws much light upon the manners, customs, and general tone of thought prevalent in the twelfth century. The poem entitled "De Laudibus Divinæ Sapientiæ" appears to be a metrical paraphrase or abridgment of the "De Naturis Rerum." It is written in the elegiac metre; and though there are many lines which violate classical rules, it is, as a whole, above the ordinary standard of mediæval Latin.

35. Leechdoms, Wortcunning, and Starcraft of Early England; being a Collection of Documents illustrating the History of Science in this Country before the Norman Conquest. Vols. I., II., and III. *Collected and edited by* the Rev. T. Oswald Cockayne, M.A., of St. John's College, Cambridge. 1864–1866.

This work illustrates not only the history of science, but the history of superstition. In addition to the information bearing directly upon the medical skill and medical faith of the times, there are many passages which incidentally throw light upon the general mode of life and ordinary diet. The volumes are interesting not only in their scientific, but also in their social aspect. The manuscripts from which they have been printed are valuable to the Anglo-Saxon scholar for the illustrations they afford of Anglo-Saxon orthography.

36. Annales Monastici. Vol. I. :—Annales de Margan, 1066–1232; Annales de Theokesberia, 1066–1263; Annales de Burton, 1004–1263. Vol. II. :—Annales Monasterii de Wintonia, 519–1277; Annales Monasterii de Waverleia, 1–1291. Vol. III. :—Annales Prioratus de Dunstaplia, 1–1297; Annales Monasterii de Bermundeseia, 1042–1432. Vol. IV. :—Annales Monasterii de Oseneia, 1016–1347; Chronicon vulgo dictum Chronicon Thomæ Wykes, 1066–1289; Annales Prioratus de Wigornia, 1–1377. Vol. V. :—Index and Glossary. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, and Registrary of the University, Cambridge. 1864–1869.

The present collection of Monastic Annals embraces all the more important chronicles compiled in religious houses in England during the thirteenth century. These distinct works are ten in number. The extreme period which they embrace ranges from the year 1 to 1432, although they refer more especially to the reigns of John, Henry III., and Edward I. Some of these narratives have already appeared in print, but others are printed for the first time.

37. Magna Vita S. Hugonis Episcopi Lincolniensis. From Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford, and the Imperial Library, Paris. *Edited by* the Rev. James F. Dimock, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1864.

This work contains a number of very curious and interesting incidents, and, being the work of a contemporary, is very valuable, not only as a truthful biography of a celebrated ecclesiastic, but as the work of a man, who, from personal knowledge, gives notices of passing events, as well as of individuals who were then taking active part in public affairs. The author, in all probability, was Adam Abbot of Evesham. He was domestic chaplain and private confessor of Bishop Hugh, and in these capacities was admitted to the closest intimacy. Bishop Hugh was Prior of Witham for 11 years before he became Bishop of Lincoln. His consecration took place on the 21st September 1186; he died on the 16th of November 1200; and was canonized in 1220.

38. Chronicles and Memorials of the Reign of Richard the First. Vol. I. :—Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi. Vol. II. :—Epistolæ Cantuarienses; the Letters of the Prior and Convent of Christ Church, Canterbury; 1187 to 1199. *Edited by* William Stubbs, M.A., Vicar of Navestock, Essex, and Lambeth Librarian. 1864–1865.

The authorship of the Chronicle in Vol. I., hitherto ascribed to Geoffrey Vinesauf, is now more correctly ascribed to Richard, Canon of the Holy Trinity of London. The narrative extends from 1187 to 1199; but its chief interest consists in the minute and authentic narrative which it furnishes of the exploits of Richard I., from his departure from England in December 1189 to his death in 1199. The author states in his prologue that he was an eye-witness of much that he records; and various incidental circumstances which occur in the course of the narrative confirm this assertion.

The letters in Vol. II., written between 1187 and 1199, are of value as furnishing authentic materials for the history of the ecclesiastical condition of England during the reign of Richard I. They had their origin in a dispute which arose from the attempts of Baldwin and Hubert, archbishops of Canterbury, to found a college of secular canons, a project which gave great umbrage to the monks of Canterbury, who saw in it a design to supplant them in their function of metropolitan chapter. These letters are printed, for the first time, from a MS. belonging to the archiepiscopal library at Lambeth.

39. Recueil des Croniques et anchiennes Istories de la Grant Bretaigne a present nomme Engleterre, par Jehan de Waurin. Vol. I.,

Albina to 688. Vol. II., 1399–1422. *Edited by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864–1868.

40. A COLLECTION OF THE CHRONICLES AND ANCIENT HISTORIES OF GREAT BRITAIN, NOW CALLED ENGLAND, by JOHN DE WAVRIN. Albina to 688. (Translation of the preceding Vol. I.) *Edited and translated by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864.

This curious chronicle extends from the fabulous period of history down to the return of Edward IV. to England in the year 1471, after the second deposition of Henry VI. The manuscript from which the text of the work is taken is preserved in the Imperial Library at Paris, and is believed to be the only complete and nearly contemporary copy in existence. The work, as originally bound, was comprised in six volumes, since rebound in morocco in 12 volumes, folio maximo, vellum, and is illustrated with exquisite miniatures, vignettes, and initial letters. It was written towards the end of the fifteenth century, having been expressly executed for Louis de Bruges, Seigneur de la Gruthuyse and Earl of Winchester, from whose cabinet it passed into the library of Louis XII. at Blois.

41. POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Senior Fellow of St. John's College, Cambridge. Vols. III. and IV. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, M.A., late Fellow of Magdalene College, Cambridge. 1865–1872.

This is one of the many mediæval chronicles which assume the character of a history of the world. It begins with the creation, and is brought down to the author's own time, the reign of Edward III. Prefixed to the historical portion, is a chapter devoted to geography, in which is given a description of every known land. To say that the Polychronicon was written in the fourteenth century is to say that it is not free from inaccuraciès. It has, however, a value apart from its intrinsic merits. It enables us to form a very fair estimate of the knowledge of history and geography which well-informed readers of the fourteenth and fifteenth centuries possessed, for it was then the standard work on general history.

The two English translations, which are printed with the original Latin, afford interesting illustrations of the gradual change of our language, for one was made in the fourteenth century, the other in the fifteenth. The differences between Trevisa's version and that of the unknown writer are often considerable.

42. LE LIVERE DE REIS DE BRITTANIE E LE LIVERE DE REIS DE ENGLETERE. *Edited by* JOHN GLOVER, M.A., Vicar of Brading, Isle of Wight, formerly Librarian of Trinity College, Cambridge. 1865.

These two treatises, though they cannot rank as independent narratives, are nevertheless valuable as careful abstracts of previous historians, especially "Le Livere de Reis de Engletere." Some various readings are given which are interesting to the philologist as instances of semi-Saxonized French.

It is supposed that Peter of Ickham must have been the author, but no certain conclusion on that point has been arrived at.

43. CHRONICA MONASTERII DE MELSA, AB ANNO 1150 USQUE AD ANNUM 1406. Vols. I., II., and III. *Edited by* EDWARD AUGUSTUS BOND, Esq., Assistant Keeper of the Manuscripts, and Egerton Librarian, British Museum. 1866–1868.

The Abbey of Meaux was a Cistercian house, and the work of its abbot is both curious and valuable. It is a faithful and often minute record of the establishment of a religious community, of its progress in forming an ample revenue, of its struggles to maintain its acquisitions, and of its relations to the governing institutions of the country. In addition to the private affairs of the monastery, some light is thrown upon the public events of the time, which are however kept distinct, and appear at the end of the history of each abbot's administration. The text has been printed from what is said to be the autograph of the original compiler, Thomas de Burton, the nineteenth abbot.

44. Matthæi Parisiensis Historia Anglorum, sive, ut vulgo dicitur, Historia Minor. Vols. I., II., and III. 1067–1253. *Edited by* Sir Frederic Madden, K.H., Keeper of the Department of Manuscripts, British Museum. 1866–1869.

The exact date at which this work was written is, according to the chronicler, 1250. The history is of considerable value as an illustration of the period during which the author lived, and contains a good summary of the events which followed the Conquest. This minor chronicle is, however, based on another work (also written by Matthew Paris) giving fuller details, which has been called the "Historia Major." The chronicle here published, nevertheless, gives some information not to be found in the greater history.

45. Liber Monasterii de Hyda: a Chronicle and Chartulary of Hyde Abbey, Winchester, 455–1023. *Edited, from a Manuscript in the Library of the Earl of Macclesfield, by* Edward Edwards, Esq. 1866.

The "Book of Hyde" is a compilation from much earlier sources, which are usually indicated with considerable care and precision. In many cases, however, the Hyde chronicler appears to correct, to qualify, or to amplify—either from tradition or from sources of information not now discoverable—the statements, which, in substance, he adopts. He also mentions, and frequently quotes from writers whose works are either entirely lost or at present known only by fragments.

There is to be found, in the "Book of Hyde," much information relating to the reign of King Alfred which is not known to exist elsewhere. The volume contains some curious specimens of Anglo-Saxon and Mediæval English.

46. Chronicon Scotorum: a Chronicle of Irish Affairs, from the Earliest Times to 1135; with a Supplement, containing the Events from 1141 to 1150. *Edited, with a Translation, by* William Maunsell Hennessy, Esq., M.R.I.A. 1866.

There is, in this volume, a legendary account of the peopling of Ireland and of the adventures which befell the various heroes who are said to have been connected with Irish history. The details are, however, very meagre both for this period and for the time when history becomes more authentic. The plan adopted in the chronicle gives the appearance of an accuracy to which the earlier portions of the work cannot have any claim. The succession of events is marked, year by year, from A.M. 1599 to A.D. 1150. The principal events narrated in the later portion of the work are, the invasions of foreigners, and the wars of the Irish among themselves. The text has been printed from a MS. preserved in the library of Trinity College, Dublin, written partly in Latin, partly in Irish.

47. The Chronicle of Pierre de Langtoft, in French Verse, from the earliest Period to the Death of Edward I. Vols. I. and II. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1866–1868.

It is probable that Pierre de Langtoft was a canon of Bridlington, in Yorkshire, and that he lived in the reign of Edward I., and during a portion of the reign of Edward II. This chronicle is divided into three parts; in the first is an abridgment of Geoffrey of Monmouth's "Historia Britonum," in the second, a history of the Anglo-Saxon and Norman kings, down to the death of Henry III., and in the third a history of the reign of Edward I. The principal object of the work was apparently to show the justice of Edward's Scottish wars. The language is singularly corrupt, and a curious specimen of the French of Yorkshire.

48. The War of the Gaedhil with the Gaill, or, The Invasions of Ireland by the Danes and other Norsemen. *Edited, with a Translation, by* James Henthorn Todd, D.D., Senior Fellow of Trinity College, and Regius Professor of Hebrew in the University, Dublin. 1867.

The work in its present form, in the editor's opinion, is a comparatively modern version of an undoubtedly ancient original. That it was compiled from contemporary materials has been proved by curious incidental evidence. It is stated in

the account given of the battle of Clontarf that the full tide in Dublin Bay on the day of the battle (23 April 1014) coincided with sunrise; and that the returning tide in the evening aided considerably in the defeat of the Danes. The fact has been verified by astronomical calculations, and the inference is that the author of the chronicle, if not himself an eye-witness, must have derived his information from those who were eye-witnesses. The contents of the work are sufficiently described in its title. The story is told after the manner of the Scandinavian Sagas, with poems and fragments of poems introduced into the prose narrative.

49. Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis. The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I., 1169–1192; known under the name of Benedict of Peterborough. Vols. I. and II. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford, and Lambeth Librarian. 1867.

This chronicle of the reigns of Henry II. and Richard I., known commonly under the name of Benedict of Peterborough, is one of the best existing specimens of a class of historical compositions of the first importance to the student.

50. Munimenta Academica, or, Documents illustrative of Academical Life and Studies at Oxford (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Henry Anstey, M.A., Vicar of St. Wendron, Cornwall, and lately Vice-Principal of St. Mary Hall, Oxford. 1868.

This work will supply materials for a History of Academical Life and Studies in the University of Oxford during the 13th, 14th, and 15th centuries.

51. Chronica Magistri Rogeri de Houedene. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1868–1871.

This work has long been justly celebrated, but not thoroughly understood until Mr. Stubbs' edition. The earlier portion, extending from 732 to 1148, appears to be a copy of a compilation made in Northumbria about 1161, to which Hoveden added little. From 1148 to 1169—a very valuable portion of this work—the matter is derived from another source, to which Hoveden appears to have supplied little, and not always judiciously. From 1170 to 1192 is the portion which corresponds with the Chronicle known under the name of Benedict of Peterborough (*see* No. 49); but it is not a copy, being sometimes an abridgment, at others a paraphrase; occasionally the two works entirely agree; showing that both writers had access to the same materials, but dealt with them differently. From 1192 to 1201 may be said to be wholly Hoveden's work: it is extremely valuable, and an authority of the first importance.

52. Willelmi Malmesbiriensis Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque. *Edited, from William of Malmesbury's Autograph MS., by* N. E. S. A. Hamilton, Esq., of the Department of Manuscripts, British Museum. 1870.

William of Malmesbury's "Gesta Pontificum" is the principal foundation of English Ecclesiastical Biography, down to the year 1122. The manuscript which has been followed in this Edition is supposed by Mr. Hamilton to be the author's autograph, containing his latest additions and amendments.

53. Historic and Municipal Documents of Ireland, from the Archives of the City of Dublin, &c. 1172–1320. *Edited by* John T. Gilbert, Esq., F.S.A., Secretary of the Public Record Office of Ireland. 1870.

A collection of original documents, elucidating mainly the history and condition of the municipal, middle, and trading classes under or in relation with the rule of England in Ireland,—a subject hitherto in almost total obscurity. Extending over the first hundred and fifty years of the Anglo-Norman settlement, the series includes charters, municipal laws and regulations, rolls of names of citizens and members of merchant-guilds, lists of commodities with their rates, correspondence, illustrations of relations between ecclesiastics and laity; together with many documents exhibiting the state of Ireland during the presence there of the Scots under Robert and Edward Bruce.

54. The Annals of Loch Cé. A Chronicle of Irish Affairs, from 1014 to 1590. Vols. I. and II. *Edited, with a Translation, by* William Maunsell Hennessy, Esq., M.R.I.A. 1871.

The original of this chronicle has passed under various names. The title of "Annals of Loch Cé" was given to it by Professor O'Curry, on the ground that it was transcribed for Brian Mac Dermot, an Irish chieftain, who resided on an island in Loch Cé, in the county of Roscommon. It adds much to the materials for the civil and ecclesiastical history of Ireland; and contains many curious references to English and foreign affairs, not noticed in any other chronicle.

55. Monumenta Juridica. The Black Book of the Admiralty, with an Appendix. Vol. I. *Edited by* Sir Travers Twiss, Q.C., D.C.L., Her Majesty's Advocate-General. 1871.

This book contains the ancient ordinances and laws relating to the navy and was probably compiled for the use of the Lord High Admiral of England. Selden calls it the "jewel of the Admiralty Records." Prynne ascribes to the Black Book the same authority in the Admiralty as the Black and Red Books have in the Court of Exchequer, and most English writers on maritime law recognize its importance.

56. Memorials of the Reign of Henry VI.:—Official Correspondence of Thomas Bekynton, Secretary to Henry VI., and Bishop of Bath and Wells. *Edited, from a MS. in the Archiepiscopal Library at Lambeth, with an Appendix of Illustrative Documents, by* the Rev. George Williams, B.D., Vicar of Ringwood, late Fellow of King's College, Cambridge. Vols. I. and II. 1872.

These curious volumes, which are of a very miscellaneous character, were, in all probability, compiled under the immediate direction of Bekynton, and commenced before he had attained to the dignity of the Episcopate. They contain many of the Bishop's own letters, and several written by him in the King's name. Besides these, there are letters sent to himself while he was the Royal Secretary, as well as others addressed to the King. This work will elucidate some obscure points in the history of the nation during the first half of the fifteenth century.

57. Matthæi Parisiensis, Monachi Sancti Albani, Chronica Majora. Vol. I. The Creation to A.D. 1066. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge. 1872.

This volume contains the first portion of the "Chronica Majora" of Matthew Paris, one of the most valuable and frequently consulted of all the ancient English Chronicles. It is now published for the first time. The editions by Archbishop Parker, and William Wats, severally commence at the Norman Conquest.

58. Memoriale Fratris Walteri de Coventria.—The Historical Collections of Walter of Coventry. Vols. I. and II. *Edited, from the MS. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge, by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1872–1873.

This work, now printed in full for the first time, has long been a *desideratum* by Historical Scholars. The first portion, however, is not of much importance, being only a compilation from earlier writers. The part relating to the first quarter of the thirteenth century is the most valuable and interesting.

59. The Anglo-Latin Satirical Poets and Epigrammatists of the Twelfth Century. Vols. I. and II. *Now first collected and edited by* Thomas Wright, Esq., M.A., Corresponding Member of the National Institute of France (Académie des Inscriptions et Belles Lettres). 1872.

The Poems contained in these volumes have long been known and appreciated as the best satires of the age in which their authors flourished, and were deservedly popular during the 13th and 14th centuries.

60. MATERIALS FOR A HISTORY OF THE REIGN OF HENRY VII., FROM ORIGINAL DOCUMENTS PRESERVED IN THE PUBLIC RECORD OFFICE. Vol. I. *Edited by* the Rev. WILLIAM CAMPBELL, M.A., one of Her Majesty's Inspectors of Schools. 1873.

This volume is valuable as illustrating the acts and proceedings of Henry VII. on ascending the throne, and shadows out the policy he afterwards adopted.

61. HISTORICAL PAPERS AND LETTERS FROM THE NORTHERN REGISTERS. *Edited by* JAMES RAINE, M.A., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society. 1873.

The documents in this volume illustrate, for the most part, the general history of the north of England, particularly in its relation to Scotland.

62. REGISTRUM PALATINUM DUNELMENSE. The Register of Richard de Kellawe, Lord Palatine and Bishop of Durham; 1311-1316. Vol. I. *Edited by* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1873.

Bishop Kellawe's Register contains the proceedings of his prelacy, both lay and ecclesiastical, and is the earliest Register of the Palatinate of Durham.

In the Press.

A COLLECTION OF SAGAS AND OTHER HISTORICAL DOCUMENTS relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. Vols. I. and II. *Edited by* GEORGE WEBBE DASENT, Esq., D.C.L. Oxon.

ROLL OF THE PRIVY COUNCIL OF IRELAND, 16 RICHARD II. *Edited by* the Rev. JAMES GRAVES, A.B., Treasurer of St. Canice, Ireland.

THE WORKS OF GIRALDUS CAMBRENSIS. Vol. VII. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire.

CHRONICON RADULPHI ABBATIS COGGESHALENSIS MAJUS; and, CHRONICON TERRÆ SANCTÆ ET DE CAPTIS A SALADINO HIEROSOLYMIS. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham.

YEAR BOOKS OF THE REIGN OF EDWARD THE FIRST. Years 21–22. *Edited and translated by* ALFRED JOHN HORWOOD, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law.

CHRONICLE OF ROBERT OF BRUNNE. *Edited by* FREDERICK JAMES FURNIVALL, Esq., M.A., of Trinity Hall, Cambridge, Barrister-at-Law.

MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. II. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge.

CHRONICA MONASTERII S. ALBANI.—**6.** REGISTRA QUORUNDAM ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, QUI SÆCULO XV^mo^ FLORUERE; Vol. II. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law.

Polychronicon Ranulphi Higden, with Trevisa's Translation. Vol. V. *Edited by* the Rev. Joseph Rawson Lumby, M.A., late Fellow of Magdalene College, Cambridge.

History of the Reigns of Edward the Third and Richard the Second; from a Manuscript in the British Museum, by an Anonymous Writer. *Edited by* Edward Maunde Thompson, Esq., of the British Museum.

Monumenta Juridica. The Black Book of the Admiralty, with an Appendix. Vol. II. *Edited by* Sir Travers Twiss, Q.C., D.C.L.

Registrum Palatinum Dunelmense. The Register of Richard de Kellawe, Lord Palatine and Bishop of Durham; 1311–1316. Vol. II. *Edited by* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

In Progress.

The Metrical Chronicle of Robert of Gloucester. *Edited by* William Aldis Wright, Esq., M.A.

Lives of Archbishop Dunstan. *Edited by* the Rev. John Richard Green, M.A.

Descriptive Catalogue of Manuscripts relating to the History of Great Britain and Ireland. Vol. IV.; 1327, &c. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

Corpus Historicum Eboracense. Chronica Pontificum Ecclesiæ Eboraci auctore Thoma Stubbs Dominicano; and other Documents relating to the Primacy of York. *Edited by* the Rev. James Raine, M.A., Canon of York, and late Fellow of the University, Durham.

Life of Thomas Becket; from an Icelandic Saga, with an English Translation. *Edited and translated by* M. Eiríkr Magnússon, Under-Librarian of the Public Library, Cambridge.

PUBLICATIONS

OF

THE RECORD COMMISSIONERS, &c.

Rotulorum Originalium in Curiâ Scaccarii Abbreviatio. Henry III.—Edward III. *Edited by* Henry Playford, Esq. 2 Vols. folio (1805—1810). *Price* 25*s.* boards, or 12*s.* 6*d.* each.

Calendarium Inquisitionum post Mortem sive Escaetarum. Henry III.—Richard III. *Edited by* John Caley and John Bayley, Esqrs. Vols. 3 and 4, folio (1821—1828), boards: Vol. 3, *price* 21*s.*; Vol. 4, *price* 24*s.*

Librorum Manuscriptorum Bibliothecæ Harleianæ Catalogus. Vol. 4. *Edited by* the Rev. T. Hartwell Horne. Folio (1812), boards. *Price* 18*s.*

Abbreviatio Placitorum. Richard I.—Edward II. *Edited by* the Right Hon. George Rose and W. Illingworth, Esq. 1 Vol. folio (1811), boards. *Price* 18*s.*

Libri Censualis vocati Domesday-Book, Indices. *Edited by* Sir Henry Ellis. Folio (1816), boards, (Domesday-Book, Vol. 3). *Price* 21*s.*

Libri Censualis vocati Domesday-Book, Additamenta ex Codic. Antiquiss. *Edited by* Sir Henry Ellis. Folio (1816), boards (Domesday-Book, Vol. 4). *Price* 21*s.*

Statutes of the Realm. *Edited by* Sir T. E. Tomlins, John Raithby, John Caley, and Wm. Elliott, Esqrs. Vols. 7, 8, 9, 10, and 11, including 2 Vols. of Indices, large folio (1819—1828). *Price* 31*s.* 6*d.* each; except the Indices, *price* 30*s.* each.

Valor Ecclesiasticus, temp. Hen. VIII., Auctoritate Regia institutus. *Edited by* John Caley, Esq., and the Rev. Joseph Hunter. Vols. 3 to 6, folio (1817-1834), boards. *Price* 25*s.* each.
*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 2*s.* 6*d.*

Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi et in Domo Capitulari Westmonasteriensi Asservati. 19 Edward I.—Henry VIII. *Edited by* David Macpherson, John Caley, and W. Illingworth, Esqrs., and the Rev. T. Hartwell Horne. Vol. 2, folio (1819), boards. *Price* 21*s.*

Fœdera, Conventiones, Litteræ, &c.; or, Rymer's Fœdera, New Edition. Vol. 3, Parts 1 and 2, 1344—1377, folio (1825—1830): Vol. 4, 1377—1383 (1869). *Edited by* John Caley and Fred. Holbrooke, Esqrs. Vol. 3, *price* 21*s.* each Part; Vol. 4, *price* 6*s.*

Ducatus Lancastriæ Calendarium Inquisitionum post Mortem, &c. Part 3, Calendar to the Pleadings, &c., Henry VII.—13 Elizabeth. Part 4, Calendar to the Pleadings, to end of Elizabeth. (1827—1834.) *Edited by* R. J. Harper, John Caley, and Wm. Minchin, Esqrs. Folio, boards, Part 3 (or Vol. 2), *price* 31*s.* 6*d.*; Part 4 (or Vol. 3), *price* 21*s.*

Calendars of the Proceedings in Chancery, in the Reign of Queen Elizabeth; with Examples of earlier Proceedings from Richard II. *Edited by* John Bayley, Esq. Vols. 2 and 3 (1830—1832), folio boards, *price* 21*s.* each.

Parliamentary Writs and Writs of Military Summons, together with the Records and Muniments relating to the Suit and Service due and performed to the King's High Court of Parliament and the Councils of the Realm. *Edited by* Sir Francis Palgrave. (1830—1834.) Folio, boards, Vol. 2, Division 1, Edward II., *price* 21*s.*; Vol. 2, Division 2, *price* 21*s.*; Vol. 2, Division 3, *price* 42*s.*

Rotuli Litterarum Clausarum in Turri Londinensi asservati. 2 Vols. folio (1833, 1844). Vol. 1, 1204—1224. Vol. 2, 1224—1227. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. *Price* 81*s.*, cloth; or separately, Vol. 1, *price* 63*s.*; Vol. 2, *price* 18*s.*

Proceedings and Ordinances of the Privy Council of England. 10 Richard II.—33 Henry VIII. *Edited by* Sir Nicholas Harris Nicolas. 7 Vols. royal 8vo. (1834—1837), cloth. *Price* 98*s.*; or separately, 14*s.* each.

Rotuli Litterarum Patentium in Turri Londinensi asservati. 1201—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1835), cloth. *Price* 31*s.* 6*d.*

*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 9*s.*

Rotuli Curiæ Regis. Rolls and Records of the Court held before the King's Justiciars or Justices. 6 Richard I.—1 John. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 2 Vols. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 28*s.*

Rotuli Normanniæ in Turri Londinensi asservati. 1200—1205; also, 1417 to 1418. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 12*s.* 6*d.*

Rotuli de Oblatis et Finibus in Turri Londinensi asservati, tempore Regis Johannis. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 18*s.*

Excerpta e Rotulis Finium in Turri Londinensi asservatis. Henry III., 1216—1272. *Edited by* Charles Roberts, Esq. 2 Vols. royal 8vo. (1835, 1836), cloth, *price* 32*s.*; or separately Vol. 1, *price* 14*s.*; Vol. 2, *price* 18*s.*

Fines, sive Pedes Finium; sive Finales Concordiæ in Curiâ Domini Regis. 7 Richard I.—16 John, 1195—1214. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. In Counties. 2 Vols. royal 8vo. (1835—1844), cloth, *price* 11*s.*; or separately, Vol. 1, *price* 8*s.* 6*d.*; Vol. 2, *price* 2*s.* 6*d.*

Ancient Kalendars and Inventories of the Treasury of His Majesty's Exchequer; together with Documents illustrating the History of that Repository. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 3 Vols. royal 8vo. (1836), cloth. *Price* 42*s.*

Documents and Records illustrating the History of Scotland, and the Transactions between the Crowns of Scotland and England; preserved in the Treasury of Her Majesty's Exchequer. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 1 Vol. royal 8vo. (1837), cloth. *Price* 18*s.*

Rotuli Chartarum in Turri Londinensi asservati. 1199—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1837), cloth. *Price* 30*s.*

Report of the Proceedings of the Record Commissioners, 1831—1837. 1 Vol. folio (1837), boards. *Price* 8*s.*

Registrum vulgariter nuncupatum "The Record of Caernarvon," e codice MS. Harleiano, 696, descriptum. *Edited by* Sir Henry Ellis. 1 Vol. folio (1838), cloth. *Price* 31*s.* 6*d.*

Ancient Laws and Institutes of England; comprising Laws enacted under the Anglo-Saxon Kings, from Æthelbirht to Cnut, with a Translation of the Saxon; the Laws called Edward the Confessor's; the Laws of William the Conqueror, and those ascribed to Henry the First; Monumenta Ecclesiastica Anglicana, from 7th to 10th century; and Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws; with Glossary, &c. *Edited by* Benjamin Thorpe, Esq. 1 Vol. folio (1840), cloth. *Price* 40*s.* Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 30*s.*

Ancient Laws and Institutes of Wales; comprising Laws supposed to be enacted by Howel the Good; modified by subsequent Regulations under the Native Princes, prior to the Conquest by Edward the First; and anomalous Laws, consisting principally of Institutions which, by the Statute of Ruddlan, continued in force. With a Translation of the Welsh. Also, a few Latin Transcripts, containing Digests of the Welsh Laws, principally of the Dimetian Code. With Glossary, &c. *Edited by* Aneurin Owen, Esq. 1 Vol. folio (1841), cloth. *Price* 44*s.* Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 36*s.*

Rotuli de Liberate ac de Misis et Præstitis, Regnante Johanne. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s.*

The Great Rolls of the Pipe, 2, 3, 4 Hen. II., 1155—1158. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 4*s.* 6*d.*

The Great Roll of the Pipe, 1 Ric. I., 1189—1190. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s.*

Documents Illustrative of English History in the 13th and 14th centuries, selected from the Records of the Department of the Queen's Remembrancer in the Exchequer. *Edited by* Henry Cole, Esq. 1 Vol. fcp. folio (1844), cloth. *Price* 45*s.* 6*d.*

Modus Tenendi Parliamentum. An Ancient Treatise on the Mode of holding the Parliament in England. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. 8vo. (1846), cloth. *Price* 2*s.* 6*d.*

Registrum Magni Sigilli Regum Scotorum in Archivis Publicis asservatum. 1306—1424. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1814). *Price* 15*s.*

The Acts of the Parliaments of Scotland. 11 vols. folio (1814—1844). Vol. I. *Edited by* Thomas Thomson and Cosmo Innes, Esqrs. *Price* 42*s.* Also, Vols. 4, 7, 8, 9, 10, and 11; *price* 10*s.* 6*d.* each.

The Acts of the Lords Auditors of Causes and Complaints (Acta Dominorum Auditorum). 1466—1494. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s.* 6*d.*

THE ACTS OF THE LORDS OF COUNCIL IN CIVIL CAUSES (ACTA DOMINORUM CONCILII). 1478—1495. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s*. 6*d*.

ISSUE ROLL OF THOMAS DE BRANTINGHAM, Bishop of Exeter, Lord High Treasurer of England, containing Payments out of His Majesty's Revenue, 44 Edward III., 1370. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1835), cloth. *Price* 35*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 25*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, James I.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1836), cloth. *Price* 30*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 21*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, Henry III.—Henry VI.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1837), cloth. *Price* 40*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 30*s*.

HANDBOOK TO THE PUBLIC RECORDS. *By* F. S. THOMAS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 1 Vol. royal 8vo. (1853), cloth. *Price* 12*s*.

HISTORICAL NOTES RELATIVE TO THE HISTORY OF ENGLAND. Henry VIII.—Anne (1509—1714). Designed as a Book of Reference for ascertaining the Dates of Events. *By* F. S. THOMAS, Esq. 3 Vols. 8vo. (1856), cloth. *Price* 40*s*.

STATE PAPERS, DURING THE REIGN OF HENRY THE EIGHTH: with Indices of Persons and Places. 11 Vols., 4to. (1830—1852), cloth. *Price* 5*l*. 15*s*. 6*d*.; or separately, *price* 10*s*. 6*d*. each.

Vol. I.—Domestic Correspondence.
Vols. II. & III.—Correspondence relating to Ireland.
Vols. IV. & V.—Correspondence relating to Scotland.
Vols. VI. to XI.—Correspondence between England and Foreign Courts.

WORKS PUBLISHED IN PHOTOZINCOGRAPHY.

DOMESDAY BOOK, or the GREAT SURVEY OF ENGLAND OF WILLIAM THE CONQUEROR, 1086; fac-simile of the Part relating to each county, separately (with a few exceptions of double counties). Photozincographed, by Her Majesty's Command, at the Ordnance Survey Office, Southampton, Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., F.R.S., &c., Director. 35 Parts, imperial quarto and demy quarto (1861–1863) boards. *Price* 4*s*. 6*d*. to 1*l*. 1*s*. each Part, according to size; or, bound in 2 Vols., 18*l*.

This important and unique survey of the greater portion of England* is the oldest and most valuable record in the national archives. It was commenced about the year 1084 and finished in 1086. Its compilation was determined upon at Gloucester by William the Conqueror, in council, in order that he might know what was due to him, in the way of tax, from his subjects, and that each at the same time might know what he had to pay. It was compiled as much for their protection as for the benefit of the sovereign. The nobility and people had been grievously distressed at the time by the king bringing over large numbers of French and Bretons, and quartering them on his subjects, "each according to the measure of his land," for the purpose of resisting the invasion of Cnut, King of Denmark, which was apprehended. The commissioners appointed to make the survey were to inquire the name of each place; who held it in the time of King Edward the Confessor; the present possessor; how many hides were in the manor; how many ploughs were in demesne; how many homagers; how many villeins; how many cottars; how many serving men; how many free tenants; how many tenants in soccage; how much wood, meadow, and pasture; the number of mills and fish-ponds; what had been added or taken away from the place; what was the gross value in the time of Edward the Confessor; the present value; and how much each free man or soc-man had, and whether any advance could be made in the value. Thus could be ascertained who held the estate in the time of King Edward; who then held it; its value in the time of the late king; and its value as it stood at the formation of the survey. So minute was the survey, that the writer of the contemporary portion of the Saxon Chronicle records, with some asperity—"So very narrowly he caused it to be "traced out, that there was not a single hide, nor one virgate of land, nor even, "it is shame to tell, though it seemed to him no shame to do, an ox, nor a cow, "nor a swine was left, that was not set down."

Domesday Survey is in two parts or volumes. The first, in folio, contains the counties of Bedford, Berks, Bucks, Cambridge, Chester and Lancaster, Cornwall, Derby, Devon, Dorset, Gloucester, Hants, Hereford, Herts, Huntingdon, Kent, Leicester and Rutland, Lincoln, Middlesex, Northampton, Nottingham, Oxford, Salop, Somerset, Stafford, Surrey, Sussex, Warwick, Wilts, Worcester, and York. The second volume, in quarto, contains the counties of Essex, Norfolk, and Suffolk.

Domesday Book was printed *verbatim et literatim* during the last century, in consequence of an address of the House of Lords to King George III. in 1767. It was not, however, commenced until 1773, and was completed early in 1783. In 1860, Her Majesty's Government, with the concurrence of the Master of the Rolls, determined to apply the art of photozincography to the production of a fac-simile of Domesday Book, under the superintendence of Colonel Sir Henry James, R.E., Director of the Ordnance Survey, Southampton. The fac-simile was completed in 1863.

---

*For some reason left unexplained, many parts were left unsurveyed; Northumberland, Cumberland, Westmoreland, and Durham, are not described in the survey; nor does Lancashire appear under its proper name; but Furness, and the northern part of Lancashire, as well as the south of Westmoreland, with a part of Cumberland, are included within the West Riding of Yorkshire. That part of Lancashire which lies between the Ribble and Mersey, and which at the time of the survey comprehended 188 manors, is joined to Cheshire. Part of Rutland is described in the counties of Northampton and Lincoln.

FAC-SIMILES of NATIONAL MANUSCRIPTS, from WILLIAM THE CONQUEROR to QUEEN ANNE, selected under the direction of the Master of the Rolls, and Photozincographed, by Command of Her Majesty, by Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., Director of the Ordnance Survey. Price, each Part, with translations and notes, double foolscap folio, 16*s*.

Part I. (William the Conqueror to Henry VII.). 1865.
Part II. (Henry VIII. and Edward VI.). 1866.
Part III. (Mary and Elizabeth). 1867.
Part IV. (James I. to Anne). 1868.

The first Part extends from William the Conqueror to Henry VII., and contains autographs of the kings of England, as well as of many other illustrious personages famous in history, and some interesting charters, letters patent, and state papers. The second Part, for the reigns of Henry VIII. and Edward VI., consists principally of holograph letters and autographs of kings, princes, statesmen, and other persons of great historical interest, who lived during those reigns. The third Part contains similar documents for the reigns of Mary and Elizabeth, including a signed bill of Lady Jane Grey. The fourth Part concludes the series, and comprises a number of documents taken from the originals belonging to the Constable of the Tower of London; also several records illustrative of the Gunpowder Plot, and a woodcut containing portraits of Mary Queen of Scots and James VI., circulated by their adherents in England, 1580-3.

Public Record Office,
May 1873.